

बीर सेवा मन्दिर  
बिल्ली

★

क्रम संख्या ४२०४

काल नं० २२०.३ मे ह्य

लण्ड



खर्गवासी साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी सिंघी



बाबू श्रीबहादुर सिंहजी सिंघीके पुण्यश्लोक पिता

जन्म-वि. सं. १९२१, मार्ग. वदि ६ 卐 खर्गवास-वि. सं. १९८४, पोष सुदि ६

दानशील-साहित्यरसिक-संस्कृतिप्रिय  
स्व. श्रीबाबू बहादुरसिंहजी सिंघी



अजीमगंज-कलकत्ता

जन्म ना. २८-६-१८८५]

[मृत्यु ना. ७-७-१९४४



# सिंघी जैन ग्रन्थ माला

\*\*\*\*\*[ग्रन्थांक २५]\*\*\*\*\*

श्रीमहेश्वरसूरिकृताः

## ज्ञानपञ्चमीकथाः

[प्राकृतभाषानिबद्धाः]



**SINGHI JAIN SERIES**

\*\*\*\*\*[NUMBER 25]\*\*\*\*\*

## **NĀṆAPANCHAMĪKAHAO**

OF

## **MAHESVARASŪRI**

कलकत्ता निवासी  
साधुचरित-श्रेष्ठिवर्य श्रीमद् डालचन्दजी सिंघी पुण्यस्मृतिनिमित्त  
प्रतिष्ठापित एवं प्रकाशित

# सिंघी जैन ग्रन्थमाला

[ जैन भाग्यिक, दार्शनिक, साहित्यिक, ऐतिहासिक, वैज्ञानिक, कथात्मक—इत्यादि विविधविषयगुणित;  
प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश, प्राचीनगूर्जर-राजस्थानी आदि भाषाभाषालिखित; सार्वजनीन पुरातन  
बाह्य तथा मूलनसंशोधनात्मक साहित्य प्रकाशिनी सर्वश्रेष्ठ जैन ग्रन्थालि. ]

प्रतिष्ठाता

श्रीमद्-डालचन्दजी-सिंघीसत्पुत्र

स्व० दानशील - साहित्यरसिक - संस्कृतिप्रिय

## श्री बहादुर सिंह जी सिंघी

प्रधान सम्पादक तथा संचालक

आचार्य जिनविजय मुनि

सम्मान्य नियामक—भारतीय विद्या भवन, बंबई )

सर्वेयैव संरक्षक

श्री राजेन्द्र सिंह जी सिंघी

तथा

श्री नरेन्द्र सिंह जी सिंघी

\*

प्रकाशककर्ता

सिंघी जैनशास्त्र शिक्षापीठ

## भारतीय विद्या भवन

卐 बम्बई 卐

प्रकाशक—अध्यात्मकान्त ह.इवे, एम्.ए. एफ.एल्. बी. ऑनररी रजिष्ट्रार, भारतीय विद्या भवन, चौपाटीरोड; मुंबई ७.  
मुद्रक—रामचंद्र वेत्त, होचगे, निर्गमसागर प्रेस, १६-२८, कोलमाट स्ट्रीट, कलकाता-१; मुंबई २.

श्रीमहेश्वरसूरिविरचित

[ प्राकृतभाषामय ]

# नाणपंचमीकहाओ

[ ज्ञान पञ्चमी कथाः ]

[ विस्तृत गुजराती प्रस्तावना पाठसेव परिशिष्टादि विविधवस्तुसमन्वित ]

\*

संपादक

अध्यापक डॉ. अमृतलाल सवचंद गोपाणी

एम्. ए., पीएच्. डी.

प्राध्यापक-अर्द्धमागधी शिक्षाविभाग

( भारतीयविद्या भवनद्वारा संचालित - मेधजी मधुरादास जार्टेस कॉलेज, अम्बेरी )



प्रकाशनकर्ता

सिंधी जैन शास्त्र शिक्षा पीठ

भारतीय विद्या भवन

बंबई

विक्रमाब्द २००५ ]

प्रथमावृत्ति, पंचमात प्रति

[ १९४९ सिक्काब्द ]

अन्यांक २५ ]

ॐ

[ मूल्य रु. ७-४-० ]

## ॥ सिंधीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रज्ञप्तिः ॥

अस्ति ब्रह्ममित्रे देशे सुप्रसिद्धा मनोरमा । मुर्ध्निदाबाद इत्याख्या पुरी वैभवशालिनी ॥	१
बहवो निवसन्त्यत्र जैना उक्तेष्वर्चकाः । धनाढ्या भूपसम्मान्या धर्मकर्मपरायणाः ॥	२
श्रीहालचन्द्र इत्यासीत् तेष्वेको बहुभाग्यवान् । साधुष्वपि सचरित्रो यः सिंधीकुलप्रभाकरः ॥	३
बाह्य एवागतो यत्र कर्तुं स्वापारविस्तृतिम् । कलिकातामहापुर्यां वृत्तचर्माथैर्मिश्रयः ॥	४
कुसाम्रीयस्वपुत्रैश्च सहस्रदा च मुनिहया । उपागम्य विपुलां लक्ष्मीं कोट्यधियोऽजनिह सः ॥	५
तस्य मधुकुमारीति सञ्चारीकुलमण्डना । अभूत् पतिव्रता पत्नी शीलसौभाग्यभूषणा ॥	६
श्रीवहादुरसिंहाख्यो गुणवर्त्तनयस्त्रयोः । अभवत् सुकृती दामी धर्मप्रियश्च श्रीनिधिः ॥	७
प्राज्ञा पुण्यवता तेन पत्नी तिलकमुन्दरी । यस्याः सौभाग्यचन्द्रेण भासितं तत्कुलम्बरम् ॥	८
श्रीमान् राजेन्द्रसिंहोऽस्य ज्येष्ठपुत्रः सुशिक्षितः । यः सर्वकार्यदक्षत्वात् दक्षिणबाहुवत् पितुः ॥	९
नरेन्द्रसिंह इत्याख्यस्त्रेजस्वी मध्यमः सुतः । सुदुर्बिरिन्द्रसिंहश्च कनिष्ठः सौम्यदर्शनः ॥	१०
सन्ति त्रयोऽपि सत्पुत्रा भासभक्तिपरायणाः । विनीताः सरका भव्याः पितुर्मांगानुगामिनः ॥	११
अन्धेऽपि बहवस्तस्याभवन् स्वकादिवान्धवाः । धनैर्जनैः समृद्धः सन् स राजेश्वर्यराजतः ॥	१२

### अन्वयः -

सरस्वत्या सदासक्तो भूत्वा लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । तत्राप्यासीत् सदाचारी सचित्रं विदुषां जङ्ग ॥	१३
नाहंकारो न दुर्भावो न बिलासो न दुर्व्ययः । इष्टः कदापि तद्गोहे सतां तद् विख्यातस्त्वयम् ॥	१४
मको गुरुजनानां स विनीतः सज्जनान् प्रति । चण्डुजनेऽनुरक्तोऽभूत् प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥	१५
देश-कालस्थितिज्ञोऽसौ विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादि-साहित्य-संस्कृति-सत्कलाम्रियः ॥	१६
समुत्तमैः समाजस्य धर्मस्योत्कर्षहेतवे । प्रचाराय च शिक्षाया दत्तं तेन धनं धनम् ॥	१७
गत्वा सभा-समित्यादौ भूत्वाऽध्यक्षपदाग्नितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहिताश्च कर्मठाः ॥	१८
पूर्वं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । अकरोत् स यथाशक्ति सत्कर्मणि सदाश्रयः ॥	१९
अद्याप्यपि प्रसङ्गेन स्वपितुः स्मृतिहेतवे । कर्तुं किञ्चिद् विशिष्टं स कार्यं मनस्यन्विष्टयत् ॥	२०
पूज्यः पिता सदैवासीत् सम्यग्-ज्ञानरुचिः स्वयम् । तस्मात् तज्ज्ञानबुद्धयैः पतनीयं मयाऽप्ययम् ॥	२१
विचारैर्बलं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसम्मतिम् । अद्वात्सवस्वमित्राणां विदुषां चापि तादृशम् ॥	२२
जैनज्ञानप्रसारार्थं स्थाने शांतिं नि के त ने । सिंधीपदाङ्कितं जै न ज्ञा न पी ठ मतीष्ठिपत् ॥	२३
श्रीजिनविजयः प्राज्ञो मुनिनाम्ना च विभूतः । स्वीकर्तुं प्रार्थितस्तेन तस्याभिष्टायकं पदम् ॥	२४
तस्य सौजन्य-सौहार्द-स्वैर्वैद्याद्यादिसङ्गैः । वशीभूय मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥	२५
कवीन्द्रेण रवीन्द्रेण स्त्रीयपावनपाणिना । रसैर्-र्नागाङ्कैर्-चन्द्राङ्कैः तत्प्रतिष्ठा व्यचीयत ॥	२६
प्रारब्धं शुभिना चापि कार्यं तदुपयोगिकम् । पाठनं ज्ञानलिप्सूनां ग्रन्थानां ग्रथनं तथा ॥	२७
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंधीकुलकेतुना । स्वपितृभयसे चैषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥	२८
उदारचेतसा तेन धर्मशीलेन दानिना । व्ययितं पुष्कलं द्रव्यं तत्तत्कार्यसुसिद्धये ॥	२९
छात्राणां वृत्तिदानेन नैकेषां विदुषां तथा । ज्ञानाभ्यासाय निष्कामसाहाय्यं स प्रदत्तवान् ॥	३०
जलवायवादिकानां तु प्रातिक्रम्यादसौ मुनिः । कार्यं मिथार्थिकं तत्र समाप्यान्वयं चास्थितः ॥	३१
तत्रापि सततं सर्वं साहाय्यं तेन यच्छता । ग्रन्थमालाप्रकाशाय महोत्साहः प्रदर्शितः ॥	३२
अन्धैर्-निर्धेक्कैर्-चन्द्राङ्कैः जाता पुनः सुयोजना । ग्रन्थावस्थाः स्थिरत्वाय निस्तराय च नूतना ॥	३३
ततः सुहृत्परामर्शात् किंभीषणमभ्युत्थता । आ वि था भ व ना येवं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥	३४
जासीत्तस्य मनोबान्धाऽपूर्वा ग्रन्थप्रकाशने । तदर्थं व्ययितं तेन कक्षावधि हि कल्पकम् ॥	३५
दुर्बिकासाद् विवेहन्त ! दौर्भाग्याच्चात्मबन्धूनाम् । स्ववपेनैवाथ कालेन स्वर्गं स सुकृती ववी ॥	३६
हृद्दुःखैर्-क्षुब्धैर्-नेत्राङ्कैः मासे आषाढसम्भवे । कलिकातावदपुर्वा स प्राप्तवान् परमां गतिम् ॥	३७
पितृज्यैश्च वत्पुत्रैः प्रेयसे पितुरात्मनः । तस्यैव प्रपितुः स्मृत्यै प्रकाश्यतेऽपुना पुनः ॥	३८
द्वयं ग्रन्थावलिः मेधा मेधा प्रज्ञावतां प्रया । भूवाद् भूमे सतां सिंधीकुलकीर्तिप्रकाशिका ॥	३९
विद्वज्जगत्ताङ्गादा सचिदानन्ददा सदा । निरं गन्धर्विव्यं कोके श्रीसिंधी ग्रन्थपद्धतिः ॥	४०

## ॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासम्पादकप्रशस्तिः ॥



स्वस्ति श्रीमैत्रपादाब्धौ देशो भारतविभूतः । कृपाहेलीति सत्ताप्री पुरिका तत्र सुस्थिता ॥	१
सदाचार-विचारान्यां प्राचीननृपतेः समः । श्रीमच्छहुरसिंहोऽत्र सडोकान्धवभूमिपः ॥	२
तत्र श्रीबुद्धिसिंहोऽभूद् राजपुत्रः प्रसिद्धिभाक् । क्षात्रधर्मधनो बभूव परमारकुलाग्रणीः ॥	३
मुञ्ज-ओजमुखा भूपा जाता यस्मिन् महाकुले । किं वर्ण्यते कुलीनत्वं तत्कुलजातजन्मनः ॥	४
पद्मी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-कावय-सुबद्ध-सौजन्यभूविता ॥	५
क्षत्रियाणीप्रभापूर्णं श्रीर्षोर्दक्षिमुखाहृतिवत् । वां द्रष्टुं व जनो मेने राजम्यकुलजा विवधत् ॥	६
पुत्रः किसनसिंहाक्यो जातस्तद्वोरतिप्रियः । रणमल्ल इति चाम्यद् यक्षाम जननीकुतम् ॥	७
श्रीदेवीदंलनामाऽत्र राजपूज्यो बलीश्वरः । ज्योतिर्जैवज्यविद्यानां पारगामी जवप्रियः ॥	८
आगतो मध्वेशाद् यो भ्रमन् जनपदान् बहून् । जातः श्रीबुद्धिसिंहस्य प्रीति-भद्रास्पदं परम् ॥	९
तेनायाप्रतिभवेष्णा स तत्सुखः स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्यक्, कृतो जैनमत्तानुगः ॥	१०
दौर्भाग्याद् तच्छिखोर्बाण्ये गुह-तातो दिवंगतो । विमूढः स्वगृहाद् सोऽथ बहष्कया विनिर्गतः ॥	११

तथा च—

आम्या नैकेषु देशेषु सेवित्वा च बहून् नराह् । वीक्षितो मुण्डितो भूत्वा जातो जैवमुनिस्ततः ॥	१२
ज्ञाताम्यनेकशास्त्राणि नानाधर्ममलालि च । मध्यस्थवृत्तिना तेन तत्सातस्वगवेदिना ॥	१३
जचीता विविधा भावा भारतीयानां पुरोपजाः । अनेका लिपयोऽप्येवं प्रक्ष-भूतनकाक्षिकाः ॥	१४
येन प्रकाशिता नैके ग्रन्था विद्वत्प्रसंसिताः । छित्तिता बहवो लेखा पेशिद्यतम्यगुम्भिताः ॥	१५
स बहुभिः सुविद्वन्निक्षमण्डलैश्च सत्कृतः । विनविजयनाम्नाऽसौ क्वातोऽभवद् मनीषिषु ॥	१६
यस्य तां विभुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनाद् स्वयमभ्यवा ॥	१७
पुरे चाहम्मदाबादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठ इति क्वात्वा प्रतिष्ठितो बवाऽभवत् ॥	१८
आचार्यत्वेन तत्रोच्चैर्नियुक्तः स महात्मना । रत्न-मुनि-निर्धोन्नेन्द्रे पुरा तत्त्वा कथमभिवृद्धे ॥	१९
वर्षाणामष्टकं यावत् सम्भूष्य तत् पदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे स तत्संस्कृतिमचीतवान् ॥	२०
तत आगत्य लैल्लमो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कारावासोऽपि सम्प्राप्तो येन स्वराज्यपर्यणि ॥	२१
क्रमात् ततो विनिर्मुक्तः स्वतः शास्त्रिणिकेतने । विश्वव्यापकवीन्द्रश्रीरवीन्द्रनाथभूषिते ॥	२२
सिंघीपदयुतं जैनज्ञानपीठं तदाभितम् । स्थापितं तत्र सिंघीश्रीठाकणन्दस्य सूनुना ॥	२३
श्रीबहादुरसिंहेन दानवीरेण भीमता । स्मृत्यर्थं निजतातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥	२४
प्रतिष्ठितश्च तस्यासौ पदेऽविद्यातृमण्डके । अध्यापयन् वरान् शिष्यान् ग्रन्थयन् जैनवाक्यम् ॥	२५
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृभयसे होषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥	२६
अथैवं विगतं यस्य वर्षाणामष्टकं पुनः । ग्रन्थमालाविकासार्थिप्रवृत्तिषु प्रयत्नतः ॥	२७
बाणें-रत्न-नैवेन्द्रेन्द्रे मुंबाईनगरीस्थितः । मुंशीति विद्वद्वयातः कन्हैयाकाकपीतलः ॥	२८
प्रवृत्तो भारतीयानां विद्यानां पीठनिर्मितौ । कर्मलिङ्गस्य तस्याभूद् प्रयत्नः सफलोऽचिरात् ॥	२९
विदुषां भीमतां योगाद् संस्था जाता प्रतिष्ठिता । भारतीयपदोपेत विद्याभवनसम्पन्ना ॥	३०
आहूतः सहकारार्थं स बुद्धिकेन सुहृद्वा । ततः प्रभृति तत्रापि सहयोगं प्रदत्तवान् ॥	३१
तत्त्वबोधेऽप्यत्र तस्य सेवाऽधिका ज्ञपेक्षिका । स्वीकृता नम्रभावेन साऽप्याचार्यपदाभिषा ॥	३२
भग्वे-श्रीधर-चन्द्र-चन्द्र-वैकले विहिता पुनः । एतद्ग्रन्थावलीख्यैर्कृत्य तेन नव्ययोजना ॥	३३
परामर्शात् तत्तत्काले श्रीसिंघीकुलभास्वता । भाविता भवनायेवं ग्रन्थमाका समर्पिता ॥	३४
प्रदत्ता दशसाहस्री पुनस्तत्सोपदेवतः । स्वपितृस्मृतिमन्दिरकरणाच्च सुकीर्तिना ॥	३५
वैवाद्भ्ये गते काले सिंघीवर्यो दिवंगतः । यत्कालं ज्ञानसेवायां साहाय्यमकरोद् महत् ॥	३६
पितृकार्यप्रगत्यैव बलश्रीकैसादात्मकैः । राजेन्द्रसिंहमुक्यैश्च सत्कृतं तत्पूज्यतः ॥	३७
पुण्यकोकविपुर्नाम्ना ग्रन्थागारकृते पुनः । बन्धुभेदो गुणभेदो हार्दिकं प्रदत्तवान् ॥	३८
ग्रन्थमाकाप्रसिद्धार्थं पितृवत् तस्य कांक्षितम् । श्रीसिंघीबन्धुभिः सर्वं तद्गिराऽनुधिषीवसे ॥	३९
विद्वज्जगत्प्राज्ञादा सन्निधानम्वदा सदा । विरं नन्दतिथं कोके जिनविभवभारती ॥	४०

# सिंधी जैन ग्रन्थमाला

## ॐ अद्यावधि मुद्रितग्रन्थनामावलि ॐ

- |  |   |
|--|---|
| १ मेरुजाचार्यरचित प्रबन्धचिन्तामणि मूलग्रन्थ.      | १३ यशोविजयोपाध्यायविरचित ज्ञानविन्दुप्रकरण.         |
| २ पुरातनप्रबन्धसंग्रह. (बहुविध ऐतिहासिक परिपूर्ण)  | १४ हरिवेणाचार्यकृत बृहत्कथाकोश.                     |
| ३ राजशेखरसूरिरचित प्रबन्धकोश.                      | १५ जैनपुस्तकप्रशस्ति संग्रह-प्रथम भाग.              |
| ४ जिनप्रभसूरिकृत विविधतीर्थकल्प.                   | १६ हरिभद्रसूरिविरचित धूर्ताख्यान.                   |
| ५ मेघविजयोपाध्यायविरचित देवामन्दमहाकाव्य.          | १७ दुर्गदेवकृत रिष्टसमुच्चय.                        |
| ६ यशोविजयोपाध्यायकृत जैनतर्कभाषा.                  | १८ मेघविजयोपाध्यायकृत दिग्विजयमहाकाव्य.             |
| ७ हेमचन्द्राचार्यकृत प्रमाणमीमांसा.                | १९ कवि अम्बुल रहमानकृत सन्देशरासक.                  |
| ८ महाकलङ्कदेवकृत अकलङ्कग्रन्थत्रयी.                | २० महाकवि भर्तृहरिविरचित शातकत्रयादि-सुभाषितसंग्रह. |
| ९ प्रबन्धचिन्तामणि - हिन्दी भाषान्तर.              | २१ शान्त्याचार्यकृत न्यायावतारधार्मिककृत्ति.        |
| १० प्रभावचन्द्रसूरिरचित प्रभावकचरित.               | २२ कवि घाहिलरचित पडमसिरीचरित. (अपभ्रंश)             |
| 11 Life of Hemachandrāchārya:<br>By Dr. G. Bühler. | २३ महेश्वरसूरिकृत नाणपंचमीकहा.                      |
| १२ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायविरचित भानुचन्द्रगणचरित.    |   |

## ॐ संप्रति मुद्र्यमाणग्रन्थनामावलि ॐ

- |   |  |
|---|--|
| १ खरतरगच्छगुर्वावलि.                          | ११ जयपाहुडनाम निमित्तशास्त्र.                  |
| २ कुमारपालचरित्रसंग्रह.                       | १२ कोऊहलविरचित लीलावतीकथा (प्राकृत).           |
| ३ विविधगच्छीयपट्टावलि संग्रह.                 | १३ गुणचन्द्रविरचित मंत्रीकर्मचन्द्रवंशप्रबन्ध. |
| ४ जैनपुस्तकप्रशस्ति संग्रह, भाग २.            | १४ नयचन्द्रविरचित हृन्मीरमहाकाव्य.             |
| ५ विज्ञप्तिमहालेखादि विज्ञप्तिलेखसंग्रह.      | १५ भद्रबाहुसंहिता.                             |
| ६ उद्योतनसूरिकृत कुबलयमालाकथा.                | १६ महेन्द्रसूरिकृत नर्मदासुन्दरीकथा.           |
| ७ उदयप्रभसूरिकृत धर्माभ्युदयमहाकाव्य          | १७ जिनवत्ताख्यानद्वय (प्राकृत).                |
| ८ कीर्तिकौमुदी आदि अनेक प्रशस्त्यादि संग्रह.  | १८ स्वयंभूविरचित पडमचरित (अपभ्रंश).            |
| ९ जिनेश्वरसूरिकृत कथाकोषप्रकरण.               | १९ सिद्धिचन्द्रकृत काव्यप्रकाशखण्डन.           |
| १० महासुनि गुणपालविरचित जंबूचरित्र (प्राकृत). | २० जयसिंहसूरिकृत धर्मोपदेशमाला.                |

## ॐ मुद्रणार्थ निर्धारित एवं सज्जीकृतग्रन्थनामावलि ॐ

१ भानुचन्द्रगणिकृत विवेकविलासटीका. २ पुरातन रास-भासादिसंग्रह. ३ प्रकीर्ण वाक्य प्रकाश. ४ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायविरचित वासववत्साटीका. ५ देवचन्द्रसूरिकृत मूलशुद्धिप्रकरणवृत्ति. ६ राजप्रभाचार्यकृत उपदेशमाला टीका. ७ यशोविजयोपाध्यायकृत अनेकान्तव्यवस्था. ८ जिनेश्वराचार्यकृत प्रमालक्षण. ९ महानिशीधसूत्र. १० तरुणप्रभाचार्यकृत आबन्धकणालावबोध. ११ राठोडवंशावलि. १२ उपदेशगच्छप्रबन्ध. १३ वर्द्धमानाचार्यकृत गणरत्नमहोदधि. १४ प्रतिष्ठासोमकृत सोमसौभाग्यकाव्य. १५ जेसिचन्द्रकृत बड़ीशतक (पृथक् पृथक् ३ बालवयवोधयुक्त). १६ सीलकाचार्य विरचित महापुरुषचरित्र (प्राकृत महाग्रन्थ). १७ चंदप्पहचरित (प्राकृत). १८ जेसिनाहचरित्र (अपभ्रंश-महाग्रन्थ). १९ उपदेशपद्धटीका (वर्द्धमाचार्यकृत). २० निर्वाणलीलावती कथा (सं. कथा ग्रन्थ). २१ सनत्कुमारचरित्र (संस्कृत काव्यग्रन्थ). २२ राजवल्लभ पाठकृत भोजचरित्र. २३ प्रमोदमणिकव्यकृत वाग्मदार्ढ्यकारवृत्ति. २४ सोमदेवादिकृत विदग्धमुकमण्डनवृत्ति. २५ समयसुन्दरादिकृत वृत्तरत्नाकरकृति. २६ पाण्डित्यदर्पण. २७ पुरातन प्रबन्धसंग्रह-हिन्दी भाषान्तर. २८ भुवनभानुचरित्र बालावबोध. २९ भुवनसुन्दरी चरित्र (प्राकृत कथा) इत्यादि, इत्यादि.

**सौभाग्यवती श्री कस्तूरीने**  
**स्नेहार्द्रभावे समर्पण**

**अ. स. गोपाणी**

# ગ્રન્થાનુક્રમણિકા

સ્વ૦ બાબૂ શ્રી બહાદુરસિંહજી સિંધી અને સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલા

પૃષ્ઠ.

ॐ સરળાંજલિ ॐ

§ ૩-§ ૯

પ્રાસ્તાવિક વક્તવ્ય - ગ્રન્થમાલાસંપાદક લિખિત

§ ૧૦-§ ૧૫

સંપાદકીય પ્રસ્તાવના

૧-૪૪

(૧) જ્ઞાનપંચમી માહાત્મ્યવર્ણક કથાસાહિત્ય

૧-૭

(૨) મહેશ્વરસૂરિઓ

૭-૧૦

(૩) 'નાળપંચમી' અને 'ભવિસ્સદ્સકહા'

૧૦-૧૨

(૪) ભવિષ્યદક્ષ આભ્યાનનો સારાંશ

૧૨-૧૭

(૫) 'ભવિસ્સદ્સકહા'નો સારાંશ

૧૭-૨૧

(૬) વિશેષનામોનું સામ્ય

૨૧

(૭) વિશેષનામો વચ્ચે ભેદ

૨૨

(૮) વધારાનાં વિશેષ નામો

૨૨

(૯) સ્થલનાં નામો

૨૩

(૧૦) પ્રસંગો

૨૩-૨૪

(૧૧) 'નાળપંચમી કહા' અને તદ્ગત સુખાષિતો

૨૪-૩૫

(૧૨) પ્રાકૃતભાષા અને સંઘ વિષેના મહેશ્વરસૂરિના મન્ત્રવ્યો

૩૫-૪૦

(૧૩) ગ્રંથસંપાદનમાં ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતિબોનો પરિચય

૪૦-૪૨

(૧૪) પાઠાંતરો

૪૨

(૧૫) પ્રાકૃતભાષામાં લખાયેલ જૈન કથા સાહિત્યનો ટૂંક પરિચય

૪૨-૪૪

(૧૬) છંદ, ભાષા અને કવિત્વ

૪૪

(૧૭) આભાર દર્શન

૪૪

નાળપંચમી કહા

૧-૭૬

(૧) જયસેણ કહા

૨-૨૦

(૨) નંદ કહા

૨૦-૨૪

(૩) મહા કહા

૨૫-૨૯

(૪) વીર કહા

૨૯-૩૪

(૫) કમલા કહા

૩૪-૩૯

(૬) ગુણાશુરાગ કહા

૩૯-૪૪

(૭) વિમલ કહા

૪૪-૪૮

(૮) ધરણ કહા

૪૯-૫૩

(૯) દેવી કહા

૫૩-૫૮

(૧૦) ભવિસ્સયક્ત કહા

૫૮-૭૬

પ્રંથગત સુખાષિતોની પાદસૂચી

૭૭-૮૦

પ્રંથગત વિશેષનામોની સૂચી

૮૧-૮૪

પ્રંથગત આવશ્યક શબ્દોની સૂચી

૮૫-૮૭



## સ્વ. બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજી સિંધી

અને

### સિંધી જૈન ગ્રન્થ માલા

—[ સ્મરણા ક્રતિ ]—

મારા અનન્ય આદર્શપોષક, કાર્યસાહાયક, ઉત્સાહપ્રેરક અને સદૃશ્ય બ્રહ્મસ્પર્શ બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજી સિંધી, જેમણે મારી વિશિષ્ટ પ્રેરણાથી, પોતાના સર્ગદાતા સાધુચરિત પિતા શ્રી ડાહ્યાચંદજી સિંધીના પુણ્ય-સ્મરણ નિમિત્ત, આ 'સિંધી જૈન ગ્રન્થ માલા' ની કીર્તિકારિણી સ્થાપના કરીને, એના વિમિત્તે દરવર્ષે હજારો રૂપિયા કર્ચ કરવાની આદર્શ ઉદારતા પ્રકટ કરી હતી; અને જેમની આવી અસાધારણ જ્ઞાનભક્તિ સાથે અનન્ય આર્થિક ઉદારરુચિ જોઈને મેં પણ, મારા જીવનનો વિશિષ્ટ શક્તિશાળી અને મહુ જ મૂલ્યવાન અવશેષ સ્મરકાલ, ગ્રન્થમાલાના જ વિકાસ અને પ્રકાશને માટે સર્વાત્મનાપ્ત સમર્પિત કરી લીધો; તથા જેમણે આ ગ્રન્થમાલાનું વિગત ૧૩-૧૪ વર્ષોમાં આર્જુનુંદર, સમૃદ્ધ અને સર્વાંશરણીય કાર્યપદ્ધતિ નિષ્પન્ન થઈને જોઈને અવિષ્યમાં આના કાર્યને વધારે પ્રગતિમાર અને વધારે વિસ્તીર્ણ રૂપમાં જોવાની પોતાના જીવનની એકમાત્ર પરમ અભિલાષા સેવી હતી; અને તદનુસાર, મારી પ્રેરણા અને યોજનાને અનુસરીને, પ્રસ્તુત ગ્રંથમાલાની કાર્યવ્યવસ્થા 'ભારતીય વિદ્યામંચન' ને સમર્પિત કરી, આના માધ્યમથી અંગે નિર્ધારિત થયા હતા; તે પુણ્યવાન, સાહિત્યરસિક, ઉદારમનસ્ક, અમૃતા-મિલાષી, અભિનન્દનીય આત્મા હશે આ સંસ્કારમાં વિચમાન જશી. સન્ ૧૯૪૪ ના જુલાઈ માસની ૭ ની સતીએ ૫૯ વર્ષની ઉમરે એ મહાન આત્મા આ લોકમાંથી પ્રસ્થાન કરી ગયો. તેમના એવા મન્ય, આદરણીય, સ્ફુર્ણીય અને શ્લાઘનીય જીવનને પોતાની કિંમિત્ બ્રહ્મત્મક 'સ્મરણાક્રતિ' સમર્પિત કરવા વિમિત્તે, તેમનો સંક્ષિપ્ત જીવન-પરિચય અહીં આપવામાં આવે છે.

સિંધીજીના જીવન સાથેના મારા સાસ સાસ સ્મરણોત્તુ વિસ્તૃત આકેશન મેં હિંદીમાં કર્યું છે અને તે સાસ કરીને સિંધી-જીના જ 'સ્મારક ગ્રંથ' તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવેલા 'ભારતીય વિદ્યા' નામક પત્રિકાના ત્રીજા માગની અનુવર્તિરૂપે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. સિંધીજી વિશે વિશેષ જાણવાની ઇચ્છાવાળા વાંચકોને એ 'સ્મારક ગ્રંથ' જોવાની મલામળ છે.

\*

બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજીનો જન્મ બંગાળના મુર્શીદાબાદ જિલ્લામાં આવેલા અજીમગંજ નામક સ્થાનમાં, સંવત્ ૧૯૪૧ માં થયો હતો. તેઓ બાબુ ડાહ્યાચંદજી સિંધીના એકમાત્ર પુત્ર હતા. તેમની માતા શ્રીમતી મનુકુમારી અજીમગંજના જ વૈદ કુટુંબના બાબુ જયચંદજીની પુત્રી થતી હતી. શ્રી મનુકુમારીની એક ન્હેન જગતસેઠને સાં પરણાવેલી હતી અને બીજી ન્હેન સુપ્રસિદ્ધ નાદાર કુટુંબમાં પરણાવેલી હતી. કલકત્તાના સ્વ. સુપ્રસિદ્ધ જૈન સ્કૉલર અને આગેવાન કવિ બાબુ પૂરણચંદજી નાદાર, બાબુ બહાદુર સિંહજી સિંધીના માસીઆઈ માઈ થતા હતા. સિંધીજીનો વિવાહ, બાહ્યચર-જીઆગંજના સુપ્રસિદ્ધ ધનાઢ્ય જૈન ગૃહસ્થ લક્ષ્મીપત સિંહજીની પૌત્રી અને કન્યપત સિંહજીની પુત્રી શ્રીમતી તિલકસુંદરી સાથે સંવત્ ૧૯૫૪ માં થયો હતો. એ રીતે શ્રી બહાદુર સિંહજી સિંધીનો કૌટુંબિક સંબંધ બંગાળના સાસ પ્રસિદ્ધ જૈન કુટુંબ સાથે ગાઢ રીતે સંકળાવેલો હતો.

\*

બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજીના પિતા બાબુ ડાહ્યાચંદજી સિંધી બંગાળના જૈન મહાજનોમાં એક મહુ જ પ્રસિદ્ધ અને સન્નિહિત પુરુષ થઈ ગયા. તેઓ પોતાના એકમાત્ર જાત પુરુષાર્થ અને કષોયથી, એક મહુ જ સાધારણ સ્થિતિમાં વ્યાપારીની કોટિમાંથી મ્હોટા કરોડાધિપતિની સ્થિતિએ પહોંચ્યા હતા અને સારાજી બંગાળમાં એક સુપ્રસિદ્ધિત અને પ્રમાણિક વ્યાપારી તરીકે તેમણે વિશિષ્ટ ક્ષમિતિ પ્રાપ્ત કરી હતી. એક વચ્ચે તેઓ, બંગાળનો સૌથી મુખ્ય વ્યાપાર જે જૂટનો ગણાય છે તેના, સૌથી મ્હોટા વ્યાપારી થઈ ગયા હતા. જેમના પુરુષાર્થથી, તેમની વ્યાપારી પેઢી જે હરિસિંહ નિહાલચંદવા નામે ચાલતી હતી તે બંગાળમાં જૂટનો વ્યાપાર કરચરી વેચી તથા વિદેશી પેટ્રીઓમાં સૌથી મ્હોટી પેટ્રી ગણાતી થઈ હતી.

બાબુ ડાહ્યાચંદજી સિંધીનો જન્મ સંવત્ ૧૯૨૧ માં થયો હતો, અને ૧૯૩૫ માં તેમનું શ્રી મનુકુમારી સાથે લગ્ન થયું. ૧૪-૧૫ વર્ષની ઉમરમાં ડાહ્યાચંદજી પોતાના પિતાની દુકાનનો સ્થરમાર, જે તે વચ્ચે મહુ જ સાધારણ રૂપમાં ચાલતો હતો, તે હાથમાં લીધો. તેઓ અજીમગંજ છોટી કલકત્તે આવ્યા અને સાં પોતાની દોષિયારી અને કંઈ વધે દુ સ્થરમારને ધીમે ધીમે સ્થળ જ વચાર્યો અને અંતે તેને એક સૌથી મ્હોટી 'કર્મ'ના રૂપમાં સ્થાપિત કર્યો. કલકત્તામાં ય્યારે 'જૂટ સેલસ' એલોકિએશન'ની સ્થાપના થઈ ત્યારે બાબુ ડાહ્યાચંદજી સિંધીને તેના સૌથી મ્હોટા પ્રેસીડેન્ટ બનાવવામાં આવ્યા હતા. જૂટના વ્યાપારમાં આવી રીતે સૌથી મ્હોટું સ્થાન મેળવીને તેઓ જેમણે પ્રોત્સાહન આપ્યું તેવા સૌથી મ્હોટા ઉદ્યોગો તરફ પણ ઘોર, એક તર-

ફ તેમણે મધ્યપ્રાંતોમાં આવેલા કોરીયા સ્ટેટમાં કોલસાની શાળોના ઉદ્યોગનો પાયો નાંખ્યો અને બીજી તરફ દક્ષિણના શક્તિ અને અકલતરાનાં રાજ્યોમાં આવેલી ચૂનાના પથ્થરોની શાળોના, તેમ જ બેઝગામ, સાબંતવાહી, હચલકરંજી જેવા સ્થાનોમાં આવેલી 'બોકસાઈટ' ની શાળોના વિકાસની શોધ કરવા પાછળ પોતાનું લક્ષ્ય પરોવ્યું. કોલસાના ઉદ્યોગ અર્થે તેમણે 'મેસર્સ ડાલચંદ બહાદુરસિંહ' એ નામથી નવી પેઢીની સ્થાપના કરી જે આજે હિંદુસ્થાનમાં એક અગ્રગણ્ય પેઢી ગણાય છે. એ ઉપરાંત તેમણે બંગાળના ચૌવીસ પરગણા, રંગપુર, પૂર્ણિયા અને માલદહા વિગેરે જિલ્લાઓમાં, મોટી જમીનદારી પણ સ્વીકારી અને એ રીતે બંગાળના નામાંકિત જમીનદારોમાં પણ તેમણે પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. બાબુ ડાલચંદજીની આવી સુપ્રતિષ્ઠા કેવળ વ્યાપારિક ક્ષેત્રમાં જ મર્યાદિત નહોતી. તેઓ પોતાની ઉદારતા અને ધાર્મિકતા માટે પણ એટલા જ સુપ્રસિદ્ધ હતા—તેમની પરોપકારકૃતિ પણ ટેટલી જ પ્રશંસનીય હતી. પરંતુ, પરોપકારમુલક પ્રસિદ્ધિથી તેઓ પ્રાયઃ દૂર રહેતા હતા. ઘણા માણે તેઓ ગુપ્તરીતે જ અર્થિકજનોને પોતાની ઉદારતાનો લાભ આપતા. તેમણે પોતાના જીવનમાં લાખોનું દાન કર્યું હશે પણ તેની પ્રસિદ્ધિ કે નોંધ તેમણે માગ્યે જ કરવા હચ્છી હશે. તેમના સુપુત્ર બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજીએ પ્રસંગોપાત્ત ચર્ચા કરતાં જણાવ્યું હતું, કે તેઓ જે કંઈ દાન આદિ કરતા, તેની સ્થાવર તેમને પોતાને (પુત્રને) પણ માગ્યે જ થતી. આથી તેમના જાહેર દાનો ઓળી માત્ર નીચેના ૨-૪ પ્રસંગોની જ માહિતી મળી શકી હતી.

સન ૧૯૨૬ માં 'ચિત્રરંજન' સેવા સંઘન માટે કલકત્તામાં પાઠો કરવામાં આવ્યો ત્યારે એક વાર શુદ્ધ મહાત્માજી એમના મકાને ગયા હતા અને તે વખતે તેમણે વગર માગ્યે જ મહાત્માજીને એ કાર્ય માટે ૧૦૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા.

૧૯૧૭ માં કલકત્તામાં 'ગવર્નમેંટ હાઉસ'ના મેદાનમાં, લૉર્ડ કાર્માઈકલના આશ્રય નીચે રેઝર્વેશન માટે એક મેઝાવડો થયો હતો તેમાં તેમણે ૨૧૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા. તેમ જ પ્રથમ મહાયુદ્ધ વખતે તેમણે ૩,૦૦,૦૦૦ રૂપિયાના 'બૉર બૉન્ડ્સ' સ્વીકારી કરીને એ પ્રસંગે સરકારને પાઠામાં મદદ કરી હતી. પોતાની છેલ્લી અવસ્થામાં તેમણે પોતાના નિકટ કુટુંબીજનો—કે જેમની આર્થિક સ્થિતિ બહુ જ સાધારણ પ્રકારની હતી તેમને—રૂપિયા ૧૨ લાખ ઘંઠેથી આપવાની વ્યવસ્થા કરી હતી જેનો અમલ તેમના સુપુત્ર બાબુ બહાદુર સિંહજીએ કર્યો હતો.

બાબુ ડાલચંદજીનું ગૃહસ્થ જીવન બહુ જ આદર્શરૂપ હતું. તેમના ધર્મપત્ની શ્રીમતી મણુકુમારી એક આદર્શ અને ધર્મ-પરાયણ પત્ની હતા. પતિ-પત્ની બંને સદાચાર, સુચિત્તર અને સુસંસ્કારની મૂર્તિ જેવા હતા. ડાલચંદજીનું જીવન બહુ જ સાદું અને સાધુત્વ મરેઠું હતું. વ્યવહાર અને વ્યાપાર બંનેમાં તેઓ અત્યંત પ્રામાણિક અને નીતિપૂર્વક વર્તનારા હતા. સ્વભાવે તેઓ શુભ જ શાન્ત અને નિરભિમાની હતા. જ્ઞાનમાર્ગે ઉપર તેમની ડંઠી શ્રદ્ધા હતી. તત્ત્વજ્ઞાનવિષયક પુસ્તકોનું વાંચન અને શ્રવણ તેમને અત્યંત પ્રિય હતું. કિલ્લ નગર કૉલેજના એક અધ્યાત્મલક્ષી બંગાળી પ્રોફેસર નામે બાબુ બ્રજલાલ અધિકારી—જેઓ યોગવિષયક પ્રક્રિયાના અચ્છા અભ્યાસી અને તત્ત્વચિંતક હતા—તેમના સહવાસથી બાબુ ડાલચંદજીને પણ યોગની પ્રક્રિયા તરફ શુભ રુચિ થઈ ગઈ હતી અને તેથી તેમણે તેમની પાસેથી એ વિષયની કેટલીક સ્વાસ પ્રક્રિયાઓનો ડંઠો અભ્યાસ પણ કર્યો હતો. શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અને માનસિક પાવિત્ર્યનો જેનાથી વિકાસ થાય એવી, કેટલીક વ્યવહારિક જીવનને અત્યંત ઉપયોગી, યોગિક પ્રક્રિયાઓનો તેમણે પોતાના પત્ની તેમ જ પુત્ર, પુત્રી આદિને પણ અભ્યાસ કરવાની પ્રેરણા કરી હતી.

જૈન ધર્મના વિશુદ્ધ તત્ત્વોના પ્રચાર અને સર્વોપયોગી જૈન સહિત્સના પ્રસાર માટે પણ તેમને સ્વાસ રુચિ રહેતી હતી અને પંથિતપ્રવર થી સુસત્તાલજીના પરિચયમાં આવ્યા પછી, એ કાર્ય માટે કંઈક વિશેષ સક્રિય પ્રયત્ન કરવાની તેમની સારી ડત્કંઠા જાળી હતી. કલકત્તામાં ૨-૪ લાખના સ્તરે આ કાર્ય કરનાર કોઈ સાહિત્યિક કે શૈક્ષણિક કેન્દ્ર સ્થાપિત કરવાની યોજના તેઓ વિચારી રહ્યા હતા, એ દરમિયાન સન્ ૧૯૨૭ (વિ. સં. ૧૯૮૪) માં કલકત્તામાં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો.

\*

બાબુ ડાલચંદજી સિંધી, પોતાના સમયના બંગાળનિવાસી જૈન સમાજમાં એક અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત વ્યાપારી, ધીરેદર્શી ઉદ્યોગપતિ, મોટા જમીનદાર, ઉદારચિત્ત સદ્ગૃહસ્થ અને સાધુચરિત સત્પુરુષ હતા. તેઓ પોતાની એ સર્વ સંપત્તિ અને શુભ-વત્તાનો સમગ્ર વારસો પોતાના એક માત્ર પુત્ર બાબુ બહાદુર સિંહજીને સોંપતા ગયા, જેમણે પોતાના એ પુણ્યશ્લોક પિતાની સ્મૃત્ત સંપત્તિ અને સદ્ગતિ સર્વકીર્તિ—બંનેને ઘણી સુંદર રીતે વધારીને પિતા કરતાંય સવાઈ શ્રેષ્ઠતા મેઠવવાની વિશિષ્ટ પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી.

બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજીમાં પોતાના પિતાની વ્યાપારિક કુશલતા, વ્યવહારિક નિપુણતા અને સાંસ્કારિક સમિદ્ધા તો સંપૂર્ણ અંશે વારસાગતરૂપે ઉતરેલી હતી જ, પરંતુ તે ઉપરાંત તેમનામાં બૌદ્ધિક વિશદતા, કલાત્મક રસિકતા અને વિવિધ વિષયગ્રાહિણી પ્રાજ્ઞલ પ્રતિભાનો પણ ઉચ્ચ પ્રકારનો સંચિવેશ થયો હતો અને તેથી તેઓ એક અસાધારણ વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર મહાનુભાવોની પંક્તિમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા મેઠવી શક્યા હતા.

તેઓ પોતાના પિતાના એકમાત્ર પુત્ર હોવાથી તેમને પિતાના વિશાળ કારભારમાં નાનપણથી જ લક્ષ્ય આપવાની ફરજ પડી હતી અને તેથી તેઓ હાઈસ્કૂલનો અભ્યાસ પૂરો કરવા સિવાય કૉલેજનો વિશેષ અભ્યાસ કરવાનો અવસર મેઠવી શક્યા ન હતા. છતાં તેમની જ્ઞાનરુચિ બહુ જ તીવ્ર હોવાથી, તેમણે પોતાની મેઠે જ, વિવિધ પ્રકારના સાહિત્યના વાંચનનો અભ્યાસ

खूब ज बंधायों हतो अने तेथी तेओ इंग्रेजी उपरांत, बंगाली, हिंदी, गुजराती भाषाओ पण खूब सरस जाणता हता अने ए भाषाओमां लक्षाएलां विविध पुस्तकोना वाचनमां सतत निमग्न रहेता हता.

नानपणशी ज तेमने प्राचीन वस्तुओना संग्रहणो भारे शोख लागी गयो हतो अने तेथी तेओ जुना सिक्काओ, चित्रो, मूर्तिओ अने तेथी बीजी बीजी चीजोओ संग्रह करवाना अखंत रसिक बई गया हता. सवेरातनो पण ते साथे तेमनो शोख खूब बढ्यो हतो अने तेथी तेओ ए विषयमां पण खूब ज निष्णात बई गया हता. एना परिणामे तेमणे पोतानी पासे सिक्काओ, चित्रो, हस्तलिखित बहुमूल्य पुस्तको विगेरेनो जे अमूल्य संग्रह भैगो कयों हतो ते आजे हिंदुस्थानना गण्ढागांठ्या द्वा संग्रहोमां एक महत्त्वजुं स्थान प्राप्त करे तेवो छे. तेमनो प्राचीन सिक्काओनो संग्रह तो एटलो बंधो विशिष्ट प्रकारनो छे के जेथी आखी हुनियामां तेनुं जीजुं के जोधुं स्थान आवे तेम छे. तेवो ए विषयमां एटला निपुण बई गया हता के म्होटा म्होटा म्युजियमोना म्युरेटो पण बारंवार तेमनी सलाह अने अभिप्राय मेळवबा अर्थे तेमनी पासे आवता जता.

तेओ पोताना एवा उच्च सांस्कृतिक शोखने लईने देश-विदेशनी आबी सांस्कारिक प्रवृत्तियो माटे कार्य करती अनेक संस्थाओना सदस्य विगेरे बन्या हता. दाखला तरीके—रॉयल एशियाटिक सोसायटी ऑफ बंगाल, अमेरिकन ज्योग्राफिकल सोसायटी न्युयॉर्क, बंगीय साहित्यपरिषद् कलकता, न्युमिक्सेटिक सोसायटी ऑफ इन्डिया विगेरे अनेक प्रसिद्ध संस्थाओना तेओ उत्साही सभासद हता.

साहित्य अने शिक्षण विषयक प्रवृत्ति करनारी जैन तेम ज जैनेतर अनेक संस्थाओने तेमणे मुक्त मने दान आपी ए विषयोना प्रसारमां पोतानी उत्कट अभिरुचिनो उत्तम परिचय आप्यो हतो. तेमणे आबी रीते केट-केटली संस्थाओने आर्थिक सहायता आपी हती तेनी संपूर्ण याबी मळी शकी नबी. तेमनो खभाव आवां काबोमां पोताना पिताना जेवो ज प्रायः मौन धारण करवानो हतो अने ए माटे पोतानी प्रसिद्धि करवानी तेओ आकांक्षा न्होता राखता. तेमनी साथे कोई काई बखते प्रसंगोचित वार्तालाप थतां आबी वाचतनी जे आडकतरी माहिती मळी शकी तेना आधारे तेमनी पासेबी आर्थिक सहायता मेळवनारी केटली संस्थाओनां नामो विगेरे आ प्रमाणे जाणी शकायां छेः—

हिंदु एकेडेमी, दोलतपुर (बंगाल), ६० १५०००)

तरकी-उर्दू बंगाला, ५०००)

हिंदी साहित्य परिषद् भवन (इलाहाबाद), १२५००)

विश्वदानंद सरस्वती मारवाडी हॉस्पिटल, कलकता, १००००)

एक मेडर्निटीहोम, कलकता, २५००)

बनारस हिंदु युनिवर्सिटी, २५००)

जीयागंज हाइस्कूल, ५०००)

जीयागंज लंडन मिशन हॉस्पिटल, ६०००)

कलकता—मुर्शिदाबादना जैन मन्दिर, ११०००)

जैनधर्म प्रचारक सभा, मानभूम, ५०००)

जैन भवन, कलकता, १५०००)

जैन पुस्तक प्रचारक मंडल, आगरा, ७५००)

जैन मन्दिर, आगरा, ३५००)

जैन हाइस्कूल, अंबाला, २१००)

जैन गुहकुल, पालीताणा, ११०००)

जैन प्राकृत कोश माटे, २५००)

ए उपरांत हजार—हजार पांचसो—पांचसोनी नानी रकमो तो तेमणे सैकडोनी संख्यामां आपी छे जेनो सरवाळो दोड जे लाख जेटलो थवा जाय.

\*

साहित्य अने शिक्षणनी प्रगति माटे सिंघीजीनो जेटलो उत्साह अने उद्योग हतो जेटलो ज सामाजिक प्रगति माटे पण ते हतो. अनेकवार तेमणे आबी सामाजिक सभाओ विगेरेमां प्रमुख तरीके भाग लईने पोतानो ए विषेनो आन्तरिक उत्साह अने सहकारभाव प्रदर्शित कयों हतो. जैन श्वेतांबर कॉन्फरन्सना सन् १९२६ मां मुंबईमां भराएला खास अधिवेशनना तेओ प्रमुख बन्या हता. उदयपुर राज्यमां आवेला केसरीयाजी तीर्थना बहीबदला विषयमां स्टेट साथे जे झगडो उभो थयो हतो तेमां तेमणे सौबी बंधारे तन, मन अने धननो भोग आप्यो हतो. आ रीते तेओ जैन समाजना हितनी प्रवृत्तियोमां बढायोग्य संपूर्ण सहयोग आपता हता परंतु ते साथे तेओ सामाजिक मूढता अने सांप्रदायिक कट्टरताना पण पूर्ण विरोधी हता. बीजा बीजा धनवानो के आगेवानो गणाता कबीमफ जैनीनी माफक, तेओ संकीर्ण मनोवृत्ति के अन्धश्रद्धा-पोषक विवृष्ट भक्तिबी सर्वथा पर हता. आचार, विचार के व्यवहारमां तेओ बहु ज उदार अने विवेकशील हता.

तेमनुं गृहस्थ तरीकेनुं जीवन पण बहु ज साधुं अने सात्त्विक हतुं. बंगालना जे जातना नवाबी गण्ढा वातावरणमां तेओ जन्म्या हता अने उछर्या हता ते वातावरणनी तेमना जीवन उपर कच्ची ज खराब असर बई न हती अने तेओ लगभग ए वातावरणशी तद्गन अलिस जेवा हता. आटला म्होटा श्रीमान् होबा छतां, श्रीमंताईना-खोटा बिलास के सिध्या आडंबरबी तेओ सदा दूर रहेता हता. दुर्व्यय अने दुर्व्यसन प्रत्ये तेमनो भारे तिरस्कार हतो. तेमनी स्थितिना धनवानो ज्यारे पोताना मोज-खोख, आनन्द-प्रमोद, बिलास-प्रवास, समारंभ-महोत्सव इत्यादिमां लाखो रुपिया उदावता होव छे ज्यारे सिंघीजी तेनाबी तद्गन विमुख रहेता हता. तेमने शोख मात्र द्वारा वाचननो अने कलामय वस्तुओ जोबा—संग्रहवानो हतो. ज्यारे जुओ

त्यारे, तेओ पोतानी गारी उपर बेठा बेठा साहित्य, इतिहास, स्थापत्य, चित्र, विज्ञान, भूगोल के भूगर्भविद्याने लगता सामयिको के पुस्तको वांचता ज सदा देखाता हता. पोताना एषा विशिष्ट वाचनना शोखने लीधे तेओ इंग्रेजी, बंगाली, हिंदी, गुजराती आदिमां प्रकट थता उच्च कोटिना, उच्च विषयोने लगता विविध प्रकारनां सामयिक पत्रो अने जर्नल्स आदि नियमित मगावता रहेता हता. आर्ट, आर्किऑलॉजी, एपीग्राफी, न्युमिस्मैटिक्स, ज्योग्राफी, आइकोनोग्राफी, हिस्ट्री अने माइनिंग आदि विषयोना पुस्तकोनी तेमणे पोतानी पासे एक सारी सरखी लाईब्रेरी ज बनावी लीधी हती.

तेओ स्वभावे एकन्तप्रिय अने अल्पभाषी हता. नकामी बातो करवा तरफ के गप्पा सप्पा मारवा तरफ तेमने बहुत ज अभाव हतो. पोताना व्यावसायिक व्यवहारनी के विशाल कारभारनी बाबतोमां पण तेओ बहुत ज मितभाषी हता. परंतु प्यारे तेमना प्रिय विषयोनी—जेवा के स्थापत्य, इतिहास, चित्र, शिल्प आदिनी—चर्चा जो नीकळी होय तो तेमां तेओ एटला निमग्न थई जता के कलाकोना कलाको वही जता तो पण तेओ तेथी थाकता नहीं के कंटाळता नहीं.

तेमनी बुद्धि अत्यंत तीक्ष्ण हती. कोई पण वस्तुने समजवामां के तेनो मर्म पकड़वामां तेमने कसी बार न लागती. विज्ञान अने तत्त्वज्ञानवी गंभीर बाबतो पण तेओ सारी पेठे समजी सकता हता अने तेमनुं मनन करी तेमने पचावी शकता हता. तर्क अने बलील्लां तेओ म्होटा म्होटा कायदावालीयोने पण भांटी देता. तेम ज गमे तेवो चालाक माणस पण तेमने पोतानी चालाकीधी चकित के मुग्ध बनावी शके तेम न हतुं.

पोताना सिद्धान्त के विचारमां तेओ खूब ज मकम रहेवानी प्रकृतिना हता. एक बार विचार नकी कर्मा पछी अने कोई कार्बनो स्वीकार कर्मा पछी तेमांथी खलित थवानुं तेओ बिस्कुल पसंद करता नहीं.

व्यवहारमां तेओ बहुत ज प्रामाणिक रहेवानी वृत्तिवाळा हता. बीजा बीजा धनवानोनी माफक व्यापारमां दगा फटका के साब-झूठ करीने धन मेळववानी तुष्णा तेमने यत्किंचित् पण यती न हती. तेमनी आवी व्यावहारिक प्रामाणिकताने लक्ष्मीने इंग्लैंडनी मर्केन्टाइल बैंकनी डायरेक्टरोनी बाँई पोतानी कलकत्तानी शाखानी बाँईमां, एक डायरेक्टर थवा माटे तेमने खास विनंति करी हती के जे मान ए पहेलां कोई पण हिंदुस्थानी व्यापारीने मळ्युं न्होतुं.

प्रतिभा अने प्रामाणिकता साथे तेमनामां योजनाशक्ति पण घणी उच्च प्रकारनी हती. तेमणे पोतानी ज स्वतंत्र बुद्धि अने कुशळता द्वारा एक तरफ पोतानी घणी मोटी जमीनदारीनी अने धीजी तरफ कोलीयरी बिगेरे माइनिंगना उद्योगनी जे सुष्यवस्था अने सुधटना करी हती ते जोईने ते ते विषयना ज्ञाताओ चकित थता हता. पोताना घरना नानामां नाना कामधी ते छेक कोलीयरी जेवा म्होटा कारखाना सुधीमां—के ज्यां हजारो माणसो काम करता होब—बहु ज नियमित, व्यवस्थित अने सुयोजित रीते काम चाल्यां करे तेवी तेमनी सदा व्यवस्था रहेती हती. छेक दरबानधी लई पोताना समोबडीया जेवा समर्थ पुत्रो सुधीमां एक सरखुं उच्च प्रकारनुं शिक्षा-पालन अने शिक्षा-आचरण तेमने त्यां देखातुं हतुं.

सिंधीजीमां आवी समर्थ योजनाशक्ति होवा छतां—अने तेमनी पासे संपूर्ण प्रकारनी साधनसंपन्नता होवा छतां—तेओ धमालवाळा जीवनधी दूर रहेता हता अने पोताना नामनी जाहेरातने माटे के लोकोमां म्होटा माणस गणावानी खातर तेओ तेवी कसी प्रशंति करता न हता. राबबहादुर, राजबहादुर के सर-नाईट बिगेरेना सरकारी खिताबो धारण करवानी के काउन्सिलोमां जई ऑनरेबल मेंबर बनवानी तेमने क्यारेय इच्छा थई न हती. एवी खाळी आइम्बरवाळी प्रशस्तिमां पैसानो दुर्ब्यय करवा करतां तेओ सदा साहित्योपयोगी अने शिक्षणोपयोगी कार्यामां पोताना धननो सद्व्यय करता हता. भारतवर्षनी प्राचीन कला अने तेने लगती प्राचीन वस्तुओ तरफ तेमनो उत्कट अनुराग हतो अने तेथी ते माटे तेमणे लाखो रुपिया खर्चा हवा.

\*

**सिंधीजी सायेनो मारो प्रत्यक्ष परिचय सन् १९३० मां शरु थयो हतो.** तेमनी इच्छा पोताना सद्गत पुण्य-श्लोक पितामा आरकमां जैन साहित्यनो प्रसार अने प्रकाश थाय तेवी कोई विशिष्ट संस्था स्थापन करवानो हतो. मारा जीवना सुदीर्घकालीन सहकारी, सहकारी अने सन्मित्र पंडितप्रवर श्री सुखलालजी, जेओ बाबू श्री बालचंद्रजीना विशेष अस्वामान होई श्री बहादुर सिंहजी पण जेमनी उपर तेटलो ज विशिष्ट सद्भाव धरावता हता, तेमना परामर्श अने प्रस्तावधी, तेमणे मने ए कार्यनी योजना अने व्यवस्था हाथमां केवानी विनंति करी अने में पण पोताने अभीष्टतम प्रवृत्तिना आदर्शने अनुरूप उत्तम कोटिना साधननी प्राप्ति थती जोई तेनो सहर्ष अने सोळास स्वीकार कर्मा.

सन् १९३१ ना प्रारंभ दिवसे, विश्वबंध कवीन्द्र श्री रवीन्द्रनाथ टागोरना निभूतिविहारसभा विश्वविख्यात क्षान्तिनिकेतनमा विश्व भारती-विद्यालयनमां 'सिंधी जैन ज्ञानपीठ' नी स्थापना करी अने त्यां जैन साहित्यना अध्ययन-अध्यापन अने संशोधन-संपादन आदिनुं कार्य चालु कर्नुं आ विवेनी केटलीक प्राथमिक हकीकत, आ ग्रंथमाळाना सौधी प्रथम प्रकट थएला 'प्रबन्धचिन्तामणि' नामना ग्रंथनी प्रस्तावनामां में आपेली छे, तेथी तेनी अहिं पुनरुक्ति करवानी जरूर नथी.

સિંઘીએ મારી પ્રેરણાથી, 'સિંઘી જૈન જ્ઞાનપીઠ' ની સ્થાપના સાથે, જૈન સાહિત્યના ઉત્તમોત્તમ ગ્રન્થરત્નોએ આધુનિક શાળીય પદ્ધતિયે સુન્દર રીતે સંશોધિત-સંપાદિત કરી-કરાવી પ્રકટ કરવા માટે અને તેમ કરી જૈન સાહિત્યની સાર્વ-જનિક પ્રતિષ્ઠા સ્થાપિત કરવા માટે, આ 'સિંઘી જૈન ગ્રન્થમાળા' પ્રકટ કરવાની વિશિષ્ટ યોજનાનો પળ સ્વીકાર કર્યો અને એ માટે આવશ્યક અને અપેક્ષિત અર્થવ્યય કરવાનો ઉદાર ઉત્સાહ પ્રદર્શિત કર્યો.

પ્રારંભમાં, શાન્તિકેતનને લક્ષીને એક ૩ વર્ષનો કાર્યક્રમ ઘડી કાઢવામાં આવ્યો અને તે પ્રમાણે જ્યાં કામનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ એ ૩ વર્ષના અનુભવના અંતે શાન્તિકેતન મને મારા પોતાના કાર્ય અને સ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિએ વરાવર અનુકૂળ ન લાગવાથી, અનિચ્છાએ મારે એ સ્થાન છોડવું પડ્યું અને અમદાવાદમાં, ગુજરાત વિદ્યા પીઠના સમિપ્યમાં 'અને કાન્ત વિહાર' બનાવી જ્યાં આ કાર્યની પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખી. આ ગ્રન્થમાળામાં પ્રકટ થયેલા ગ્રન્થોની ઉત્તમ પ્રસંસા, પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા થઈ જોઈને સિંઘીજીનો ઉત્સાહ જાગી ઊઠ્યો અને તેમણે એ જોડેલો જાગ્રત દેહો જાગ્રત કરવાની અને જેમ જેમ તેમ વધારે સંક્રમાંમાં ગ્રન્થો પ્રકટ થયેલા જોવાની પોતાની ઉદાર મનોવૃત્તિ મારી આગળ વાદવાર પ્રકટ કરી. હું પણ તેમના એવા અપૂર્વ ઉત્સાહથી પ્રેરાઈ ગયાશકિ આ કાર્યને વધારે ને વધારે વેગ આપવા માટે પ્રયત્નવાન રહેતો.

\*

સન ૧૯૩૮ ના જુલાઈમાં, મારા પરમ મુદત્ત ધીયુત કન્દેવાલાલ માળેકલાલ મુંઘીનો — જેઓ તે વખતે મુંબઈની કોંગ્રેસ ગવર્નમેન્ટના ગૃહસંત્રીના ઉચ્ચ પદ પર અધિષ્ઠિત હતા — અક્ષમાત્ર એક પત્ર મને મળ્યો જેમાં એમણે સૂચવ્યું હતું કે 'સેઠ મુંગલાલ ગોએનકાએ જે લાક્ષ રૂપિયાની એક ઉદાર રકમ એમને સુપ્રત કરી છે જેનો ઉપયોગ ભારતીય વિદ્યાઓના કોઈ વિકાસાત્મક કાર્ય માટે કરવાનો છે અને તે માટે વિચાર-વિનિમય કરવા તેમ જ તત્તુપયોગી યોજના ઘડી કાઢવા અને મારી જરૂર હોવાથી મારે તરત મુંબઈ આવવું વિગેરે'. તદનુસાર હું તરત મુંબઈ આવ્યો અને અમે જોઈ જ સાથે જેથી એ યોજનાની રૂપરેખા તૈયાર કરી; અને તે અનુસાર, સંવત્ ૧૯૪૫ ની કાર્તિક સુદી પૂર્ણિમાના દિવસે શ્રી મુંઘીજીના નિવાસસ્થાને 'ભારતીય વિદ્યા મંચન' ની, એક મ્હોટા સમારંભ સાથે સ્થાપના કરવામાં આવી.

અવનના વિકાસ માટે શ્રીમુંઘીજીનો અધ્યાગ ઉદ્યોગ, અલંકાર ઉત્સાહ અને ઉદાર આત્મભોગ જોઈ, મને પણ એમના કાર્યમાં યથાયોગ્ય સહકાર આપવાની પૂર્ણ ઉત્કંઠા થઈ અને હું તેની આંતરિક વ્યવસ્થામાં પ્રમુલ્કપણે ભાગ લેવા લાગ્યો. અવનની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં સાહિત્ય પ્રકાશન સંબંધી જે એક વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ સ્વીકારવામાં આવી હતી તે મારી આ ગ્રંથમાળાના કાર્ય-સાથે એક પ્રકારે પરસ્પર સહાયક સ્વરૂપની જ પ્રવૃત્તિ હોવાથી, મને એ પૂર્વ-અંગીકૃત કાર્યમાં શાક ન થતાં ઉલટી શાક જ જણાઈ અને તેથી મેં એમાં યથાશકિ પોતાની વિશિષ્ટ સેવા આપવાનો નિર્ણય કર્યો. સિંઘીજીને એ વધી વસ્તુસ્થિતિની જાણ કરવામાં આવતાં તેઓ પણ અવનના કાર્યમાં રસ ધરાવતા થયા અને એના સંસ્થાપક-સદસ્ય બની એના કાર્ય માટે પોતાની પૂર્ણ સહાનુભૂતિ પ્રકટ કરી.

જેમ મેં ઉપર જણાવ્યું છે તેમ, ગ્રંથમાળાના વિકાસ માટે સિંઘીજીનો ઉત્સાહ અત્યંત પ્રશંસનીય હતો અને તેથી હું પણ મારા સ્વાસ્થ્ય વિગેરેની કશી દરકાર રાખ્યા વગર, એ કાર્યની પ્રગતિ માટે સતત પ્રયત્ન કર્યા કરતો હતો. પરંતુ ગ્રન્થ-માળાની વ્યવસ્થાનો સર્વ આર, મારા એકલાના પંક ઉપર જ આશ્રિત થઈને રહેલો હોવાથી, મારું શરીર ય્યારે એ વ્યવસ્થા કરતું અટકી જાય, ત્યારે એની ક્ષી સ્થિતિ થાય તેનો વિચાર પણ મને વારંવાર થયાં કરતો હતો. બીજી બાજુ સિંઘીજીની પણ સત્તાવસ્થા હોઈ તેઓ વારંવાર અસ્વસ્થ બવા લાગ્યા હતા અને તેઓ પણ ઝીવનની અસ્થિરતાનો આભાસ અનુભવવા લાગ્યા હતા. એટલે ગ્રન્થમાળાના આવી વિષે કોઈ સ્થિર અને સુનિશ્ચિત યોજના ઘડી કાઢવાની કલ્પના હું કર્યા કરતો હતો.

અવનની સ્થાપના થયાં પછી ૩-૪ વર્ષમાં જ એનાં કાર્યની વિદ્વાનોમાં સારી પેટે પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા જામવા લાગી હતી અને વિવિધ વિષયના અધ્યયન-અધ્યાપન અને સાહિત્યના સંશોધન-સંપાદનનું કાર્ય સારી પેટે આગળ વધવા લાગ્યું હતું, એ જોઈ મુદત્ત શ્રીમુંઘીજીની જાસ આકાંક્ષા બઈ કે સિંઘી જૈન ગ્રન્થમાળાની કાર્યવ્યવસ્થાનો સંબંધ પણ જો અવન સાથે જોડી દેવામાં આવે તો તેથી પરસ્પર વંતેના કાર્યમાં સુંદર અમિત્રિદિ બવા ઉપરાંત ગ્રન્થમાળાને સ્થાયી સ્થાન મળશે અને અવનને વિશિષ્ટ પ્રતિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ થશે; અને એ રીતે અવનમાં જૈન જ્ઞાણનો અધ્યયનનું અને જૈન સાહિત્યના પ્રકાશનનું એક અદ્વિતીય કેન્દ્ર બની રહેશે. શ્રીમુંઘીજીની એ જુઆકાંક્ષા, ગ્રન્થમાળા વિષેની મારી આવી ચિંતાની યોગ્ય નિવારક લાગી અને તેથી હું તે વિષેની યોજનાનો વિચાર કરવા લાગ્યો. યથાવસર સિંઘીજીને મેં શ્રીમુંઘીજીની આકાંક્ષા અને મારી યોજના સૂચિત કરી. તેઓ આ. વિ. મ. ના સ્થાપક-સદસ્ય હતા જ અને તત્તુપરાન્ત શ્રીમુંઘીજીના જાસ બ્રહ્મસ્પદ મિત્ર પણ હતા; તેથી તેમને પણ એ યોજના વધાવી લેવા લાયક લાગી. પશ્ચિમપ્રવર બીજીજીજી જેઓ આ ગ્રન્થમાળાના આરંભથી જ અંતરંગ હિસ-ચિંતક અને સક્રિય સહાયક રહ્યા છે તેમની સાથે પણ એ યોજના સંબંધે મેં ઉચિત પરામર્શ કર્યો અને સંવત્ ૨૦૦૧ ના વૈશાખ સુદમાં (મે સન ૧૯૪૩) સિંઘીજી કાર્યપ્રસંગે મુંબઈ આવેલા ત્યારે, પરસ્પર નિર્ણીત વિચાર વિનિમય કરી, આ ગ્રન્થમાળાની પ્રકાશનસંબંધી સર્વ વ્યવસ્થા અવનને સ્થાપીત કરવામાં આવી. સિંઘીજીએ, એ ઉપરાન્ત, તે અવસરે મારી પ્રેરણાથી અવનને

બીજા ૧૦ હજાર રૂપિયાની ઉદાર રકમ પણ આપી લેના વહે અવનમાં તેમના નામનો એક હોલ બંધાવવામાં આવે અને તે માં પ્રાચીન વસ્તુઓ તેમ જ વિવિધ વિગેરેનો સંગ્રહ રાખવામાં આવે.

અવનની પ્રબંધક સમિતિએ સિંધીજીના આ વિશિષ્ટ અને ઉદાર દાનના પ્રતિષેધ રૂપે અવનમાં પ્રચલિત 'જૈન શાસ્ત્ર-શિક્ષણ વિભાગ'ને સ્થાયી રૂપે 'સિંધી જૈનશાસ્ત્ર શિક્ષાપીઠ' ના નામે પ્રચલિત રાખવાનો સવિશેષ નિર્ણય કર્યો.

✽

**ગ્રંથમાલાના** જનક અને પરિપાલક સિંધીજીએ, પ્રારંભથી જ એની સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થાનો મારા મારા ઉપર મુકીને તેઓ તો ફક્ત શાસન એટલી જ આકાંક્ષા રાખતા હતા કે ગ્રંથમાલામાં કેમ વધારે ગ્રંથો પ્રકટ થાય અને કેમ તેમનો વધારે પ્રચાર થાય. તેમના જીવનની એક માત્ર એ જ પરમ અભિલાષા હતી કે આ ગ્રંથમાલા દ્વારા જેટલા જાણે તેટલા સારા સારા અને મહત્વના ગ્રંથો જલ્દી જલ્દી પ્રકાશિત થાય અને જૈન સાહિત્યનો સ્વપ્રસાર થાય. એ અંગે જેટલો સ્વર્ચ થાય તેટલો તે મનુષ્ય જ ઉત્સાહથી કરવા ઉત્સુક હતા. અવનને ગ્રંથમાલા સમર્પણ કરતી વખતે તેમણે મને કહ્યું કે- 'અચ્ચાર સુધી તો વર્ષમાં સરેરાશ ૩-૪ ગ્રંથો પ્રકટ થતા આવ્યા છે પરંતુ જો આપ પ્રકાશિત કરી શકો તો, દરમહિને બન્ને ગ્રંથો પણ પ્રકાશિત થતા જોઈ હું ધરાઈ તેમ નથી, જ્યાં સુધી આપની અને મારી જોડગી છે ત્યાં સુધી, જેટલું સાહિત્ય પ્રકટ કરવા-કરાવવાની આપની ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણેની આપ વ્યવસ્થા કરો. મારા તરફથી પૈસાનો સંકોચ આપને બરાબ નહીં જણાય'. જૈન સાહિત્યના ઉદ્ધાર માટે આવી ઉત્કટ આકાંક્ષા અને આવી ઉદાર ચિત્તવૃત્તિ અચાનક દાની અને વિભવ પુરુષ, મેં મારા જીવનમાં બીજો કોઈ નથી જોયો. પોતાની હયાતી દરમ્યાન તેમણે મારા હસ્તક ગ્રંથમાલા ત્રાટે લગભગ ૭૫૦૦૦ પોળો લાક્ષ રૂપિયા સ્વર્ચ કર્યા હશે; પરંતુ એ ૧૫ વર્ષના ગાળા દરમ્યાન તેમણે એકવાર પણ મને એમ નથી પૂછ્યું કે કઈ રકમ, કયા ગ્રંથ માટે, કયારે સ્વર્ચ કરવામાં આવી છે કે કયા ગ્રંથના સંપાદન માટે કોને શું આપવામાં આવ્યું છે. જ્યારે જ્યારે હું પ્રેસ હયાતિના બીલો તેમની ઉપર મોકલતો ત્યારે ત્યારે, તેઓ તે માત્ર જોઈને જ ઓફિસમાં તે રકમ નુકસાનના શેરા સાથે મોકલી દેતા. હું તેમને કોઈ બીલની વિગત સમજાવવા ઇચ્છતો, તો પણ તેઓ તે વિષે ઉત્સાહ નહોતા બતાવતા અને એનાથી વિરુદ્ધ ગ્રંથમાલાની સાક્ષ, ટાઈપ, પ્રીટીંગ, બાઈન્ડીંગ, હેડીંગ આદિની બાબતમાં તેઓ સ્વપ્રતિજ્ઞા-ટથી વિચાર કરતા રહેતા અને તે અંગે વિસ્તારથી ચર્ચા પણ કરતા. તેમની આવી અપૂર્વ જ્ઞાનનિષ્ઠા અને જ્ઞાનમતિયે જ મને તેમના ક્ષેત્રપાશમાં બદ્ધ કર્યો અને તેથી હું ચત્કિચિત્ આ જાતની જ્ઞાનોપાસના કરવા સમર્થ થયો.

ઉપર રીતે અવનને ગ્રંથમાલા સમર્પિત કર્યા બાદ, સિંધીજીની ઉપર જણાવેલી ઉત્કટ આકાંક્ષાને અનુલક્ષીને મને પ્રસ્તુત કાર્ય માટે વધારે ઉત્સાહ થયો અને જો કે મારી શારીરિક સ્થિતિ, એ કાર્યના અવિરત શ્રમથી પ્રતિદિન વધારે ને વધારે ક્ષતિથી ક્ષીણ થતી રહી છે, છતાં મેં એના કાર્યને વધારે વેગવાન અને વધારે વિસ્તૃત બનાવવાની દૃષ્ટિએ કેટલીક વિશિષ્ટ યોજના કરવા માંડી, અને સંપાદનના કાર્યમાં વધારે સહાયતા મળે તે માટે કેટલાક વિદ્વાનોના નિયમિત સહયોગની પણ વ્યવસ્થા કરવા માંડી. અનેક નાના-મોટા ગ્રંથો એક સાથે પ્રેસમાં છાપવા આપ્ના અને બીજા તેવા અનેક નવા નવા ગ્રંથો છાપવા માટે તૈયાર કરવા માંડ્યા. જેટલા ગ્રંથો અચ્ચાર સુધીમાં કુલ પ્રકટ થયા હતા તેટલા જ બીજા ગ્રંથો એક સાથે પ્રેસમાં છાપવા શરૂ થયા અને તેથી પણ વધારી સંસ્કૃતાના ગ્રંથો પ્રેસ કૉપી આદિના રૂપમાં તૈયાર થવા લાગ્યા.

એ પછી થોડા જ સમય દરમ્યાન, એટલે સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૩ માં, અવન માટે કલકત્તાના એક નિવૃત્ત દક્ષિણી પ્રોફેસરની મ્હોટી લાઈબ્રેરી સ્વીકૃત કરવા, હું ત્યાં ગયો. સિંધીજી દ્વારા જ એ પ્રોફેસર સાથે વાઝાવાટ કરવામાં આવી હતી અને મારી પ્રેર-ણાથી એ આશી લાઈબ્રેરી, જેની કિંમત રૂ. ૫૦ હજાર જેટલી માગવામાં આવી હતી, સિંધીજીએ પોતાના તરફથી જ અવનને મેટ કરવાની અસિમહનીય મનોવૃત્તિ દર્શાવી હતી. પરંતુ તે પ્રોફેસર સાથે એ લાઈબ્રેરી અંગેનો યોગ્ય સોદો ન થયો અને તેથી સિંધીજીએ, કલકત્તાના સુપ્રસિદ્ધ સ્વર્ગવાસી જૈન સમૃદ્ધ વાવુ પૂરણચંદ્રજી નાદારની મ્હોટી લાઈબ્રેરી લઈ લેવા વિષે પોતાની સલાહ આપી અને તે અંગે પોતે જ યોગ્ય રીતે એની વ્યવસ્થા કરવાનું માથે ઊંધું.

કલકત્તામાં અને આશ્વાય બંગાળમાં એ વર્ષ દરમ્યાન અન્ન-નુર્મિક્ષનો મર્યાદા કરાઠ કાઠ થતી રહ્યો હતો. સિંધીજીએ પોતાના વતન અજીમગંજ, મુર્શિદાબાદ તેમ જ બીજાં અનેક સ્થળે ચરીબોને મફત અને અમ્યમવિત્તોને અલ્પ મૂલ્યમાં પ્રતિમાસ હજારો મળે એવા અન્ન વિતરણ કરવાની મ્હોટી અને ઉદાર વ્યવસ્થા કરી હતી, જેના નિમિત્તે તેમણે એ વર્ષમાં લગભગ ત્રણ-સાઢા ત્રણ લાખ રૂપિયા સ્વર્ચ ત્રાટે માંડી વાઢ્યા હતા. બંગાળના વતનીયોમાં અને જમીનદારોમાં આવો મ્હોટો ઉદાર આર્થિક મોગ એ નિમિત્તે અન્ય કોઈએ આપ્યો હોય તેમ જાણવામાં નથી આવ્યું.

અક્ટોબર-નવેમ્બર માસમાં તેમની તબિયત બગડવા માંડી અને તે હીરે હીરે વધારે ને વધારે ક્ષિયિત થતી ગઈ. જાન્યુઆરી ૧૯૪૪ ના પ્રારંભમાં હું તેમને મળવા ફરી કલકત્તા ગયો. તા. ૬ ઠી જાન્યુઆરીની સંધ્યાએ તેમની સાથે બેઠીને ૩ કલાક સુધી ગ્રંથમાલા, લાઈબ્રેરી, જૈન ઇતિહાસના આલેખન આદિ અંગેની સ્વપ્રસાહપૂર્વક વાતો ચીતો કરી



परंतु तेमने पोताना जीवननी अस्पतानो आमाक अने कई स्थानों होकर केन, बने बने तेओ तेवा उद्वारो पण काज्या करता हता. ५-७ दिवस रहने हुं सुंवाई आववा भीकल्लो छारे छेकी मुलाकात वसते तेओ बहु ज भावभरेले हृदये मने विदाय आपता बोल्या के - 'कोण जाणे हवे आपणे फरी मळीशुं के नहिं?' हुं एमना ए दुःखद वाक्यने बहु ज दवा-एला हृदये सांमळतो अने उद्वेग पामतो, एमनाची सदाना माटे कुटो पळ्यो. ते पछी तेमनी साथे मुलाकात बंधनो प्रसंग ज न आय्यो. ५-६ महिना तेमनी तबियत सारी-नरखी रखा करी अने आखरें सन् १९४४ ना जुलाईनी ७ मी तारीखे तेओ पोताना विनश्वर देहने छोडी परलोकमां चाल्या ग्या. मारी साहित्योपासनानो महान् सहायक, मारी अल्पस्वरूप सेवाओ महान् परिपोषक अने मारी कर्तव्य निष्ठानो महान् प्रेरक, सहृदय सुपुरुष, आ अस्सार संसारमां मने शून्य हृदय क्वाची पोते महामुद्रममां मिळीन थई गयो.

सिंधीजीनुं जो के आ रीते नाशवंत स्थळ शरीर संसारमां विद्यत वयुं छे, परंतु तेमणे स्थापेली आ ग्रन्थमाळा द्वारा तेमनुं यशःशरीर सैकडो वर्षों सुधी आ संसारमां विद्यमान रही तेमनी कीर्ति अने स्मृतिनी प्रशस्तियो प्रभावक परिचय भावी प्रजाने सतत आप्या करशे.

\*

## सिंधी जीना सुपुत्रो नां सत्कार्यो

सिंधीजीना स्वर्गवासची जैन साहित्य अने जैन संस्कृतिमा महान् पोषक नररत्ननी जे म्होटी कोट बनी छे के तो सहजभावे पूराय तेम नथी. परंतु मने ए जाईने हृदयमां जंघी आसा अने आश्वासक आल्हाद भाव छे के तेमना सुपुत्रो - श्री राजेन्द्र सिंहजी, श्री नरेंद्र सिंहजी अने श्री बीरेन्द्र सिंहजी पोताना पिताना ह्योष्य सन्तानो होई पितानी प्रतिष्ठा अने प्रसिद्धिना कार्यमां अनुरूप भाग भजवी रखा छे अने पितानी भवना अने प्रवृत्तिने उच्चारभावे पोषी स्थाप छे.

सिंधीजीना स्वर्गवास पछी ए बंधुओए पोताना पिताना दान-पुण्य निमित्त अजीमगंज मिनेरे स्थानोमां लगभग ५०-६० हजार रुपिया स्वर्च कर्मा हता. ते पछी थोडा ज समयमां, सिंधीजीना वृद्धमातानो पण स्वर्गवास थई गयो अने तेथी पोताना ए परम पूजनीया दासीमाना पुण्यार्थ पण ए बंधुओए ७०-७५ हजार रुपियानो व्यय कर्गो. 'सिंधी जैन ग्रन्थमाळा' नो सचळो भार पण ए सिंधी बंधुओए, पितानीए निर्धारेल विचार प्रमाणे, पूर्ण उत्साहशी उपाडी लीओ छे, अने ते उपरान्त कलकत्ताना इन्डियन रीसर्च इन्स्टीट्यूटने बंगालीमां जैन साहित्य प्रकट करवा माटे सिंधीजीना स्मारकरूपे ५००० रुपियानी प्रारंभिक मदद आपी छे.

सिंधीजीना ज्येष्ठ चिरंजीव बाबू श्री राजेन्द्र सिंहजीये, मारी इच्छा अने प्रेरणाना प्रेमने वश थई, पोताना पुण्यश्लोक पितानी अक्षत इच्छाने पूर्ण करवा माटे, ५० हजार रुपियानी नादर रुकम भारतीया विद्याभवनने दान करी, अने तेनक बडे कलकत्तानी उक्त नाहार लाईब्रेरी खरीद करीने भवनेने एक अमूल्य साहित्यिक निधिरूपे भेट करी छे. भवनी ए अन्य लाईब्रेरी 'बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंधी लाईब्रेरी' ना नामे सदा ओळखाशे अने सिंधीजीना पुण्यार्थ ए एक म्होटी ज्ञानपरब बनछे. बाबू श्री नरेन्द्र सिंहजीये, बंगालनी सराक जातिना सामाजिक अने धार्मिक उत्थान निमित्ते पोताना पिताए जे प्रवृत्ति चाह करी हती, तेने अपनावी लीपी छे अने तेना संचालननो भार प्रमुखपणे पोते उपाडी लीओ छे. सन् १९४४ नवंबर मासना कलकत्तामां दिगंबर समाज तरफवी उजवाएला 'बीरशासन जयन्ती महोत्सव'ना प्रसंगे तेना फाळामां एमणे ५००० रुपिया आप्या हता तेम ज कलकत्तामां जैन श्वेतांबर समुदाय तरफवी बांधवा थारेला 'जैन भवन' माटे ३१००० रुपिया दान करी पोतानी उदारतानी शुभ शकआत करी छे. अभिप्यमां 'सिंधी जैन ग्रन्थमाळा' नो सर्व आर्थिक भार आ बडे बंधुओए उत्साह पूर्वक स्वीकारी केवानी पोतानी प्रशंसनीय मनो-भावना प्रकट करीने, पोताना पिताना ए परम पुनीत यशोमन्दिरने उत्तरोत्तर उन्नत स्वरूप आपवानो शुभ संकल्प कर्गो छे. तथास्तु.

भारतीय विद्या भवन, मुंबई }  
डीसेंबर, १९४८

- जिनमि जय मुनि

## પ્રાસ્તાવિક વક્તવ્ય

[ જૈન પ્રાકૃત વાચ્યયની સંક્ષિપ્ત રુપરેખા ]

**સિંચી** જૈન ગ્રન્થમાકાના ૨૫ મા મળિતરીકે, મહેશ્વરસૂરિરચિત 'નાળપંચમી કહાઓ' (જ્ઞાનપંચમી કથાઓ) નામનો જે આ વિશિષ્ટ પ્રાકૃત કથાગ્રન્થ વિદ્વાનોના કરકમકમાં ઉપસ્થિત થાય છે, તે પ્રાકૃત ભાષા અને જૈન કથાસાહિત્ય-બંનેના અભ્યાસની દૃષ્ટિ સ્વાસ ઉપયોગી કહી શકાય તેવો છે.

૧ અમળ અગવાદ્ શ્રીમહાવીરના નિર્વાણ કાલથી કહ્યું, વિક્રમના ૧૮ મા સૈકાના અન્તસુધીના, ૨૩૦૦-૨૪૦૦ વર્ષ જેટલા સ્વતંત્ર થપ્પા કીર્ધ સમય દરમ્યાન, જૈન આચાર્યો અને વિદ્વાનોએ પ્રાકૃત ભાષામાં જે વિપુલ વાચ્ય નિર્માણ કર્યું છે, તે કાલક્રિયાગતી દૃષ્ટિએ મુલ્યપૂર્ણ બે ભાગમાં વહેંચી શકાય તેવું છે- એક પ્રાચીન કાલીન અને અન્ય ઉત્તર કાલીન. હાલમળ વિક્રમના દશમા સૈકાના અંત સુધીમાં રચાણ સાહિત્યની ગણના પ્રાચીનકાલીન વિભાગમાં કરવા જેવી છે, અને તે પછીના સમયમાં રચાણ સાહિત્યની ગણના ઉત્તરકાલીન વિભાગમાં કરવા જેવી છે.

૨ જિનેશ્વરીય 'કથાકોશપ્રકરણ'ની પ્રસ્તાવનામાં, મેં કેટલાક વિસ્તાર સાથે, એ વતાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, કે જિનેશ્વર સૂરિના ગુરુ વર્દમાનાચાર્યના ક્રિયોદ્ધાર સમયથી, શ્વેતાંબર જૈન સંપ્રદાયના યતિ-મુનિવર્ગમાં એક નવીન શુભનો-નૂતન સંગઠનની પ્રવૃત્તિનો-પ્રારંભ થયો હતો. એ પ્રવૃત્તિના કેન્દ્રસ્થાને સો ચૈત્યવાસ વિરુદ્ધ વસતિવાસ વિવેચની વિચારણા મુલ્ય હતી, પરંતુ જેમ જેમ એ વિચારણા શ્વેતાંબર યતિ-મુનિ વર્ગમાં વ્યાપક વાદ-વિવાદનું સ્વરૂપ ધારણ કરવા માંડ્યું, તેમ તેમ સંપ્રદાયના ધાર્મિક તેમ જ સામાજિક એવા અનેક વિધિ-વિધાનો અને ક્રિયા-કર્મોના પ્રશ્નો પણ તેમાં ઉપસ્થિત થતા ગયા. એના પરિણામે સંપ્રદાયમાં પરાપૂર્વથી ચાલતા આવેલા ત્યાગી વર્ગના ગણ-ગણ્ડોમાં અને તે સાથે ગૃહસ્થ વર્ગના જ્ઞાતિ-કુળોમાં પણ, નવા-જૂના વિચારોનો સંઘર્ષ થવા લાગ્યો અને તેના ક્ષીણે સમાજની સામૂહિક ગતિનો પ્રવાહ એક જુદા-નવા જ માર્ગે વલવા લાગ્યો.

૩ ત્યાગી વર્ગમાં ઉપસ્થિત થપ્પા કેટલાક ક્રિયાકાણ્ડવિષયક વિચાર-મેદોના ક્ષીણે નવા નવા ગણો-ગણ્ડોનો પ્રાદુર્ભાવ થયો; અને એ ગણ-ગણ્ડનાયકોએ પોત-પોતાના ગણની પ્રતિષ્ઠા તેમ જ અનુયાયિઓની સંખ્યા વધારવાની દૃષ્ટિએ, મિત્ર મિત્ર સ્થળોમાં સવિશેષ પરિત્રમન કરવા માંડ્યું. તેમણે પોતાના ડહા ધારિય, ઉત્તમ પાણિદલ અને ડ્યોતિ-વિંધાદિ સમ્રજ્ઞ ચમત્કારિક પ્રભાવદર્શક શક્તિસામર્થ્યના બહે, રાજ્યાધિકારી વર્ગ તેમ જ ધનિક વર્ગને પોતાના તરફ આકર્ષી, સ્થલે સ્થલે પોતાના પક્ષનાં ચૈત્યો, ઉપાશ્રયો વિનેરે ધર્મસ્થાનોની સ્થાપના કરાવા માંડી. આડુક વાલવચસ્ક ગૃહસ્થપુત્રોને, સાંસારિક મિટંબનાઓના અચાવહ સ્વરૂપો ઉપદેશી, તેમનામાં સંસારથી વિરક્ત થવાની માવના જાણત કરીને તેમને પોતાના શિષ્યો બનાવવા માંડ્યા. આવી રીતે વધતી જતી શિષ્યસંસ્થાને, કાર્યક્ષમ અને જ્ઞાનસમૃદ્ધ બનાવવા માટે, આગમ, મ્યાય, સાહિત્ય, વ્યાકરણ આદિ વિષયોના વિશિષ્ટ જ્ઞાતા વિદ્વાનોનો સંયોગ અને સહકાર મેલવવાની તેમણે વ્યવસ્થા કરવા-કરાવવાના પ્રયત્નો પ્રારંભ્યા. યોગ્ય સ્થાનોમાં, સ્વાસ સ્વાધ્યાય પીઠો સ્થાપવામાં આવ્યા, અને ત્યાં વિશિષ્ટ વિષયોના જ્ઞાતા અને યોગ્ય ઉપાધ્યાયો નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. અધ્યાપકો અને અધ્યયનાર્થીયોને આવશ્યક તેમ જ ઉપયોગી એવા વિવિધ વિષયોના શાળોના-સંપ્રદેશાલ્યા જ્ઞાનમંદારો સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા.

૪ જે સમયને અનુલક્ષીને આ વિધાન કરવામાં આવે છે તે સમયમાં-અર્થાત્ વિક્રમના ૧૧ મા અને ૧૨ મા સૈકામાં, શ્વેતાંબર જૈન સંપ્રદાયમાં, આ પ્રકારની નૂતન જાગૃતિ અને પ્રવૃત્તિનો વિશિષ્ટ વેગ ઉપજાવ્યો. પ્રાદેશિક વિભાગની દૃષ્ટિએ જોતાં, મુલ્ય કરીને આ પ્રવૃત્તિના પ્રચારકેન્દ્રો ગુજરાતનાં અળહિકપુર, સ્વંભાત અને મરુચ; રાજસ્થાનનાં મિત્રમાલ, જાબાલિપુર, નાગપુર, અજયમેર, ચિત્રકૂટ અને આઘાટપુર; તેમ જ માલવાનાં ઉજ્જૈન, ગ્વાલિયર અને ખારા આદિ નગરો હતાં. તે સમયમાં ગુજરાતમાં ચાલુક્યો, માલવામાં પરમારો અને રાજસ્થાનમાં ગુહિલોત્તો તેમ જ ચાહમાનો મુલ્ય રાજ્યકર્તાઓ હતા. એ રાજ્યકર્તાઓનો જૈન ધર્મ અને જૈન સમાજ તરફ વહુ જ સહારાનુભૂતિ અને સમાદર મરેલો વ્યવહાર હોવાથી, જૈન ત્યાગિયો અને જૈન ગૃહસ્થોને પોતપોતાના વ્યવહાર અને વ્યવસાય કાર્યમાં, પ્રગતિ કરવા માટે ઘણી સરલતા અને સફલતા મલવાની પરિસ્થિતિ નિર્મિત થઈ હતી. તે સમયનો જૈન ગૃહસ્થવર્ગ દેશના વ્યાપાર અને કૃષિકર્મમાં જેમ અપ્રસ્થાન ધરાવતો હતો તેમ રાજ્યકારભારમાં પણ વહુ જ અપ્રમાણ ભજવતો હતો. રાજ્યનાં નાનાં મોટાં દરેક અધિકારસ્થાનો પર જૈનોની વિશિષ્ટ સંસ્થા, અધિકારિરૂપે સત્તા મોગવતી હતી. જૈન ધનિકો રાજ્યના સર્વોચ્ચક્ષાનાં મહામાત્યનાં પદો પણ શોભાવતા અને રાજસંરક્ષણનાં મહાવંદનાયકનાં જેવાં પદો પણ કીર્ણાવતા. જૈન ધર્મના દાન અને દયાના ઉચ્ચ ઉપદેશોએ, એ ક્ષાત્રવંશીય ધનિકવર્ગમાં પ્રજાસુહ અને પ્રાણિરક્ષાની સારી માવના જાણત કરેલી હતી અને તેથી જૈન અધિકારિયોના હાથે રાજ્યની ઉચ્ચતિ અને પ્રજાની પ્રગતિ સ્થિર-આવે સંચાલિત થઈ શકતી હતી.



૫ દેશમાં તેમ જ રાજ્યમાં, જૈન યુદ્ધસ્થ ગર્ગની આ રીતે આર્થિક અને સામાજિક બંને દૃષ્ટિએ, સુસ્થિતિ હોવાથી જૈન ત્યાગી ગર્ગનો પણ સર્વસાધારણ પ્રજામાં સારો પ્રભાવ હતો અને જૈનેતર સમાજ પણ તેને ખાદ્ય અને ડહાબાવથી સત્કારતો. રાજદરબારમાં પણ જૈન આચાર્યો અને વિદ્વાનોના ત્યાગી જીવનની અદે મે સાથે વિશ્વોપાસનાની પણ સારી પ્રતિષ્ઠા મનાતી અને તેથી અનેક રાજવંશી જનો પણ એમના મક્ક અને ઉપાસક થવામાં પોતાનું કલ્પમાણ સમજતા.

૬ જનસમૂહમાં જૈન યતિવર્ગ તરફ આ રીતે સદ્ભાવ અને સન્માનની લાગણી વધવાથી, એ યતિવર્ગને પણ પોતાની આન્તરિક શક્તિને વિશેષભાવે વધારવાની અને વ્યક્તિત્વને વિકસાવવાની આવના બલવની થવા લાગી. 'વિદ્વાન્ સર્વત્ર પૂજ્યતે' એ ઉક્તિની સંત્યતા સમજાતાં, તેમણે પોતાની વિદ્યાવિષયક સમૃદ્ધિ વધારવા તરફ સવિશેષ લક્ષ્ય આપવા માંડ્યું. જૈન સિદ્ધાન્તોના અધ્યયન-અધ્યાપન ઉપરાંત, અન્ધ દાર્શનિક સાહિત્યનું; તેમ જ શ્વાકરણ, કાશ્ય, અલંકાર, છન્દઃશાસ્ત્ર અને ય્યોતિઃશાસ્ત્ર આદિ સાર્વજનિક સાહિત્યનું પણ; વિશેષભાવે તેમણે આકલન કરવા માંડ્યું અને તત્ત્વવિષયોના નવા નવા ગ્રન્થો પણ રચવા માંડ્યા. અને એ રીતે જૈન વિદ્વાનોની વિદ્યાસમૃદ્ધિ વધવા લાગી. એ વિદ્વાન્ યતિવર્ગનું મુખ્ય કર્તવ્ય ધર્મોપદેશ આપવાનું હોવાથી, એ કાર્યમાં વિશિષ્ટ સાહાયક થાય તેવા પ્રકારના સાહિત્યની-અર્થાત્ કથાત્મક ગ્રન્થોની-રચના તરફ પણ તેમનું સવિશેષ લક્ષ્ય સંધાયું.

૭ એમ તો જૈન શાસ્ત્રમાં, ધર્મકથાનુયોગ નામે એક સાહિત્યિક વિભાગ, મગધાન્ મહાવીરના પ્રવચનોના એક અંગ તરીકે, છેક પ્રાચીન કાલથી જ વાક્યો આવે છે અને તેના આધાર અને અનુસન્ધાનરૂપે અનેક પૂર્વાચાર્યો દ્વારા સમયે સમયે, નાના મોટા એવા અનેક ધર્મકથાવિષયક સ્વતંત્ર ગ્રન્થોની કેટલીયે રચનાઓ થતી રહી છે; પરંતુ જે સમયને અનુલક્ષીને, આ વર્ણન કરાવામાં આવે છે તે સમયમાં, આ પ્રકારના ધર્મકથાવિષયક સાહિત્યની સૃષ્ટિ ઘણા જ વિશાલ અને વિવિધ પ્રમાણમાં થવા લાગી હતી. ચિક્રમના દશમા સૈકા પૂર્વેના જૈન કથાગ્રંથોની સંખ્યા, ગ્યારે માત્ર હાથની આંગળીની રેखाથી ગણી શકાય તેટલી નાની હતી ત્યારે આ પછીના ૨-૩ સૈકામાં એટલે કે બિ. સં. ૧૦૫૦ થી લઈ બિ. સં. ૧૩૫૦ વચ્ચેના ૩૦૦ વર્ષોમાં એ સંખ્યા વધીને સેંકડોની સંખ્યાથી ગણી શકાય તેટલી મોટી થઈ.

૮ પૂર્વકાલીન વસુદેવહિંદી, તરંગવતી, પડમચરિય, હરિવંસચરિય, સમરાટ્કહા, કુલલયમાલાકહા, ચંડપદ્મ-મહાપુરિસચરિય, ખેમિનાહચરિય વિગેરે કેટલાંક મુખ્ય ચરિત્રગ્રન્થો તેમ જ ઉપદેશમાળા, ઉપદેશપદ્, ધર્મોપદેશમાળા આદિ થોડાક કથાસંપ્રદાયત્મક ગ્રન્થોમાંનાં કથાસૂત્રોના આધારે, એ સમયમાં વિદ્વાનોએ મિત્ર મિત્ર પ્રકારના અનેક સ્વતંત્ર ચરિત્રગ્રન્થો તેમ જ કથાગ્રન્થોની ઘણા વિશાલ પ્રમાણમાં રચનાઓ કરવાનો પ્રસાર પ્રચાસ આદર્યો હતો.

૯ એ નૂતન રચનાઓમાં, ઋષભાદિ ૨૪ તીર્થંકરોના હજારો ગ્રંથાગ્ર પ્રમાણવાળાં જુદાં જુદાં અનેક નવાં ચરિત્રો; भरत, सनकुमार, ब्रह्मदत्त, राम, कृष्ण, पांडव, नल વિગેરે ચક્રવર્તિ કે તેમના જેવા પ્રસિદ્ધિવાળા રાજાઓનાં વિવિધ જાતિનાં આખ્યાનો; તે ઉપરાંત અન્યામ્ય અનેક સાધુ અને સાધ્વી જનોના, રાજાઓ અને રાણીયોના, બ્રાહ્મણો અને શ્રમણોના, સેદો અને સેદાણીયોના, ખલિકો અને હરિદ્રોના, ચૌરો અને જુગારિયોના, ખૂર્તો અને ગણિકાઓના, ધર્મશીલ અને અધર્મિયોના, પુણ્યવાન્ અને પાપાત્માઓના-હત્યાદિ નાના પ્રકારના મનુષ્યોના જીવનને ડહેણીને લક્ષ્યાણ્ણ અનેકા-નેક કથાગ્રન્થોનો સમાવેશ થાય છે. જૈન વિદ્વાનોમાં જાણે એ સમયમાં કથાસાહિત્યની રચના કરવામાં પરસ્પર મોટી સ્પર્ધા થઈ રહી હતી. અમુક ગચ્છવાળા, અમુક વિહાને, અમુક નામનો કથાગ્રંથ બનાવ્યો છે, એ જાણી-વાંચીને બીજા ગચ્છવાળા વિદ્વાનો પણ, એ જ પ્રકારના બીજા કથાગ્રન્થો રચવા ઉત્સુક થતા. આ રીતે ચન્દ્રગચ્છ, નાગેન્દ્રગચ્છ, રાજગચ્છ, ચૈત્રગચ્છ, પૂર્ણતલ્લગચ્છ, દુરુગચ્છ, ધર્મચોષગચ્છ, હર્ષપુરીયગચ્છ આદિ મિત્ર મિત્ર ગચ્છો, કે જે એ સૈકાઓમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા અને પ્રભાવશાલી થયા હતા, તે દુરેક ગચ્છમાંના વિશિષ્ટ વિદ્વાનોએ, આ પ્રકારના ચરિત્રો અને કથાગ્રન્થોના પ્રણયનમાટે પ્રાણવાન્ પ્રયત્ન કર્યો હતો. ઋષભાદિ તીર્થંકરો, અરતાદિ ચક્રવર્તિયો, રામ કુણ્ણાદિ અર્ધચક્રિયો આદિ શાલાકાપુરુષ તરીકે ગણાતી કેટલીક વ્યક્તિયોના ચરિત્રપ્રસંગોને અવલંબીને તો, વચ્ચે ગ્રણ ગ્રણ વિદ્વાનો દ્વારા, એક જ પેઢી દરમ્યાન, વચ્ચે ગ્રણ ગ્રણ ચરિત્રોની રચનાઓ સમ-સમયમાં લિખિત થઈ.

૧૦ આ રીતે પુરાણ-પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિયોનાં ચરિત્રો સિવાય, જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તો, આચારો અને ચિંતારોના પ્રચારને ડહેણીને નાના-મોટા અનેક કથાગ્રન્થોની સૃષ્ટિ થઈ. એ કથાગ્રન્થોમાં, જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રતિપાદિત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગના એ ગ્રણ મૂલ તથો; અર્હિસા, સત્ય, અસોષ, મહાચર્ય અને અપરિગ્રહ સ્વરૂપ પાંચ સાર્વભૌમ જ્ઞો; દાન, શીલ, તપ અને માષ એમ ચતુર્વિધ આચરણીય ધર્મો-હત્યાદિ વિષયોના સ્વરૂપ અને ગુણવર્ણનને ડહેણીને અનેક સ્ત્રી-પુરુષોની નાના પ્રકારની જીવનવટનાઓ આલેખતી કથાઓની સંકલના થઈ પડી છે. એ વધી કથાઓની સંખ્યા હજારોની ગણતરીથી ગણાય તેટલી વિશાલ છે. એ ગ્રંથોમાં કેટલાક તો એવા સંપ્રદાયગ્રન્થો પણ છે જેમાં સો, વસો, ત્રણસો, કે તેથી વ વધારે પાંચસો-પાંચસો જેટલી કથાઓ એકત્ર પ્રચિત કરવામાં આવેલી છે. આ સંક્ષિપ્ત વિવેશ ઉપરથી વાચકને કલ્પના આવી શકશે કે જૈન કથાસાહિત્ય કેટલું વિશાલ અને વૈવિધ્યવાળું છે.

## [ ज्ञानपंचमी कहाँ जाने महेश्वर सुरि ]

११ ए जातना बिशाक जैन कथासाहित्यमार्गो महेश्वरसुरि नामना आचार्य बनावेको प्रस्तुत “जाणपंचमी कहाँ” पत्र एक सुन्दर कथाग्रन्थ छे. एमो जैन प्रकिरा प्रमाणे ज्ञाननुं माहात्म्य बताबवा तेम ज ज्ञाननुं आराधन करवाना फळनुं वर्णन करवासी दृष्टि, अविष्वक्ताहिनी दस कथाओ कहेबानी आबी छे. सरस अने सुकलित प्राकृत गाथाओमो रचाएक आ उपयोगी ग्रन्थ, प्राध्यापक डॉ० असुतकाक स. गोपाणी द्वारा सुसंपादित भई प्रथम ज बार प्रसिद्धि पाबे छे.

१२ आ ग्रन्थना रचयिता महेश्वर सुरि अने तेमको सज्जन, ग्रन्थको उद्दिष्ट विषय अने ग्रन्थमस कथापरिचय; आ विषयना अन्त कथाग्रन्थो अने तेमनी साथे आनी तुलना; तेम ज आ ग्रन्थनी विशिष्ट वर्णनशैली, भाषामयुरा, सुमनसितोकि आदि विषयक ग्रन्थना उद्दिष्ट अने अन्तरंग विवेचन साथे सम्बन्ध बताबवा विविध विषयानुं उदापोह करतुं जे विस्तृत वर्णन, प्राध्यापक गोपाणीने पोतानी प्रस्तावनामां आप्नुं छे तेनी विश्व आचकोने ग्रन्थनुं संपूर्ण हवाई मूळ ज सारी रीते अवगत भई छके तेम छे.

१३ ग्रन्थकार महेश्वर सुरिना सम्बन्धमां, बिद्वान् संपादके जे उदापोह कर्षो छे, ते परधी अणाय छे के, प्रस्तुत ग्रन्थना अन्ते ग्रन्थकारे पोताने मात्र सज्जन उपाध्यायना शिष्य तरीकेना सूचबेला उल्लेख सिवाय बीजी कशी हकीकत तेमना विषयमां जाणवामां आवती नथी. ए समयना बीजा बीजा अनेक कथाकारीए जेम पोताना ग्रन्थोमां, कालीय गच्छ, गुह, समय, स्थान आदिना विषयमां थोडो-बनो उल्लेख करेछो मकी आवे छे, तेवो कशो बिशेष उल्लेख, आ महेश्वर सुरिने, पोतानी प्रस्तुत कृतिसां करेछो नथी. तेनी एमना समय अने स्थान आदिना विषयमां कशी बिशेष कल्पना कशी हास्य नथी. परंतु पाठनना संबन्धीना भंडारमां, एक ताडपत्रीय पुस्तिका छे, जे वि. सं. ११९१ मां, सिद्धराज जयसिंहना समयमां धबलकक (आधुनिक धोलका) मां लखाएली छे, तेमां एक ६४३ गाथांनी ‘पुष्पवद्’ नामे प्राकृत गाथाबद्ध कथा छलेली छे, जे ए ज महेश्वर सुरिनी कृति होय एम काने छे. ए कथाना प्रारंभमां कथाकारे उपोद्घातरूपे जे १-४ गाथाओ लखी छे तेमां नीचे प्रमाणेनी पंक्तियो मकी आवे छे.

नमिऊण अमयसुरिं भर्तीय सुयगुरुं जुगपहणं ।

सेयंवरकुलतिलयं तबलच्छी-सरस्सई-निलयं ॥

सज्जन गुरुस्स तीसो.....पुष्पवर्षयं कहं कहइ ॥

आ पंक्तियोमां उपलब्ध घटी २ जी गाथानो पाठ संक्षिप्त छे कारण के पुस्तिकानुं प्रथम पत्र जमणी बाजए तूटी एमनुं होवासी वेदका अक्षरो जता रह्यो छे. ए जता रहेको पाठमां कथाकारनो नामनिर्देश होवानो संभव छे. कारण के गाथाना प्रथम पादमां ‘सज्जन गुरुना शिष्य’ ए शब्दो मळे छे अने छेला पादमां ‘पुष्पवत्तीनी कथा कहे छे’ ए वाक्य मळे छे; एटले जता रहेला बीजा-त्रीजा पादमां कथाकारनो नामनिर्देश होवानी संभावना छे. ते सज्जनगुरुना शिष्य छे एम तो उपलब्ध वाक्य स्पष्टपणे जणावे छे ज, एटले ए अनुमान करवामां असंगति नथी देखाती छे एना कर्ता पण ए महेश्वर सुरि ज हसो. अने जो ए संभावना बराबर होय तो महेश्वर सुरिना प्रगुहो नामनिर्देश पण ए पुष्प-वत्तीकथामांथी बधारानो मकी आवे छे. ए प्रगुहनुं नाम अमयसुरि एवुं आपवामां आप्नुं छे अने तेमने भेतावरकुल-कतिलक अने पुगप्रधानना विशेषणथी उल्लेखवामां आप्ना छे. परंतु आ अमयसुरि कोण अने क्यारे भई गया ते प्रस पण पाछो बिचारवानो रहे छे ज. कारण के अमयसुरि के अमयदेव नामना पण अनेक प्रसिद्ध आचार्यो भई गया छे तेनी कथा अमयसुरिना शिष्य सज्जनगुरु के सज्जन उपाध्याय हवा तेनो पुरावो न मेळवी शक्य त्वां सुबी महेश्वर सुरिनो निमित्त समय न जाणी सकाय.

१४ प्रस्तुत ‘जाणपंचमी कहाँ’नी जूनामां जूनी उपलब्ध प्रति जे जेसलमेरमां छे तेनी कथा साल ११०९ जणाववामां आबी छे. परंतु मारी तपास दरम्यान मने जणायुं हतुं के ते मिति कोईए पाछळथी ते ऊपर छलेली हती. मूळ आला ग्रन्थनी लिपि करतां ए पंक्तिना अक्षरो तह्नुं जुवी जातना-एटलेके मूळ प्रतिलिपि करनार कहियाना हलाक्षरो करतां तह्नुं अन्य कोई व्यक्तिना छलेका अने पाछळना समथना छे. ए प्रतिना आद्यन्त पृष्ठनी फोटो कौपी जे मारी पास छे तेनी प्रतिकृति आ साथे जाववामां आबी छे, ते परभी वाचको ए वस्तु प्रत्यक्षरूपे जोई शकसो. शा हेतुसर कोड़ेवे आ पंक्ति लखी हसो तेनी कल्पना घटी नथी. मूळ प्रति जूनी छे एमां तो-हांका नथी ज. ११०९ मां नहिं कलाई होय, तो पण एनी लिपि आदि जोतां ए ज सैकामां ए कलाएली छे एम मानवामां तो कशी ज आंति नथी जगाती.

१५ महेश्वर सुरिने आ कथाओनुं सूचक वस्तु कोई प्राचीन ग्रन्थमांथी छीनुं छे के तेमनुं कतंत्र कल्पित छे ते बताबनां कोई विशिष्ट प्रमाण जाणवामां नथी आप्नुं. एमांका छेला अविष्वक्ताकथान सिवाय बीजां आसकाने आपः तेमनां ज कल्पित होवानो बिशेष संभव काने छे. ‘अविष्वक्ताकथान’ ऊपर जनपाक बिगेरे बीजा बिद्वानोए अण हचवानो करेछी छे तेनी कथाए ए अक्षरमांथी कथा जूनी पण होय. प्रारंभना उपोद्घातराजक अक्षरमां, ३० जी

बोयालां, व पोले वन झुकी के के 'बोयाली' का अपना बधावकी लीआनवकी, सुकुलता, आतिथुति, मित्रबोध, कर्मोन्नयन आदि के के सुको प्रतिक्रिया, के के लीके बधावा के से हूँ बोयाली कुटिया केका बहुवार कति कति, व परकी रूप के कल्याण करवासां आवे के व कल्याणेकी बहुकल्याण कायः जनेवर सुकी बोयाली व कल्याण केकी हसे, वो के अलंकारित करि केकाव.

૧૬ મહેસર સુરિપ પ્રસ્તુત ગ્રન્થની રચના કરવામાં એ વૃક્ષ નિષ્કલ્પના પદ્ધતિ સરકારી છે તે વધુ અગ્રણ્ય છે એ સ્પષ્ટ થાય છે. આથી ગ્રન્થ ૨૦૦૦ ગાથાઓમાં પૂર્ણ કરવાનો તેમણે પ્રથમ સંકલ્પ કર્યો હતો અને તેમાં ૧૦ જુદી જુદી કથાઓ ગુંથસગી બોજના વણી કાઢી હતી. પૃષ્ઠાની પોસ્ટી અને કેન્દ્રી ૬ ને કથાઓ વચ્ચે ૫૦૦-૫૦૦ ગાથામાં જાહેરવાણી અને વાણીની ૮ કથાઓ વચ્ચે ૧૨૫-૧૨૫ ગાથાઓમાં પ્રચિત કરવાની પરિમાણવદ્ધતા ધમણે મનમાં નિશ્ચિત કરી હતી. સ્તુતિયો અને તથ્યવિષયના તો પુવા કેટલાક પ્રાચીન ગ્રન્થો ભારતીય સાહિત્યમાં મળી આવે છે જેમાંના જુદા જુદા વિષયના અનેક પ્રકારનો ૫, ૮, ૧૬, ૨૦, ૨૪, ૩૨, ૫૦ કે ૧૦૦ જોડછા નિયત અને સમાપ્ત સંલ્પક છોકો કે પથોમાં રચવામાં આવેલાં હોય છે; પરંતુ કથાગ્રન્થોમાં વૃક્ષરસાં નિયત સંલ્પાવાળાં પથોમાં જુદી જુદી વસ્તુવદનવાળી કથાઓની રચના કરવાની આવી કલ્પના તો આ ગ્રન્થમાં જ જોવા મળે છે.

૧૭ મહેશ્વર પૂરીની જા કૃતિના અધ્યયનથી અજાણ છે, કે તે એક વહુ જ સરસ પ્રતિભાસાક્ષી અને આધ્યાત્મિકવાદી કવિ છે. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓના તે નિષ્ણાત વિદ્વાન્ છે. જો કે યુગના સમયમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓમાં સાહિત્યિક રચનાઓ થતી હતી, પરંતુ જેમ સિંચાવના અગ્ર વિદ્વાનો—જેઓ મુખ્ય કરીને બ્રાહ્મણવર્ગના હતા અને જેમની સંખ્યા ઘણી મ્હોટી હતી તેઓ—મ્હોટા અને સંસ્કૃત ભાષાના જ વિશેષ અજુરાળી હતા અને તેથી સંસ્કૃતમાં જ પછી રચનાઓને જ પ્રાયઃ તેઓ જાદરવી દિઘ્વે દેવતા. પ્રાકૃત ભાષા તરફ તેમની ઝંખેલા અને અનાદર ભાવના જ વિશેષ રહેતી હતી. ય્થી જ વિદ્વાનોને, પોતાની રચનાઓની વિદ્વદ્ગર્માં પ્રતિષ્ઠા અને કલાતિ થતી ઓપાની રૂચ્છા રહેતી, તેઓ પોતાની વિશિષ્ટ રચનાઓ પ્રાયઃ સંસ્કૃતમાં જ વિશેષભાવે કરવા પ્રવૃત્ત થતા. જેમ આધુનિક ભારતીય વિદ્વાનોના મનમાં, ઇંગ્રેજી ભાષાની જે વધારે મહત્તા દેખાત છે અને ઇંગ્રેજીમાં લખાતા પુસ્તકોની જે વધારે પ્રતિષ્ઠા અર્જાત છે તેમ જ પોતાની ભારતીય ભાષા તરફ જ ઝંખેલા કે લગુવાદૃષ્ટિ દિઘિગોષર થાય છે, તેમ જ સમયમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા બિન્ને બ્રાહ્મણાદિ ચિદરવજનોની અનોદૃષ્ટિ પ્રવર્તતી હતી.

૧૮ આફ્રોને જેમ પ્રાકૃત તરક ડબ્બાકુદિ કે અથવાદરકુદિ રહેલી હતી તેમ ઝેનોને સંસ્કૃત તરક તેવા પ્રકારનો કોઈ અનાદરભાવ તો હતો જ નહિ; પરંતુ સંસ્કૃત પૃથ્વ માત્ર વિશિષ્ટ પ્રકારના કૃષિત્રિષ અને જાતિગર્વિષ ધર્મની સ્ત્રિય ભાષા મનાતી હતી અને તેના સાહિત્યનો અપનોક્ષા પ્રજાનો માત્ર અનુક જ સ્વરૂપ વર્ગ દેખાતો હતો, તેથી અનસમસને ધર્મોપદેશદ્વારા સમ્માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાની આર્કાહાવાકા ઝેન ઋષભ ધર્મને, તેના માટે વિશેષ આદરભાવ ન હતો. કારણ કે અનપદ્મી ઝીવન્ત ભાષા તો પ્રાકૃત હતી અને તે પ્રાકૃત દ્વારા જ અહુઅનવર્ગ પોતાનો સર્વ ઝીવન્તજીવહાર પકાવતો હતો. પૃથ્વ વર્ગ જે ભાષાને સમજી શકે તે જ ભાષામાં ઝેન ઋષભો સર્વજ્ઞ પોતાનો ધર્મોપદેશ કરવાનું પરમ કર્તવ્ય માનતા અને પૃથી ઝેનો સદૈવ અત્કાલીન દેશભાષા પ્રાકૃતને પ્રાધાન્ય આપતા.

૧૧ જૈન ધર્મોપદેશકોની પૂ વિરાગત પરિપાટીને અનુસરવાની દ્રષ્ટિએ જ, મહેશ્વર સૂરિ પણ, પોતાના પ્રસ્તુત કવ્ય-પ્રત્યયની રચના પ્રાકૃતમાં કરવાનું જણાવે છે. તે કહે છે કે 'સંસ્કૃતમાં કરેલી કવિતાનો અર્થ અણપુરુષિવાળા સમગ્રી સકતા નથી તેથી વધા જાનોને સુણેથી જોનો જોષ થાવ પૂ હેતુથી આ રચના પ્રાકૃતમાં કરવામાં આવે છે' (ગાથા ૧). વળી તે કહે છે કે 'જેને વરનો ઉપકાર કરવાની પુરુષિ હોય તેને તો તે જ અત્માનો વ્યવહાર કરવો જોઈએ એવાથી વાક આદિ સર્વ જાનોને જોષ થાવ' (ગાથા ૫). પરંતુ પૂ સાથે મહેશ્વર સૂરિને પ્રાકૃત માતાની કવિતાની હૃદયંબનતાની પણ વૃદ્ધી જ વિશિષ્ટ અનુસૂતિ છે અને તેથી તે ઉદ્વોધર્પક કહે છે કે - 'ગૃહાર્થ તેમ જ વેદની સામ્યોથી રહિત અને સુકલિત પદોથી યજિત પશું રત્ન પ્રાકૃત કાવ્ય કોના હૃદયને ગર્હિ અને લેખ છે ?' (ગાથા ૩). મહેશ્વર સૂરિનું આ કથન જેમ પ્રકટરૂપે પ્રાકૃત કાવ્યની હૃદયંગમતાનું સૂચન કરે છે તેમ અપ્રકટરૂપે તેમની પોતાની કવિતાની ગુણવત્તાનું પણ સૂચન કરે છે; અને પૂ સૂચનની પ્રતીતિ વિશ્વ સાચકને પ્રસ્તુત પ્રત્યયની સ્ત્રી અનેક ગાથાઓના પાઠથી પાંદે સકશે જેમાં મહેશ્વર સૂરિની સુન્દર સદ્ગુણિયો, કલિત વર્ણપંક્તિયો અને વેચક સાકર્મગિયો અરેલી છે. પ્રમ્ય સંપાદક પ્રાધ્યાપક ગોષાળીયે પોતાની પ્રસન્નવચનામાં અન્નમર્મની સ્ત્રી કેટલીક સરાસ, સુમનુર, કાવ્યમય અને હૃદયંગમ ડહિલોનો પરિચય આપવાનો ઉચિત પ્રયત્ન કર્યો છે, તેથી પૂ મિલે મિલેય ડહેલ કરવાની સામ્યજ્ઞતા નથી રહેતી.

[ जैन विद्वानां जैन संस्कृत साधना उपयोगी भाषाभाषा ]

૨૦ વર્ષો પહેલાં બિર્થિવાદ શીલે સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે પ્રાકૃત માનવાના મંદકાને સહાય કરવાનો સર્વોચ્ચ યોગ્ય કાર્ય છે. અને જોવાનો વ આવા કમળ વચ્ચે અનુભવ હોય તે વચ્ચે સામાજિક જ છે. કારણ કે તેમ પ્રાકૃત્યોને અથ સંસ્કૃત વ દેશગિરા કે તેમ જોવાને અથ પ્રાકૃત વ દેશવાળી છે. કમળવચ્ચેના પ્રાકૃત્ય અદ્યારીરે કોઈકાને સમગ્ર અર્થ-વધેક કોઈકાની દેશક અથ-અવધીય અથ (પ્રાકૃત) માં જ અથને કહો અને તેથી તેમનાં વ પ્રવચનોને તેમની સિદ્ધ

સન્નતિયે દેશભાષા (પ્રાકૃત) માં જ પ્રથિત કર્યા હતાં. એટલે એ પુરાતન જૈન સમુદાયની આવરણુદિ પ્રાકૃત તરફ સ્થિતિયે હોય તે સ્વાભાવિક છે; અને તેથી જ પ્રાચીન સમયના મોટા ભાગના જૈન આચાર્યો, પોતાની શાસ્ત્રરચના પ્રાકૃત ભાષામાં જ કરવા પ્રયત્નશીલ થયા હતા. પરંતુ, કાલપરિવર્તન થતાં, ગુપ્તોના સામ્રાજ્ય સમય વરસવાન, ભારતવર્ષમાં સંસ્કૃતનું પ્રભુત્વ અને વ્યાપકત્વ સ્થૂંચ અને ભારતના દક્ષિણાપથ અને ઉત્તરાપથ એમ બન્ને પ્રદેશોમાં તે એક સરખી સુપ્રતિષ્ઠિત સમગ્ર સ્પષ્ટ વ્યાપી રાષ્ટ્રભાષા બની. ગુપ્ત રાજાઓના સંસ્કૃતિપ્રેમે અને ઔદાર્યભાવે, બ્રાહ્મણવર્ગને પોતાના અધ્યયન-અધ્યાપનાત્મક શિક્ષણકાર્યમાં, અત્યંત ઉત્સાહ પ્રદાન કર્યું અને તેથી તેમણે ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ, ધર્શન, વ્યાકરણ, કાવ્ય, નાટક, ડ્યોતિષ્, વૈષ્ણવ વિગેરે સર્વ વિષયોના સૈકડો નવા નવા ગ્રન્થોની રચના કરીને સંસ્કૃત ભાષાના મંદારને અત્યંત સમૃદ્ધ બનાવ્યો. આ રીતે રાષ્ટ્રમાં સંસ્કૃતની પ્રભુતા અને સાર્વજનીનતાનો પ્રભાવ વધતો જોઈ, જૈન વિદ્વાનોને પણ એનો સમાવર કરવો અત્યાવશ્યક લાગ્યો અને એમણે પણ પ્રાકૃતની સાથે સંસ્કૃતમાં ય પોતાનું સાહિત્ય નિર્માણ કરવાનો ઉપક્રમ આરંભ્યો.

૨૧ કેતાવર જૈન સંપ્રદાયમાં એ ઉપક્રમનો આરંભ કરનાર, ગણું કરીને, સૌથી પ્રથમ ઉમાસ્વાતિ આચાર્ય થયા, જેમણે જૈન પ્રવચનના સર્વ તથો, સિદ્ધાન્તો અને પારિભાષિક પદાર્થોને સંસ્કૃતની સૂત્રાત્મક શૈલીમાં પ્રથિત કરી, સ્વોપજ્ઞ ભાષ્ય સાથેના ‘અર્હંતપ્રવચનૈઃદેશ્યતસ્વાર્થાધિગમ’ નામના, સૂત્રગ્રન્થની સુંદર રચના કરી. સાંપ્રદાયિક પ્રવાદ તો એવો છે કે તેમણે સર્વ મઠીને નાના મોટા ૫૦૦ પ્રકરણોની રચના કરી હતી; પરંતુ વર્તમાનમાં તો તેમની અન્ય એક જ ‘પ્રજ્ઞામરતિ પ્રકરણ’ નામની ઉત્તમ કૃતિ ઉપલબ્ધ થાય છે જે સંસ્કૃત આર્યા છન્દોની બનેલી છે.

૨૨ ઉમાસ્વાતિ પછી બીજા આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર થયા જેમણે પ્રાકૃતમાં ગાથાબદ્ધ ‘સન્મતિતર્ક’ નામના પ્રૌઢતમ જૈન દાર્શનિક ગ્રન્થની રચના કરવા સાથે, જૈન ન્યાયની પરિભાષા સ્થિર કરવા માટે ‘ન્યાયાવતાર’ નામના એક સંક્ષિપ્ત પ્રકરણ ગ્રન્થની, તેમજ મિશ્ર મિશ્ર દાર્શનિક વિષયોની ચર્ચા કરનારી પ્રૌઢ ભાવમંગી મરેલી કેટલીક ‘દ્વાર્ત્રિશિકા’ નામક કૃતિયોની સંસ્કૃતમાં ઉત્કૃષ્ટ રચના કરી. જૈન ઇતિહાસિક અનુશ્રુતિયો પ્રમાણે તો, આચાર્ય સિદ્ધસેને સમગ્ર જૈન પ્રવચનની સંસ્કૃતમાં અવતારણા કરવાની મનોવૃત્તિ ચતાવી હતી અને તેના લીધે પુરાણપ્રેમી સ્થવિરવર્ગ તરફથી તેમને આક્ષેપાત્મક તિરસ્કાર પણ સહન કરવો પડ્યો હતો, તેમ જ કેવટે તે માટે પ્રાયશ્ચિત્ત પણ લેવું પડ્યું હતું. એ ગમે તેમ હોય, પણ બ્રાહ્મણોના સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક વર્ચસ્વને કારણે, તેમની શ્રદ્ધાપાત્ર અને ઉપાસ્ય ગિરા સંસ્કૃતને જૈનોએ પણ અપનાવવી પડી અને પ્રાકૃતની સાથે સંસ્કૃતમાં પણ તેમણે પોતાની ગ્રન્થરચના કરવી શરૂ કરી.

૨૩ પ્રારંભમાં તો કેટલાક દાર્શનિક અને સૈદ્ધાન્તિક વિચારોને આલેક્ષતા પ્રકરણગ્રન્થો જ સંસ્કૃતમાં રચાવા શરૂ થયા. તે પછી જૂના આગમોની વ્યાખ્યાઓ સંસ્કૃતમાં રચાવા લાગી. મહાજ્ઞ ગ્રન્થકાર આચાર્ય હરિભદ્ર સૂરિયે, એ બન્ને જાતની પ્રવૃત્તિમાં, એક પુરસ્કર્તા અને પ્રેરક તરીકે સૌથી વિશેષ ભાગ ભજવ્યો હોય એમ તેમની રચનાઓ જોતાં સ્પષ્ટ જણાય છે. તે પછી અન્ય અન્ય આચાર્યોએ પણ, આગમોની વ્યાખ્યાઓ તેમજ સ્તુતિ-સ્તોત્રાદિ જેવા અન્યાન્ય વિવિધ વિષયની નાની-મોટી કૃતિયો, સંસ્કૃતમાં રચવાનો પ્રયાસ ચાલુ રાખ્યો. પરંતુ જૈન શ્રમણોને સદા અને સર્વેત્ર જેના વાચનની નિયત આવશ્યકતા રહેતી હતી તેવા ધર્મોપદેશ માટે અતિ ઉપયોગી જણાતા કથાગ્રન્થો તો પ્રાયઃ પ્રાકૃતમાં જ રચાતા રહ્યા હતા.

૨૪ પાવલિસ સૂરીની તરંગવદ્ધે કહા, ત્રિમલસૂરીના હરિવંસ અને પડમચરિય, સંચદાસગણિની વસુદેવદ્વિંદી’ હરિભદ્રસૂરીની સમરાહ્થકહા, ડ્યોતનસૂરીની કુલકચમાલાકહા, શીલાચાર્યનું ચડપત્તમહાપુરિસચરિય, વિજયસિંહસૂરીની બુવનસુન્દરીકહા તથા નેલિનાહચરિત વિગેરે પ્રસિદ્ધ અને પ્રૌઢ કોટિના બધા કથાગ્રન્થો પ્રાકૃતમાં જ રચાયા છે.

૨૫ સંસ્કૃત ભાષામાં સૌથી પ્રથમ કથાગ્રન્થ રચનાર, કદાચ મહાકવિ સિદ્ધર્થિ છે, જેમણે પોતાની ‘ઉપમિતિ મવપ્રપંચા’ નામની ઉત્કૃષ્ટ રૂપક કથા સંસ્કૃત ગદ્ય-વચમાં ( વિ. સં. ૧૬૨ માં ) નિબદ્ધ કરી. એ કથા પોતે પ્રાકૃતમાં ન રચતાં જામાટે સંસ્કૃતમાં રચવાનું પસન્દ કરે છે, તેનો શુભાસો પણ તેમણે એ ગ્રન્થની આદિમાં કર્યો છે; જે ધરથી એ વસ્તુનો પણ નિર્વેશ મઠી શકે છે કે જૈન વિદ્વાનોને પ્રાકૃત સાથે સંસ્કૃતમાં પણ સર્વ પ્રકારનું જૈન સાહિત્ય સર્જન કરવાની આવશ્યકતા કેમ પ્રતીત થઈ. મહાકવિ સિદ્ધર્થિ પોતાની કથાના ઉપોદ્ધાતમાં કહે છે કે—

સંસ્કૃતા પ્રાકૃતા ચેતિ ભાષે પ્રાધાન્યમર્હતઃ । તત્રાપિ સંસ્કૃતા તાવદ્ બુર્વિદગ્ધદિ સ્થિતા ॥

બાલાનામપિ સદ્બોધકારિણી કર્ણપેશલા । તથાપિ પ્રાકૃતા ભાષા ન તેષામભિમાસતે ॥

ઉપાયે સતિ કર્તવ્યં સર્વેષાં ચિત્તરંજનમ્ । અતસ્તદુરોધેન સંસ્કૃતેયં કરિષ્યતે ॥

અર્થાત્—સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓ (સાહિત્યસર્જનમાં) સમાન પ્રાધાન્ય ભોગવવા લાયક છે, પરંતુ જે બુર્વિદગ્ધ (વિશિષ્ટ પ્રકારના સ્વપ્રદર્શી આશિષ્ટ) જનો છે તેમના હૃદયમાં સંસ્કૃતે સ્થાન જમાવેલું છે. પ્રાકૃત ભાષા, જે શાલજનોને પણ સદ્બોધ કરાવનારી હોઈ કાનને પણ મગ્નુર લાગે તેવી છે, છતાં, તે તેમને (બુર્વિદગ્ધ જનોને) તેથી પ્રિય નથી લાગતી. એટલે જો ઉપાય હોય તો બધાના ચિત્તનું રંજન કરવું જોઈએ, એવી હૃદયથી હું આ

કથાની રચના સંસ્કૃતમાં કરેલું. સિદ્ધર્થિનું આ કથન વહુ જ વાસ્તવદર્શિ છે એમાં શંકા નથી. સંસ્કૃતમાં એ કથાની રચના થવાથી જેટલી એ વિશ્વપ્રિય થઈ છે અને જેટલી એની કથાતિ થઈ છે તેટલી, જો એની રચના પ્રાકૃતમાં થઈ હોત તો, કદાચ ન પળ યાત. તેમ જ કથાની અવ્યુત સંકલના કરવામાં અને આન્તરિક ભાવોનું માર્મિક નિરૂપણ કરવામાં જે સફળતા કવિને સંસ્કૃતભાષા દ્વારા મળી છે તે સફળતા પ્રાકૃતભાષા દ્વારા ન પળ મળત.

૨૬ સિદ્ધર્થિ પછી સંસ્કૃતમાં જૈન કથા લક્ષનાર મહાકવિ ધનપાલ છે જેમણે ધારાગ્રિપતિ પરમાર મહેશ્વર મોજરાજાના સમયમાં, થાળમટ્ટની સુપ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત ગદ્ય કથા ‘કાદંબરી’ની સ્પર્ધા કરે તેથી ‘તિલકમંજરી’ નામની ઉત્કૃષ્ટ ગદ્ય કથા નિર્મિત કરી. તે પછી સંસ્કૃતમાં સુમહાન્ ચરિતગ્રન્થ રચનાર, આચાર્ય હેમચન્દ્ર થયા. તેમણે અત્યંત પ્રીઠ, પ્રાજ્ઞ અને પ્રકૃષ્ટ શૈલીમાં ‘ત્રિષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત’ નામના સૈંકડો કથાઓના સંગ્રહવાળા આકર ગ્રન્થની રચના કરી. તેમના સમય દરમ્યાન, તેમ જ તે પછી તો બીજા અનેક વિદ્વાનોએ સંસ્કૃતમાં ચરિતગ્રન્થો કે કથાગ્રન્થોની રચના કરવાનો, સ્વ જ મોટા પ્રમાણમાં પ્રયાસ આરંભ્યો જેના પરિણામે એક-પછી-એક સૈંકડો નવા ગ્રન્થો નિર્માતા ગયા. હેમચન્દ્ર-સૂરિના સમય પછી તો, જૈન વિદ્વાનોનું બલળ, વધારે ને વધારે સંસ્કૃતમાં જ સાહિત્યરચના કરવા તરફ ડલતું ગયું અને પ્રાકૃત ભાષા તરફનું આકર્ષણ ઓછું થતું ગયું; અને તેના પરિણામે પ્રાકૃતમાં રચાણા જેટલા જૂના કથાગ્રન્થો હતા, પ્રાયઃ તે વધાના જ સંસ્કૃતમાં રૂપાન્તરો થયાં † અને એ રીતે જૈનોનું સંસ્કૃત વાચ્ય પળ પ્રાકૃતના જેવું જ અસંખ્ય કથાગ્રન્થોથી વહુ જ સમૃદ્ધ બન્યું.

૨૭ પરંતુ, ગુણવત્તા અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ, એ પ્રાચીન પ્રાકૃતમય જૈન કથાસાહિત્ય, કેવલ જૈન સંસ્કૃતિના ગૌરવની દૃષ્ટિએ જ નહિ, પરંતુ અસ્થિ આરતીય સંસ્કૃતિના ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ પણ, વળું મહત્ત્વનું અને અનન્ય કોટિનું છે. ઓછામાં ઓછું, વિક્રમની પ્રથમ શતાબ્દીથી લઈને ૧૫ મી શતાબ્દીના અન્તસુષીના ૧૫૦૦ વર્ષો વચ્ચેના, આરતીય સંસ્કૃતિના વિવિધ અંગ-ઉપાંગોના ઇતિહાસાલેખનમાં આધારભૂત થાય તેથી પ્રામાણિક અને મૌલિક સામગ્રી, વહુ જ વિશાલ પરિમાણમાં, એ ગ્રંથોમાં ગ્રંથિત થયેલી પડી છે. ઉદાહરણ તરીકે, કોઈ સંશોધનપ્રિય અભ્યાસી વિદ્વાન્ પ્રસ્તુત ‘નાળપંચમીકથા’ નું જ, જો એ દૃષ્ટિએ અવલોકન કરવા હચ્છે, તો એમાંથી તત્કાલીન એથી સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક અને રાજતાંત્રિક આદિ અનેક પ્રકારની પરિસ્થિતિઓને સૂચવનારી અસંખ્ય ઉપયોગી નોંધો મળી આવે તેમ છે. પ્રાધ્યાપક ગોપાળીયે પોતાની પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠી કેટલીક નોંધો તરફ જે અંગુલીનિર્દેશ કર્યો છે તે ઉપરથી અભ્યાસી જાનોને એનો કોઈક આભાસ થઈ શકશે.

૨૮ જૈન સાંપ્રદાયિક પરંપરાની દૃષ્ટિએ અવલોકતાં જણાય છે કે મહેશ્વર સૂરિ કોઈક સ્વતંત્ર પ્રકૃતિના લેખક હોય એમ લાગે છે. પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં લેખકે પોતાની કલિત્વશક્તિ કે ઉપદેશકકલ્પાની પ્રૌઢિતું પ્રદર્શન કરાવવાની દૃષ્ટિએ કેટલાક એવી વિધાનો પણ કરેલાં લાગે છે જે જૈન નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની રુઢિથી સંગત નથી દેખાતાં. ઉદાહરણ તરીકે, જયસેન રાજાની જે પઢેલી કથા છે, તેમાં એક ધર્મે નામના મુનિની આંતર કથા આપેલી છે—(જુઓ, પૃ. ૬-૯). એ કથામાં એવું વર્ણન કરેલું મળે છે કે ધર્મેમુનિ કેવલજ્ઞાન ધારક હતા અને અન્યજનોને પ્રતિબોધ આપવાની દૃષ્ટિએ તેઓ પોતાની આકાશગામિની વિધાના પ્રભાવથી આકાશમાં ઉડ્ડયન કરી જ્યાં ત્યાં વિચરતા હતા, હયાદિ. મારી સમજ પ્રમાણે એક કેવલજ્ઞાની મુનિ આ રીતે આકાશમાં ઉડ્ડયન કરી જ્યાં ત્યાં વિચરતા ફરે અને લોકોને ઉપદેશ આપતા ફરે, એ જૈન શૈલીથી વહુ જ વિચિત્ર લાગે છે. કેવલજ્ઞાનીના આકાશ ગમનનો નિર્દેશ અન્યત્ર ક્યાંય થયો હોય તે મારી જાણમાં નથી. જૈન વિદ્વાનો એ વિષયમાં કોઈ તાર્કિક ચર્ચા કરે તો તે રસદાયક ધરો.

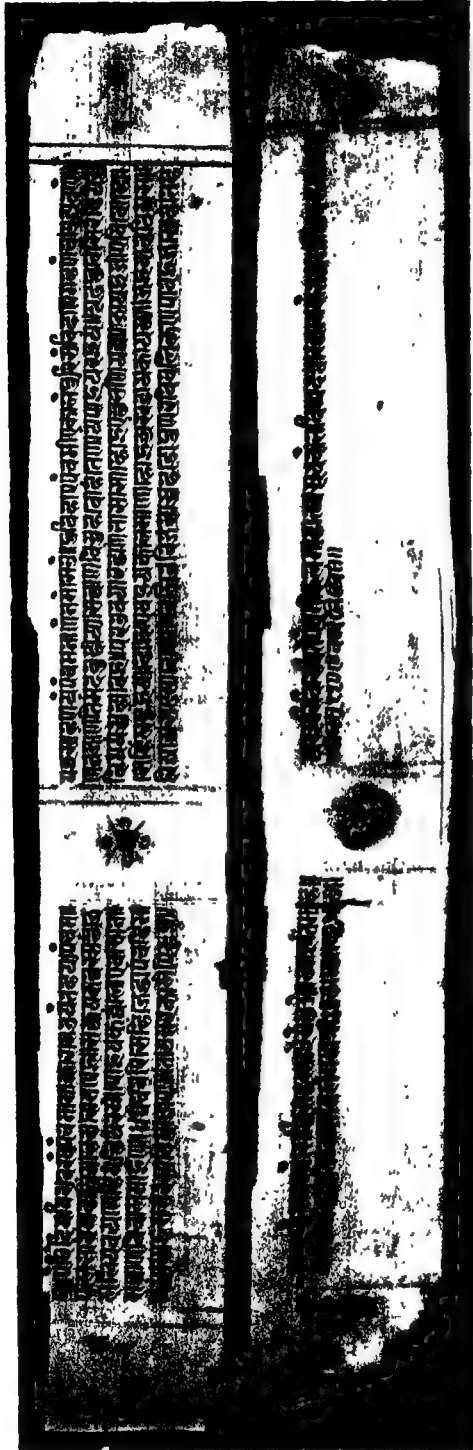
૨૯ આ ગ્રન્થમાં જે પંચમી તપનું માહાત્મ્ય વર્ણવામાં આવ્યું છે તે સ-નિદાન ઇટલે કે અસુક પ્રકારના રોહિક ફલની પ્રાપ્તિની આકાંક્ષા ને ઉદ્દેશીને કરવામાં આવ્યું છે. આ જાતનું સ-નિદાન તપ જૈન શાસ્ત્રકારોએ હેય કોટિનું ગણ્યું છે અને તેથી આ પ્રકારનો ઉપદેશ ન થવો જોઈએ એમ કેટલાક આચાર્યોનો એ વિષેનો ચિરોધાત્મક વિચાર તે કાલે ચાલતો પણ હોવો જોઈએ. એથી એ વિચારના પ્રતિષેધરૂપે મહેશ્વર સૂરિએ ગ્રન્થના અન્તમાં પોતાના વિચારની સમર્થક કેટલીક યુક્તિયો (જુઓ ગાથા ૪૮૮ થી ૪૯૩ સુધી) આપીને કહ્યું છે કે “આ રીતે ઠીક સમજીને અને દુર્વિદ્યોનાં વચનોને જવગળીને સુહૃદ્માવધી આ પંચમી તિથિની તપસ્થા કરમી જોઈએ.” અને તે સાથે અન્તે, પ્રાયઃ સર્વ જૈન ગ્રન્થકારો જેમ કહેતા આવ્યા છે તેમ મહેશ્વર સૂરિએ પણ કહ્યું છે કે—“આ કથાનકની રચનામાં શબ્દગત કે અર્થગત જે કોઈ વૂણ મારાથી થયું હોય તો તે સર્વ, વિદ્વાનોએ ક્ષમ્ય ગણી તેને શોષી લેવાની વિક્ષિપ્તિ છે.” તથાસ્તુ.

ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા, સંવત્ ૨૦૦૪ }  
ભારતીયવિદ્યા મંડળ, મુંબઈ.

— જિ ન વિ જ ય

† પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં, અન્તિમ ૧૦ મું આકલ્પાન જે ‘અભિવ્યવસ્થા કથાનક’ રૂપે છે તેનું પણ સંસ્કૃતમાં વિસ્તૃત રૂપાન્તર, વિક્રમના ૧૮ મા શતકના મધ્ય ભાગમાં થઈ ગયેલા પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ મહોપાધ્યાય મેઘવિજય ગણિયે ‘અભિવ્યવસ્થા ચરિત્ર’ નામથી બનાવ્યું છે. મેઘવિજયો. પાધ્યાયે એ કથાનકને જુવ જ પદ્ધતિ કર્યું છે. એ ચરિત્રનાં ૨૧ અધિકારો પાઠવામાં આવ્યા છે અને લગભગ ૨૧૦૦ જેટલા શ્લોકોમાં યનું આલેખન કરવામાં આવ્યું છે.

# मिथी जैन ग्रन्थमाला



‘नाणपंचमी कहा’ना प्राचीनतम ताडपत्रीय पुष्पाकना आद्यन्त पञ्चनी प्रसिद्धि



## પ્રસ્તાવના

### જ્ઞાનપંચમી માહાત્મ્યદર્શક કથાસાહિત્ય

અસ્થાયી અપ્રકટ અને અનેક દૃષ્ટિ અર્પણ એવા અર્થ ગંભીર જે કથા — ગ્રંથ વિદ્વાનોના કરકમલમાં, આ સિંધી જૈન ગ્રંથમાલાના ૨૩ મા મળકારૂપે ઉપસ્થિત થાય છે તે કથા — ગ્રંથનું નામ ‘પંચમી કથા’ છે. આ ગ્રંથમાં પંચમી — માહાત્મ્યનું વર્ણન પ્રધાનપણે કરવામાં આવેલું છે તેથી તેનું ‘પંચમી માહત્ત્વ’ એવું સુસંબદ્ધ બીજું નામ પણ રાખવામાં આવેલું છે.<sup>૧</sup> આ કથા — ગ્રંથ બે હજાર જેટલી ગાથામાં જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતમાં લખાયેલો છે.<sup>૨</sup> ભાષા ઉપર કવિત્વ અપભ્રંશની તો કવિત્વ અર્ધમાગધીની અસર પડેલી છે પણ એકંદરે જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતમાં આ ગ્રંથ લખાયેલો છે એમ જરૂર કહી શકાય.<sup>૩</sup> જ્ઞાન પંચમીના વ્રતને અનુલક્ષી કોઈએ સંસ્કૃતમાં, કોઈએ પ્રાકૃતમાં, કોઈએ અપભ્રંશમાં તો કોઈએ ગૂજરાતીમાં કથાઓ લખેલી છે. તે વધી કથાઓ કાં તો ‘જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય,’ ‘પંચમીકથા,’ ‘મવિસ્સયત્ત કથા,’ ‘સૌભાગ્યપંચમી કથા,’ ‘વરદત્તગુણમંજરી-કથા’ इत्यादि નામથી પ્રચલિત છે. પરંતુ તે વધીમાં મહેશ્વરસૂરિરચિત પ્રસ્તુત કથા ઉપલબ્ધ સાહિત્યમાં કદાચ જૂનામાં જૂની હોય એમ લાગે છે.

### મિશ્રમિશ્રકર્તૃક પંચમી માહાત્મ્ય કથાઓ

મહેશ્વરસૂરિરચિત પ્રસ્તુત ‘પંચમી કથા’ની પાટળની હસ્તલિખિત પ્રતિની જે પ્રતિલિપિ છે તે ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે કે તે પ્રતિ જેસલમીર મંડારની ૧૦૦૯ (વિક્રમ સંવત્) વર્ષમાં લખેલી તાડપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી વિ. સં. ૧૬૫૧ માં આષાઢ શુક્ર તૃતીયા ને સોમવારને દિવસે પુણ્ય નક્ષત્રમાં તપાગચ્છાધિરાજ મહારાજ પંડિત શ્રી આનંદવિજય ગણિ શિષ્ય બુદ્ધિવિમલ ગણીએ પૂરી કરી હતી. પણ જેસલમીર માંડાગારીય ગ્રંથોની સૂચી તપાસતાં માર્ગમ પડે છે કે ઉપર્યુક્ત તાડપત્રીય પ્રતિનો લેખન સંવત્ ૧૧૦૯ મુકવામાં આવ્યો છે અને એના વર્ણનમાં સૂચીકાર પંડિત લા. મ. ગાંધીએ લખ્યું છે “અસ્માદેવ આદર્શાત્ સં. ૧૬૫૧ વર્ષ-લિખિતે પત્તનીયપુસ્તકે ‘સં. ૧૦૦૯ વર્ષે’ લેખનમસ્ય પ્રાદર્શિ”<sup>૪</sup> આ ઉપરથી બરાબર એક સૈકાનો તફાવત નીકળે છે. જેસલમીર મંડારની તાડપત્રીય પ્રતિ પ્રત્યક્ષ તપાસતાં ૧૦૦૯ ની સાલ નીકળે છે એટલે હવે એ કાવત શંકાને સ્થાન નથી. જેસલમીર મંડારની સૂચી બનાવનાર સૂચીકારનો એ પ્રમાદ દોષ હોય એમ લાગે છે. ગમે તેમ પણ ગ્રંથકાર શ્રી મહેશ્વરસૂરિની પ્રાચીનતા તો સ્પષ્ટ જ દેખાય છે. આજ કથાની બીજી એક

૧ જુઓ ‘જેસલમીર માંડાગારીય ગ્રંથોનાં સૂચી’ (જે. મા. પ્ર. સુ.) ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ સીરીઝ (ગા. ઓ. ધી.) નં. ૨૧. વડોદરા, ૧૯૨૨. પૃ. ૪૪. તેને જ્ઞાન પંચમી કથા’ તરીકે પણ ઓલખાવેલ છે — જુઓ ‘પત્તનસ્થ પ્રાચ્ય જૈન માંડાગારીય ગ્રંથ સૂચી’ — પ્રથમ ભાગ (પ. મા. પ્ર. સુ. ભા. ૧) ગા. ઓ. ધી. નં. ૭૬. વડોદરા, ૧૯૨૭, પ્રાસ્તાવિક, પૃ. ૫૭.

૨ મારી પાઠે જે પ્રતિલિપિ છે તે ઉપરથી તો તેમ લાગે છે. (મિલિયાનં ચ દસાણ વિ એલ્થ કહાખાળ હોઈ વિષેય । ગાંધાળં માળેળં દોળિહસહસ્ત્રાઈ ગંધર્ગ ॥ ૧૦૧૫૦૦); પરંતુ એક ટેકાએ ૨૦૦૪ ગાથાનો ઉલ્લેખ પણ મઠી આવે છે. તે માટે જુઓ જાસ કરીને ‘બૃહદ્વિષ્ણિકા’ (જૈન સાહિત્ય સંશોધક, વો. ૧, અં. ૨) માંનું નીચેનું વાક્ય: —

‘પંચમી કથા દશકથાનકાત્મિકા પ્રા. મહેશ્વરસૂરિયા ૨૦૦૪’

૩ જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત એ નામકરણ માટે જુઓ ગાકોબી સંપાદિત ‘સમરાજ્ય કથા’ની પ્રસ્તાવના (બીબ્લીઓગ્રાફીક ઇન્ડિક્સ સીરીઝ, બોલ્કુમ — ૧૯૯) પૃ. ૨૧-૨૨.

૪ ઉપર્યુક્ત જે. મા. પ્ર. સુ. પૃ. ૪૪ તથા પૃ. ૫૨.  
માળખં. પ્ર. ૧

તાડપત્રીય પ્રતિ સં. ૧૩૧૩ માં વીસલદેવ રાજ્યે તન્નિયુક્ત નાગડના મહામાલ્યપણામાં થયેલી ઉલ્લેખાયેલી છે.<sup>૫</sup> પાટળમંડાર (નં. ૧ સંઘવી પાઠા) માં તે છે અને એક ત્રીજી તાડપત્રીય પ્રતિ પણ ત્યાં જ છે જે પ્રાંતે કિંચિત્ અર્પણ છે.<sup>૬</sup> આ રીતે જેસલમીરમાં એક અને પાટળમાં બે એમ કુલે ત્રણ તાડપત્રીય પ્રતિઓ જાણવામાં છે.

આ મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રાકૃત ગાથાબદ્ધ ‘પંચમી કહા’ પછી ધર્કટવંશ ઘણી ધનપાલ રચિત અપભ્રંશ ભાષા બદ્ધ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ આવે છે.<sup>૭</sup> આ કથા ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ (જૈ. ગ્રં.) માં મહેન્દ્રસૂરિ કે મહેશ્વર-સૂરિને નામે ઓટી રીતે ચઢેલી છે.<sup>૮</sup> ‘જૈનગ્રંથાવલિ’ના પૃ. ૨૫૬ની પાદ નોંદમાં એમ લખ્યું છે કે “આ કથા પંચમી માહાત્મ્ય પર રચેલી છે. જેસલમીરની હિરાલલે કરેલી પોતાની ટીપમાં તથા ડીબડીની ટીપમાં એના કર્તા મહેશ્વરસૂરિ લખ્યા છે. ચંબાતના શેઠ નગીનદાસના મંડારમાં મહેન્દ્રસૂરિનું નામ આપીને સદરહુ પ્રતિ (ભવિષ્યદત્તાશ્યાનની) લખ્યાનો સંવત્ ૧૨૧૪ નોંધેલો છે. હાલમાં પં. શ્રી આણંદસાગરજી જણાવે છે કે આ સિવાય બીજી એક ધનપાલકૃત પણ છે પણ તે અમોને ઉપલબ્ધ નથી.” આ પ્રમાણેના વાક્યો ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ના ઉપર્યુક્ત પૃષ્ઠની પાદનોંધમાં છે. મને એમ લાગે છે કે આ કૃતિ કે જેનું નામ ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં ભવિષ્યદત્તાશ્યાન છે તથા જેના રચનાર એમાં મહેન્દ્રસૂરિ જણાવ્યા છે અને જેની પ્રતિઓ જેસલમીર, ડીબડી તથા ચંબાતમાં છે એમ તેમાં જણાવ્યું છે તેમજ જેની ગાથા સંખ્યા ૨૦૦૦ ગણાવવામાં આવી છે તે બીજો કોઈ ગ્રંથ નહિ પણ મહેશ્વરસૂરિકૃત ‘પંચમી કહા’ જ હોવી જોઈએ. મારા આ અનુમાનની પુષ્ટિમાં પં. છાલ-ચંદ્ર મ. ગાંધીનું નિમ્નોક્ત વાક્ય યાસ નોંધવા જેવું છે:—“P. P. ૧૬૭ ઇત્યત્ર ‘મહેન્દ્રસૂરિકૃતં ભવિદત્તાશ્યાનં’ દર્શિતં તદપ્યેતદેવ મહેશ્વરસૂરિરચિતં ભવિષ્યદત્તકથાવસાનં ‘પશ્ચમીમાહાત્મ્યં’ સમ્ભાવ્યતે । લેખક-સ્વલનાતઃ પ્રેક્ષકસ્યાપિ સ્વલના પરમ્પરયાઽન્યત્રાશ્રયીનાં પ્રેક્ષ્યતે ।”<sup>૯</sup> પીટર્સનના પહેલા રિપોર્ટના ૬૭ નં. માં ઉલ્લેખેલ પુસ્તક અને ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ નિર્દિષ્ટ પુસ્તક બન્ને એકજ હોય એમ લાગે છે. ઇટલે મહેન્દ્ર (કે મહેશ્વર) સૂરિરચિત ભવિષ્યદત્તાશ્યાન તે બીજું કોઈ નહિ પણ પં. છા. મ. ગાંધી જણાવે છે તેમ “મહેશ્વરસૂરિ-રચિત ભવિષ્યદત્તકથાવસાનં ‘પશ્ચમીમાહાત્મ્યં’ હોવું જોઈએ. ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘ભવિષ્ય-દત્તાશ્યાન’ (૨૦૦૦ ગાથા—ડીબડી) નો બીજો ઉલ્લેખ પૃ. ૨૨૮ ઉપર કરે છે તે પણ ‘પંચમી કહા’ વિષેનો જ સમજવો. આ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ કે જેનું બીજું નામ ‘સુય પંચમી કહા’<sup>૧૦</sup> પણ છે તેનો રચનાર ધનપાલ છે અને તે ધનપાલ ધર્કટ વંશનો હતો. તેની બાવીસ સંધિઓ છે. આ કથા અપભ્રંશમાં લખાયેલી છે અને તેનો નાયક ભવિષ્યદત્ત રાજા છે. જ્ઞાનપંચમીના ફલતું તેમાં વર્ણન કરેલું છે. તેનો લેખક ધનપાલ પોતે જ પોતાનો પરિચય આપતાં કહે છે કે તેના પિતાનું નામ માણસ હતું અને માતાનું નામ ધનશ્રી હતું તેનું પણ લખાણ ધવલ અને પુષ્પદંત કવિના લખાણ સાથે સરખાવી શકાય તેવું છે. તેની અપભ્રંશ હેમચંદ્રના અપભ્રંશ કરતાં પ્રાચીન લાગે છે પણ તે ઉપરથી તેની અને હેમચંદ્રની વચ્ચે બે સૈકાનું અંતર હોય એમ

૫ જુઓ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ કૃત ‘જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’—સન્નિવૃત્ત (જૈ. સા. સં. ૬.), મુંબઈ, ૧૯૩૩, પૃ. ૪૦૮ તથા ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સ્. નં. ૪૦.

૬ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સ્. નં. ૨૯.

૭ આ કથા યાકોબીય જર્મનીમાં સન ૧૯૧૮માં સંપાદિત કરી અને ત્યાર બાદ ગા. ઓ. સી. માં નં. ૨૦ માં સ્વ. દલાલે પ્રો. ગુણેની પ્રસ્તાવના અને ટિપ્પણ સહિત સંશોધિત કરી બહાર પાડી.

૮ જુઓ શ્રી જૈન શ્વર્તાવર કોન્ફરન્સ, મુંબઈ તરફથી વિ. સં. ૧૯૬૫માં પ્રકાશિત ‘જૈનગ્રંથાવલિ’ (જૈ. પ્ર.) પૃ. ૨૨૮ તથા પૃ. ૨૫૬.

૯ ઉપર્યુક્ત જૈ. મા. પ્ર. સ્. પૃ. ૪૪.

૧૦ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ કૃત ‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ (જૈ. ગૂ. ક.), પ્રથમભાગ, મુંબઈ, ૧૯૨૬, પૃ. ૩૫.



કલ્પી તેને દશમી સદીમાં મુક્તવાનું યુક્તિયુક્ત લાગતું નથી.<sup>૧૧</sup> ઊલટું, ફસવી સનની બારમી સદી આસપાસ થયો હોવાનું સામાન્યપણે સ્વીકારાયું છે.<sup>૧૨</sup>

ધારાધીશ મુંજનો અને મોજનો પળ અતિ માનીતો, સરસ્વતી ચિરુદને પ્રાપ્ત થયેલ, ‘પાઈચલચ્છી’, ‘સિલ્કમંજરી’ વગેરેનો રચનાર વિપ્ર સર્વદેવનો પુત્ર ધનપાલ ઉપર્યુક્ત ધનપાલ કરતાં બીજો<sup>૧૩</sup> અને તેના પછી થયો હોવાનું મનાય છે.

‘મવિસ્સયત્ત કહા’ના રચનાર ધનપાલને વિન્ટરનિલ્સ, યાકોબીને અનુસરી, દિગંબર જૈન શ્રાવક કહે છે.<sup>૧૪</sup> ધર્કટવંશ એજ ઉપકેશ—ઉકેશ વંશ<sup>૧૫</sup> અને ઉકેશ એટલે ઓસવાલ વંશ એવું પણ કથન જોવામાં આવે છે.<sup>૧૬</sup> સારાંશ એ કે વિક્રમની અગીઆરમી સદીમાં કે તે પહેલાં થઈ ગયેલા શ્વેતાંબરાચાર્ય શ્રી મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રાકૃત ગાયામય પંચમી કથાના દસમા કથાનક મવિષ્યદત્ત ઉપરથી<sup>૧૭</sup> ફસવી સનની બારમી સદીમાં થયેલ મનાતા ધર્કટવંશ ઘણી દિગંબર જૈન ધનપાલે ‘મવિસ્સયત્ત કહા’ અથવા સુયપંચમી કહા’ અપભ્રંશ ભાષામાં રચી.

ધનપાલની ‘મવિસ્સયત્ત કહા’ પછી તેરમી અને ચૌદમી સદીમાં કોઈપ્ર સંસ્કૃત—પ્રાકૃતાદિમાં પંચમી કથા વિષે કાંઈ લક્ષ્યું હોય તેવું જાણવામાં નથી. પંદરમી સદીમાં વિબુધ શ્રીધર નામના કોઈ દિગંબર જૈન વિદ્વાને ‘મવિષ્યદત્ત ચરિત’ મંસ્કૃતમાં લક્ષ્યું હોવાનું બહાર આવ્યું છે. આ મવિષ્યદત્ત ચરિત્ર પંચમી વ્રતને અનુલક્ષીને ધનપાલના ‘મવિસ્સયત્ત કહા’ની પેટે લખવામાં આવ્યું હોય એવો પૂરતો સંભવ છે. માપા સંસ્કૃત છે. પત્ર મંદ્યા ૭૯ની છે અને લિપિસંવત્ ૧૪૮૬ નો છે. એ ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે સંવત્ ૧૪૮૬ પહેલા થયેલ હશે. દિલ્હીના ધર્મપુરા મહોલ્લામાં આવેલા નયામંદિરના મંડારમાં આ ગ્રન્થની પ્રતિ છે. જુઓ “અનેકાંત”—જૂન, ૧૯૪૧—પૃષ્ઠ-૩૫૦.

આ પછી વિક્રમની સોઠમી સદીમાં સિંહસેન અપરનામ રઈધુએ (દિગંબર જૈન) ‘મહેસર ચરિય,’ ‘મવિસ્સયત્ત ચરિયાદિ’ અપભ્રંશ ભાષામાં રચેલા જણાય છે.<sup>૧૮</sup> આ ‘મવિસ્સયત્ત ચરિય’ પંચમી વ્રતના ફલ્ગના દૃષ્ટાંત રૂપે મહેશ્વરસૂરિ, ધનપાલ, વિબુધ શ્રીધરની માફક સિંહસેને લક્ષ્યું હોય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. આ

૧૧ આથી ચિરદ્ધ અભિપ્રાય માટે જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૩૮. તથા જૈ. સા. સં. ૬. જું. પૃ. ૩૩૦ ઉપરનું વાક્ય “ધનપાલ કવિ લગભગ દસમી સદીમાં થયો.” એજ પુસ્તકના પૃ. ૧૮૮ ઉપર “આ પૈકી મવિષ્યદત્તકથા પરથી ધર્કટ ઘણી ધનપાલે અપભ્રંશમાં મવિસ્સયત્ત કહા—પંચમી કહા રચી જણાય છે” વાક્ય લેખેલું છે. મહેશ્વરસૂરિ ૬. સ. ના દશમા સૈકામાં પ્રાયઃ થયા એમ તો શ્રી. દેસાઈ તેજ પુસ્તકના પૃ. ૧૮૭ ઉપર કબુલ કરે છે તો પછી મહેશ્વરસૂરિના ‘પંચમી કથા’-તર્ગત મવિષ્યદત્ત કથાનકનો આધાર લઈ ‘મવિસ્સયત્ત કહા’ લેખનાર ધનપાલને દશમી સદીમાં કયાંથી મુકાશે?

૧૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. ના પ્રાસ્તાવિક (અંગ્રેજી) ના પૃ. ૬૨ ઉપરની પહેલી પાદનોંધ.

૧૩ વિન્ટરનિલ્સ કૃત ‘હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડીઅન લિટરેચર,’ વૉ. ૨. પૃ. ૫૩૨ ઉપરની ચોથી પાદનોંધ.

૧૪ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૫૩૨.

૧૫ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૩૨૭ તથા પૃ. ૩૨૯.

૧૬ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૬. પૃ. ૪૫૩ ઉપરની ૪૬૧ મી પાદનોંધ.

૧૭ સરસ્વાતો ઉપર્યુક્ત જૈ. મા. પ્ર. સૂ. ના પૃ. ૪૪ ઉપરનું નિમ્નોક્ત વાક્ય:—સામ્પ્રતં પ્રસિદ્ધા ધર્કટઘણિવંશોદ્ભવ-ધનપાલનિર્મિતા.....અપભ્રંશા મવિસ્સયત્ત કહા (પંચમીકહા) અસ્યા એવ પ્રાન્તકથાયાઃ પ્રવંચરૂપા ॥ અર્હિલા એક વાત સ્વાસ સ્પષ્ટ કરી લેવા લાયક છે. એક ‘પંચમી ચરિય’ ત્રિભુવન સ્વયંભુ નામના આઠમી—નવમી સતાબ્દિમાં (જુઓ માર-તીય વિષા (ત્રૈમાસિક) મા. ૧; અં. ૨; પૃ. ૧૭૭) ચણલ મનાતા કવિએ લખ્યું હોવાનો ઉલ્લેખ મઠી આવ્યો છે (જુઓ મારતીય વિષા (ત્રૈમાસિક) મા. ૨; અં. ૧; પૃ. ૫૧). તો પછી મહેશ્વરસૂરિ અને ધનપાલ પહેલાં પણ પંચમી વ્રત ઉપર લખાયું હોવાનું માન્યું પડે. આ ગ્રન્થ જોવા મળ્યે ઘણી વાજતો ઉપર પ્રકાશ પડવા સંભવ છે.

૧૮ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૬. પૃ. ૫૨૦.

કવિનું નામ 'રૈધુ' છે. તે હરસિંહ સિંઘનો પુત્ર અને ગુણકીર્તિ શિષ્ય વશઃકીર્તિનો શિષ્ય હતો. આ વસંતઃ કીર્તિ ચાલિયરમાં ઈ. સ. ૧૪૬૪ (વિ. સં. ૧૫૨૧)માં રાજકર્તા તોમર વંશના કીર્તિસિંહ રાજાના સન્નયની આસપાસ વિદ્યમાન હોવાનું જણાયું છે તેથી સિંહસેન યા રૈધુએ પળ તેજ સમય આસપાસ આ ગ્રંથો રચ્યા હોય એવું. પોતાના ગ્રંથોમાં તેણે ગુણાકર, ધીરસેન, દેવનંદિ, જિનવરસેન, રવિવેણ, જિનસેન, મુરસેન, દિનકરસેન, ચંડમુહ, સ્વયંભૂ, અને પુષ્પવંતનો ઉલ્લેખ કરેલ છે." આજ કવિના રચેલા 'દહ લક્ષણું જયમાલ' નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં પંડિત પ્રેમી જણાવે છે કે 'રૈધુ' કવિએ 'ભવિત્સચરિયાદિ' ગ્રંથો લખ્યાના ઉલ્લેખ મઠી આવે છે. તેઓ એમ પણ જણાવે છે કે તે સર્વ ગ્રંથો અપભ્રંશમાં હોવા સંભવ છે." આ 'ભવિત્સચરિયાદિ' મુદ્રિત થયું જાણવામાં નથી.

વિક્રમની સત્તરમી સદીના લગભગ મધ્યભાગમાં (સં. ૧૬૫૫ માં) તપાગચ્છીય કનકકુશલે સંસ્કૃત ભાષામાં 'જ્ઞાન - પંચમી માહાત્મ્ય' પદ્યમાં લખ્યું." આની એક પ્રતિ પાટળના સંઘવી પાઠાના મંડારમાં તથા લીંબડીના જ્ઞાનમંડારમાં બે પ્રતિઓ છે. રચના સંઘત્ (વિક્રમીય) ૧૬૫૫ લખેલ છે. 'જૈન ગ્રંથાવલિ' તેનું શ્લોક પ્રમાણ ૧૫૦ ગણાવે છે." અને લીંબડી મંડારનું સૂચીપત્ર ૧૫૨ શ્લોક નોંધે છે; "અરે એ કથાના મુદ્રિત ગ્રંથમાં ૧૪૦ શ્લોક છે." શ્રીયુત દેસાઈ પોતાના 'જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ'માં લખે છે કે તપાગચ્છીય કનકકુશલે સં. ૧૬૫૫ માં 'વરદત્તગુણમંજરીકથા', 'સૌભાગ્યપંચમીકથા' અને 'જ્ઞાનપંચમીકથા' પર બાલાવબોધ રચ્યો છે." આ વાંચતાં આપણને સે'જ આભાસ થાય કે શ્રી દેસાઈ આ ત્રણેય પુસ્તકોને જુદા જુદા સમયે છે પણ ખરી રીતે એમ નથી. કનકકુશલે એક જ બાલાવબોધ રચ્યો છે અને તે 'જ્ઞાનપંચમીમાહાત્મ્ય' ઉપર; અને તેમાં દૃષ્ટાંતરૂપે વરદત્ત, ગુણમંજરીને લીધા છે તેમ જ કનકકુશલે તે ગ્રંથમાં નિમ્નોક્ત શ્લોક" લખે છે

“જાણસેડધિકસૌભાગ્યં પદ્મચારાચનાત્ જુનાત્ ।

હ્યસ્મા અધિષ્ઠા જહે કોકે સૌભાગ્યપંચમી ॥”

જે ઉપરથી એને 'સૌભાગ્યપંચમી' પણ કહી શકાય. અર્થાત્ કનકકુશલે ત્રણ બાલાવબોધ નથી રચ્યા પરંતુ એક જ બાલાવબોધ રચેલ છે.

તપાગચ્છીય કનકકુશલ પછી રત્નચંદ્ર શિષ્ય માળિક્યચંદ્ર શિષ્ય દાનચંદ્રે વિજયસિંહસૂરિ રાજ્યે સં. ૧૭૦૦ માં 'જ્ઞાનપંચમી કથા' ('વરદત્ત - ગુણમંજરી કથા') રચી." આ કથા મુદ્રિત પડે નથી. તેની પ્રતિઓ બગેરે ક્યાં છે તે કાંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી.

૧૧ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૮૭.

૨૦ જૈન ગ્રંથ રજાકર કાર્યાલય તરફથી પ્રકાશિત આ ગ્રંથની પં. નાશુરાય પ્રેમીની પ્રસ્તાવના.

૨૧ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૬૪ તથા લીંબડી જૈન જ્ઞાન મંડારની હસ્તલિખિત પ્રતિઓનું સૂચીપત્ર (લી. મા. પ્ર. સુ.) - શ્રી આગમોદય સમિતિ ગ્રંથોદ્ધાર ગ્રંથાંક - ૫૮ - પ્રથમ આદિતિ, મુંબઈ, ઈ. સ. ૧૯૨૮, પૃ. ૬૨ તથા ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૬૦૪. આ 'જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય', શ્રીવિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાલ્યાના પુ. ૩૭ ના એક માધ કથે વહાર પડેલ છે. જુઓ 'શ્રીપર્વકથા સંગ્રહ' (પ. ક. સં.), વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાલ્યા, પુ. ૩૭ સંપાદક - લ. મુનિશ્રી હિમાંસુવિજય, રૂઝવેલ, વિ. સં. ૧૯૩૩, પૃ. ૧-૧૬.

૨૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૬૪.

૨૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત લી. મા. પ્ર. સુ. પૃ. ૬૨.

૨૪ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. ક. સં. પૃ. ૧-૧૬.

૨૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૬૦૪ તથા ૬૦૪.

૨૬ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. ક. સં. પૃ. ૧૫, શ્લોક ૧૩૬.

૨૭ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૬૦૨.

દામચંદ પટેલ 'સતસંધાન' મહાકાવ્યના લેખક ઉપાધ્યાય મેઘવિજયજી (અટાસી હાઈ) પણ 'પંચમી કાવ્ય' લખી હોવાનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે. તે હજુ મુદ્રિત થઈ જણાતી નથી. તેની પ્રતિ પંચમીસ ઝીંદગીમાં પૃષ્ઠ ૫૨૬ પર છે એમ શ્રી દેસાઈ પોતાના 'જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ'માં જણાવે છે.<sup>૨૦</sup>

આ પછી ઓગણીસમી સદીમાં વિ. સં. ૧૮૨૯ થી ૧૮૬૯ ના ગાઝામાં હરતરગચ્છીય ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાયે 'સૌમાન્ય પંચમી' નામે પંચમી વ્રતના માહાત્મ્ય ઉપર સંસ્કૃતમાં ગદ્ય પણ શુદ્ધ કથા રચી. આ પુસ્તકમાં જિનચર્મસૂરિ જૈનગ્રંથમાલ્ય તરફથી પ્રકાશિત 'પર્વકથાસંગ્રહ' નામના ગ્રંથથી મિશ્ર પરંતુ તેજ નામધારી એક બીજા 'પર્વકથાસંગ્રહ' નામના પત્રાકારે મુદ્રિત પુસ્તકમાં પ્રથમ કથારૂપે સ્થાન પામેલી છે. તેના સંપ્રદાય મળિસાગરજી છે અને જૈન છાપખાના-કોટા (રાજપુતાના) તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. આ ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાય, હરતરગચ્છીય જિનચર્મસૂરિના શિષ્ય અમૃતધર્મના શિષ્ય હતા. શ્રી. દેસાઈ નોંધે છે કે તેમણે 'ચાતુર્માસિક હોલિકા' આદિ દશ પર્વ કથા રચી હતી.<sup>૨૧</sup> પરંતુ આ આગળ તેઓ ૯ દશ પર્વ કથાઓમાં 'સૌમાન્ય પંચમી' નો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ રીતે કરતા નથી. જો કે ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાયે 'સૌમાન્ય પંચમી' રચી હતી એ નિર્વિવાદ છે. ડીબડી મંદારમાં આની એક પ્રતિ છે.<sup>૨૨</sup> 'જૈન ગ્રંથાવલિ'માં ક્ષમાકલ્યાણ દ્વારા 'સૌમાન્ય પંચમી' વિષે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી. 'અશ્વત્થતીયા કથા,' 'અઘાઈ વ્યાખ્યા,' 'ચાતુર્માસિક પર્વ કથા,' 'પૌષ દશમી કથા,' 'મેઘ ત્રયોદશી કથા,' 'મૌન એકાદશી કથા (પ્રા.),' 'રજ: પર્વ કથા,' 'હોલિકા કથા' અને 'રોહિણી કથા' ગોરેનો ગ્રંથ તરીકે 'જૈનગ્રંથાવલિ'માં ઉલ્લેખ છે પણ કર્ણાનું નામ નથી લખેલ; અર્થે ૯ વચ્ચની પ્રતિઓ અમદાવાદના હેલ્કના મંદારમાં છે એમ આ લખેલું છે.<sup>૨૩</sup> આ વધુ પર્વોને સરવાળે મળતાં નવ પર્વ થાય છે; અને શ્રી. દેસાઈ દશ પર્વકથાઓ લખી હોવાનો ઉલ્લેખ કરે છે. તે ઉપરાંત 'જૈન ગ્રંથાવલિ'માં તેજ પૃષ્ઠ ઉપર 'જ્ઞાન પંચમી' કથાનો ઉલ્લેખ છે. કર્ણાનું નામ નથી અને પ્રતિ અમદાવાદના હેલ્કના મંદારમાં છે એમ જણાવ્યું છે.<sup>૨૪</sup> તો કદાચ આ 'જ્ઞાન પંચમી કથા' ક્ષમાકલ્યાણ રચિત હોવા સંભવ છે; કારણ કે ૯ રીતે શ્રીદેસાઈનો ક્ષમાકલ્યાણે દશ પર્વકથાઓ લખી હોવાનો ઉલ્લેખ તેમજ ડીબડી મંદારમાંથી મળી આવતી ક્ષમાકલ્યાણ રચિત 'જ્ઞાનપંચમી કથા' વાળો ઉલ્લેખ એ બંને કાવ્યો સાચી ઠરે. 'જૈન ગ્રંથાવલિ' ગ્રંથ જ્ઞાન પંચમી કથાઓ નોંધે છે.<sup>૨૫</sup> તેમાંથી એક તો સ્પષ્ટ રીતે કનકકુશલ રચિત લખેલ છે. બીજી મેં કલ્પના કરી છે તેમ ક્ષમાકલ્યાણ રચિત હોય અને ત્રીજી સૌંદર્યગણિ રચિત પાટળના સંઘવીપાઢાન્ન મંદારમાં છે એમ સૂચવી પાદનોંધમાં શંકા કરી છે કે સૌંદર્યગણિ નામના કોઈ આચાર્ય થયા જાણવામાં નથી. એકજ લેખક રચિત એકજ ગ્રંથની બે પ્રતિઓ હોવા પણ સંભવ છે. સૌંદર્યગણિ પોતાનું નામ પોતાની માલીકી સૂચવતા આ લખ્યું હોય અને મૂળથી એને નામે ૯ કૃતિ માત્ર આ લખેલ નામ ઉપરથી ચઢાવી દેવામાં આવી હોય એમ પણ બને. ક્ષમાકલ્યાણદ્વારા 'સૌમાન્ય પંચમી' (મુદ્રિત) તપાસવાથી માલુમ પડે છે કે એમણે પાંચે વો. કનકકુશલ રચિત 'જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય' માંથી કીધા છે અને ગણત્રિમામ પોતે રચ્યો હોય એમ દેખાય છે, તો કે આ ગણત્રિમામ પણ કનકકુશલ રચિત 'જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય'ના ભાવને બરાબર અનુસરે છે.

૨૦ છબો ચપ્પુંક પુસ્તકલું ૬. ૬૫૨.

૨૧ છબો ચપ્પુંક બી. ભા. ૬. ૬. ૬૫૬.

૨૨ છબો ચપ્પુંક બી. જા. ૨. ૪. ૬. પરિશિષ્ટ ૧. ૧ ૬. ૪.

૨૩ છબો ચપ્પુંક બી. જા. ૬. ૨૬૪.

૨૪ છબો ચપ્પુંક ગ્રંથલું ચપ્પુંક ૬.

૨૫ છબો ચપ્પુંક ગ્રંથલું ચપ્પુંક ૬.

આર બાદ વિક્રમની વીસમી સદીમાં આજથી લગભગ બ્રોમણીશ વર્ષ પહેલાં ઇટલે વિ. સં. ૧૯૮૨ માં દિગંબર જૈન વિદ્વાન વ્રજચારી રાયમહે સંસ્કૃતમાં ‘મવિષ્યદત્ત—ચરિત’ લખ્યાનું ચાંપું છે. પણ સંસ્કૃત ૪૫ની ગણાવી છે અને લિપિ સંવત્ ૧૯૮૨ મુકેલ છે. હિન્દીમાં તેના ઉપર મગસતદાસે ટીકા પણ કરેલી છે.<sup>૧૪</sup> આ પ્રત્ય પળ નામ ઉપરથી તો પંચમી વ્રત ઉપર જ લાગે છે. જોવાથી વધારે માહુમ પડે. હજુ તે પ્રકટ થયો હોય એવું જાણવામાં નથી. ઉપર્યુકત દિલ્હીમાં ધર્મપુરા મહોલ્લાના નવા મંદિરના મંચારમાં તેની પ્રતિ છે.

અહિં સુધી તો આપણે પંચમી માહાત્મ્ય ઉપર સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશાદિ ભાષામાં કોણે ક્યારે લખ્યું તે સંબંધે ચર્ચા કરી, હવે આપણે તે સંબંધે જૂની ગુજરાતીમાં કોણે ક્યારે શું લખ્યું છે તેનો પણ વિચાર કરી લઈએ.

સત્તરમી સદીના અંતભાગમાં ઇટલે કે લગભગ વિ. સં. ૧૬૮૫ માં તપાગચ્છીય દીરવિજયસૂરિ—મેદ-મુનિ—કલ્યાણકુશલ શિષ્ય દયાકુશલે ‘જ્ઞાન પંચમી—નેમિજિનસ્તવન’ જૂની ગુજરાતીમાં લખ્યું.<sup>૧૫</sup> આદિમાં તેમાં લખ્યું છે :—

“શારદમાત પસાઉલે નિજગુરુચરણ નમેવિ  
પંચમી તપવિધિ હું મળું હિઅહે હરણ ધરેવિ.”

દયાકુશલે ઉપર્યુકત સ્તવન રખ્યું તેજ અસ્તામાં સ્વતરગચ્છીય જિનચંદ્રસૂરિ—સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય સમયસુંદર ઉપાધ્યાયે વિ. સં. ૧૬૮૫ આસપાસમાં જેસલમેરમાં ‘પંચમી વૃદ્ધ (મોટું) સ્તવ’ (જ્ઞાન પંચમીપર ૩ ટાલ ૨૫ કાઢીનું સ્તવન) તથા ‘પંચમી લઘુ સ્તવન’ ૫—કાઢીમાં જૂની ગુજરાતીમાં લખ્યાં.<sup>૧૬</sup> નમૂના નીચે પ્રમાણે છે :—

‘પંચમી વૃદ્ધસ્તવન’ની આદિ :—

“પ્રણમું શ્રી ગુરુપાય નિર્મલજ્ઞાન ઉપાય,  
પંચમી તપ મળું એ, જનમ સફલ મિળું એ”.

‘પંચમી લઘુસ્તવન’ની આદિ :—

“પંચમી તપ તુમેં કરોરે પ્રાણિ, નિર્મલ પામો જ્ઞાન”.

અંત :—

“પાર્શ્વનાથ પ્રસાદ કરીને, મહારી પૂરો ઉમેદ રે,  
સમયસુંદર કહે હું પણ પામું, જ્ઞાનનો પંચમો મેદ રે.”

લગભગ આજ સમયે તપાગચ્છીય સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય શિષ્ય સૂરચંદ્ર શિષ્ય માનુચંદ્ર શિષ્ય દેવચંદ્ર બીજાપુ પણ ‘સૌભાગ્ય પંચમી સ્તુતિ’ લખી છે.<sup>૧૭</sup>

અઢારમી સદીના પહેલા દસકામાં તપાગચ્છીય વિજયસિંહ—વિજયદેવ—સંજમહર્ષ—ગુણદર્શ શિષ્ય લલિતવિજયે ‘મૌન એકાદશી સ્તવન’ ઉપરાંત ‘સૌભાગ્ય પંચમી—જ્ઞાન પંચમી સ્તવન’ જૂની ગુજરાતીમાં રખ્યાનો દાખલો મળે છે :—<sup>૧૮</sup>

૧૪ જુઓ “અનેકાંત”—૧૯૪૧, જૂન—પૃ. ૩૫૦.

૧૫ જુઓ ઉપર્યુકત જૈ. શુ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૨૧૧.

૧૬ જુઓ ઉપર્યુકત જૈ. શુ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૨૮૦.

૧૭ જુઓ ઉપર્યુકત જૈ. શુ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૫૭૫.

૧૮ જુઓ જૈ. શુ. ક. બીજો ભાગ, પૃ. ૧૨૩.

આદિ :-

“આદિ જિણવર (૨) સયલ જગજંત

બંધિય સુહંવર પપકમલ નમવિ દેવ સારદા સમરિય,

તિમ નિઅ સહગુરુ નામનં મુમ્મ મન્નિ કજિ કરિઅ મમરિઅ,

કહિસું સોહય પંચમી નાળપંચમી તિમ્મ

આરાહતર્ દૂરિ હોઈ નાળાવરળી કમ્મ”. ૧

વિ. સં. ૧૭૩૧ લગભગ સ્વતંત્રગચ્છીય જિનરંગે ‘સૌમાન્ય પંચમી’ ઉપર સજ્ઞાય લખ્યાનું નોંધાયું છે.”

વિ. સં. ૧૭૪૮ (!) કાર્તિક સુદ ૫ સોમવારે આગ્રામાં તપાગચ્છીય ચારિત્રસાગર—કલ્યાણસાગર—ઋદ્ધિસાગર શિષ્ય ઋષભસાગરે ‘ગુણમંજરી કરદત્ત ચોપાઈ’ જૂની ગૂજરાતીમાં લખ્યાનું ઉલ્લેખાયું છે” :-

આદિ :-

“માવિક જિવ ઉપકાર મળિ, જ્યું કહ્યો પૂરવસૂરિ,

કાલિ સૂરિ પંચમિ તળો, કહિસું મહિમા પૂર.” ૬

× × ×

અંત :-

“ઋષભસાગર નિજમતિ અનુસારે, એ કહી રૂપ પ્રકારે,

મળે ગુણે એ ચરિત પવિત રૂ, આનંદ હુવે તસ ચિત્તરંજી” ॥ ૨૦ ॥

વિ. સં. ૧૭૯૯ ના શ્રાવણસુદ ૫ રવિવારે પાલણપુરમાં તપાગચ્છીય વિજયપ્રભસૂરિ—પ્રેમવિજય શિષ્ય કાંતિવિજયે જૂની ગૂજરાતીમાં સૌમાન્ય પંચમી માહાત્મ્ય—ગર્ભિત શ્રી ‘નેમિજિન સ્તવન’ રચ્યું” :-

આદિ :-

“પળમું પવયળ દેવી રે સૂર બહુ સેવિત પાસ,

પંચમી તપ મહીમા કહું, દેખ્યો વચન પ્રકાશ. ૧

જે સુળતાં દુઃખ નિકસેં રે વિકસે સંપદ હેજ,

આતમ સાલિ આરાધતાં સાધતાં વાધે તેજ.” ૨

આ સિવાય જ્ઞાન પંચમી ઉપર અથવા તેને લગતાં વિષય ઉપર ગૂજરાતીમાં બનારસી કૃત ‘જ્ઞાન પંચમી ચૈલવંદન,’ ‘જ્ઞાન પંચમી ઉષાપન ત્રિવિ સ્તાંધ્યાય,’ વિજયલક્ષ્મી સૂરિ કૃત ‘જ્ઞાન પંચમી દેવવંદન,’ ‘જ્ઞાન પંચમી સ્તાંધ્યાય’ અને ગુણવિજય કૃત ‘જ્ઞાન પંચમી સ્તવન’ વગેરે વગેરે લખાયા છે.”

### મહેશ્વર સૂરિઓ

‘જ્ઞાન પંચમી કથા’ અથવા ‘પંચમી માહાત્મ્ય’ના રચનાર સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય મહેશ્વર સૂરિ વિ. સં. ૧૧૦૯ પછી તો નથી જ કયા એ વાત નિર્વિવાદ છે કારણ કે જ્ઞાન પંચમી કથાની જૂનામાં

૧૬ જુઓ અપરુક્ત જી. ગુ. ક. બીજો માળ, પૃ. ૨૪૧.

૪૦ જુઓ અપરુક્ત જી. ગુ. ક. બીજો માળ, પૃ. ૨૮૦.

૪૧ જુઓ અપરુક્ત જી. ગુ. ક. બીજો માળ, પૃ. ૫૩૧.

૪૨ જુઓ અપરુક્ત જી. મા. પ્ર. ૬.

જૂની સાહ્યપત્રીય પ્રતિભો લેખન સંવત ૧૧૦૯ છે તે આપને આગલ જોઈ ગયા.<sup>૧૧</sup> આપના અનુસંધાનમાં ઇ પળ જણાવું આવશ્યક છે કે ‘જૈન પ્રંધાવલિ’ માં ઉલ્લેખિત મનિદસાધ્યનાયકે મનિધ્યદસાધ્યાનકાર મહેશ્વરસૂરિ તે બીજા કોઈ નહિ પણ ‘જ્ઞાન પંચમી’ ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ; તે પળ આગલ આપને તપાસી ગયા.<sup>૧૨</sup>

અપરંશમાધામાં પાંત્રીશ ગાથામાં ‘સંયમમંજરી’ માં સ્તુતિર એક બીજા મહેશ્વરસૂરિનો ઉલ્લેખ અર્થિ કરી લેવો જોઈએ.<sup>૧૩</sup>

આદ્ય બ્રાહ્મ એક શ્રીજા મહેશ્વરસૂરિ તે થઈ ગયા કે જેમણે ‘પાશ્વિક અથવા આવશ્યક સત્તતિ’ ઉપર ૧૦૪૦ ગાથા પ્રમાણ ટીકા લખી છે.<sup>૧૪</sup> આ મહેશ્વરસૂરિ વાદિદેવસૂરિના શિષ્ય હતા અને ઇ ક્રિસ્તાબે તેમનો અસ્તિત્વકાલ વિક્રમીય તેરમી સદીનો લગભગ મધ્યમાગ સંભવે. તેમણે રચેલી વૃત્તિનું નામ ‘સુલ પ્રબોધિની’ છે. ઇ વૃત્તિ રચવામાં તેમને વજ્રસેન ગણિય સહાય પળ કરી હતી<sup>૧૫</sup> (જુઓ કાલિમિત્રચંડી પ્રવર્તકનો પુસ્તક મંદાર, વડોદરા, નં. ૧૦).

બીજા મહેશ્વરસૂરિ તે થઈ ગયા કે જેમણે ‘કાલિકાચાર્ય કથા’ જાવન પ્રાકૃત ગાથામાં લખી છે.<sup>૧૬</sup> ‘જૈન પ્રંધાવલિ’ પૃ. ૨૫૦ ની નોટમાં ઉમેરે છે કે “આ મહેશ્વરસૂરિ તે કયા તે જાવત કાંઈ જોક્સ પૂરાવો મઠી શકતો નથી. પળ તે પ્રાચીન વલતમાં થયેલા હોવા જોઈએ. તેમના સંબંધમાં પીટર્સનના બીજા રિપોર્ટમાં (‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં બીજો નહિ પણ પહેલો રિપોર્ટ લખ્યો છે) પૃ. ૨૯માં સદરહુ કથાની નોંધ લેતાં પ્રાન્તે “ઇતિ શ્રી પછીલ (‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં આ ગચ્છને પછીવાલ ગચ્છ તરીકે ઓલખાવેલ છે અને તે સાચું છે)” ગચ્છે મહેશ્વરસૂરિભિર્વિરચિતા કાલિકાચાર્ય કથા સમાપ્તા” આથી ઉલ્લેખ છે. સંવત્ ૧૩૬૫ નો નોંધ્યો છે પણ અમારા ધારવા મુજબ તે પ્રતિ લખ્યાનો હોવો જોઈએ. આ જાવત ‘સંયમમંજરી’માં પણ વિશેષ સુલસો જોવામાં આવતો નથી.

પાંચમા મહેશ્વરસૂરિ ઇ થઈ ગયા કે જેમણે ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ (અમદાવાદના ઢેલાના ઠંપાશ્રયની ટીપમાં આનું નામ ‘વિચારણ પ્રકરણ’ જોવામાં આવે છે પણ તે ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ જ હોય એમ સંભવે છે) ૮૭ ગાથામાં સંવત્ ૧૫૭૩માં રચ્યું.<sup>૧૭</sup>

૪૩ જુઓ પાવનોંચ ૪. તેઓ સજવ ઉપાધ્યાયના કિષ્ક હતા તે માટે જુઓ આ ‘જ્ઞાન પંચમી કથા’ ના પ્રકાશિત મિત્રોક કોલો:—

દોપવજ્જીવકરો દોસાસંગેન વલિઓ અમજો ।

સિરિસજ્જાણકજ્ઞાઓ અઢવજ્જુણ અવકલ્લો ॥ ૧૦; ૪૧૧ ॥

સીલેન વસ્સ કલિયા હસ મિ કહાવા હમે ક પંચમિય ।

સુરિમહેશ્વરપર્મ મનિવાર્મ જોહવજ્જુદ ॥ ૧૦; ૪૧૪ ॥

૪૪ જુઓ પાવનોંચ ૧.

૪૫ જુઓ ઉપરુક જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૧૨; ઉપરુક જૈ. સા. સં. ર. પૃ. ૩૩૧; સી. મા. પ્ર. પ. પૃ. ૧૦૧; ઉપરુક ૫, મા. પ્ર. સં. (અભિધી પ્રકાશનિક) પૃ. ૧૨; printed in the introduction of મનિસવજ્જા (મદ. સો. સી. નં ૨૦).

૪૬ ઉપરુક જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૪૩.

— ૪૭ ઉપરુક જૈ. સા. સં. ર. પૃ. ૩૩૬.

૪૮ ઉપરુક જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૫૦.

૪૯ ઉપરુક જૈ. સા. સં. ર. પૃ. ૪૩૧.

૫૦ ઉપરુક જૈ. સા. સં. ર. પૃ. ૫૧૮; ઉપરુક જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૩૫.

જાન મહેશ્વરસૂરિ તે દેવાનંદ ગચ્છના મહેશ્વરસૂરિ કે એકો સંવત્ ૧૬૨૦ માં થઈ ગયા.<sup>૫૧</sup>

જાતાન મહેશ્વરસૂરિનો હોલ જીવહીની સૂચીમાં મળી આવે છે. તેમને 'શબ્દ મેદ પ્રકાશ' રચ્યો હશે એવો લેખન સંવત્ વિ. સ. ૧૬૪૪ જીવહી મંદારાણી પ્રતિમાં મળેલો છે. ત્ય પછી છે અને ૨૬૬ શ્લોકો સંસ્કૃતમાં છે.<sup>૫૨</sup>

જાતાન મહેશ્વરસૂરિ સંબંધેની બોલીક ભિન્ન 'જૈન પ્રવાવલિ'માં મળી આવે છે. તેઓ વર્ધમાન સૂરીના શિષ્ય હતા અને ૧૨૩ ગથામાં 'સિદ્ધાંતોદ્ધાર પ્રકરણ' રચ્યું હતું એવો હોલ લેખ છે.<sup>૫૩</sup> 'જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસ'માં એમ જણાવ્યું છે કે 'સિદ્ધાંત—નિષ્કાર' અથવા 'સિદ્ધાંતોદ્ધાર' (ખી. ૧,૨૨) મિત્રસૂરિના શિષ્ય ચંદ્રપીરિ મળિય રચ્યો હતો.<sup>૫૪</sup>

'જૈન પ્રવાવલિ' તે બીજા બે મહેશ્વરસૂરિઓ પણ જણાવે છે એમાંના એકે 'શિંગમેદ નામનાલ્પ' અને બીજા ૨૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ 'નિષ્કલેષ' રચ્યો હતો.<sup>૫૫</sup> આ રીતે દશ મહેશ્વરસૂરિઓ થયા.

અને અગીઆરના મહેશ્વરસૂરિ જીવહી મંદારાણી સૂચિ પ્રમાણે ૫ થયા કે એમણે સંસ્કૃતમાં 'શબ્દ પ્રમેદ' નામનો ૨૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ગ્રંથ લખ્યો. તેના સાત પૃષ્ઠ છે.<sup>૫૬</sup>

આ અગીઆર મહેશ્વરસૂરિઓ પૈકી 'જ્ઞાનપંચમી કથા'ના લેખનાર મહેશ્વરસૂરિ બીજો કોઈ ગ્રંથ લખ્યો છે કે નહિ તે તપાસવાથી કથા મહેશ્વરસૂરિ લેખનારના છે તેની સ્પષ્ટ પડશે. 'પંચમી કથા'ના લેખનાર મહેશ્વરસૂરિ પોતાને માટે સજ્જન ઉપાધ્યાયના પોતે શિષ્ય હતા તે સિવાય કશું જ પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું નથી. છતાં પોતે વિક્રમીય અગીઆરની સદીના પ્રથમ દશકા પહેલાં થયા હતા એ તો આપણે આગળ જોઈ ગયા. પટલે યાં ગુરુમેદ અને સમયમેદ સ્પષ્ટપણે લખાયામાં આવ્યો હશે ત્યાં તો 'પંચમી કથા'ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ તે તે મહેશ્વરસૂરિથી જુદા એમ સ્પષ્ટકરણે કહી શકાયો.

'આવશ્યક સત્ત્વિ' ઉપર દીકરા લેખનાર મહેશ્વરસૂરિ શાવિદેવ શ્રુતિના શિષ્ય હતા તેથી, 'કાલ-કાંચાર્ક કથા' પ્રાકૃતમાં લખનાર મહેશ્વરસૂરિ પછીવાળા ગચ્છમાં થઈ ગયા તેથી, 'નિષ્કલેષ રસાયણ પ્રકરણ'ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ સં. ૧૫૭૩ માં વિષ્ણુના હતા તેથી, દેવાનંદ ગચ્છના મહેશ્વરસૂરિ ગચ્છમેદે તથા સં. ૧૬૩૦ માં થઈ ગયા તેથી, 'સિદ્ધાંતોદ્ધાર પ્રકરણ'ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ વર્ધમાન-સૂરીના શિષ્ય હતા તેથી, અને 'શબ્દ મેદ પ્રકાશ', 'શિંગમેદ નામ નાલ્પ', 'નિષ્કલેષ', અને 'શબ્દ પ્રમેદ' ના લેખનાર ચારેય મહેશ્વરસૂરિઓ અર્ધાચીન લેખક છે તેથી એ વચ્ચે મહેશ્વરસૂરિઓ 'જ્ઞાન પંચમી' કથાના લેખક મહેશ્વરસૂરિ કરતાં નિષ્ક છે એ નિર્ણય છે. હવે રહ્યો એક 'સંયમ સંજરી'ના લેખનાર મહેશ્વરસૂરિ જે પ્રસિદ્ધ 'જ્ઞાનપંચમી કથા'ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ હોય એવી સંભાવના રહે છે. અર્ધાચીન અર્થમાં 'સંયમસંજરી' નામનો પ્રકરણ ગ્રંથ લેખનાર મહેશ્વરસૂરિ તે ગ્રંથમાં પણ પોતાના સમય મેદે લિખે કશો હોલ કર્યો નથી. પોતાના 'શિવદરી શ્લોક રાત્રીકાલ કિટરેશ' આગ ૨ માં<sup>૫૭</sup>

૫૧ જન્યુક બે. જા. સં. ૬. ૬. ૧૦૬.

૫૨ જુઓ જન્યુક બે. જા. મ. ૬. ૬. ૧૪૦.

૫૩ જુઓ જન્યુક બે. મ. ૬. ૧૩૬.

૫૪ જુઓ જન્યુક બે. જા. સં. ૬. ૬. ૨૦૬.

૫૫ જુઓ જન્યુક બે. મ. ૬. ૨૧૨.

૫૬ જુઓ જન્યુક બે. મ. ૬. ૨૧૩.

૫૭ જુઓ જન્યુક બે. જા. મ. ૬. ૧૪૦.

૫૮ જુઓ ૬. ૫૦૨ બે. જાતાની પાલ્લીય.

વિન્ટરનિઘ્ન ‘સંયમમંજરી’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિને હેમહંસસૂરિના શિષ્ય મૂલધી માનીને હેમચંદ્રસૂરિના સમસામયિક અથવા ૧૩૦૯ પહેલાં તો અવશ્ય થયેલા માને છે. ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ના કર્તા મહેશ્વરસૂરિ અને સંયમમંજરીના મહેશ્વરસૂરિ બન્ને એક છે એમ કલ્પી, ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ની તાલપત્રીય પ્રતિ ઇ. સ. ૧૩૦૯ માં લખાયેલી મઠી આવેલ છે તે ઉપરથી ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ ૧૩૦૯ પહેલા મોડામાં મોડા થયા હોવા જોઈએ એમ ગણી તેઓ હેમહંસસૂરિના શિષ્ય છે એમ આગળ કહ્યું તેમ મૂલધી માની તેમને હેમચંદ્રસૂરિના સમસામયિક બનાવે છે. આ આશી વિચારસરણિ મૂલ મરેલી દેખાય છે. પહેલા તો એ કે ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ તેજ ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ, મેં આગળ કહ્યું તેમ, માનવાનું હાસ કાંઈ કારણ નથી. તે ઉપરાંત, મહેશ્વરસૂરિ હેમહંસસૂરિના શિષ્ય હતા એ જોઈ છે કારણ કે ડહાં હેમહંસસૂરિ (પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય)ના શિષ્યે ‘સંયમમંજરી’ નામના પ્રકરણ પ્રત્યે ઉપર પ્રાકૃત – સંસ્કૃત કથાઓથી અલંકૃત વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા રચી પ્રકરણકાર તરફનો પોતાનો આદરભાવ વ્યક્ત કર્યો છે. ઇટલે પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય હેમહંસસૂરિ શિષ્ય તો ઘૃત્તિકાર થયા, નહિ કે પ્રકરણકાર; અલબત્ત, પોતાની એ વ્યાખ્યામાં વ્યાખ્યાકાર હેમહંસસૂરિ શિષ્ય પણ પ્રકરણકાર મહેશ્વરસૂરિ સંબંધે કહ્યું જ લખતા નથી. મહેશ્વરસૂરિ ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર હતા એ પણ કદાચ વ્યાખ્યાકાર જાણતા નો’તા કારણ કે મહેશ્વરસૂરિ શબ્દ પ્રયોગને બદલે તેઓ પ્રકરણકાર કહીને જ ઓઢાયા છે. આ હેમહંસસૂરિ શિષ્ય તે કદાચ હેમસમુદ્ર હોય.” પૂર્ણચંદ્રસૂરિ – હેમહંસસૂરિ – હેમસમુદ્રસૂરિ નાગોરી તપા-ગચ્છના હતા કે ચંદ્રગચ્છના હતા તે વિષે મતભેદ છે.”

આ ‘સંયમમંજરી’ની ત્રણ તાલપત્રીય પ્રતિઓ પાટળ મંદારમાં છે.” જેસલમેરના વૃહદ્વંશરમાં પણ એક તાલપત્રીય પ્રતિ છે.” અને લીંબડી મંદારમાં પણ એક હસ્તલિખિત પ્રતિ છે.” ભાષા અપભ્રંશ છે અને કુલ ગાથા ૩૫ છે. તેના ઉપર વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય હેમહંસસૂરિના શિષ્યે લખેલી છે. આ મંથ મુદ્રિત થયેલ છે.” ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ અગીઆરમી સદી (વિક્રમીય) માં થઈ ગયા” તેથી ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ અને આ મહેશ્વરસૂરિ એક હોય એમ સંભવ છે.

### \* 'નાળપંચમી' અને 'ભવિસ્સયત્ત' કહા

અહિં આ મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ અને ધનપાલ રચિત ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’નો – એ બે જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય વર્ણવનારી જૈન કથાઓ જેમાંની પહેલી પ્રાકૃત ભાષામાં અને બીજી અપભ્રંશ ભાષામાં રચાણી છે – મુલનાત્મક પરિચય આપવાનો મારો ઉદ્દેશ છે. ‘નાળપંચમી કહા’નું પ્રથમ જયસેન આહ્યાન અને અંતિમ મલિણ્યદત્ત આહ્યાન દરેક પાંચસો પાંચસો ગાથામાં લખાયેલ છે. બાકીનાં આઠ આહ્યાનો સંવાસો સંવાસો ગાથામાં પૂર્ણ કરી દેવામાં આવ્યાં છે. આ સમગ્ર કથાનું મુખ્ય ધ્યેય જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું માહાત્મ્ય સમજાવવાનું છે. એ વ્રત કોણ અને ક્યારે પ્રહણ કરી શકે, તેમ જ એને પ્રહણ કરવાનો શો વિધિ છે તથા તેના ઉચ્ચ-નાની રીત અને તેનું શું ફલ છે એ વગેરે તમામ હકીકત મહેશ્વરસૂરિએ પ્રવાહબદ્ધ અને હૃદયંગમ પદ્યમાં સમ-

૫૧ જુઓ ઉપર્યુક જે. સા. સં. ઇ. પૂ. ૫૮૫.

૬૦ જુઓ ઉપર્યુક પુસ્તકનું ઉપર્યુક પૂ. તથા ઉપર્યુક પ. મા. પ્ર. સ. પૂ. ૧૧૩.

૬૧ જુઓ ઉપર્યુક પ. મા. પ્ર. સ. પૂ. ૬૮, ૧૬૨ તથા ૧૬૩.

૬૨ જુઓ ઉપર્યુક જે. મા. પ્ર. સ. પૂ. ૨૮.

૬૩ જુઓ ઉપર્યુક જી. મા. પ્ર. સ. પૂ. ૧૦૬.

૬૪ જુઓ ગા. ઓ. લી. નં. ૨૦.

૬૫ જુઓ ઉપર્યુક જે. સા. સં. ઇ. પૂ. ૩૩૧.



વાંચી છે. જ્ઞાનપંચમીવ્રતનું માહાત્મ્ય આમ તો સૌ કોઈ સમજે છે પરંતુ સૌમાન્ય, સુકુલજન્મ, વ્યાધિવિમોહ અને છેવટે મોક્ષ જેવા પદ્મ જ્ઞાનપંચમી વ્રતને યથાવિધિ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે એ વસ્તુ જુદા જુદા પાત્રો દ્વારા સંચોટ અને ભાવવાદી શૈલિથી સમજાવનાર એવો આજ પર્યંત ઉપલબ્ધ કોઈ પ્રાચીન ગ્રંથરત્ન હોય તો તે આજ છે એમ માફં માનવું છે. આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ જ્ઞાનપંચમી વ્રતમાં સર્વસાધારણ અત્યુત્તમ પદ્મને વર્ણવતી ‘મહિષ્યદત્ત કથા’, ‘સૌમાન્યપંચમી કથા’, ‘પંચમી કથા’ વગેરે ઘણી ઘણી કથાઓ, સંસ્કૃતમાં, અપભ્રંશમાં, અને જૂની ગૂજરાતીમાં રચાયેલી મઠ્ઠી આવે છે, પરંતુ એ કથાથી ઘણી વાતોમાં જોડીઆતી અને એ કથાથી પ્રાચીન આ કથા છે એ વાત નિઃસંશય છે એમ આપણે આગળ જોઈ ગયા.

ઘઠ્ઠી આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ ધર્મકટવંશીય ઘણિય ધનપાઠ કવિએ ‘મહિષ્યદત્ત કથા’ નામની એક કથા બાંધીસ સંધિમાં અપભ્રંશ ભાષામાં જ્ઞાનપંચમી (જ્ઞાનપંચમી) વ્રતના પ્રમાણને વર્ણવવાના હેતુથી લખી છે.<sup>૧૬</sup> તેના પિતાનું નામ ‘માણસર’ અને માતાનું નામ ‘ધનસિરિ’ હતું. ધનપાઠ કવિ દિગંબર દેસાણ છે. કથાનું અપરનામ ‘સુયપંચમી કથા’<sup>૧૭</sup> (‘સિયપંચમી કથા’ પદ પળ મઠ્ઠી આવે છે; છતાં ‘સુયપંચમી કથા’ એ વધારે ઠીક છે) એ ચેતાંબર આજ્ઞાય પ્રચલિત જ્ઞાનપંચમી શબ્દ માટેનો દિગંબર આજ્ઞાય યોજિત પારિભાષિક શબ્દ છે. તે તથા ‘મહિષિ જેણ દિગંબરિ લાહર’<sup>૧૮</sup> પદ પ્રયોગ, દિગંબર સંપ્રદાય સ્થાપ-સ્તીકૃત ક્ષુલ્લક શબ્દનો ઉપયોગ,<sup>૧૯</sup> અને અન્યુત સ્વર્ગનો સોઝા સર્ગ તરીકેનો નિર્દેશ<sup>૨૦</sup>—આ ઘણી વાતો ધનપાઠ કવિ દિગંબરમતાનુયાયી હતો એ માન્યતા તરફ આપણને લઈ જાય છે. ધર્મકટ વંશ દિગંબરોનો હતો એમ ડૉ. યાકોબી આબુપર્વત ઉપર આવેલા દેલવાડા મંદિરસ્થ, ૬૦ સ. ૧૨૩૦ના તેજપાઠના શિલાલેખ સંબંધી દલીલો આપી સાબીત કરે છે;<sup>૨૧</sup> જ્યારે ધર્મકટ વંશમાંથી ઉપકેશ—ઝકેશ—ઓસવાળોની શાસ્ત્રા નીકળી હતી એ વાત આપણને એ વંશ ચેતાંબરોનો હતો એ અભિપ્રાય તરફ વસડી જાય છે.<sup>૨૨</sup> કદાચ એમ પણ હોય કે એ વંશ ધનપાઠના સમયે દિગંબરોનો હોય અને પાછલથી ગમે તે કોઈ કારણે ચેતાંબરોનો થયો હોય. ગમે તેમ હોય પણ આશ્ચર્યકર પ્રમાણ દ્વારા એ વાત નિર્વિવાદ છે કે ધનપાઠ દિગંબરમતાવલંબી હતો. આ ધનપાઠ પાંચઅલ્ખાનામમાલાકાર ધનપાઠ કરતાં જુદો છે એ વાત તો પાંચઅલ્ખાનામમાલાકારનો વિતા સર્વદેવ હતો એ કારણે સુસ્પષ્ટ છે એમ આપણે જોઈ ગયા.

‘સમરાદિશ્વકથા’ અને ‘મહિષ્યદત્તકથા’ બન્ને નિદાનસામ્ય છે (જુઓ, બીસમી સંધિ) એ દલીલનો આશ્રય લઈ ધનપાઠ હરિમદ્સૂરિનો તરતનો અનુગામી હોય એમ ડૉ. યાકોબી સિદ્ધ કરે છે.<sup>૨૩</sup> હરિમદ્સૂરિ ૬૦ સ.ની નવમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધમાં (મુનિ જિનવિજયજીના મતે ૬૦ સ. ૭૦૫ થી ૬૦ સ. ૭૭૫)<sup>૨૪</sup> થયા હોવા જોડે એમ ડૉ. યાકોબી માને છે. એ હિસાબે ધનપાઠ કવિ બહેલામાં બહેલો

૧૬ આ કથા યાકોબીએ કર્મગીમાં ૬. સ. ૧૧૧૮ માં સંપાદિત કરી બહાર પાડી અને છાર વાદ યા. બો. બી.માં ૨૦, સ. ૬૦૬ અને પ્રો. ગુણેશ પ્રસ્તાવના, ટિપ્પણી અને શબ્દકોશ સહિત ૬. સ. ૧૧૨૩ માં બહાર પાડી.

૧૭ જુઓ યા. બો. બી. પ્રકાશિત ‘મહિષ્યદત્ત કથા’ની પ્રસ્તાવનાનું પૃ. ૧.

૧૮ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકની પાંચમી સંધિ, બીસમી કલ્પવૃક્ષ, ત્રીજી પંથિ.

૧૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તક, ૧૭; ૭; તથા ૧૮; ૧.

૨૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તક, ૨૦; ૧.

૨૧ જુઓ યાકોબી સંપાદિત ‘મહિષ્યદત્ત કથા’, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૬.

૨૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત ૫, મા. પ્ર. સુ. મા. ૧, પૃ. ૨૨૧ તથા ૪૨૭.

૨૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત યાકોબી સંપાદિત ‘મહિષ્યદત્ત કથા’ ની પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૬.

૨૪ જુઓ મુનિ જિનવિજયજી સંપાદિત ‘જૈન ગાદિલ સંપ્રદાય’—પૃ. ૧; અંક. ૧ માં “હરિમદ્સૂરિકા સંમય જિનવ” સંપાદિત છે.

૬૦ સ૦ની દસમી શતાબ્દમાં થયો હોવો જોઈએ એમ ડૉ. યાકોબી કહે છે. દાખલ—ગુણે સંપાદિત ‘મવિષ્યદસ કહા’ ની પ્રસ્તાવનામાં ડૉ. ગુણે કહે છે કે, ધનપાલ પ્રસુત અપર્બંશ હેમચંદ્ર ઉદાહૃત અપર્બંશ કરતાં, સ્વપ્રવૃત્તિ અને નિવસદૈયિક્ષ્યને કારણે પ્રાચીન લેણાય છે. જે સમયે અપર્બંશ ભાષા બોલાતી વેળા મહિ ચર્ચે શોધ તે વચ્ચે ધનપાલે ‘મવિષ્યદસ કહા’ લખી હોવી જોઈએ. ધનપાલના સમયમાં બોલાતી અપર્બંશ ભાષાને હેમચંદ્ર ઉદાહૃત અપર્બંશનું સ્વરૂપ પામતાં ઓછામાં ઓછી બે સદી લાગી હશે એમ કત્તી ડૉ. ગુણે ‘ધનપાલને હેમચંદ્ર કરતાં બે સદી વહેલો પટલે કે ૬૦ સ૦ની દશમી સદીમાં મુકે છે.’ ડૉ. યાકોબીએ ધનપાલ કવિનો વહેલામાં વહેલો સમય ૬૦ સ૦ની દસમી સદીનો સ્થિર કર્યો છે તેમાં, અને ડૉ. ગુણે—જો કે બીજી રીતે દ્વારા—નિષ્પત્ત કરેલા ધનપાલ કવિના તેના તેજ સમયમાં, મારે લગભગ એકમી સદીનો સમયે કત્તવાનો છે અર્થાત્ સતત્ર દલીલ બોલી ધનપાલ કવિને અગીઆરમી સદીના લગભગ અન્તમાગમાં મુકવાનો આ લેખમાં મારો આશય છે.

તે સતત્ર દલીલ આ છે. મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ બોધ્યા પછી અને શાસ કરીને તે કાપાનું છેલ્લું અને દસમું આસ્થાન કે જેનું મામ મવિષ્યદસ આસ્થાન છે તે બોધ્યા પછી તેમ જ તેમને ધનપાલે કવિ રચિત ‘મવિષ્યદસ કહા’ સાથે ચત્તર સરલાખ્યા બાદ, મારો એવો દૃઢ અભિપ્રાય થયો છે કે ધનપાલ કવિએ પોતાની કાપાનું વસ્તુ મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ તરીકે દસમા અને છેલ્લા મવિષ્ય-દસ આસ્થાનમાંથી લીધું છે. કહાની દૃષ્ટિએ ધનપાલે વર્ણનવિસ્તાર જરૂર કર્યો છે પણ વસ્તુમૌલિકતાનો અંશ તો મહેશ્વરસૂરિને પાકે જ જાય છે. મવિષ્યદસ આસ્થાન નો અને ધનપાલે રચિત ‘મવિષ્યદસ કહા’નો આશંકા મેં મીચે પ્રમાણે આપ્યો છે. અને ચાર બાદ એ અને વચેના સમાન અને અસમાન તત્ત્વોને તપાસી ‘ધનપાલે કવિને મેં મહેશ્વરસૂરિના ટંચરકાલીન તરીકે પટલે કે ૬૦ સ૦ની અગીઆરમી સદીના પ્રાન્ત ભાગમાં મુકીલ છે. કારણ કે મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ની પ્રાચીનતા પ્રાચીન ઉપલબ્ધ તાલપત્રીય ગ્રંથોને જોઈને સંવત્ ૬૦ સ૦ ૧૦૫૩ (વિ. સં. ૧૧૦૯) હોવાનું માન્ય પડ્યું છે તે આપને જોઈ ગયું. આ ઉપરાંત મહેશ્વરસૂરિનો કાર્યકાલ દસમી સદીની છેલ્લી પચીસી અને અગીઆરમી સદીની પ્રથમ પચીસીનો ઠરે. અને પટલે એમની અને ધનપાલની વચે પચાસ વર્ષનું અંતર કલ્પીએ તો આપને અનુભવ જોઈ ગયા તેમ, ધનપાલનો કાર્યકાલ અગીઆરમી સદીનો પ્રાન્તભાગ અથવા આરમી સદીનો આરંભકાલ સિદ્ધ થાય.

### મવિષ્યદસ આસ્થાનનો સારાંશ.

દક્ષિણ ભારતમાં જન્મે વિને કુલ નામનો વેશ હતો. તેમાં ગજપુર નામનું એક હંદર નહેર હતું. એ સમયમાં કૌરવવંશીય શૂણ્ણ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. આ ધનપતિ નામનો એક વૈમવશાલી વર્ણિ રહેતો હતો. તેને કમલમ્બી નામની સ્ત્રી જેવી એક પત્ની હતી. સમય અત્યંત લેને મવિષ્યદસ નામના એક પુત્રજની પ્રાપ્તિ થઈ (ગાથા ૧-૨૫).

સમાધિગુપ્ત નામના મુનિવરેન્દ્ર તરફ ગતજન્મમાં કતાવેલી દુરાંધાથી ધનપતિને કમલમ્બી તરફ અમાવ હતપ્ત થયો અને તેને તેના પીયેર કાઠી મૂકી. મવિષ્યદસ પણ માતા પાસે ગયો. તેમ જોઈ માતા કમલમ્બી બોલી કે ‘પુત્ર! તારે તારા પિતાને છોડીને આઈ આવું બોઈતું ન હતું.’ મવિષ્યદસે પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે ‘માતા! આવું વચન બોલું તને યોગ્ય થયું’ કારણ કે ‘અણખી વિરહે અમ્હા અણખો અણ વિચિચ્છો હોઈ’ (દસમું આસ્થાન, ગાથા ૩૮). એ દાહરમાં બરદાશ નામે એક માયસ રહેતો હતો

जेव्हे ममोरया मामनी बीबी रूपलावण्यमयी सरूपा मामनी पुत्री होती जेव्हा वनपक्षि मामनी वडील तेव्हे वनपक्षी साथे परणावणामां आली. आ बीबी वारनी पक्षिणी वनपक्षिने वंदुदत्त नामे पुत्र वणो. आ वंदुदत्तने तेना मित्रो एकदा कहे छे :—

“वृषभविषयवर्णां चो वृषभं महिष्ठिं च वरमज्जो ।

सो वृषभवागवारी कइ वणि कजेइ कोवलि” ॥ १०१५ ॥

ए उपरयी तेना तमाम मित्रोनी इच्छानुसार वंदुदत्ते वनोपार्जन माटे कुवर्णभूमि जका निष्कार कर्यो ( गाथा २६-५० ).

भविष्यदत्ते पण वंदुदत्त साथे जका निष्कार कर्यो. पांचसो माणसोना सार्थ साथे तेव्हा तो जका उपकथा. वैपारीव्हा जका उपकथा ते पहेलां वंदुदत्तनी माता सरूपाए वंदुदत्तने काहुं ‘पुत्र तुं वहुं करजे के जेवी भविष्यदत्त पाछो न आवे’ ( ‘तह पुत्त ! करेज्ज तुमं भविस्सदत्तो जह न पइ’— १०१५८ ). सार्थ तो कास्यो. रत्तामां ‘मयणाय दीव’ आन्यो सां आगळ सौ उतरी फळ फलाविक ग्रहण करवा कास्य. वंदुदत्ते ज्यारे जोयुं के भविष्यदत्त नयी स्यारे सार्थने उपकथानी आज्ञा आपी दीवी. विहरामिमुख पुत्रवर्णी सोपानपंक्ति, ए द्वीपमां एकळा रही गयेळ भविष्यदत्ते देखी. ते उपरयी ते तो उपर चढीने जुए छे तो एक नगर ( जे द्वीपसिलक होवा संभव छे ) तेणे देख्युं ( गाथा ५१-७५ ).

ते नगरमां चंद्रप्रभ जिननुं देवालय पण तेणे देख्युं. चंद्रप्रभ जिनेभरनी भविष्यदत्ते स्तुति—स्तवन करी. बराबर आ वखते, पूर्व विदेहनी अंदर यशोधर केवलिनो कैवल्यमहिमा करी, भविष्यदत्तनो मावि वृक्षमां वृक्षी, भविष्यदत्तना पूर्व कोहने लईने अभ्युत कल्पना देवताए चंद्रप्रभ जिनालयमां दिव्याक्षर पंक्तिव्हा कही :—

“पुत्तो पंचमगेहे बहुविहरवगेहिं नृस्तिवपुनारे ।

कथा भविस्सदत्ता अण्ह वरकवर्षजुता ॥ १०१९१ ॥

तीए होही अत्ता भविस्सदत्तो पि वत्ति संदेहो ।

वणवहुणो वरिणीइ कमकसिरीए सुणो सुहणो ॥ १०१९२ ॥”

ए उपर्युक्त पंक्तिव्हा बीबी भविष्यदत्तने वणुं आश्चर्य थयुं. अने ते तो ते कन्यानी शोभना कास्यो. तेनुं नाम लई तेने वारणेयी बोलावी. कन्याए हर्षी अने भवयी द्वार उघाळी तेने आसन आसुं. भविष्यदत्त ते युवान कन्याने जोई ते दिवसने वन्य गण्यो ( गाथा ७६-१०० ).

क्षेत्रदेवताए ते वनेना पाणिग्रहणी संमति आपी. वनेए खाहुं अने सुखदुःखनी वातो करता हता, तेवामां अशविषेग नामनो अक्षुर आपी पड्ढोण्यो. परंतु भविष्यदत्त अने ए अक्षुर वने पूर्वमवना मित्रो होवाने कारणे अक्षुरे तो उग्रता धारण करवाने बदले मित्रकृत्य कर्युं अने विधिपूर्वक वनेमे परणाव्वा. वने आय—पीए छे अने विषयसुख भोगवे छे. एवामां एकदा भविष्यदत्तना वृक्षवापी भविष्यानुकूल पोतामो पूर्ववृक्षांत कोवळ छागी. द्वीपसिलक नामनुं पूर्व एक नगर हतुं. तेमो यशोधर नामे राजा हतो. अकदत्त भद्रो पिता अने नागसेता मारी माता हती. सहसा देवोए राजा अने प्रजा वनेने, वने एकाव्ही व्हिं कुली, समुद्रमां पेंकी दीवा. आ वृक्षांत तेणे कास्यो. वने आनंदमां दिवसो पसर करवा कास्य. आ काहुं कामकक्षीए पुत्रविहवी शोकवाळी वनी वृक्षता मामनी आर्या वासे पोसाहुं दुःख कही वेळुं वळ्ळी काई. ए दुःखमा. प्रतिकार रूपे ते अमणीए कामकक्षीने ज्ञानयंत्रनीनुं मत करवा काहुं ‘गिण्हावइ तीळ-निर्वं वजिजा सीइ कळमाच’ १०१९१८ ॥ ( गाथा १०१-१२५ ).

भविष्यदत्तने हवे मातापिता सांगरे छे. अने जेवी ते गजपुर जवानो निवार सेवी खो छे. विसवत वंदुदत्त सार्थ समेत सां आपी पड्ढोण्यो. माईने सां देखी वारनीव्हा वई गयो. वंदुदत्तने पूर्ववृक्षांत कामनी

શિખ નહિ થવાની સલાહ મળિય્વદત્ત આપે છે. ક્ષેત્ર ગજપુર જવા વિચાર કર્યો, આ વચ્ચે ક્ય ત્રિ-  
વિધ્યદત્તને છઠ્ઠકપટથી ફકલો મૂકી અને મળિય્વદત્તના સાથે છઠ્ઠી તે જાણતો થયો ( ગાથા ૧૨૬-૧૫૦ ).

પહેલી વખત કરતાં આ વખતનું દુઃખ કાન્તાના વિરહને છઠ્ઠી તેને વિશેષ અણગમતું. ચંદ્રપ્રભ  
જિનાલયમાં મળિય્વદત્ત પાછો ગયો અને દુઃખ મૂલવા પ્રયત્ન કર્યો. આ તરફ મળિય્વદત્તના પોતાની  
ચારિત્ર્યરક્ષા કરવાનો પાક્કો વિચાર કર્યો. અને આ જન્મમાં કાન્ત સાથે મારો મેલાપ નહિ થાય તો હું  
જીવનપર્યંત આદાર નહિ છડું એવો સંકલ્પ કર્યો.

“જહ મહ કંતેણ સમં મેલાબો નરિય પરથ અન્નમિમ ।

તા ઝુંઝામિ ન સવરં આદારં જાવજીવં પિ” ॥ ૧૦૧૫૭ ॥

બંધુદત્ત ઘરે પહોંચ્યો. રાજાને યોગ્ય મેટ વગેરે મોકલાવી અને લોકો અંદરોઅંદર કહેવા કાપ્યા  
કે કનપતિ માગ્યશાલી છે કે તેનો પુત્ર આટલું વધુ ધન કમાઈને લાવ્યો. સાર્થ આવ્યો એવા સમાચાર  
સાંભળી કમલશ્રી પણ પોતાના પુત્રનો વૃત્તાંત મેલવા ગઈ; પણ કશા સમાચાર નહિ મળવાથી, રોતી  
કાઠકાટી, સુવ્રતા પાસે આશ્વાસન મેલવાના હેતુથી ગઈ ( ગાથા ૧૫૧-૧૭૫ ).

સુવ્રતા કમલશ્રીને કહે છે કે જે અવધિ તને કહી છે તે હજુ ક્યાં પૂરી થઈ છે! માટે તું શોક  
ન કર. બંધુદત્તે કહ્યું કે તે તો લોભનો માર્યો રત્નદીપ ગયો છે પણ ડચાટ પીકર કરવા જેવું કશું નથી  
કારણ કે તે પાછો તો આવશે જ. મળિમદ્ર નામનો યક્ષ પોતાના માલિકની આજ્ઞા સંમતી દ્વીપતિલક્ષ્મી ચંદ્રપ્રભ  
જિનાલયમાં આવ્યો. મળિમદ્ર યક્ષના પૂછવાથી પોતાનો તમામ વૃત્તાંત મળિય્વદત્તે કહી સંભળાવ્યો. માતા  
સાથે તેનો સંયોગ પોતે કરાવી દેશે એમ મળિમદ્ર યક્ષે તેને કહ્યું. મળિય્વદત્ત તે ઉપરથી કહે છે “ઉપકાર  
કરવા સમર્થ હોય તેને અથવા સાંભળીને જે દુઃખી થાય તેને દુઃખ કહેવું જોઈએ. બીજાને કહેવાથી શું!”

“જો ઉપકારસમર્થો દુઃખસં તસ્તેષ ડોહ કહવીયં ।

જો ના હોયં દુઃખિઓ અવસ્ત ન કિપિ કહિવન” ॥ ૧૦૧૮૮ ॥

મળિમદ્ર પાછો પ્રત્યુત્તર આપે છે કે વિશેષ બોલવાથી શું લાભ! કાર્ય વિનાનું વચન, ધર્મવિનાનો  
સંયુષ્ઠજન્મ, નિરપલ્પ કલત્ર—એ ત્રણેય લોકમાં લાયક વસ્તુ નથી.

“વયનં કમલિહૂનં અન્નવિહૂનં ન માનુસં અન્નં ।

નિરવચં ન કલત્રં તિથિ નિ કોદ ન અરંભંતિ” ॥ ૧૦૧૯૧ ॥

મળિય્વદત્તને યક્ષ ઘરે પહોંચાડે છે. માતા કમલશ્રીએ બંધુદત્ત જે કન્યા લાવ્યો હતો તેનો વૃત્તાંત  
મળિય્વદત્તને કહ્યો અને આજથી પાંચમે દિવસે બંધુદત્ત અને તેનો હપ્તસમારંભ થવાનો છે તે પણ કહ્યું.  
કન્યાના ચારિત્ર્યવર્ણનથી મળિય્વદત્તને સંતોષ થયો ( ગાથા ૧૭૬-૨૦૦ ).

મૂપાલ રાજા પાસે જઈ મળિય્વદત્તે મેટ—નજરાણા વગેરે ધર્યાં. રાજા વધુ સંતુષ્ટ થયો. બંધુદત્તના  
શિખનાં જવાની માતા કમલશ્રીએ મળિય્વ પાસે સંમતિ માગી. કન્યા પોતાનો દેહ તજી દેશે એમ ધારી મળિય્વે  
પોતાની મામમુદ્રા છઠ્ઠી જઈને તેને આપવી એમ માતાને કહ્યું. સ્વામુષી પોતે અપ્રકટ રહ્યો. કસર લગ્નને  
સંબંધે મળિય્વદત્તે મૂપાલ રાજા પાસે જઈ કહ્યું કે કનપતિ વગેરેને બોલાવો કારણ કે બંધુદત્ત સાથે તેને  
કોઈ વિવાદ કરવો છે. આ કારણ વધુ પ્રતીતિજનક નથી લાગતું. વિવાદ શામાટે? અને એમાં બંધુદત્તનું  
શું કામ! જ્યારે ‘મલિસ્સપ્ત કહા’માં બંધુદત્તે ધરણના ધારેલ કન્યાના સંવંધમાં પોતાને વાંધો છે એમ મળિય્વ  
જાણતો છે, અને એ કારણ કાંઈક વધારે પુછ લાગે છે. આ રીતે પણ ‘મલિસ્સપ્ત કહા’ના શૈલિત્યામાનને કારણે  
મિલકતથી કાપાળી થાય. રાજાએ વધારે બોલાવ્યા અને આ મળિય્વદત્ત કે જે અભારસુધી, અજ્ઞાત હતો તેને

જોઈ મંદુદત્ત સ્ત્રીયાઓ પહી ગયો. રાજાએ કમપતિ કરોને કેદ કર્યા. મળિષ્યાનુસ્ત્રાપ મળિષ્યને સોંપી. તેનું રૂપ જોઈ સૌ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. રાજાએ પણ અર્ધું રાજ્ય અને પોતાની સુતારા નામની પુત્રી મળિષ્યને આપી. માતાની રૂષ્ટાથી પિતા, અપર માતા અને મંદુને કેદમાંથી મળિષ્યે છોડાવ્યા અને હાથી ઉપર વૈસાહી ઘેર મોકલ્યા ( ગાથા ૨૦૧-૨૨૫ ).

મળે પત્ની સાથે આનંદ કરતાં મળિષ્યના દિવસો એકદમ મહેવા લાગ્યા. મળિષ્યાનુસ્ત્રાપે ગર્ભ ધારણ કર્યો અને તેને ચંદ્રપ્રભ જિનાલયમાં જઈ ચંદ્રપ્રભ સ્થામીની પૂજા કરવાનો દોહદ થયો. આ સાંમઠી વિમનસ્ક થયેલો મળિષ્ય વિચાર કરી રહ્યો હતો તેવામાં એક દિવ્ય વિમાન ( જેને મનોવેગ વિચારે મોકલ્યું હતું ) આવ્યું. તેમાં મળે માર્યા સાથે મળિષ્યે ઉપજ્યો. પદ્મસરોવરમાં ન્હાઈ, ચંદ્રપ્રભ સ્થામીની પંચવર્ણી કૂલોથી પૂજા કરી નગર જોવા ગયા. જોઈને પાછા આવ્યા તે વારે તેમણે જે સાધુઓને જિનમંથનમાં બેઠેલા જોયા. તેમાંથી એક કે જેમનું નામ જયાનંદ હતું અને જે કૈવલ્યસંપન્ન હતા તેમને મનોવેગ વિચારના આગમનનું કારણ કોરે મળિષ્યદત્તે કહ્યું. તે ઉપરથી જયાનંદ કેમલિયે નિશ્ચોક્તિ સર્વે જુષ્ઠાંત કહેવાનું શક કર્યું ( ગાથા ૨૨૬-૨૫૦ ).

પૂર્વે કાપિલ્યપુર નામે નગર હતું. જ્યાં નંદ નામે એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને માસવ નામે એક પુરોહિત હતો જેને સુકેશી નામની એક મનોહર સ્ત્રી હતી. તે મળેને સુવક્ષ અને હુવક્ષ નામના બે ઘીકરા તથા ત્રિવેદી નામની એક પુત્રી હતી જેના પતિનું નામ અગ્નિમિત્ર હતું. મેટ, નજરાણા, મધીન વસ્તુઓ રક્ષાદિ મોકલવામાં નંદરાજા આ અગ્નિમિત્રનો ઉપયોગ કરતો હતો. એકદા મેટ, નજરાણા કોરે આપી તેને સિંહલ દ્વીપના રાજા કને નંદરાજાએ મોકલ્યો. સિંહલદ્વીપના રાજાએ તેનું મહુમાન કરી સામી મેટ, નજરાણા કોરે આપી તેને વિદાય કર્યો. રસ્તામાં તેણે મંદુ ઉઢાવી માર્યું. તેને પાછા આવતાં વાર લાગી જોઈ રાજાને નિશ્ચય થાય છે. પણ વાટ લાંબી છે એમ માની મન મનાવે છે. નંદ રાજાને એક સુગુપ્તમંત્ર નામનો મંત્રી હતો. જ્યોતિષમાં તે પારંગત હતો. તેને અને સુવક્ષને એક વસ્ત્ર વિત્રાદ થયો હતો જેમાં બીજાએ પહેલને હરાવ્યો હતો તેથી પહેલો બીજાના ઢિલો જોયા કરતો હતો. પરિચારકવર્ગે રાજાને ઠપ્કેર્યો તેથી તે મધારે કોરામિત્ર થયો. તે દરમ્યાન અગ્નિમિત્ર આવી પહોંચ્યો અને પાછા વળતાં રસ્તામાં તેને ચોર લોકોએ લૂંટ્યો એમ તેણે કહ્યું તેથી તો મળી રાજા મળો જ રોષાભિષ્ટ થયો. કારણ કે ચારવર્ગે તેને મળી હક્તિકતથી માલુમ કરી ઘીચો હતો.

રાજા કહે છે “બે આંધલાલો માળસ જરૂર કુશલ માળસથી છેતરાય પણ રાજા તો હજાર આંધલાલો છે એટલે એને કોણ છેતરે !”

“દોનવળો મળિષ્યને જાણે કુશલેન મળિષ્ય મંદેહો ।

મરવહ પુત્ર સહસ્રવળી કહ સીરહ મળિષ્યે જગહ” ॥ ૧૦/૨૬૬ ॥

માસવપ્રમુખ સર્વે લોકો આ જુષ્ઠાંત જાણી માગી કુટ્યા. સુકેશીએ વેશવિરતિ પ્રજ્ઞા કર્યું અને મરીને રમિપ્રભ નામનો દેવતા થયો. જ્યાંથી જ્યવીને તારી સ્ત્રી મળિષ્યાનુસ્ત્રાપના ગર્ભમાં તે આવ્યો છે. સુવક્ષ પણ મરીને દેવ થયો. જ્યાંથી જ્યવીને મનોવેગ નામનો વિચાર થયો. આતિસ્મરણજ્ઞાનથી મળી હક્તિકત જાણી મંથનન પ્રજ્ઞા પ્રેમને વશ થઈ તે સને મંદદત્ત મળવા આવ્યો હતો. કારણ કે તારી સ્ત્રીના ગર્ભમાં તેની માતા સુકેશીનો જીવ છે. હુવક્ષ મરીને અમરતીરે ઉપર ગયા મધંકર અમર થયો. અગ્નિમિત્ર અનુક્રમે મરીને મળિષ્ય મળ થયો અને ત્રિવેદી અમરતીરે થઈ ( ગાથા ૨૫૧-૨૭૫ ).

પછી મળિષ્યદત્ત મળે માર્યા સહિત હસ્તિનાપુર ( ગજપુર ) પાછો આવ્યો. કાલે કરી મળિષ્યાનુસ્ત્રાપે એક પુત્રને પ્રસવે આવ્યો જેનું નામ સુપ્રભ રાજામાં આવ્યું. કોમ્પો આ પુત્રોત્સવને અગ્નિ પ્રકારે ઉજવી છે. મળે નંદેશ્વરદત્ત કહે છે:-

“ક્યાં તહે જેવં અહરવર્તે તહ વ મંદનદેવં ।

હરદ સર્વં ચ મુખીયં ચિં પુન હરદં સરાગામી ॥ ૧૦૧૨૬ ॥

વરસુવદ્ધિભિક્ષિણ્યં યંબવેર્ણં ચ દુલ્ભ કીર્તયમિ ।

અસ્થ ન હીરદ દિવ્યં સો વસુભો અહવ પુન દેવો” ॥ ૧૦૧૨૭ ॥

આ વચ્ચે જે મુનિદ્વયનો આવી પહોંચ્યા, જેની જાળ ઉપવન સંરક્ષકોએ રાજા મભિષ્વદત્તને કરી. રાજા થાંદવા ગયો (ગાથા ૨૭૬-૩૦૦).

તે વેમાંથી જ્ઞાનાતિશયે યુક્ત એવા વિમલબુદ્ધિ નામના સાધુને રાજાએ સદ્વાદ અને અસદ્વાદ સમજાવવા વિનંતિ કરી. રાજા શંકા કરે છે “પરલોકવાસીનો અભાવ છે તો પરલોક પળ ન જ હોયો જોઈએ, અને તો પછી જ્ઞાનાદિ કરવાનો અર્થ શું ?”

“પરલોકજ્યો અભાવા દુર્લભિરેવ નરિય પરલોકો ॥

તન્મદા વાળાઈવં સર્વં પિ તિરસ્કર્યં વૈવ” ॥ ૧૦૧૨૦૮ ॥

વિમલબુદ્ધિએ રાજાની કુશંકા દૂર કરી (ગાથા ૩૦૧-૩૨૫).

રાજા મભિષ્વદત્ત પોતાનું દુર્લભ તથા માવી હતાંત કહેવાનું મુનિને કહે છે જે ઉપરથી મુનિ નિમ્નોક્ત પ્રકારે કહે છે :-

જંબુદ્વીપમાં અરિપુર નામે એક નગર હતું. સ્થાં પ્રમંજન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. વજ્રસેન નામનો સેને મંત્રી હતો અને તેને શ્રીકાંતા નામની માર્યા હતી. તેમને કીર્તિસેના નામની એક પુત્રી થઈ. તેજ ગામમાં એક વિદ્યાપત અને ધનાઢ્ય શેઠીઓ રહેતો હતો જેનું નામ ધનદત્ત હતું. તેને નંદિમદ્રા નામની બીચી ધનમિત્ર નામનો પુત્ર હતો. વહી સ્થાં એક બીજો શ્રેષ્ઠી પળ રહેતો હતો જેનું નામ નંદિદત્ત હતું. તેને મદ્રા બીચી નંદિમિત્ર નામનો એક પુત્ર થયો હતો. શહેરમાં સમાધિગુપ્ત નામના મુનિવર વર્ષાઋતુમાં આચરવા છાયક ગુપ્તવાસ લેવી રહ્યા હતા. તે જ સન્નિવેશમાં કૌશિક નામનો એક બાલ તપસ્વી પળ રહેતો હતો જે સમાધિગુપ્તની રૂપથી કર્મી કરતો હતો. તેથી મરીને તે અશ્મિવેગ નામનો રાક્ષસ બન્યો. વજ્રસેન મંત્રી મરીને પૂજાદિના પ્રમાણથી દ્વીપતિલકમાં (ભવદત્ત નામધારી) રાજારૂપે અવતર્યો (ગાથા ૩૨૬-૩૫૦).

ધનદત્ત, ધનમિત્ર વગેરે સાધુપૂજાદિથી શુભકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે જ્યારે મલિન સાધુની કીલ્લા, દુર્ગછા વગેરે કરવાથી ધનદત્તની નંદિમદ્રા માર્યા અશુભ કર્મ ઉપાર્જે છે. પિતાએ કાઠી મુકેલ કીર્તિસેના નંદિમદ્રા સાથે મૈત્રી કરે છે. નંદિમદ્રાએ પંચમીવ્રત પ્રહણ કરી તેનું ડઝમણું વગેરે કર્યું. કીર્તિસેના મરીને દ્વીપતિલકમાં ભવદત્તને સ્થાં તેની બી નાગસેનાથી મભિષ્વાનુરૂપારૂપે અવતરી. દ્વીપતિલકના રાજાને અશ્મિ-વેગે સમુદ્રમાં નાચી હીયો. નંદિમદ્રા મરીને વૈમાનિક દેવતા થઈ. નંદિમિત્ર મરીને અખ્યુત કલ્પનો રૂંદ થયો. ધનદત્ત મરીને ધનપતિ તરો પિતા થયો. ધનદત્તની માર્યા (નંદિમદ્રા) કમલબીરૂપે અવતરી. પંચમી વ્રત વધી મદ્રા પામેલ ધનમિત્ર મરીને તે મભિષ્વદત્ત થયો. આથી મભિષ્વદત્તને વૈદ્યાન્ય આપ્યો અને જ્યેષ્ઠ પૂજ્યો. રાક્ષસદ સોંપી લેને કીલ્લા કીધી (ગાથા ૩૫૧-૩૭૫).

કમલબીરૂ અને કીલ્લા પળ કીલ્લા કીધી. કીલ્લા કમાવિધિ વિવરણપૂર્વક પાછી મભિષ્વદત્ત વચ્ચે સમગ્ર દેવલોકેશ્વર દેવગંધ નામધારી દુરપ્રવર થયો. કમલબીરૂ વચ્ચે પ્રમદ્વૃક્ષ દેવતા તરીકે અને મલિનસાધુવ્રત વચ્ચે રક્તચૂડ તરીકે અવતર્યા. ત્રણેય દેવતાઓ સાક્ષાત્ત કર્તવ્યમાં સૂચ અનંદ કરે છે (ગાથા ૩૭૬-૪૦૦).

કીલ્લા નિષ્કાસના સમયમાર્ગમાં, મેઢની દુર્લ અને કલ્પન સમુદ્રની પશ્ચિમે, સોલ્લ વિવરણપૂર્વક દુર્લ વિવેક બાજે છે. તેમાં યંબાવરી નામનું હંદર અને વિદ્યાપત એક મિત્ર છે. તેમાં યંબાવરી નામનું એક નાચ વગેરે અશ્મિવેગ નામનો તેનો રાજા હતો. માર્યા નામની તેને એક બી હતી. એ બીને વેદે પ્રમાણપૂર્વક વેદે

कर्मणि पुत्रवत्त्वे अवलोक्य जेजुं मम वंशुंकर राखवामां जाणुं. तेनें ह्मणिले साये प्रसन्नानामां अण्णो. हेमांगद तथा रत्नचूड बने यथासमय मरीने आ बनेना पुत्ररूपे जन्म्या. तेमनां नाम अनुक्रमे श्रीवर्धन अने नंदिवर्धन राखवामां अण्णो. वंशुंकरने राज्य यक्षीं उपर बैसाळी गंधर्वांसेने दीक्षा ग्रहण करी ( गाथा ४०१ - ४२५ ).

आकाशमां सरदभने एकदम वातथी निखरार्थं जंतुं जोईं सवै वस्तुना क्षणभंगुर खभावपी खिन्न बईं वंशुंकर वैराग्य पाव्यो अने पुत्र श्रीवर्धनने अभिविष्ट करी सिंहासनासुद्ध वनवी पोते प्रसन्न्या धारण करी. अने अनुक्रमे एवा स्वामने प्राप्त कर्युं के अ्यां दुःखनो आत्मंतिक अमम के ( गाथा ४२६ - ४५० ).

लघुभाता नंदिवर्धननी अम्यर्थनायी, श्रीवर्धन तेनी साथे निखपरिभ्रमण माटे नीकळ्यो. अने तेमने रत्नशेखर नामना मुनिवृषभ वृक्ष नीचे बेटेला मळ्या. श्रीवर्धने तेमने लोकमान, लोकनेद अने लोकस्थिति निषे प्रश्नो पूछ्या जेनो साक्षोक्त जबाब रत्नशेखर मुनिए आय्यो. ते उपरांत बनेए पोताना पूर्वमन्त्रज्ञातो कहेवानी विनति पण करी; जे उपरयी मुनिश्रीए तमाम हकीकत तेमने कही संमळावी. जातिस्मरणची वैराग्य पामी बनेए पोताने दीक्षा आपवानो आमह कर्यो पण हजु दीक्षाने छ मासनी वार छे माटे स्वांशुची भोग भोगवो अने स्यारबाद दीक्षा आपवामां आवशे एम मुनिए तेमने कथुं ( गाथा ४५१ - ४७५ ).

स्यार बाद तेजो पोताना नगरमां आंथी पाछा गया. अने छ मास बाद तेज मुनि पासे दीक्षा लई, दीक्षा यथार्थ पाळी, तप करी, मोक्षे गया. अने आ रीते आ भविष्यदत्त आख्यान नामतुं दसतुं आख्यान समाप्त वयुं ( गाथा ४७६ - ५०० ).

### ‘भविष्यदत्त कहांनो सारांश

जिनने नमस्कार करी ‘श्रुतपंचमी’ना फळने वर्णववानी कवि प्रतिष्ठा करे छे. गौतम गणधरे श्रेणिक राजाने आ कथा जेवी रीते कही छे तेवी रीते कवि धनपाळ आपणने कहे छे.

प्रसिद्ध भरतखंडने निषे कुरुजंगल नामना देशमां गजपुर अथवा हस्तिनापुर नामे नगर छे. भूपाल नामे राजा त्यां राज्य करतो इतो. ए नगरमां धनपति नामनो एक वणिक् पण रहेतो इतो. हरिबल नामनो एक बीजो बेपारी पण त्यां रहेतो इतो अने तेने कमलश्री नामनी एक सुंदर पुत्री इती जेना हाथनी मागणीं धनपतिए पोताने माटे करी अने ते हरिबले मंजुर पण राखी. एकदा पोतानी सखीओने पुत्रवाळी जोईने अने पोताने पुत्र न इतो तेथी कमलश्री खिन्न थाय छे अने एक मुनिने ए बाबत पूछे छे जेना जबाबमां तेने एक सुंदर अने सर्वांगसंपूर्ण पुत्र बरो एम मुनि स्वप्न द्वारा कहे छे. बखत जतां कमलश्रीने एक पुत्र प्राप्त थाय छे जेजुं नाम भविष्यदत्त राखवामां आवे छे ( संधि १ ).

कमलश्री अने धनपति बने प्रेम कमी यतो जाय छे. धनपति कमलश्रीने पोताने पीयर जवानुं कहे छे. पीयरमां रहेली पुत्री उपर समाज शंकानी दृष्टिए जुए छे. माता अने पिता ( हरिबलने हरिदत्त पण कथांक कथांक कहेवामां आवेछे छे ) बने उद्धिन्न थाय छे. बाळक भविष्यदत्त पण ‘जेवा थाय तेबां धईए’ नी देशकालानुसारिणी वित्तशिक्षा माताने जापी आचारसभ पुरं पाव्हे छे ( संधि २ ).

धनपति पछी धनदत्त नामना बीजा बेपारीनी पुत्री सरूपाने परण्यो. तेने पण समय जतां पुत्र थयो जेजुं नाम वंशुदत्त राखवामां जाणुं. ए बहु तोफानी थयो पण सद्भावये ए कांचन नामना देशमां अन्य बेपारीओ साथे बेपार माटे मयो. एमां भविष्यदत्त पण इलो. एने मध्यवरीए इवाडी मारवानी सळाइ पोताना पुत्र वंशुदत्तने सरूप-आवे छे. प्रतिष्ठाक पक्कने कीचे तेजो त्रेनाक झिपमां ( त्रेनाक पर्यंततर्गत ) आवी बसेचे छे. आईआ बेपारीओ उद्वरी गया अने जळ, फळ अने पुण्यो वीणावा मंडी गया. भविष्यदत्त जेनाकमां जेवने उद्वरी मयो. ए तत्काली परवा कर्या त्रेना वंशुदत्त बहाण हंकरवामां हुकूम करी दीधो ( संधि ३ );



મવિષ્ણદત્ત તિલકહીપ ઉપર રહી ગયો. જિનમંદિરવાળા એક ઝંજઝ ગામમાં તે આવી પહોંચ્યો (સંધિ ૪).

મવિષ્ણદત્ત તે મંદિરમાં સૂતો છે. અશ્વત્થ સ્વર્ગના ધનીના કહેવાથી જે ધનમિત્રે જૈનધર્મનો સંગીતાર કર્યો હતો તેની શું સ્થિતિ છે તે બાબત મુનિ યશોધરને અશ્વત્થ નામે સ્વર્ગના ધનિષ્ઠ પૂછી. યશોધરે ધનપતિની બધી હકીકત કહી સંમત્તાવી. જાગ્યા પછી મવિષ્ણદત્તે દિવાલ ઉપર કાંઈક લખેલું ધાન્યું અને કાંઈક સાંમન્યું. તેને અનુસરી તે પૂર્વમાં પાંચમા ઘર મળી ચાલી નીકળ્યો. સ્થાં એક છોકરી બેઠેલી થીટી. તેને તે પરખ્યો (સંધિ ૫).

સુમત્રા નામની એક સાધ્વી કમલશ્રીને શ્રુતપંચમીનું વ્રત ગ્રહણ કરવા કહે છે. તે સાધ્વી કમલશ્રીને પોતાના ગુરુ પાસે લઈ જાય છે અને કમલશ્રી દુઃખ પરંપરાનું કારણ પૂછે છે. મવિષ્ણદત્ત અને તેની પત્ની સ્વદેશ પાછા પરવા નિશ્ચય કરે છે જ્યારે પરીને બંધુદત્તનો તેમને મેટો થાય છે. બંધુદત્ત પોતે કરેલ વિશ્વાસપાત માટે મવિષ્ણદત્તની માફી માગે છે અને બધા સ્વદેશ જવાનો વિચાર કરે છે (સંધિ ૬).

મવિષ્ણદત્ત ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં રોકાયો છે તે ક્ષતે બંધુદત્ત બહાણો હંકારવાની આજ્ઞા આપે છે. મવિષ્ણદત્તને એકલો મુકી બધા ચાલી નીકળ્યા. રસ્તામાં બંધુદત્ત મવિષ્ણદત્તની સ્ત્રી પાસે પ્રેમયાચના કરે છે અને જ્યારે તે તેની પાસે બલાત્કાર કરવા જાય છે ત્યારે બરાબર પ્રતિકૂળ પવનના શપાટાથી બહાણ વિકસિત વિશામાં ચાલ્યા જાય છે. વેપારીઓ ત્રો મવિષ્ણદત્તની સ્ત્રીની છેલ્લીનું આ પરિણામ છે એમ સમજે છે અને તેનું મન મનાવવા કહે છે અને તેમ કરવાથી બધું અનુકૂળ થઈ જાય છે. બધા હસ્તિનાપુર નજીક પહોંચી જાય છે (સંધિ ૭).

હસ્તિનાપુરમાં બંધુદત્તના આવવાથી સૌ સુશસ્ત્રુશાલ થઈ જાય છે. આ વાતની સ્વર હરિદત્ત (હરિવલ્લ) કમલશ્રી (કમલા) ને પણ આપે છે. કમલશ્રી મવિષ્ણદત્તના સ્વર મેલવા બરે વરે મટકે છે, પણ કોઈ કશા સમાચાર નથી આપતું. સરૂપાને કાને ગામગપાટા પહોંચે છે અને તેથી મવિષ્ણદત્ત કેમ ન આવ્યો એ બાબત બંધુદત્તને પૂછે છે. બંધુદત્ત જવાબ આપે છે કે એનું મન કદાચ દોલત વિના અહિં આવવાનું નહિ હોય જેથી એ તે દ્વીપમાં રોકાયો હશે. સુમત્રા પોતાના ગુરુદેવને મવિષ્ણના પુનરાગમન માટે પૂછે છે, ત્યારે તેઓ કહે છે કે આજથી ત્રીસમે દિવસે એટલે કે વૈશાલ માસની પંચમીએ એ અહીં પહોંચશે, રાજા યશે અને કમલશ્રી રાજમાતા તરીકે ઓલસાશે. ધનપતિ પોતાના પુત્ર બંધુદત્તના લગ્ન પરદેશમાંથી લાવેલી કન્યા (મવિષ્ણદત્તની પત્ની) સાથે વિધિપૂર્વક કરવા વિચારે છે. મવિષ્ણાનુરૂપા (મવિષ્ણની પત્નીનું નામ) મુસ્કેલી અનુભવે છે (સંધિ ૮).

આ બાજુ મણિમદ્ર યક્ષ મવિષ્ણ પાસે આવે છે અને પત્ની વગેરેના ક્ષેમકુશલ પૂછે છે. તે બધી હકીકત તેને જણાવે છે. વિમાન મગાવી તે યક્ષ બરાબર વૈશાલી પંચમીએ તેને ગજપુર લઈ જાય છે. કમલા (કમલશ્રી) ને સ્વ સ્વ આનંદ થાય છે. બંધુદત્તના લગ્ન પ્રસંગ ઉપર જવા માટે કમલા મવિષ્ણને પૂછે છે. બંધુદત્તે લાવેલ કન્યાની તમામ હકીકત મવિષ્ણ પોતાની માતાને કહે છે. અને ધરેણાં પહેરી લગ્નપ્રસંગ ઉપર જવાની પોતાની સંમતિ પણ આપે છે. સાથે સાથે તે કન્યાને આપવા વાલ્મે મવિષ્ણ પોતાની માતાને નામસુદ્રા પણ આપે છે જે કમલા કોઈપણ રીતે મવિષ્ણાનુરૂપાને પહોંચાડે છે (સંધિ ૯).

મવિષ્ણ સ્વાત્વાદ રાજા પાસે જાય છે; અને ઘણી ઘણી મેટો આપે છે. ધનપતિ પોતાના પુત્ર બંધુદત્તના જે કન્યા સાથે લગ્ન કરી રહેલ છે તે બાંધાર્મ્ય છે એનું જાહેર કરતાં રાજા શેઠને બોલે છે. બંધુદત્ત અને તેના પત્તાસ વ્યાપારી સાથીઓ તેમ જ ધનપતિ વગેરે રાજસભામાં આવ્યા અને બંધુદત્તે હુક્મન



સામે આવે એવી ચૈતેજ્જ રાજા સમક્ષ આવી, જેવી મવિષ્ય પ્રકાશમાં આવે છે. અચ્ચર સુધી મવિષ્યને કોઈ મવિષ્ય તરીકે ઓળખતું નહોતું. ૫ હવે સ્પષ્ટ થાય છે. બંધુદત્તના સાથીઓ અથ ધી રૂતિ સુધી તમામ હકીકત રાજાને કહે છે. રાજા ધનપતિને તથા બંધુદત્તને કેદ કરે છે (સંધિ ૧૦).

અપલક્ષી અને ચંદ્રલેખા મવિષ્યાનુરૂપાના પાતિત્રસ્ત્રની પરીક્ષા કરે છે મવિષ્ય અને મવિષ્યાનુરૂપા પરમે છે. મધને સુક્તિ આપવામાં આવે છે. ધનપતિ નવદંપતીને તથા કમલાને પોતાના ઘેર લઈ જાય છે (સંધિ ૧૧).

રાજા-રાણી આ નવદંપતીને ઇટલા મવા વાહે છે કે રાજા મવિષ્યને સુકરાંજ જેટલો જ પ્રેમપાત્ર મળે છે અને પોતાની રાજકુંવરી સુમિત્રાને મવિષ્ય જોડે પરણાવે છે. ધનપતિ પોતાના પૂર્વકૃત્ય માટે પશ્ચાત્તાપની જરા પળ લાગણી વતાવતો નથી તેથી કમલા સ્ત્રિન થઈ તેનું ઘર છોડી પોતાને પીધર જાય છે અને મવિષ્યા-નુરૂપા પણ તેની જોડે જ જાય છે. કાંચનમાલાના ઠપાલંમથી ધનપતિની સાન ઠેકાળે આવે છે અને કમલા પાસે જઈ તેની માફી માની તેને પોતાને ઘેર લઈ આવે છે (સંધિ ૧૨).

સિંધુ દેશમાં આવેલ પોતનપુરનો રાજા, ચિત્રાંગને મોકલી, ધંડળી આપવાનું તેમજ મવિષ્ય જે કન્યાને લાવેલ છે તે તથા રાજાની પોતાની પુત્રી સુમિત્રાને સોંપવાનું હસ્તિનાપુરના રાજાને કહેવડાવે છે. મવિષ્ય, પ્રિયસુંદરી, પૃથુમતી અને અન્ય સચિવોની એક સમા રાજા બોલાવે છે હોહજંઘ નામનો એક મંત્રી ચિત્રાંગને મથેડા ઉપર બેસાડી ફેરવવાનું સૂચન કરે છે. ધનપતિ, અનંતપાલ વગેરે પોતપોતાની સલાહ આપે છે. મવિષ્ય પણ પોતાની સલાહ આપે છે અનંતપાલ કે જે લડાઈની તરફેળમાં ન હતો અને મવિષ્ય કે જેણે લડાઈ કરવાનો વિચાર દર્શાવ્યો હતો તે બે વચ્ચે ચક્રમક ફરે છે. અનંતપાલ ચિત્રાંગને મથે છે અને હલ્લો કરવાનું કહે છે. પણ ચિત્રાંગ મૂપાલ પાસે છેલ્લો જવાબ લેવા જાય છે અને પોતાની રાજકુંવરી સુમિત્રાને સિંધુપતિ મુગેન્દ્રકંધરને આપવાની સલાહ આપે છે. આ સાંમઠી મવિષ્યને ત્રૂંઘ મોથ વહે છે અને ચિત્રાંગના જીમ તથા આંસ ફોડી નાખવાનું કહે છે. ધનપતિ વચ્ચે પડે છે (સંધિ ૧૩).

પહેલાં તો કષ્ટના વિશ્વાસવાતી રાજા ઉપર હુમલો કરવાનું મવિષ્ય મૂપાલ રાજાને સૂચવે છે. આવી વાત હવામાં આવતાં કષ્ટનો રાજા શરણે આવે છે. મૂપાલ રાજાની મદદમાં હરિપતિ, હોહજંઘ, કષ્ટાધિપ, પાંચાલ, અને પર્વતપતિ આવે છે. પોતનપુરનો રાજા સંધિનું કહેણ મોકલે છે. પણ લશ્કર વળું આગલ વધી ગયું હતું તેથી સંધિ કરવાનું અશક્ય હતું. લડાઈમાં કષ્ટાધિપતિ પરાજય પામે છે અને યુદ્ધની ગાંજી પોતનપુરના સ્વામીની તરફેળમાં આવતી જાય છે. યુદ્ધને મોઢરે મવિષ્યદત્તને મોકલવામાં આવે છે. પરાજયના ધના ચિન્હો દેખાય છે છતાં છેવટે તો પોતનપુરના રાજપુત્ર અને મવિષ્ય વચ્ચેના દ્વંદ્વયુદ્ધમાં મવિષ્ય જીતે છે અને પોતનપુરના રાજપુત્રને જીવતો પકડી લે છે (સંધિ ૧૪).

મવિષ્યને સુકરાંજ મનાવવામાં આવે છે, અને રાજપુત્રી સુમિત્રાને તેની સાથે પરણાવવામાં આવે છે. મવિષ્યાનુરૂપાને સિલકાદીપ જવાની રજા થાય છે. કાચર આ વચ્ચે દેવતા રાજમહેલમાં હાજર થાય છે. તેનું નામ મળવેય (મનોવેગ) છે. તે કહે છે કે તેના માલિકે તેને મવિષ્યાનુરૂપાની રજા પાર પાડવા મોકલ્યો છે (સંધિ ૧૫).

સિલકાદીપમાં જઈ ને મવિષ્ય તથા મવિષ્યાનુરૂપા બિનાલયમાં પૂજા કરે છે. છાં તેમને મળેને જયનંદન અને અમિનંદન નામના બે સાધુઓ મળે છે. જીવદયા, સમ્મવચન, અદત્તાદાન, પ્રજ્ઞાચર્ય અને અપરિ-મદ્દ ૫ પાંચ અણુક્ષત વગેરે કાવતો સાધુઓ સમજાવે છે. બિનચંદન, પોસહોવવાસ, દારામિકલણ, અને સહેજના ૫ વાર સિદ્ધાંતનો પણ મતાવે છે (સંધિ ૧૬).

મળવેય નામના વિધાવરે તેને શા માટે મદદ કરી એ બાબત મળિષ્યે જ્યારે એ ચરણ સામુગ્રીને જુલું જ્યારે તેઓએ નિમ્નોક્ત હસ્તાંત કહી સંમત્યાવ્યો :—

કાંપિલ્યપુરમાં એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં વાસવદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને મુવક અને દુર્વક નામના બે પુત્રો હતા. વિમલમંત્રીને એ બંનેની રૂપ્યાં થાય છે. એકદા સિંહલદ્વીપના રાજા પાસે, તે રાજાને મેટ મોકલવા માળસ મોકલવાની જરૂર પડી. વાસવદત્ત બ્રાહ્મણે પોતાના જમાઈનું નામ સૂચવ્યું જે ઉપરથી વિમલમંત્રીને ક્રોધ ચઢ્યો અને બંને વચ્ચે કઝીઓ થયો. દરમ્યાન તેને મૌકત્તી દેવામાં આવ્યો પણ પાછા ફરતાં તેને ઘણો વિલંબ થયો તેથી દુર્વક નવનાડી નિરોધ કરી જવાબ આપે છે કે તે અગ્નિમિત્ર ( પોતાના બનેલી ) ચાર રોજમાં પાછા આવશે. વિમલમંત્રીએ આવી ઓટી આશ્વાઓ ન આપવાની સલાહ દુર્વકને આપી, જે ઉપરથી દુર્વકે મળણા જોરથી પ્રથમ કહ્યું હતું તે કહ્યું. તેથી બંને વચ્ચે કઝીઓ થયો અને દુર્વકે કહ્યું કે જે કોઈ હારે તેને લોકોએ શિક્ષા આપવી. રાજાએ બંનેને વાર્યા અને કોઈ ગ્રીષ્મી પ્રામાણિક વ્યક્તિને એ બાબત પૂછવા કહ્યું. તેથી તેઓ કુલ્લક ય્યોતિષી ( આ બનાવ પણ મ. ૦ આ. ૦ માં માત્ર મહાજ સંક્ષિપ્તરીતે, જ્યારે કુલ્લક ન આવે તેવી રીતે, વર્ણવ્યો છે ) પાસે ગયા અને કુલ્લકે જવાબ દીધો કે તે માળસે મેટ તરીકે આપેલ બધા પૈસા વાપરી નાશ્વ્યા છે અને આજથી ત્રીસમે દિવસે એક મિલ્હારી તરીકે તે અહિં પાછો આવશે. બંનેએ જાહેર બધી વાત રાજાને કહી. ત્રાસ ત્રીસમે દિવસે અગ્નિમિત્ર આવી પહોંચ્યો. રાજાએ તેને કેદ કર્યો. સમસ્ત કુટુંબ ઉપર રાજાની નાપસંદગી ઉતરી હતી ( સંધિ ૧૭ ).

આ અઢારની સંધીમાં દુર્વક કુલ્લક ( કુલ્લક ) પાસે ગયાનું વર્ણન આવે છે. દુર્વક જૈન બને છે અને મરીને મુક્તિ લેવામાં જાય છે. તેની માતા મુકેશા પણ જૈનત્વનો અંગીકાર કરે છે અને મરીને મુક્તિ લે છે. પછી આંધી મરી દુર્વક મળવેય તરીકે અવતરે છે. અને મુકેશા પહેલાં રવિપ્રમા તરીકે અને પછી મળિષ્યાનુરૂપાના ગર્ભમાં અવતાર લે છે. સુવક સર્પ બને છે. રાજાને પ્રાર્થના કરી તિવેદ્યા પોતાના ધર્મીને છોડાવે છે. બંને સાથે મરે છે. ધર્મી ( અગ્નિમિત્ર ) મળિષ્ય તરીકે અવતરે છે. તિવેદ્યા રોહિણીરૂપે અને પછી મળિષ્યની પુત્રી તરીકે અવતરશે. પછી તેઓ બધા — મળિષ્ય અને મળિષ્યાનુરૂપા — ગજપુર જાય છે. મળવેય પોતાને સ્થળે પાછો ફરે છે. અને પોતાના માઈને ( સુવકને ) — સર્પને જરે રસ્તે બાંધે છે. મળિષ્યને સુપ્રમ, કનકપ્રમ, સૂર્યપ્રમ અને ચંદ્રરાશિ નામના ચાર પુત્રો અને તારા, સુતારા નામની બે પુત્રીઓ થાય છે. વિમલબુદ્ધિ નામના એક મુનિ ત્યાં આવે છે. બધા વાંદવા જાય છે. મુનિ જીવન ક્ષણભંગુર છે એવો ઉપદેશ આપે છે. મળિષ્યને જીવનનો કંટાળો આવવા લાગે છે ( સંધિ ૧૮ ).

વિમલબુદ્ધિ નામના મુનિને પોતાનો પૂર્વજન્મકાંત તથા મળિષ્યમાં પોતે કોણ થશે તે કહેવાની મળિષ્ય વિનંતિ કરે છે તે ઉપરથી મુનિ નિમ્નોક્ત અહેવાલ કહે છે :—

અરિપુરનો મરુત નામનો રાજા હતો જેને ધરા નામની રાણી અને વજ્રોચર નામનો અમાત્ય હતો. તે અમાત્યને કૌશિકેશના નામે પુત્રી હતી. તેનો વર જુગારી, લંપટ અને ચોર હતો. અમાત્યપુત્રી એકદા એક ધનમિત્ર નામના ધનિકપુત્રને દેવતાં વૈતજ ગ્રેમમાં પડે છે. ધનમિત્રની પત્ની અને અમાત્યપુત્રીની સહી ગુપ્ત-માલા ધનમિત્રને પરણવાની અમાત્યપુત્રીને સંમતિ આપે છે. પણ અમાત્યપુત્રી ના પાડે છે અને કહે છે કે તે વેતે વેતેલી છે એ હિસાબે પણ તેનીએ ધનમિત્રને બંધુ સમાન જ મળવો જોઈએ. આ વિવેદનથી ગુપ્તમાલા સ્વ-હર્ષિત થાય છે. અમાત્ય વજ્રોચર ધનમિત્રને બેઠી બનાવે છે. ધનમિત્ર અને અમાત્યપુત્રી બંને કૌશિકેશના ધન

૧૬ મળિષ્યદત્ત આલ્ક્યાન અને મળિષ્યદત્ત કથા કાઠી સુવક અને સુવકવાળી મદદના વરણાવવાથી, મળિષ્યદત્ત કથાની અંતમાં સુવક મળિષ્ય દ્વારા માળસ તરીકેના અર્થમાં વપરાયો છે ત્યાં ત્યાં સુવક, મૌકત્તી, એમ કથામાં.

બને છે. અને એ જાને પ્રેમ ચાહુ રાહે છે. ધનમિત્રને નંદીમિત્ર તામનો એક મિત્ર હતો. શહેરમાં એક બીજા સ્વાધિગુપ્ત નામના સાધુ આવે છે જે જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરે છે. માણસોનો કૌશિક તરફ અભાવ થતો જાય છે ( સંધિ ૧૯ ).

નંદીમિત્ર ધનમિત્રને રાત્રિભોજનનો સ્વાગ કરવાનું કહે છે. ધનમિત્ર અને અનાસપુત્રી કૌશિક ઘાસે જવણું હણુ ચાહુ જ રાહે છે વજોયરે કૌશિક પાસે ન જવણું કોકોને સમજાવું હું તેથી કૌશિક તેના તરફ તિરસ્કારની લાગણીથી હુણુ છે અને એ જ રીતે મરણ પામે છે. તેથી સિલ્લકાદીપમાં અનાસપુત્રી નામનો રાક્ષસ બને છે. સમય જતાં રાજા શ્વાતર વજોયરે પણ લઢાહમાં મરીને સિલ્લકાદીપમાં અનાસપુત્રી તરીકે જન્મ લે છે. નંદીમિત્ર પણ અનશ્વન કરી પંચિત મરણે મરે છે અને વિદ્યુત્પ્રભ નામે દેવીના રાજા - સ્વામી - તરીકે સોલ્લા સર્ગમાં ઉપજે છે. ધનમિત્ર, તેનું મા-માપ, કીર્તિસેના વગેરે જૈન ધર્મ પાછી છુદ્ધિ મેલ્લે છે. માતા ૬૭ શિવસુધી ક્રુતપંચમી વ્રત પાલે છે. ધનદત્ત અને તેની પત્ની હરિનાપુરમાં અવતરે છે. તેમનો પુત્ર કે જે ગૌડ તરફ ગયો હતો તે વિજલ્લીથી મરણ પામી ગજપુરમાં મવિસયત્તરૂપે અવતરે છે. ગુણમાલ્ય અને કીર્તિસેના બંને ધનમિત્રના મરણથી દુઃખી થાય છે. ગુણમાલા મરીને ભૂપાલ રાજાની પુત્રી તરીકે અને કીર્તિસેના ત્રિલોકાદીપમાં મવિષ્યાનુરૂપા રૂપે અવતરે છે. વજોયર કે જે યશોધન તરીકે અવતર્યો હતો તેને અસુરરૂપે અવતરેલ કૌશિક ખાઈ જાય છે. જે પંક્તિઓ દિવાલ ઉપર લખવામાં આવી હતી તે ધનમિત્રના મિત્ર અન્યુતસર્ગના સ્વામી નંદીમિત્રે લખી હતી ( સંધિ ૨૦ ).

મવિષ્ય હવે રાજ્યકારભાર સુપ્રમને સોંપી દીધા લેવા રજા ધરાવે છે. પોતાની માતા કમલશ્રીને, ભૂપાલને, ધનપતિને, અને પ્રિયસુંદરીને તે બોલાવે છે. સુપ્રમ પિતાને તેમ કરવા ના પાડે છે અને છેવટે રાજ્યપાટ પોતાના નાનામાઈ ધરણિદને આપવા અને બીજા બધા માઈઓ સલાહકાર તરીકે વર્તશે એમ કહી નાના માઈને રાજ્ય સોંપે છે. મવિષ્ય, કમલશ્રી અને મવિષ્યાનુરૂપા પ્રવ્રજ્યા પ્રહણ કરે છે ( સંધિ ૨૧ ).

સુમિત્રા, ધનપતિ અને હરિદત્ત વિલાપ કરે છે. કમલા અને મવિષ્યાનુરૂપા ઘોર તપ કરીને અને અનશ્વન કરી મરણ પામી દસમા દેવલોકમાં પ્રમાચૂડ અને રત્નચૂડ તરીકે જન્મ લે છે. મવિષ્ય પણ તેમ કરી તે જ દેવલોકમાં અવતરે છે. તેઓ બધા એક વખત પોતાના સંતાનો શું કરે છે તે જોવા પૃથ્વી ઉપર આવે છે. મરીને પ્રમાચૂડ ગંધર્વોના સ્વામીના પુત્રરૂપે અવતરે છે. તેનું નામ સુવલ્લંકર છે. રત્નચૂડ અને હેમંજય મરીને સુવલ્લંકરના પુત્રો તરીકે જન્મે છે. હેમંજય ધીધર પાસે દીધા લે છે અને મોક્ષે જાય છે. ક્રુતપંચમી વ્રતના પ્રતિપાલનથી મવિષ્ય થોથે મરે કેવી રીતે મોક્ષે જાય છે તે કવિ ધનપાલ અંતમાં જણાવે છે ( સંધિ ૨૨ ).

### વિશેષ નામોનું સામ્ય

ગજપુરનો રાજા ભૂપાલ, ધનપતિ, ધનપતિની પત્ની કમલશ્રી, એ બંનેનો પુત્ર મવિષ્યદત્ત, ધનપતિની બીજી પત્ની નામે સરૂપા, સરૂપાથી ધનપતિનો બીજો પુત્ર નામે વંસુદત્ત, સાધ્વી સુવ્રતા, મવિષ્યની પત્ની મવિષ્યા-નુરૂપા, અગ્નિમદ્, મનોભેગ વિંધાવર, વાસવ વ્રાહ્મણ - પુરોહિત અને તેની પત્ની સુકેશી તથા સુવ્રત અને દુર્વક્ર માત્રા એ પુત્રો તથા જિવેલી માત્રાની પુત્રી અને તેનો પતિ અગ્નિમિત્ર, રવિપ્રભ ( સુકેશી મરીને રવિપ્રભ થાય છે ); મવિષ્યાનુરૂપાથી મવિષ્યનો પુત્ર સુપ્રભ, વિમલબુદ્ધિ નામના મુનિ, અમાલ્યપુત્રી કીર્તિસેના, અરિપુરનો રાજા પ્રમંજય, અરિપુરનો ધનદત્ત શેઠ, તેનો પુત્ર ધનમિત્ર, ધનમિત્રનો મિત્ર, બાહુ તપસ્વી કૌશિક, મુનિ સ્વાધિગુપ્ત, અનાસપુત્રી. ( કૌશિકને મવિ બીજ ), પ્રમાચૂડ ( કમલશ્રીને મવિ બીજ ), રત્નચૂડ ( મવિષ્યાનુરૂપાની મવિ બીજ ) હરિદત્ત, હરિદત્ત વિશેષ નામો પુરતું મવિષ્યદત્ત આરૂપામ અને મવિષ્યદત્ત કરતાં એ બંને બંને સમાન પ્રસંગો સંહિત સામ્ય છે.

### વિશેષ નામો વચ્ચે મેદ

મવિષ્યદત્ત આશ્વાનમાં, વરદત્ત ( સરૂપાનો પિતા ), સુતારા ( મૂપાલ રાજાની પુત્રી ), જયનંદ મુનિ, સુગુપ્તમંત્ર મંત્રી, સુકેશી, રત્નશેખર, હેમંગલ, વસુંધર અને વજ્રસેન રૂપાદિ વિશેષ નામોનો ઉલ્લેખ છે; જ્યારે મવિષ્યદત્ત કથામાં એ નામો માટે અનુક્રમે ધનદત્ત, સુમિત્રા, જયનંદન, વિમલમંત્રી, સુકેશા, શ્રીધર, હેમંજય, સુવસુંધર અને વજ્રોદરનો પ્રયોગ કરાયેલો છે. અર્ચની દૃષ્ટિએ શ્વાસ ફેર લાગતો નથી. તેમાં સુકેશી—સુકેશા, હેમંગલ—હેમંજય, વસુંધર—સુવસુંધર તો લહિઆઓની મૂલો પળ હોવી સંભવ છે. કોઈ કોઈ ઠેકાણે એક જ વિશેષ નામને બદલે બીજો મળતો શબ્દ પણ ઘોઠવી દેવામાં આવ્યો છે. દા. ત. હરિવલ ( પ્રથમ સંધિ ) ને માટે હરિદત્ત આગલ કથામાં વપરાયો છે જ્યારે મવિષ્યદત્ત આશ્વાનમાં તિવેઈ ( ત્રિવેદી ) માટે સંતિમઈ શબ્દ યોજવામાં આવ્યો છે. તે માટે જુઓ અનુક્રમે ગાથા નં. ૨૭૪ તથા ૨૫૨ ( દસમું આશ્વાન ). કોઈ વખત પર્યાયવાચી શબ્દ પણ લેવામાં આવેલ છે. દા. ત. અરિપુરનો રાજા પ્રમંજન હતો એમ મવિષ્યદત્ત આશ્વાનમાં છે જ્યારે મવિષ્યદત્ત કથામાં મરુત્ શબ્દનો પ્રયોગ કરાયેલો છે. આ સંબંધમાં પાઠાંતરોની પસંદગીમાં વિવેકભુદિ વાપરવાની કેટલી જરૂર પડે છે તેનો એક દાખલો અહિં નોંધું તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય. પ્રમંજન નામનો પ્રયોગ મવિષ્યદત્ત આશ્વાનમાં જે ગાથામાં કરેલો છે તે ગાથા નીચે પ્રમાણે છે :—

“તથા પ્રમંજનનામો રાજા કોવાળ જમિવપરિચોલો ।

મંતી ચિ વજસેળો તસ્સ વ મજા વ સિરિકંતા” ॥ ૧૦ । ૧૨૭ ॥

યાકોબી સંપાદિત મવિષ્યદત્ત કથામાં નીચે પ્રમાણે પાઠ છે :—

અહિં નરવહ્વર નામુ મહોયરુ વર મહર્ષિ મંતિ વજોવર ।

અહિંયા શ્વર શબ્દ માટે યાકોબીએ મરુ શબ્દને પાઠાંતર તરીકે પાદનોંધમાં લીધો છે. આ ગાથા ઓગળીસમી સંધિના બીજા કઢવકમાં આવે છે. દલાલ—ગુણે સંપાદિત મવિષ્યદત્ત કથામાં નરવહ્ મરુનામુ એ પ્રમાણે શબ્દો લીધેલ છે. પણ ડૉ. ગુણે રાજાના નામ તરીકે તો ‘મહોયરુ’ શબ્દને જ લે છે અને ‘મરુનામુ’ એ શબ્દનો કશો અર્થ પોતાની નોટ્સમાં આપતા નથી. એટલે કે એ શબ્દ એમને સમજાયો નથી એ ચોક્કસ છે. ડૉ. યાકોબીએ સિર કરેલ પાઠ મવિષ્યદત્ત આશ્વાનવાલી ગાથા આપણી સામે ન હોય તો જરા પણ હોટો નથી; ઉલટો સુયોગ્ય લાગે છે. પણ મવિષ્યદત્ત આશ્વાનવાલી ઉપર્યુક્ત ગાથા વાંચ્યા પછી આપણે રાજાના નામ તરીકે ‘મરુત્’ શબ્દ લેવો જોઈએ. અને ‘મહોદર’ ને મોટા ઉદરવાલો એ અર્થમાં એના વિશેષણ તરીકે લેવું જોઈએ.

### વધારાનાં વિશેષ નામો

મવિષ્યદત્ત આશ્વાનમાં નિમ્નોક્ત નામો વધારાનાં છે એટલે કે મવિષ્યદત્ત કથામાં એ વપરાયાં નથી. વરદક્ષી સ્ત્રી અને સરૂપાની માતા મનોરમા, મવદત્ત અને નાગસેના ( મવિષ્યાનુરૂપાના પિતા, માતા ), કાવિશ્યપુરનો રાજા નંદ, ગંધર્વનો રાજા ગંધર્વસેન અને તેની સ્ત્રી ગાંધારી, વસુંધરની સ્ત્રી સુમતી તેમ જ તેના પુત્રો શ્રીવર્ધન તથા નંદિવર્ધન રૂપાદિ. જ્યારે મવિષ્યદત્ત કથામાં નીચે ઉલ્લેખ વિશેષ નામો આ છે કે જે મવિષ્યદત્ત આશ્વાનમાં વપરાયાં નથી. કમલશ્રીનો પિતા હરિવલ કે હરિદત્ત, જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખા, કાંચનનાથ ત્રિત્રાંગ, પ્રિયસુંદરી, પુષ્પવતિ, હોદ્દાંબ, અનન્તપાલ, હરિપતિ, પર્વતપતિ, અમિનંદન, સુલુક, રોહિણી, કવકા-પ્રમ, સૂર્યપ્રમ, ચંદ્રાણિ, તારા, સુતારા, ગુણમાલા રૂપાદિ રૂપાદિ.

## સ્થાનનાં નામો

મહિષ્યદત્ત આશ્રયાન અને મહિષ્યદત્ત કથા એ બન્નેમાં સ્થાનનાં નામો લગભગ એક સરખાં છે. કુરુદેશ, ગજપુર, સુવર્ણમૂર્ધિ, મૈનાકદ્વીપ, ચંદ્રપ્રભ નિમાલય, દ્વીપતિલકનગર, કાપિલ્યપુર, સિંહલદ્વીપ અને ઝરિપુર વગેરે કોરે. સિલ્કને બદલે દ્વીપતિલક, કાંચનમૂર્ધિને બદલે સુવર્ણમૂર્ધિ, કુરુજંગલને બદલે કુરુદેશ એવા નહિ એવા શાબ્દિક ફેરફારો સિવાય સ્થાનનાં નામો બન્નેમાં લગભગ સરખાં જ છે.

## પ્રસંગો

બંને કૃતિઓમાં પ્રસંગો લગભગ સરખા જ છે. પરંતુ આગલ કથા તેમ મહિષ્યદત્ત કથા પ્રમાણમાં ઘણી મોટી હોઈ સામાયિક રીતે એમાં વર્ણન વિસ્તાર જરૂર વધારે છે. એમાં આવતા ચાર પ્રસંગો (નાના, મોટા મઠ્ઠી છ પ્રસંગો; મંધુદત્ત સાથેનો વિવાદ તથા ક્ષુલ્લક ઓતિષિલાલો બનાવ એ બે બનાવો મઠ્ઠી છ બનાવ) બિંબે અર્ધિઆ લાસ નોંધ લેવી આવશ્યક છે. નામમુદ્રા, જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખાએ કરેલી મહિષ્યાનુરૂપાના પાતિવ્રતની કસોટી, કાંચનમાલાનો ધનપતિ તરફનો ઉપાલંભ અને પોતનપુરના રાજાએ મૂપાલ રાજા પાસે ચિત્રાંગને મોકલીને કરેલી માગણીઓ અને તેમાંથી ઉદ્ભવેલું યુદ્ધ. આમાંનો પ્રથમ તો બંને કૃતિઓમાં છે. મહિષ્યદત્ત આશ્રયાનમાં “નામમુદ્રા” શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે આરે મહિષ્યદત્ત કથામાં “નામમુદ્રા” શબ્દ પ્રયોગ થયેલો છે. મહિષ્ય પોતાની ઇંદ્રાણીરૂપે પોતાની માતા કમલમ્બી સાથે મહિષ્યાનુરૂપા ઉપર “નામમુદ્રા” મોકલાવે છે. મારી દૃષ્ટિએ મહિષ્યદત્ત કથાગત “નામમુદ્રા” શબ્દ કરતાં “નામમુદ્રા” શબ્દનું સાર્થક્ય વિશેષ છે.

છેલ્લા ત્રણ પ્રસંગો કવિ ધનપાલે મૂલ વસ્તુને એમને એમ રાખી માત્ર કલાની દૃષ્ટિએ હમેર્યા હોય એમ લાગે છે અને એ એકમાત્ર ઘટના ઉપરથી કવિ ધનપાલને હું મહેશ્વર સૂરિના અનુવર્તી તરીકે કહેવા પ્રેરાયો છું. મહેશ્વર સૂરિ કહે છે કે “લેસેન મપ્ એયં પંચમિફલસંજુયં દસમં” ॥ ૧૦ । ૪૮૬ ॥. એટલે એમને સંકેપમાં મધું કથું છે. તેમ જ ધનપાલ પણ કહે છે કે “પારંપરકથાઈં લહિવિ મેહ મહાં શિલિ સર-સજ્જસિણ ધડ” ( ચૌદમી સંધિને અંતે ). મહેશ્વરસૂરિએ કથાવસ્તુ ગમે લાંબી લીધી હોય અગર તો નવીન જ કલ્પી હોય અગર સુધારા વધારા કરી રચી હોય — ગમે તે હો — પણ ધનપાલે તો મહિષ્યદત્ત આશ્રયાન ઉપરથી જ પોતાની કથા રચી હોય એમ દેખાય છે. કારણ કે બન્નેમાં તદ્દન સામ્ય છે. ઉપર્યુક્ત ત્રણ પ્રસંગો નવા છે; અને એ નવા છે એટલે જ મહિષ્યદત્ત કથામાં વધારે વિશેષ નામો આવે છે. બાકી બધાં નામો — વિશેષ નામો અને સ્થાનનાં નામો — આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ — લગભગ સરખાં છે; કોઈ ઠેકાણે પર્યાયો મુક્યા છે તો કોઈ ઠેકાણે પૂર્વ પદને બદલે ઉત્તર પદ અને ઉત્તર પદને બદલે પૂર્વ પદ એમ આઠા અઠવાળા ગોઠવવામાં આવ્યા છે. એ સિવાય લાંબા કથા ફેરફાર નથી. ધનપાલની મહિષ્યદત્ત કથા ઉપરથી મહેશ્વર સૂરિએ મહિષ્યદત્ત આશ્રયાન રચ્યું હોત તો બીજા પ્રસંગોની જેમ ત્રણેય પ્રસંગોને પોતે સુશીથી એકાદ બે ગાથામાં ટુંકાવી મુક્તી શક્ત, પણ તેમ નથી. એટલે મહેશ્વર સૂરિ રચિત “નાળપંચમી” કરતાં પ્રાચીન, પંચમીવિષયક કોઈ કથાપ્રત્યક્ષ આપણને ઉપલબ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી આપણે એમ જ માનવું રહ્યું કે ધનપાલ કવિ પાસે મહેશ્વર સૂરિ રચિત “નાળપંચમી” આદર્શ રૂપે હોયું જોઈએ; અને એમાં દસમા આશ્રયાનને મૂલ તરીકે મજર સમક્ષ રાખતાં કલ્પની દૃષ્ટિએ જ્યાં જ્યાં એને યોગ્ય ક્ષણે ત્યાં ત્યાં મૂલને અન્યાય કર્યા વિના પ્રસંગો યોગી વર્ણન વિસ્તાર કર્યો. એકલા પોતનપુરના રાજાની છઠ્ઠાઈના પ્રસંગ માટે તેમની અને ચૌદમી સંધિ રોકવામાં આવી છે. મૂપાલ રાજાને અર્ધુ રામ્ય અને પોતાની પુત્રી મહિષ્યને આપવા હતા; તેના ઔષિલ માટે અને પોતાની કવિત્વશક્તિ બતાવવા

सारु युद्धनो प्रसंग योजी भविष्यने पराक्रमी सिद्ध करे के. बा सिबाय आ प्रसंगनो बीजो करो उपयोग नथी. ए संधिओ काढी लेबामां आवे, तो पण वस्तुना प्रवाहमां जराय खल्ल पड़ती नथी. एटले बाहं एम ब्रह्मणे मानुं छे के धनपाळ कविए पोतानी “भविष्यदत्त कथा” महेस्वर सूरिए रचेल “नाणपंचमी” अथवा “ज्ञान-पंचमी कथा” नी अंतर्गत दसमा अने छेल्हा भविष्यदत्त आख्यान उपरयी रची छे अने तेथी ते महेस्वर सूरिनो अनुवर्षा एटले ई. स. नी असीआरमी सदीनी छेल्ही पच्चीसीमां अथवा बारमी सदीना आरंभमां थयो होबो जोईए-मारा आ अभिप्रायना समर्थनमां पं. लालचंद भगवानदास गांधीनुं आ वाक्य “साम्प्रतं प्रसिद्धा धर्मकटव-णिग्वंशोद्भवधनपालनिर्मिता.....अपचंशा भविस्सयत्तकहा ( पञ्चमीकहा ) अस्या एव प्रान्तकथायाः प्रपञ्चरूपा”” खास नोंधुं छुं. अहिआ वापरेलो “अस्या” शब्द महेस्वर सूरि रचित “पंचमी कथा” ( अर्थात् प्रस्तुत “नाणपंचमी” ) अने “प्रान्तकथा” एटले भविष्यदत्त आख्यान समजवानुं छे.

पछी छे एम कथुं के ज्ञानपंचमी कथा के सौमाम्यपंचमी कथा पुरता खेतांबर आजायना आचरक्षक महेस्वर सूरि गणायमां अने कनककुशल तथा क्षमाकस्याण वगैरे तेमने चिले चाल्या. अने भुतपंचमी कथा पुरता दिगंबर संप्रदायना अग्रिम प्रस्थापक धनपाळ गणाय ( कारण के आपणे आगळ जोधुं तेम मूल खेतां-बरोनी आ कथमां दिगंबर अंश उमेरी एने दिगंबरी ओप आपनार प्रथम कवि धनपाळ छे ) अने तेमने सिद्धसेन अपरनाम रईधु, श्रीधर वगैरे पोताना “भविष्यदत्त चरिय” मां अनुसर्षा.

### “नाणपंचमी कथा” अने तद्गत सुभाषितो

जैन तेम ज जैनेतर साहित्यमां, धर्मकथा, राजकथा, समाजकथा, नीतिकथा वगैरे जेम कथामेदो छे तेम पर्वकथाओनो पण एक खास मेद छे. पर्वोना इतिहास जेटलो ज पर्वकथाओनो इतिहास पण प्राचीन छे. ए पर्वकथाओना मूलगत विचारमां, विकासमां अने अंतिम लक्ष्यमां पोतपोताना लाक्षणिक रंगो पूरी प्रत्येक धर्म, संप्रदाये अने आजाये ए कथाओने पोतानी कथा तरीके अपनावी लीबी. एटले कथुं एम के कथानुं मूल खोखुं वणी बखत एमनुं एम रखा छतां कोई संप्रदायनी असुक पर्वकथा आपणने परिपुष्ट अने मांसल लागी स्थारे ए ज पर्वकथा बीजा संप्रदायमां बेदरकारी के एवा अन्य कोई कारणने छई तद्धन फिक्की अने निर्मात्त्य बनी गई. समयनी अनुकूलता—प्रतिकूलताए, सामाजिक परिवर्तनोए अने राजकीय प्रस्थावातोए पर्वकथाना साहित्यमां पण भरती अने ओट आपणां.

केवल तत्त्वज्ञाननी बातो अने विवादो साक्षरोने पचे; एटले जेबो ओछां विद्वान् होव तेम ज निरक्षर होय अर्थात् सामान्य लोकसमूह माटे ज्ञान साथे बोध आपी शक्या तेवी योजनामां आपणे कथासाहित्यमां मूल जोई शकथुं. आ हेतुथी धर्मना तहेवारो एटले के पर्वोने पसंद करवामां आव्या. अक्षय तृतीया, बोद्धी चोध, गणेश चतुर्थी, नाग पांचम, राधण छठ, शीळी सप्तमी अने जन्माष्टमी वगैरे पर्व दिवसोने अनुकूली जेम शास्त्रोए पर्वकथाओ रची तेम जैनोए पण अष्टाद्विका, पर्युषण पर्व, ज्ञानपंचमी वगैरे पर्वोने कई पर्व-कथाओ रची. तेमां कथा मासमां कथुं व्रत कोणे केवी रीते ग्रहण करथुं, यथाविधि पाठथुं अने केवी रीते उज्जवथुं अने एथी फल थुं वगैरे बखतो, पोतपोतानी लाक्षणिक शैलीधी, प्रसंगबैधिअ अने कव्यकौस-ल्यप्रवैक, काव्यचमत्कृति अने अलंकारोनी जमावट साथे, पोतपोताना धार्मिक वर्तुळमां रही, कथा लेखकोए चर्चा. आमां फळनी बाबतमां कथालेखकोए पोतपोताना धर्मनी सर्वोत्कृष्टतानी विशिष्ट प्ररूपणा करी; अने एथी करी, वणी खरी बाबतोनुं वणुं खरुं साम्य होवा छतां, दरेक पर्वकथा, धार्मिक सिद्धान्त पुरती, गिराळी बनी गई.



ઊપર જગાથી તેથી પર્વકથાના સાહિત્યની ઉત્પત્તિ અને વિકાસનાં જૈન લેખકોએ વિશાળ અને સર્વ-દેશીય કાળો આવ્યો છે. મૌન-૧૬૫૦, મેઠુ-૧૬૫૦, હોલિકા-૧૬૫૦, રજ-૧૬૫૦, અષ્ટાદશી-૧૬૫૦, પર્ણવ્રત-૧૬૫૦, દીપાવલી-૧૬૫૦ અને સૌભાગ્યપંચમી જે જ્ઞાનપંચમી કથા—બગેરે બગેરે પર્વકથાઓ જૈન પર્વકથા સાહિત્યના આધારસ્તંભો છે. એમાંની છેલ્લી અને અનેક દૃષ્ટિએ અપૂર્વ એવી શ્રીમદ્દેવસૂરિ રચિત આ “જ્ઞાનપંચમી કથા”માં આવતાં સુમાપિતો ઉપર હું ધ્યાન કરીને અહીં કહેવા માગું છું.

અભ્યારસુધી અપ્રકટ અને અનેક દૃષ્ટિએ અલૌકિક એવી અર્થગંભીર આ પર્વકથાના પ્રકાંડ વિદ્વાન લેખક શ્રીમદ્દેવસૂરિ વિક્રમીય સંવત્ ૧૧૦૯, પહેલાં થયા હોવા જોઈએ એ વાત આગળ ચર્ચાઈ ગઈ છે; તેઓ પોતાને સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવે છે. આથી વિશેષ કંઈ માહિતી પોતાને વિષે તેઓ આપતા નથી, તેથી તેમના જીવન અને કવન વિષે કશી ચર્ચા થઈ શકે તેમ નથી.

આ કથાપ્રબન્ધનું બીજું નામ ‘પંચમી માહાત્મ્ય’ પણ છે, કારણ કે એમાં પંચમીમાહાત્મ્યનું વર્ણન પ્રધાનપણે કરવામાં આવેલ છે.

મોક્ષમંદિરનું મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર જ્ઞાન છે. જ્ઞાનની આરાધનાથી તીર્થંકરાદિ મહાન્ પુરુષો ભવસમુદ્ર તરી ગયા છે અને જ્ઞાનની વિરાધનાથી અનેક દુર્ગતિમાં પળ પડ્યા છે. એટલે મોક્ષસિદ્ધિ માટે જ્ઞાન એક સર્વોત્તમ ઉપાય છે. જ્ઞાનના આવા અપૂર્વ માહાત્મ્યને જાણી—વિચારી પૂર્વાચાર્યોએ જ્ઞાનની ઉપાસના માટે જ ધ્યાન કરીને એક દિવસ નિયત કર્યો; અને તે કાર્તિક શુક્લ પંચમીનો. આ શુક્લ પંચમી ધ્યાન કરીને જ્ઞાનપંચમીના વિશિષ્ટ નામથી વધારે પ્રચલિત છે. આ પવિત્રતમ દિવસે પુણ્યશાલી જીવ મુનિની માફક પૌષ-ધાત્રિ વ્રત અંગીકાર કરી જ્ઞાનોપાસના કરવામાં ગાળે છે. તેઓ મંડારમાં રાંધેલી જ્ઞાનની એકમાત્ર ઉપકરણ પ્રતિઓને બહાર કાઢે છે. જે જે પ્રતિઓને શરદી, મેજ, જીવ, જંતુ આદિનો ઉપદ્રવ થયો જાણવામાં આવે તે તે પ્રતિઓને તે ઉપદ્રવમાંથી વિમુક્ત કરવાનું વિચારતા અથવા તો તે તે પ્રતિઓના પુનરુદ્ધારનું પણ નક્કી કરતા. તે દિવસે પ્રતિઓનું બહુ જ યત્નપૂર્વક પૂજન, અર્ચન, માર્જન બગેરે થતું. ચોમાસમાં જ્ઞાનમંડારો બંધ હોય છે. તે ચોમાસું પુરું થયે વહેલામાં વહેલી તકે ખોલવાના હોય છે. આ રીતે બીજી પંચમીઓ કરતાં કાર્તિક શુક્લ પંચમીનું જ માહાત્મ્ય વિશેષ છે. આ વ્રત કરવાથી સૌભાગ્ય ઇચ્છનારને સૌભાગ્ય મળે, આરોગ્ય ઇચ્છનારને આરોગ્ય મળે, કુલીન કુટુંબમાં જન્મ ઇચ્છનારને તેવા કુલીન કુટુંબમાં જન્મ પાવ, આંખ ગઈ હોય તો આંખ, પગ ગયા હોય તો પગ અને હાથ ગયા હોય તો હાથ પણ પાછા મળે અને છેવટ મોક્ષ પણ મળે એવો આ વ્રતનો પ્રભાવ છે. શાશ્વતોમાં સરસ્વતીશયન અને દેવઝડી એકાદશીનો પણ કંઈક આવો જ પ્રભાવ છે. દિગંબરોમાં જ્ઞાનપંચમીને બદલે શ્રુતપંચમી શબ્દ વધારે પ્રચલિત છે.

વ્રતો તો બના છે પણ આ રીતે જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું મહત્ત્વ નિરાલું છે. સૌ સંપ્રદાયો પોતપોતાની અનોખી રીતે વ્રતો ઉજવે છે, પણ જૈન પ્રથામાં ધ્યાનપૂર્વક એ કે એટલે કરતાં પારલૌકિક માવના તરફ વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું હોય છે. પર્વ પર્વ પસંદ એ વર્ષમાવનામાં ન્યૂનાધિક્ય જરૂર સંભવે. તીર્થંકરોનાં પથ્થર, જન્મ, દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન અને નિર્વાણ એ પાંચ દિવસો કલ્યાણકલા કહેવાય છે. પર્વ પાછલામાં વિવિધ તીર્થંકરના કોઈપણ કલ્યાણકલ્પ હોય પણ એ કારણે ચાલતા પર્વનો કેવલ એક જ હેતુ હોય છે અને તે જ્ઞાન—ચારિત્ર્યની વૃદ્ધિ અને મુદ્ધિ દ્વારા આત્મસિદ્ધિ.

એટલે જ્ઞાનની સર્વતિષ્ઠાપિતા સંબંધે આવશે ઊપર જોડે તેમ જ મત છે. જ્ઞાન એટલે પ્રતિઓ—પુણ્યકો; અને પુણ્યકો એટલે જ્ઞાનમંડારો. આમ સૂર્ય અને ચંદ્ર વસ્તુના મુદ્ધા સમગ્રી વસ્તુને તેમ જીવે. જાણ્યું. પ્ર. ૪

ज्ञानभंडारोमां साचववामां आवता पुस्तकोनीं शाहीमां गुंदर पडतो होवाची अने चोमासाची ऋतु मेजवाळी होवने कारणे चोमासामां जो प्रतिओने उषाडवामां आवे तो प्रतिमा पन्नाओ एक-बीजा साथे चोटी चव घूरो संभव छे. आ माटे प्रायः चोमासामां ज्ञानभंडारो बंध राखवामां आवे छे; अने प्रतिने बराबर मांकी मुक्ती देवामां आवे छे. आ बंधनक्रियाने लगती एक कहेवत पण जैन मुनिवर्गमां प्रचलित छे “पुस्तकाने ऋतुनी जेम मजवूत बांधवुं.” पुस्तकरक्षाने माटे घणी घणी प्रतिओना प्रान्तमागमां निम्नोक्त श्लोक जेवा प्रवर्तना अनेक श्लोको लखवामां आग्या होय छे. जेमके :-

अग्ने रक्षोजकाद्वेष्टेभ्यश्चैव्यो विशेषतः । कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥

उदकानकचौरेभ्यो भूषकेभ्यो हुतावनाय । कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥

वर्षाऋतुमां ज्ञानभंडारोमां पेसी गयेल मेजवाळी हवा पुस्तकोने बगाडे नहि अने पुस्तको सदा फेतानी स्थितिमां रहे ते माटे तेने ताप खवाडवो आवश्यक छे. ज्ञानभंडारो चोमासामां बंध होई तेनी आसपास धूल, कचरो एकठो थाय ते पण स्वाभाविक छे. आ कचरो साफ न थाय तो उधईनो डर रहे छे. चोमासुं पुरुं थई रह्या पछी आ बंधुं करवा माटे वहेलामां वहेलो समय पसंद करवो जोईए. अने एटला माटे कार्तिकशुक्ल पंचमी वधारे उपयुक्त छे. कारण के प्रखर ताप अने मेजवाळी हवा ए बनेनो अतिरेक आ समये होतो नथी. एक शहरमां एक करतां वधारे भंडार पण होवा संभव छे. भंडार खूब ज विशाल होवानी पण शक्यता छे. एटले प्रतिओनुं संमार्जन काम एक बे भाडुती माणसोथी थाय एम पण जणायुं नहि तेथी धर्माचार्योए कार्तिकशुक्लपंचमीने एक धार्मिक तहेवार तरीके अने ते पण ज्ञानपंचमी तरीके नियत करी ते विक्से प्रतिओना पूजन, अर्चन, मार्जन अने लेखन, लिखापन करवा, कराववानुं अने तेम करे तो महत् पुण्य उपाजन करवानुं प्ररूप्युं. ज्ञानपंचमी माटे अनेकविध तपो योजनां. तेना उत्सव अने उजमणाओ योजना. तेनी अनेक जात-नी पूजाओ रचाई, गथाई अने तेने छीबे एवं वातावरण बनी गथुं के करोडो भवना पाप एक ज पदना के एक ज अक्षरना ज्ञानथी बळी शकै छे एवं मनाव लायुं.

आवा जैन ज्ञानभंडारो पाठण, जेसलमीर, खंभात, लीबडी अने कोडाय कगेरे स्थळे छे. आ भंडारोमां एकछा जैन पुस्तकोनो ज संग्रह नथी. एना स्थापकोए अने रक्षकोए दरेक विषय तेम ज दरेक संप्रदायना पुस्तको एकठा करवानो प्रशंसनीय प्रयत्न कर्यो छे. घणी वखत एवं बन्ध्याना दाखलाओ मौजूद छे के ज्यारे अत्यंत उपयोगी जेनेतर ग्रन्थो जैन ज्ञानभंडारमांथी मळी आग्या होय. पुस्तको केवल कागळ उपर ज नहि परंतु ताडपत्र अने कापड उपर पण लखायेला मळी आग्या छे.

अग्नि, मेज, शरदी, उधई, बांदा, ऊंदर, कुदरती विघ्न अने धर्मांध यवनोना नाशकारक पंजामांथी ज्ञान प्रत्येनी जीवती जैनभक्तिने परिणामे बची गयेला आज पण एटला बधा भंडारो छे के जेमणे सेंकडो पाश्चात्य अने पौर्वात्य विद्वानोने अने छापखानाओने पुष्कळ खोराक घूरो पाड्यो छे अने हजी पण पाड्ये.

ज्ञान आपवामां मुख्य साधन प्रति के पुस्तक अने ए प्रतिओने संग्रहवामां मुख्य स्थळ एठ्ठे के ज्ञानभंडारनी अगल्य समजी, स्वीकारी ज्ञानप्रिय आचार्योना सदुपदेशथी के पोतानी स्वामाविक इच्छाथी अनेक राजाओए, मंत्रीओए तेमज धनाढ्य श्रेष्ठीओए तपस्वर्याना उबापन मिमिरे, आगमभवनना कारणे, पोताना कल्याण माटे के पछी पोताना स्वर्गवासी आत्तजननी स्मृतिमां नवा पुस्तको लखावने के ज्ञानानी प्रतिकृति करावडवने अथवा कोई ज्ञान भंडारो बेचतुं होय तो तेने बेचाता छईने पण ज्ञानभंडारोनी स्थापना करी छे.



आका ज्ञानमंडारौनी स्थापनामां भाग लेनार अथवा आका ज्ञानमंडारो स्वयं स्थापनार राजाओ पैकी बे राजाओना—सिद्धराज अने कुमारपालना—नाम मुख्य छे. मंत्रीओमां प्राग्वाटजातीय महामात्य वस्तु-पाल—तेजपाल अने ओसवाल जातीय मंत्री पेयडशाह अपस्थाने छे. धनिक गृहस्थो के जेम्णे ज्ञानमंडा-रोनी स्थापनामां के संवर्धनमां भाग लीयो छे ते अथवा जेम्णे पुस्तकोनी प्रतिओ लखावी आधिकतरी रीते ज्ञानवृद्धिमां फाळो नौधान्यो छे ते धनाढ्य सज्जनो पैकी धरणाशाह, कालुशाह अने मंडलिक मुख्य छे. केटलाक अछीओ एवा पण हता के जेम्णे एक ज ग्रन्थनी अनेक नकलो लखावी हती ज्यारे असुक एवा पण हता के जेम्णे कल्पसूत्रनी घणी घणी प्रतिओ लखावी गामोगाम भोकली हती. आ रीते आ ज्ञान-संस्थानी उत्पत्ति अने विकासमां राजा-महाराजाओ, मंत्री—महामंत्रीओ अने धनिक अछीओनो न भूलाब तेबो सुंदर फाळो छे.

महेश्वरसूरि, नाणपंचमी कहा, ज्ञान, ज्ञानमंडार अने ज्ञानपंचमी व्रत वगैरे आनुषंगिक बाबतोनो विचार करी हवे आ “नाणपंचमी कहा”मां हुं आवे छे तेनुं तदन संक्षिप्त वर्णन नीचे प्रमाणे आपुं छुं.

कथालेखक श्रीमहेश्वरसूरिए पोते ज कथाना प्रान्तभागमां कहुं छे तेम आ समग्र कथा ग्रन्थ बे हजार गाथामां लखायेलो छे. ग्रन्थ पद्यमां छे. एमां वापरेली भाषा जैन महाराष्ट्री प्राकृत छे. एमां दस आख्यानो छे जेमानुं प्रथम तथा छेलुं पांचसो गाथाओ रोकी तथा बीजाथी नयमा सुधीना प्रत्येक आख्यान सवासो सवासो गाथाओमां समाविष्ट करी आ ग्रन्थरत्नने बराबर बे हजार गाथामां समाप्त करवामां आव्यो छे. ज्ञानपंचमीव्रतमाहात्म्यनां सूत्र बडे सर्व आख्यानमणिओने सळंग रीते परोववामां आव्या छे. दरेक आख्या-ननो हेतु पंचमीव्रतमाहात्म्यनो छे. डगले अने पगले ए व्रतनी सर्वोत्कृष्टतानी बात कहवामां आवी छे. व्रत, नियमधारण, तपश्चर्या, वगैरे सर्व बाह्य क्रियामां पंचमीव्रतने उच्चस्थान आपवामां आव्युं छे. आगन्तुक आपसिने आकती रोकवा अने चालु विपत्तिमांथी सफलतापूर्वक पारगमन करवा, ज्ञानपंचमीव्रत समजण अने विधिपूर्वक करवानो एक ज राजमार्ग जे छे ते बताववामां आव्यो छे. आ संसारमां कोईने भाग्यवान् थवाना अने गणावाना कोड होय, कोईने खानदान कुटुंबना नबीरा बनवानी एकमात्र इच्छा होय, कोई मरण पर्यंत अनारोग्य न आवे एवी ज अभिलाषा सेवतो होय, कोई बंदीखानामां पड़ेलो जीव बंदीखानामांथी मात्र मुक्त थवानो ज एक मनोरथ पार पड़ेलो जोवानी प्रतीक्षा करी रखो होय, कोई परदेशमां गयेल जनना संयोगमां ज समस्त जीववना साफल्यनो साक्षात्कार देखी रखुं होय, तो कोई पोतानां आंख, नाक, कान, हाथ अने पगनी खोड खांपण दूर थयेली जोवा माटे ज जाणे के जीवी रखुं होय—इत्यादि इत्यादि ऐहिक कामनाओनी तृप्ति अने छेबट मोक्ष जेवी आमुष्मिक वांछनानी सिद्धि माटे ज्ञानपंचमीव्रतनुं यथामिति ग्रहण, पालन अने उचापन ए ज एक अमोघ अने सद्यःप्रत्यकारी मार्ग छे ए बातनुं प्रतिपादन समग्र ग्रन्थमां जरा पण अभिनिवेश बिना बहु भारपूर्वक करवामां आव्युं छे. कोईने द्वीपांतरमां जंबुं होय अने तरत ज बिमान हाजर थाय, करोडो माईल दूर खजन गया होय अने आववा सुझानी पण आशा न होय ए तरत ज आवी मळे, मरण ज जेनो एकमात्र उपाय छे एहुं कलंक घडीना छडा भागमां चात्रुना कचवाट साथे क्याय अदृश्य थई जाय, आवी आवी अनेकानेक अशक्य लागती वस्तुओ, शुभभावयी ज्ञानपंचमी व्रत करनारने माटे तदन शक्य छे ए अद्वेय सत्य तरफ लेखके ज्यां अने स्थां सफलतापूर्वक अंगुलिनिर्देश कर्यो छे. टूंकामां ज्ञानपंचमी व्रतनुं शास्त्रोक्त रीते ग्रहण, पालन अने उचापन सर्वसिद्धिप्रदायक छे एम लेखके निश्चित भावे जणाव्युं छे.

जयसेन, नंद, भद्रा, वीर, कमळा, गुणानुराग, विमल, धरण, देवी अने अविष्यदत्त एवां आ कथाना दस आख्यानोनो अनुक्रमे नाम छे.

પરંપરાથી આ વાતો ચાલી આવે છે તેને સંક્ષેપમાં મેં કહી છે એમ વિદ્વાન કથાલેખક દરેક આહ્વાનના પ્રાન્ત ભાગમાં નિરભિમાનપણે કહે છે. પરંતુ આ “નાળપંચમી કહા”થી પ્રાચીન કોઈ જ્ઞાનપંચમીકથા-વિષયક ગ્રંથ આપણને ઉપલબ્ધ નથી તેથી આ દસેય આહ્વાનોનાં મૂલ ક્યાં હશે તે શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે. કનકકુશલે, ક્ષમાકલ્યાણે, મેઘવિજય ઉપાધ્યાયે જે જ્ઞાનપંચમીવ્રતમાહાત્મ્યવિષયક કથાઓ અને વાકા-વ્યવહારો લખ્યાં છે તે વધા વરદત્ત-ગુણમંજરી કથાના નામે ઓળખાય છે અને “નાળપંચમી કહા” તથા “વરદત્ત ગુણમંજરી કથા” વચ્ચે પલ્લસામ્ય હોવા છતાં પાત્રમેદ, સ્થલમેદ અને પ્રસંગમેદ જરૂર છે. ઇટલે કે એ પ્રણેય ઉત્તરકાલીન લેખકોએ મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા”માંથી કથાનું લીધું નથી એ વાત સુસ્પષ્ટ છે. છતાં “વરદત્ત-ગુણમંજરી” કથાના પળ મૂલ શોધવાં હાલ મુશ્કેલ છે. અલગત જ્ઞાનપંચમી કે શ્રુતપંચમી ઉપર જેટલા દિગંબર આચાર્યોએ જે જે કાંઈ લખ્યું છે તે વધાનું મૂલ પ્રસ્તુત કથાના ભવિષ્યદત્ત નામના દસમા આહ્વાનમાં છે એ વાત આપણે ઉપર જોઈ ગયા. આ દિગંબર આચાર્યો પૈકી ધર્કટવંશીય વળિગ્ધનપાલ, સિંહસેન અપરનામ રઈધુ, વિબુધ શ્રીધર અને બ્રહ્મચારી રાયમણ ખાસ નોંધને પાત્ર છે.

પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા”ના પ્રત્યેક આહ્વાનમાં રાજાઓ, દ્વીપ-દ્વીપાંતરો, નગરીઓ વગેરેનું ઘણી જ આલંકારિક અને ઘણી વખત શ્લેષાત્મક ભાષામાં વર્ણન કરાયેલું છે. ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક, અને વ્યાવહારિક પ્રસંગો સર્જી તમામ ઉપયોગી વિષયો ઉપર અમૂલ્ય સુભાષિતો ગોઠવ્યાં છે. તે વચ્ચે સમાજમાં પ્રચલિત કહેવતોનો પણ છૂટથી ઉપયોગ કર્યો છે. ગ્રંથ બાંધતા વેંત જ લેખકની સર્વતોમુખી પ્રતિભાનો પરિચય આપણને થયા વિના રહેતો નથી. કાવ્ય, અલંકાર, નીતિ, વ્યવહાર અને ધર્મ એ તમામ વાક્યતત્ત્વો લેખકને તલસ્પર્શી અભ્યાસ હતો. પ્રાકૃત ભાષા તરફનો એમનો સકારણ કોહ અને ચતુર્વિધ સંઘની મહાનુભાવતા વિષેના તેમના વિચારો રોચક અને સૂચક છે.

અને તેમના અનેકવિધ, અમૂલ્ય, આહ્વાદજનક, કવિત્વ હાસ્યજનક, અને અભ્યાસપૂર્ણ, વેધક સુભાષિતો વિશે તો કહેવું જ શું ! જરા પણ સાંપ્રદાયિક વ્યામોહ વિના મને નમ્રપણે કહેવાનું મન થાય છે કે આ “નાળપંચમી કહા”ના કોઈ પણ અંશ તરફ ધ્યાન નહિ આપતાં કેવલ સુભાષિત-અંશ ઉપરથી જ એનું નિરપેક્ષપણે મૂલ્યાંકન કરવાનું કોઈ આપણને કહે તો પણ આપણે અસંદિગ્ધતાથી કહી શકીએ કે આ કથા-ગ્રંથ-રત્ન અજોડ અને અમર થવા સર્જાયો છે. કળાદ, કપિલ અને કાલિદાસે, વાલ્મીકિ, વ્યાસે અને વાત્સ્યાયને, સિદ્ધસેને અને સ્વમંતભદ્રે, હરિભદ્રે અને હેમચંદ્રાચાર્યે સુભાષિતોનો છૂટે હાથે ઉપયોગ કર્યો છે. એ વધાના સુભાષિતોનો યત્નિકવિત્ અભ્યાસ કરવાનું મને સમ્માન્ય પણ મળ્યું છે. છતાં મારે ઇટલું અહિંયા કહેવું જોઈએ કે મહેશ્વરસૂરિએ “નાળપંચમી કહા”માં વાપરેલ સૂક્તિઓ સર્વદેશીય છે એના કરતાં તે વિશેષ મૌલિક છે. લેખકની નવનવોન્મેષશાલિની પ્રતિભાનો જે દૃઢ અને અવિસ્મરણીય પરિચય એ સુભાષિતો દ્વારા મને થયો અને એ પરિચયથી મને જે અલૌકિક આનંદ થયો તે હામગ અવર્ણનીય છે. “રસાત્મકં કાવ્યં વાક્યમ્” અને “રસો વૈ બ્રહ્મ” કે શ્રી મુનશીજીનો વર્તમાનયુગને બંધવેસતો “રસોહાસ” યા “રસાલાદ” શબ્દ જરાય ઓટા નથી. આમ તો નીતિ, શોક્ય, સ્ત્રીજાતિ, પ્રેમ-કોહ, કન્યા, મરણ, મિત્રતા, શાલ-વૈષ્ણવ, દાંપત્ય, યાચના, વિશ્વધર્મ, વ્રતગ્યા, પ્રતિજ્ઞા, ધર્મ, સમભાવ, વ્યવહાર, આય, વ્યય, ધન, નિયમ, વિશ્વશુદ્ધિ, અમાલ, સતી સ્ત્રી, રતિવિષા, દારિદ્ર્ય, આશા, નિરાશા અને રાજનીતિ इत्यादि इत्यादि વિષયોનાં અનેકાનેક, સૌલિક, તલસ્પર્શી, અભ્યાસસૂચક અને વેધક સુભાષિતો વાપર્યાં છે જે દરેકને અહીં અર્ચવાનો જરાય અવકાશ નથી તેથી માત્ર અમુકવા અહીં નમૂનાઓ આપી સંતોષ પકડીશ.

## સુભાષિતો

ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક અને વ્યાવહારિક પ્રસંગો સર્જી આવશ્યક વિષયો ઉપર મહેશ્વરસૂરિ એવા ઘણાં સુભાષિતો વાપર્યા છે જે વાંચનારી તેમના સામાજિક, ધાર્મિક, નૈતિક અને વ્યાવહારિક અદ્યુત જ્ઞાનનો અને તેમની અપૂર્વ વેધક દૃષ્ટિ તથા અઠંગ અમ્યાસનો આપણને સંપૂર્ણ પરિચય મળે છે. પ્રચલિત કહેવતો, શિક્ષાસૂત્રો અને સમયાનુકૂળ સુભાષિતો ઢગલે અને પગલે વાપરી તેમણે તેમના તે તે વિષયના સ્પર્શથી અમ્યાસથી આપણને જ્ઞાત કર્યા છે. સુભાષિતોના વારંવારના ઉપયોગથી આપણી સુરુચિને જરાય પ્રભાવિત થતો નથી એ વતાવે છે કે તેમને કલ્પાની દૃષ્ટિ પણ સિદ્ધ હતી. સ્ત્રી માનસનો તેમને ઘણો જ ચારીક અમ્યાસ હતો. નમ્ર સ્વભાવ અને નક્કર ઘટનાઓથી વ્યાપ્ત શિક્ષાસૂત્રોનો ઉપયોગ પણ તેમણે આસ્વાદ્યને આસ્વાદ્યને છૂટે હાથે કર્યો છે. ઘણું ઘણું લખીને જ કહી શકાય તેવી વાતો સમયાનુકૂળ, પ્રચલિત, અને કાવ્યમય શિક્ષાસૂત્ર દ્વારા લેખક કૌશલ્યપૂર્વક વતાવી શકે તો જ અને હ્યારે જ લેખક પ્રતિભાસંપન્ન છે એમ કહી શકાય.

ઉપર્યુક્ત તમામ કથનોને બરાબર સમજવા આપણે થોડા સુભાષિતોને સમજવા પ્રયત્ન કરીએ:—

ક્રિયા ગમે તેવી લઘુ હોય પણ જો તે શુભભાવપૂર્વક કરવામાં આવી હોય તો મુશ્કેલી અપમાની વાત છે એ વતાવવા લેખક અમૃતાંશનો દૃષ્ટાંત આપી કહે છે:—

“વિસમવિલેખ મરતં કિંચિદ્ દુઃખદામયસો ?” ॥ ૧૧૧ ॥

સ્ત્રીઓ માટે શોક્યનું હોયું જેટલું આ સંસારમાં દુઃખદાયક છે તેટલું વીણું કશું દુઃખદાયક નથી એ સૂચવવા સ્ત્રી માનસના અજોડ અમ્યાસી શ્રીમહેશ્વરસૂરિ પ્રથમ આલ્યાનની ૩૯ મી ગાથામાં કહે છે:—

“નરિ દલિખો વિ હુ અપા અવલખજો ગુણેહિં રહિઓ વિ ।

મા લગુણો વહુઅજો અહ રાવા વલખદી વિ” ॥ ૧૧૨ ॥

મર્ત્ય ગુણવાન અને ચક્રવર્તી રાજા હોય પણ વહુ સ્ત્રીઓ વાળો હોય તો તેના કરતાં નિર્ગુણ અને હલ્લ શાંકનાર સ્ત્રી જો તેને એક જ સ્ત્રી હોય તો તે સારો. શોક્યનું હોયું સ્ત્રીઓ માટે દુઃખની પરંપરાનું એક મોટું કારણ અનાદિ કાલથી મનાતું આવ્યું છે—ભ્રાસ કરીને હિંદુ સંસારમાં. શોક્યની પ્રથા તરફનો મહેશ્વરસૂરિનો સંચોટ અણગમો આપણને એવા અનુમાન કરવા તરફ લઈ જાય છે કે ઈ. સ. ની અગીઆરમી સદીમાં શોક્ય કરવાની રીત કાંતો વિશેષ પ્રચલિત હતી અથવા તેના તરફ ઘણો જ સંકલ્પ અને સ્પષ્ટ અણગમો હતો. આટલું કહેવા છતાં પણ વાચકના મનમાં રહેને શંકા રહી જાય એમ માની લેખક તે જ આલ્યાનની ૪૨ મી ગાથામાં બુલંદ સ્વરે પોકારીને કહે છે:—

“સંકરહરિચંમાણં મઠરી કચ્છી અહેવ ચંચાળી ।

વહુ અહ પહુણો હટ્ટા લો મહિલા અવરહા છેલી” ॥ ૧૧૩ ॥

શંકરને જેમ ગૌરી, વિષ્ણુને જેમ લક્ષ્મી અને બ્રહ્માને જેમ સાવિત્રી હૃદ્ય છે તેમ પતિને મહિલા હૃદ્ય હોય તો તે મહિલા; નહિ તો ચકરી. અગીઆરમી સદીનો, સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યનો જન્મર દિમાયતી લેખક એવી પણ આગલ કહે છે અને એ જ આલ્યાનની ૪૬ મી ગાથામાં અંતિમ વાક્ય ઉચ્ચારે છે:—

“વિહરો વરવાસો સમ્મો મોહાણ હોહ મહિલાય ।

હરો વરગો મણિઓ સત્તેસુ ચ કપિયા મો વિ” ॥ ૧૧૪ ॥

પ્રોટ મહિલાઓ માટે તો વરવાસ જો શોક્ય વિનાનો હોય તો જ તે સ્વર્ગીય છે; અન્યથા શાકમાં તો તેને નરકગુહ્ય જ કહેલ છે. ક્રોધ, વિયોગ, પુરુષસ્વભાવ, રંજાપણું, કન્યાઓનું વાહુલ્ય, અને દારિદ્ર્ય ક્ષિરે ઉપરના શ્રીમહેશ્વરસૂરિના મંત્રવ્યો સુંદરી નામના સ્ત્રી પાત્રના મુખમાં મુકેલ વાક્યો દ્વારા આપણને સ્પર્શક મળે છે:—

“કિંવૃજો વિ હુ પળખો દુઃખલં કહવાકળં મને દેહ ।  
 જો પુળ મૂલચિહ્નો સરળં ચિય કુળદ્વ ઝુલ્લનં ॥ ૧૧૬ ॥  
 ઘરિ માં જાઓ નેહો હોઝનં માં પુજો દલં નહો ।  
 બલંસનં વિ સેવં કોષળરિહ્નો નિહાળસ્ ॥ ૧૧૭ ॥  
 અવરાદેળ ચિરસો દુઃખલં ન વિ દેહ વહુહો કહ વિ ।  
 અવરાદેળ ચિના પુળ જીવં સો નિશ્ચલં કોહ ॥ ૧૧૮ ॥  
 મળવહુહો ચિરસો ચિનાવરાદેળ કમ્મલોસાઓ ।  
 સરિઓ સરિઓ દુઃખદ્ અંગાદ્ મદ્મસહો ય ॥ ૧૧૯ ॥  
 ધક્ષા તા મહિકાઓ જાળં પુરિસેહિં કિતિમો નેહો ।  
 ધાપ્પ જાઓ પુરિસા મહુવરમરિસા સહાચેનં” ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ:—જેહ ઓછો થયો હોય તો પળ યુવતીઓના મનને અતિદારુણ દુઃખ આપે છે તો તે જેહ સમૂહો નષ્ટ થાય તો તો મરણ જ નિપજાવે. પ્રથમથી જ પ્રેમ ન બંધાય તે સારું; પરંતુ એક વસ્તુ દૃઢ થયેલો જેહ નાશ પામે તે તો ઠીક નહિ જ. પાછલ્લી નષ્ટ થનાર નિખિના દર્શન પહેલેથી જ ન થાય તે શ્રેષ્ઠ. પ્રિય-જન અપરાધે કરીને જો વિરક્ત થાય તો તે દુઃખકારક નથી થતો; પળ અપરાધ વિના રાગરહિત બનેલો વહુમ મરણનું નિમિત્ત અવશ્ય બને છે. પૂર્વકર્મના વિપાકે અપરાધ વિના વિરક્ત બનેલ પ્રિયજન જેમ જેમ બાદ આવે તેમ તેમ શરીરમાં પેટેલ શત્રુની જેમ દુઃખ આપે છે. આટલું કહ્યા પછી સુંદરી પાસે લેલક બોલાવડાવે છે “તે મહિલ્લો બન્ય છે જેઓને પુરુષો સાથે કૃત્રિમ જેહ છે” इत्यादि इत्यादि. કૃત્રિમ જેહ હોય અને તે નષ્ટ પાય તો મનને આઘાત ન લાગે પરંતુ પ્રેમીજન સાથે ઓતપ્રોત થઈ ગયા પછી પ્રેમનો વેગ કમી થતો દેખાય તો અવશ્ય લાગી આવે. તો પછી અમર જેવા ચંચલ અને હોલુપી સ્વભાવવાળા પુરુષો સાથે પહેલેથી જ કૃત્રિમ જેહ રાખ્યો હોય તો પાછલ્લી દુઃખ સહન કરવાનો વસ્તુ ન આવે. આ છેલ્લી કહેવતમાં ગોઠવેલ અથવા સૂચવેલ નક્કર સત્ત્વ પૂરતા, સુંદરી સાથે, લેલક સંમત છે કે નહિ તે તો ન કહી શકાય પરંતુ વિના કારણે રાગરહિત બનનાર પ્રિયજન મહાન્ આપત્તિનું કારણ છે. ઇટલું તો લેલક સુંદરીની જેમ જરૂર સહૃદયતાથી માનતા જગાય છે. આગલ ચાલતાં આ વધા દુઃખનું કારણ જેહ છે એમ કલ્પી અસંગ માવને પોષનારાઓને લેલક અંજલી આપે છે. જુઓ:—

“નેહો બંધનમૂલં નેહો લજ્ઞાદનાસઓ પાવો ।  
 નેહો દુઃખદ્મૂલં પદ્મિયદ્ દુઃખલઓ નેહો ॥ ૧૨૧ ॥  
 ધક્ષા તે વરમુણિઓ મૂલં નેહસ્ત્ત જેહિં પરિચિહ્નં ।  
 ધક્ષાળ વિ તે ધર્મના ચાલ ચિય જે તથં પત્તા” ॥ ૧૨૨ ॥

અર્થ:—જેહ એ બંધનનું મૂલ છે; જેહ તો લજ્ઞા વગેરેનો નાશ કરનાર પાપ છે. દુર્ગતિનું મૂલ પણ જેહ જ છે અને હંમેશની દુઃખદાયક વસ્તુ પણ એ અનુરાગ જ છે. માટે તે શ્રેષ્ઠ મુનિઓ બ્રહ્મવાદને પામ છે કે જેમણે જેહનું મૂલ કાપી નાશ્યું છે અને એ બ્રહ્મ મુનિઓમાં તેઓ તો ખાસ બ્રહ્મવાદને પામ છે જેમણે બાલ્યપણમાંથી જ તપ આદર્યું છે. અહિં આ લેલકની સહૃદયતા સ્પષ્ટ તરી આવે છે. વ્યાવહારિક જ્ઞાનમાં લેલક કેટલા પ્રવીણ હતા તેની તો સુંદરીના મુખમાં મુકેલ નિશ્ચોક્ત શ્લોકો આપણે બાંધીએ છીએ સ્વારે આપણને પૂરેપૂરી જાણ થાય છે:—

“નવહુલ્લેખ વર્ણનં ચાલ્લાળ વ પુગવાળ નિવમેળ ।  
 નિહોસાળ વિ દોસા સંભાવિતિ કોપ્પહિં” ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ:—નવહુલ્લેખો, યતિઓ અને ચાલકો ભલે નિર્દોષ હોય પણ જો એકલા હોય તો તેમનાં જોડો દોષની સંભાવના કરે છે. આગલ વધી લેલક એક શાશ્વત સત્ત્વ સુંદરીના મુખે ઉપારે છે. તેઓ કહે છે

કન્યા જન્મે સ્વારે શોક કરાવે છે; ડંમરે મોટી થાય ત્યારે ચિંતા કરાવે છે અને પરણે સ્વારે હાર્ષ કરાવે છે. આ રીતે કન્યાનો માપ હંમેશનો દુઃસ્વીયો જ હોય છે. જુઓ :—

“વચ્ચગાદ સોમો વર્તુલીય ચ વહુય ચિતા ।

પરિણીવાદ ઉદન્તો હુવદ્વિષા દુનિષ્ણો ભિષં” ॥ ૧૧૮૬ ॥

કેટલું વાસ્તવિક ચિત્ર !

મહેશ્વરસૂરિના શિક્ષાસૂત્રો જેટલાં સચોટ છે તેટલાં મૌલિક છે. એમાં મરેલ વિશાલ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને અનુભવયુક્ત ઠાંઠકાપણું લગમગ અદ્વિતીય છે. “પંચતંત્ર”માં કે “હિતોપદેશ”માં જે હિતશિક્ષાઓ પ્રબલક વાર્તામાં ગોઠવેલ છે તેવી જ અહિં આ પણ આશ્ચર્યને આશ્ચર્યને આપણને જડી આવે છે. આ શિક્ષાસૂત્રો તેમના પૂર્વવર્તી સાહિત્યમાંથી મહેશ્વરસૂરિએ શબ્દફેર સાથે તપઝાવી કાઢ્યા હોય એમ પણ દેસાતું નથી. કારણ કે દરેક શિક્ષાસૂત્ર એટલું મૌલિક દેસાય છે કે આપણને જરાય એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી કે લેખકનાં અનુભવમાંથી અને સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણમાંથી એ હિતશિક્ષા સીધે સીધી ટપકી શબ્દનું સ્વરૂપ પકડે છે. મારી આ માન્યતા મને એમ કહેવા પ્રેરે છે કે લેખક સમાજના અને સંસારના હંડા અમ્યાસી હતા. તે ઉપરાંત આ અનુભવ તેમણે કોઈ બીજા પાસેથી મેલ્યો હતો એમ પણ નહિ પરંતુ તેઓ પોતે ગૃહસ્થ જીવન સારી રીતે મોગવું હોવું જોઈએ. અન્યથા એમની ઉક્તિઓમાં જે સામર્થ્ય અને વેગ છે તે સંભવી શકે નહિ. માની પુરુષોના મનને દુઃખ આપનાર વસ્તુની ગણના કરતી વખતે લેખક કહે છે :—

“અદમ્યસ્વાગમકથં કજ્જભિનાસો રિષં ચ ગુણવિદા ।

પશુવયારાકરણં વૃન્તિ કુ માણસિહવાણ” ॥ ૧૧૯૨ ॥

અર્થ :—કલંક, અકાર્ય, કાર્યતું બગડવું, દેવું, ગુણનિંદા અને પ્રત્યુપકાર ન કરવો આટલાં બાનાં માની પુરુષોને દુઃખ દે છે. સર્વ મયમાં મરણનો ભય સૌથી મોટો છે. માણસ મરવાની તૈયારીમાં હોય છતાં મરણ ગમતું નથી એ વતાવવા સૂરિશ્રી કહે છે :—

“અંગીકય મિ મરણે મરણમયં તદ વિ હોહ જીવસ્સ ।

કહ્મોસહસ્સ પાણં કહ્મવં મિય મિયમજો જેણ” ॥ ૧૧૯૩ ॥

અર્થ :—મરણ અંગીકૃત કર્યું હોય છતાં પણ જીવને મૃત્યુનો ભય હોય જ છે કારણ કે કહ્મવા ઔષધતું પાન નિયમપૂર્વક કહ્મવું જ હોય છે. જી કહિ પણ નિરાધાર હોતી જ નથી. જી સમાવ જ એવો છે કે ગમે તે અવસ્થામાં એને સ્વામી તો જોઈએ જ. આ અનુભવજન્ય ઘટના સૂરિવર્ય નિમ્નોક્ત સુમા-ચિત્તામાં ગોઠવે છે :—

“જળજો કુમારમાથે તાવ્થે તદ વ હોહ મત્તારો ।

વિદુત્તર્જસિ કુત્તો ન કવા મિ મિરાસિના મારી” ॥ ૧૧૯૪ ॥

અર્થ :—કૌમાર્ય વખતે માપ, જુવાનીમાં ધની અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્ર રક્ષણ કરે છે. મારી કહિ નિરાશ્રિત હોતી જ નથી. “Suspicion in friendship is poison” એ ત્રિકાલાવાધિત સત્ય લેખક નિમ્નોક્ત સુમાધિતમાં ગોઠવે છે :—

“કુલ્લકુલિવારો અહ કીરહ દુવરકોવકચમેસુ ।

તદ અહ વહ્મદ્વચિય તા મેહો મિલિમો વૃવં” ॥ ૧૧૯૫ ॥

અર્થ :—યોગ્ય વચન છે કે અયોગ્ય એ વિચાર બીજા કોનેના વચન પરત્વે કરવામાં આવે એ તો જાણે કે કીરહ પરંતુ એ જો પ્રિયજનના સંવેષમાં કરવામાં આવે તો તો પછી એ કોહ કુત્રિમ જ છે એમ જ સમજવું જોઈએ. કાલે કોને કાંઠા ન ચહે એ સર્તમાન કોનોકિ તે વખતે કેટલી પ્રચલિત હતી તેવું પ્રશ્નના નિમ્નોક્ત સુમાધિત પૂરું પાડે છે :—

“બાહ્યાનં તરુણાનં કરુણાં વેદાં સુદેવ લોકાનં ।

કીરંતિ નેચ જેનં દુઃખ કષ્ટા પદમંધાર્ય” ॥ ૧૧૨૪૪ ॥

પ્રિયમેલિકાનો સ્પર્શ ય્યારે દ્રમકને બાળે છે ત્યારે દ્રમક વિચાર કરે છે કે આવી રૂપવતી કન્યા અચ્ચારસુધી અવિવાહિત રહે નહિ કારણ કે પાકેલી અને છાદુ રસ્તામાં આવતી બોરબી કોઈ પણ છોડે નહિ :—

ન હુ પ્રહિ પક્ષા બોરી કુદ્દા લોચાળ જા સજા ॥ ૧૧૨૮૬ ॥

પ્રિયમેલિકાને મુક્તીને—છોડીને દ્રમક પણ ચાલ્યો ગયો તે વખતે પ્રિયમેલિકા પોતાના સ્ત્રીત્વને વિચારે છે. એની ઉપર પીટકાર વરસાવે છે તે વખતે લેખક તેની પાસે બોલાવે છે કે સ્ત્રીનો ભવ એ જ દુઃખનું કારણ છે; તેમાં પણ બાલવિધવાપણું અને ભાગ્યહીનતા એ તો વિશેષ દુઃખદાયક છે. સૂરિશ્રી દ્રષ્ટાંત આપી સમજાવે છે કે તે તો ગુમડા ઉપર ફોછો થાય તેના જેવું છે. જુઓ :—

“દુરિયસં ચેવ દુર્હં તરયેદ ન અદુર્હં ન દોહરગં ।

રંદસં ચાકાદ જહ પિદ્ધો ગંઢઠવરમ્મિ” ॥ ૧૧૨૯૯ ॥

એકે બીજા પાસેથી સાંભળ્યું; બીજાએ ત્રીજાને કહ્યું અને ત્રીજાએ પોતાના ઘરનું ઝમેરી મીઠું, મરચું, મરી કિંવદન્તીને વહેતી મુકી. એ કિંવદન્તીમાં તથ્ય જરાય હોતું નથી, છતાં નિર્દોષ માટે તો એ ચરેચર ગ્રાણઘાતક નિવડે છે. એટલે એવી કિંવદન્તી અથવા લોકાપવાદ તરફ કથાલેખક પોતાની ઘૃણા દાખવતાં કહે છે કે માણસો એક બીજા ઉપર વિશ્વાસ મુકી નિર્દોષને વ્યર્થ દંડે છે. જેવી રીતે આકાશ રંગ વિનાનું હોવા છતાં લોકો તેને નીલવર્ણ કલ્પે છે. જુઓ :—

“નિદોસં પિ હુ લોકો નિંદહ અન્નોલ્લવયણપક્ષદ્ધો ।

વચ્ચરહિયં પિ જેનં મળહ જળો નીલસાયાસં” ॥ ૧૧૩૫૫ ॥

લાકડે માંકડું ઘઠગાકડું હોય ત્યારે અથવા એક બીજાની પસંદગીને જરાય લક્ષ્યમાં રાખવામાં આવી ન હોય તે વખતે, દંપતી-જીવન દુઃખદાયક તો બને જ છે; પણ એ ઉપરાંત હાસ્યપાત્ર પણ બને છે એ તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરતાં કથાલેખક જયસેન અને શીલવતીના યોગ્ય સંયોગને અનુલક્ષી કહે છે કે રૂપ—લાવણ્ય વગેરેમાં એક બીજાથી જુદા પડતાં યુગલોનો સંયોગ કષ્ટદાયક જ નહિ પણ હઠમાં જોડેલ ઝંટ અને બલ્લદના સંયોગની માફક દુઃખ અને અશોભાકારક પણ બને છે. જુઓ :—

“નિહુળાનં સંજોગો કષ્ટાદ્ધિલક્ષણાળ અદુર્લ ।

દુઃખસાસોદા-જગઓ ઝટ્ઠલિહાળ ન હકંમિ” ॥ ૧૧૪૦૬ ॥

આગળ ચાલી વિદ્વાન લેખક યાચનાનું માહાત્મ્ય સમજાવતાં દ્રષ્ટાંત આપે છે કે જેવી રીતે કર્ણરાજાએ વિષ્ણુ મગધાનને શરીરનું બસ્તર પણ આપ્યું હતું તેવી રીતે યાચના કોઈ કરે ત્યારે તેની યોગ્યતાયોગ્યતાનો વિચાર સરખો પણ નહિ કરવો જોઈએ. જુઓ :—

“અદ્ધા ઝુલમઝુલં એવં ન ગર્ખંતિ પરધણે શકથા ।

વિશં કલ્લેગ જઓ વિદુ(ગ્ધુ)સ્સ સરીરકચંચં પિ” ॥ ૧૧૪૩૩ ॥

અર્થાત્ એટલું જણાવવું જરૂરનું છે કે કર્ણે પોતાનું શરીર વિષ્ણુને નહિ પણ ઇન્દ્રને બસ્તરરૂપે ઉપયોગ કરવા આપ્યું હતું એટલે “વિણ્ઠુ” શબ્દને બદલે “જિણ્ઠુ” નામનો ઇન્દ્રવાર્ચી શબ્દ પાઠાંતરરૂપે કલ્પવો જોઈએ, બીજી પ્રતિઓ ન મળે અને આ કલ્પનાને સમર્થન ન મળે સ્વાસુધી નિશ્ચિતરૂપે ન કહી શકાય. પત્ની, છક્ષ્મી, મિત્ર અને શાસ્ત્રનું ફળ શું છે એ સંબંધે લેખકે વાપરેલ એક સુમાર્ષિત સ્તૂત્ર જ અનુભવપૂર્ણ છે. તેઓ કહે છે કે પત્નીનું ફળ રતિ અને પુત્ર, છક્ષ્મીનું ફળ દાન અને શોભ, મિત્રનું ફળ નિહાચિ અને જ્ઞાનોનું ફળ ધર્મ છે. જુઓ :—

“बहुपुत्रकला मजा कछी बि हु दानयोगकलासारा ।

विष्णुहृदो व विष्णो धम्मकलाई व सत्वाई” ॥ ११४० ॥

विश्वधर्म जेवी कोई वस्तु होई शके नहि. एक ज धर्म स्थापयो ए तो एक बेलछा मात्र छे. उपदेश होईने एक ह्यो परिणमतो ज नथी. माटे पोताना मत तरफ सौ कोई वळे एवं ह्मछुं ए तदन व्यर्थ छे ए दर्शाववा कविश्री महेश्वर सूरि कहे छे के सचछ्य जीवोने पोते जे ग्रहण कर्तु ते ज ग्रहण कराववा कोण समर्थ बई शके ? ब्रह्मा, मनु अने मांघाता बगैरे वणा होवा छता एक जगतने एक मतवाहुं के एक धर्म-वाहुं करी शक्या नहि तो अन्यथी हुं बई शके ? जुओ :-

“बंभाहृदि मधुवाहृदि मंथममहराईहि ।

जयनेममं काठं न सकिं बहुहि किमनेन ?” ॥ ११४१ ॥

छांवा बलतनी दीक्षा के विविध विषयनुं विपुल ज्ञान मोक्षप्राप्ति माटे जरूरनुं नथी. शुभ भाव विना बहुं नकामुं छे. क्रिया करवाथी भावशुद्धि न बती होय तो ए क्रियानो काई अर्थ नथी. क्रिया ए तो आत्मानो व्यायाम छे. ए व्यायाममाथी शुद्धभावनुं नहुं छोही सर्जवानुं छे. आम न बने तो क्रियाकांडनो काई अर्थ नथी. जयसेने थोडा ज बलतमा कैवल्य प्राप्त कर्तु ज्यारे वणी छांवी प्रव्रज्याना पर्वायमव्य हजु ज्यां ने स्वां ज पक्या हता. ए दर्शाववा महेश्वरसूरि कहे छे :-

“निरपवज्जा जाणं एवं न हु कारणं ह्यह मोक्षो ।

जस्तेव सुहो भावो सो चेव व साहए कजं” ॥ ११४२ ॥

ज्ञात्री बीओ एक ठेकाणे मेगी बई होय एमां साराबाट नहि तेमज ज्ञाज्ञा कागदाओ देखाय तो ते पण अंशुमसूचक छे; ज्ञाज्ञा ऊपोक माणसो मेगा धया होय स्वां पण काई भलीवार न होय. आ लोकमा-न्यता कविश्री निमोक्त गाथा द्वारा जणावे छे :-

“कमा कापुरिसा बि व ह्त्वीओ सह व गामकुलरपा ।

प्राप्त्यो बि डिवा मरणं पावैति अहबहुदा” ॥ ११४३ ॥

आवा तो सेंकडो सुभाषितो आख्याने आख्याने बेरायेला मळी आवे छे परंतु ए बधाने चर्चवानो अहि अवकाश नथी. आ सुभाषितोने बराबर अभ्यास कर्या पछी आपणने ए निश्चित रीते विदित पाय छे के श्रीमहेश्वर सूरि समाजना, संसारना अने बी मानसना अजोड अभ्यासी हता. अन्य आख्यानाओमां आवतां थोडां बीजां सुभाषितो जोईए.

बैभवथी जे फलतो नथी अने यौवनकाळे विकारने बरा पतो नथी. ते देखोने पण पूज्य छे तो मनु-ध्यामां पूजनीय बने एमां नवाई शी ? अनासक्त योगीनी सर्वधर्मसामान्य ए व्याख्या महेश्वर सूरिने पण मंजर छे, ए आ सुभाषितथी आपणने जाणवा मळे छे :-

“विहयेन को न मुह्यति न विचारं करोह ताक्ये ।

सो देवान बि पुज्यो किंमत पुज मनुषकोबंद” ॥ ११४४ ॥

“जन्मना जावते शूद्रः संस्कारी द्विज उच्यते” आ चतुर्वर्णनियामक तटस्थ अने उदार व्याख्यानुं सुरेश प्रतिबिंब, बी - पुरुषना लक्षणकथन संबंधे बापरेल निमोक्त सूक्तिमां आपणी नजरे चढे छे :-

“मावाहिकसिप्यं इति ते बि हु इतिवा इदं होह ।

इत्थी बि सरकहिपवा इति सो इह होह संसारे” ॥ ११४५ ॥

संस्कृत ज छे के मायविद्वर्गुणवाक्यो पुरुष बी करतां जराव च्छदीयातो नथी ज्यारे सरकहिपवा बी पुरुष करतां सेईए. एमां व्याख्यानो नथी.



મોગવાંચ્છુ જીવે દ્રવ્યાર્જન કરવું જ રહ્યું. “Money makes the mare go” એ સ્ત્રુપ સનાતન છે. “સર્વે: ગુણા: કાંચનમાશ્રયન્તે” એ સાવ સાચું છે. વઢી બેઠા બેઠા તો રાજાના મંઢાર પળ સૂટી જાય એટલે વઢીલોપાર્જિત દ્રવ્ય મઢ્યું હોય તો પણ નવું ધન કમાવાનો માળસે પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. “આસીન: મગ આસ્તે અને “ચરન્વૈ મધુ વિંદતિ” એ સૌ કોઈ જાણે છે. લેખક કહે છે :-

“કેણ ઢકાણ પુણો વૃષ્ઠ અજેમિ મોવકારણયં ।

દુઢ્વાસાવેળ જાઓ મોવાળ સાહજનં નરિય” ॥ ૭૧૨૧ ॥

જૈનધર્મ કાયરોને છે, સંસારમીરુઓનો છે, એવો આક્ષેપ વર્તમાનકાલે જૈન ધર્મ ઉપર છે. એ જ જૈનધર્મનો અગીઆરમી સદીનો એક વિરક્ત સૂરિ, ગૃહસ્થાશ્રમ દીપાવલો હોય તો મોગકારણ અને મોગસાધક પૈસો અલ-બત્ત કમાવો જોઈએ, ઇવું પઢકારીને કહે ત્યારે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ સાહસિક અને પોતાના અભિપ્રાયને ગમે તે મોગે વઢ્ઢી રહેનાર નિઢર અને રુઢિષ્ઠેદક સિદ્ધસેન સૂરિ જેવા જ પ્રતિમાશાઢી મહેશ્વર સૂરિ હશે એમ આપણને જરૂર લાગવું જોઈએ.

મરત એક મુનિ હતા છતાં ‘નાઢ્યશાસ્ત્ર’ લખ્યું; વાત્સ્યાયન ઋષિ હતા તો પણ ‘કામસૂત્ર ( કામ-શાસ્ત્ર )’ લખ્યું. ધર્મ—અર્થ—કામ અને પરંપરાએ મોક્ષ એ હેતુ શાસ્ત્રપ્રયોજનમાં લીધો. તેવી જ રીતે શ્રી મહેશ્વર સૂરિ, એક વિરક્ત જૈન સાધુ હોઈ, જૈનોના બ્રહ્મચર્ય નામના પ્રખ્યાત ચોથા વ્રતના સર્વથા સંરક્ષક હોય એ સ્વતઃ સિદ્ધ છે. છતાં પણ ગૃહસ્થીઓને અનુલક્ષી તેઓશ્રી, ઉપર્યુક્ત નિઢરતાથી, રતિક્રીઢા સંબંધે કહે છે કે રતિક્રીઢા કરનાર માળસે રતિક્રીઢા કરવી જ હોય તો કેલી, હાસ્યાદિ પાંચ પ્રકારે એ સુરતોત્સવ પૂર મપકાથી ડજવવો જોઈએ. એ ક્રિયાને ગવેઢાની માફક જેમ તેમ આટોપી લેવાથી શું પાયદો? ટૂંકામાં, બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, સંન્યાસ અને વાનપ્રસ્થ એ ચાર આશ્રમો પૈકી કોઈ પણ આશ્રમમાં માળસ હોય તેને તો તે આશ્રમને સોએ સો ટકા ઢીપાવવાનો જ છે. પોતપોતાના વર્તુલમાં રહી પોતે સ્ત્રીકારેલ તત્કાલિન ધર્મને પૂરેપૂરો ન્યાય આપી ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરી છેવટે સૌએ મોક્ષ સાધવાનો છે. એ તદ્દન સાચું છે કે “સ્વધર્મે નિઢનં શ્રેયઃ સ્વધર્મો મયાવહઃ” આ હેતુથી જ લેખક કહે છે :-

“એલી હાસુમ્મીસો પંચપચારેહિં સંઢુઓ રમ્મો ।

સો જાલુ કામો મળિઓ અજો પુજ હાસહો કમ્મો” ॥ ૫૧૩૬ ॥

વીરચંદ્ર જેવો દરિદ્રનારાયણ દુનિયાનું શું ઢાઢ્ઢર ઢાઢ્ઢો, એ સંબંધમાં લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિ છઢ્ઢા આશ્વાસનમાં દરિદ્રતા ઉપર એક વાસ્તવદર્શી કઢાક્ષ ફેંકે છે. માતા—પિતા, માઈ—મળિની, બેઢો—બેટી અને શ્રી પણ—સારો લોક દરિદ્રીથી વિમુક્ત થઈ જાય છે. દરિદ્રીનું મોઢું પણ સવારમાં જોવાનું કોઈ પસંદ કરતું નથી. દરિદ્રીની વાળી ઘળી મીઢી હોય અને ઇળે આપેલી સલાહ પણ ઘળી કિંમતી હોય તોય મંગીના કુવાની માફક ઇની વધી સારી વાવતોનો સૌ પરિસ્થાગ કરે છે. જ્ઞાન, કલા, વિજ્ઞાન, વિનય, શૌર્ય અને ધૈર્ય એ વધા ગુણો પુરુષના નકામા—એક જો ઢારિશ્વ દોષ તેનામાં હોય તો. જુઓ:-

“મિત્તો સવળો જુવા જાઢા પિઢા ષ આહમાઢૈયા ।

સવ્વે મિ હોંતિ મિઢુહા ઢાકિરકઢંકિમતપૂર્ણ ॥ ૬૧૩૭ ॥

મોઢી મિ સુહુ મિઢુઢા ઢાકિરકિંમતિવાળ કોઈહિ ।

વજિજાહુ દુરેળં પુસકિરકિંમતકાઢ્ઢવં ષ ॥ ૬૧૩૮ ॥

વાળકકાવિઢાળં મિજાઓ સુરસળં ષ વીરયં ।

ઢાકિરકિંમતસાળં સવ્વં મિ વીરસયં હોહુ” ॥ ૬૧૩૯ ॥

આ છેલ્લા દુમાપિતમાં “ઢારિશ્વદોષો ગુણરાઢિનાશી” એ સૂતિનો પ્રતિપત્તિ સંબંધાય છે.



મહેશ્વર સૂરિને સંસારનો તથા સમાજનો અધ્યાસ કેટલો વેચક અને વિદ્વાલ હતો તે તેમને વાપરેલ સાતમા આસ્થાનના એક વ્યાવહારિક સુમાર્જિત ઉપરથી આપણને જાણવા મળે છે. તેઓ માને છે કે સંસાર હવે જ સ્વર્ગ અને નરકનો અનુભવ થઈ રહે છે, તો પછી શાસ્ત્રમાં વાપરેલ સ્વર્ગ અને નરકના અસ્તિત્વસૂચક પરીક્ષા કયનો વિષે શા માટે અવિશ્વાસ ધરાવ્યો જોઈએ? Instead of going to heaven we can bring down heaven on earth. સંસારમાં સ્વર્ગનાં સુખ અનુભવવાં હોય, દેવલોકના દિવ્યાનંદ અને સત્તા—મસ્તી હંટવાં હોય તો એક તો खराब સ્ત્રી ન હોવી જોઈએ, મીઠું દારિદ્ર્ય ન હોવું જોઈએ, શ્રીષ્ઠ વ્યવિઓ ન હોવા જોઈએ અને ચોથું સંતાનમાં કન્યાનું બાહુલ્ય ન હોવું જોઈએ. આટલાં વાનાં હોય તો સંસાર એ સ્વર્ગ-મુલ્ય જ છે; અન્યથા તે નરક સમાન છે. આ ચાર વસ્તુ જેની પાસે હોય તે જીવનનો રસાસ્વાદ માણી શકે. સાતમા આસ્થાનમાં પદ્મામ નામના દ્વિજને તેની સ્ત્રી ધન્યા પાસે નિમ્નોક્ત ગાથા તેઓ કહેવડાવે છે:—

“યુક્તકલ્પં વાલિદ્ વાહી તદ્દ કલ્પયાગ વાહુહં ।

પદ્મવલ્લે નરયમિત્તં સત્પુત્રવદ્દં ચ વિ પરોક્ષં” ॥ ૭૧૧ ॥

જૈન સાધુ માટે લગભગ અસ્પૃશ્ય ગણાતા રાજનીતિ જેવા ગહન વિષય ઉપર પણ પોતાનો દ્રઢ અને અનુભવસૂચક અભિપ્રાય સૂરિવર્યે જણાવ્યો છે. તેઓ કહે છે કે કર્ણધાર વિનાના ઘઘાળ જેવી સ્થિતિ અમાલ્ય અને ક્ષિયજન વિનાના રાજ્યની છે:—

“કલ્પગદ્ધારવિહીનં બોહિત્વં જહ્ જલંતિ ડોહેહ ।

સિદ્ધમહંતપરહિત્વં રજ્ઞં વિ દુ વારિસં હોહ” ॥ ૮૧૧ ॥

શકુન શાસ્ત્ર જેવા વ્યાવહારિક વિષયના સંબંધમાં પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલી એક રૂઢિને સૂરિવર્યે સૂક્ષ્મતા હુંદર રીતે ગુંથી કાઢી છે. આંધળો, કુષ્ઠના રોગવાળો, લંગડો, હોઠ કપલો, નાક-કાન વિનાનો—આટલોને પ્રસ્થાન કરતી વખતે શુભ ફલની આશા સેવનારે પ્રયત્ન પૂર્વક વર્જવા:—

“અંબો કુટ્ટી પંગૂ ડિલ્લોટ્ટો ડિલ્લકલ્પનાસો ય ।

પદ્મં વિચ ચલિપુલં વલ્લેવન્વા પપતેયં” ॥ ૧૧૧૦ ॥

કામદેવના સર્વલિજયીપણા વિષે અને સંગીતશાસ્ત્રની પ્રાસાદિકતા વિષે સૂરિશ્રી દસમા આસ્થાનમાં કહે છે કે સંગેમરમરની પૂતળી સદૃશ કોઈ નાણકનયનીના હાવમાવથી અને સંગીતના મધુર આલાપથી જેનું હૃદય મુગ્ધ થતું નથી તે કાં તો પશુ છે અથવા દેવ છે:—

“વરપુત્રવદ્વિકસિપુર્ણં ગંધગ્ધેયં ચ પુલ્લ કોષંતિ ।

અસ્ત ન હીરહ્ દિયત્તં સો વસુભો જહ્વ પુણ વેવો” ॥ ૧૦૧૨૪ ॥

આટલી ચર્ચા પછી આપણે એમ કહેવાની સ્થિતિમાં જરૂર હોય કે “નાળપંચમી” એક એની જ જાતિનો બૌદ્ધિક પર્વકથા પ્રન્ય છે. તેના વિદ્વાન લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિ એક પ્રકાંડ પંડિત, કુશલ કવિ, અઠંગ અન્યાસી અને નિપુણ ચિરીક્ષક હતા.

પ્રાકૃત ભાષા અને સંઘ વિષેના મહેશ્વર સૂરિનાં “નાળપંચમી” કથાન્તર્ગત મન્ત્રવ્યો

### પ્રાકૃત ભાષા

“નાળપંચમી” કથાના લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિનો પ્રાકૃતભાષા તરફ પક્ષપાત હતો. “નિવૃત્તિવાલ્લ મનુષ્યો સંસ્કૃત જ્ઞાનના અર્પણે આવી શકતા નથી તેથી સૌ કોઈથી સુલેખી સમજી શકાય તેવું જા પ્રાકૃત રચ્યું છે. પૂર્વાર્ચવાલ્લ વેશી—પ્રાકૃત શબ્દોથી રહિત, અસત્ત હુંદર વળોથી રચેલું, આનંદદાયક પ્રાકૃત કાવ્ય

કોના હૃદયને સુખ આપતું નથી? પરોપકારરત પુરુષે સો આ લોકને વિષે એ જ માયા બોલવી જોઈએ કે  
‘જેનાથી આશ્વાદિક સર્વને વિશેષ બોધ થઈ શકે.’”

ઉપર્યુક્ત શબ્દોમાં પ્રાકૃતભાષા તરફની પોતાની અભિરુચિ શ્રી મહેશ્વર સૂરિએ અસંદિગ્ધપણે અને સ્પષ્ટ  
જ આગ્રહપૂર્વક બતાવી છે. એટલે પ્રાકૃતભાષાની ઉપયોગિતા, તેનો સંસ્કૃત સાથેનો સંબંધ, તેની હૃદયંગમતા,  
સુલ્લબોષકતા અને તેના તરફના સર્વવ્યાપી આદરભાવ વગેરે વિષે—સ્વૂદ્ધ ભગવાન્ મહાવીરથી માંડી પ્રાચીન,  
અર્વાચીન જૈન—જૈનેતર વિદ્વાન વગેરેએ જે કાંઈ કહ્યું છે તેની ટૂંક નોંધ, લેખકના પ્રાકૃત તરફના પ્રેમને  
પૂરો ન્યાય આપવા, લેવી અત્રે આવશ્યક છે.

અહંતો ધર્મની પ્રરૂપણા અર્ધમાગધી (પ્રાકૃતનો જ શૌરસેન્યાદિની માફક એક મેદ) ભાષામાં કરે  
છે.” જૌપપાતિકસૂત્ર જણાવે છે કે ભગવાન્ મહાવીર કૃષ્ણિકને અર્ધમાગધી ભાષામાં ધર્મોપદેશ આપતા હતા.”  
અર્ધમાગધી ભાષા જે બોલે—વાપરે તેને “માધાર્ય” (માધા + આર્ય) કહેવા એમ પ્રજ્ઞાપનાકાર ક્યામાચાર્ય  
કહે છે.” ભગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે કે દેવો પળ અર્ધમાગધી ભાષાને પ્રિય ગણે છે અને બોલતી (કથ્ય)  
ભાષાઓમાં તે જ ભાષાને વિશિષ્ટ સ્થાન છે.”

આગમો માટે અર્ધમાગધી ભાષા પસંદ કરવામાં ભગવાન્ મહાવીરની સફળ દીર્ઘદૃષ્ટિનું આપણને  
અમોઘ દર્શન થાય છે. દૃષ્ટિવાદ નામના ચારમા અંગ સિવાયના બધા કાલિક, ઉત્કાલિક અંગસૂત્રોને પ્રાકૃતમાં  
બોધવામાં અને રચવામાં શ્રી—બાહ્ય વગેરે જીવોને તે વાંચવામાં સરલતા રહે એ જ એક શુભાશય હતો.”  
દશવૈકાલિક ટીકામાં યાચિનીસૂત્ર હરિભદ્રસૂરિ પળ એક શ્લોક ઉદ્ધૃત કરી એ જ તાત્પર્યનું કહે છે.” સર્વ  
સિદ્ધાન્ત મંથોને સંસ્કૃતમાં રૂપાંતરિત કરવાની ઇચ્છામાત્ર જ સેવનાર સિદ્ધસેન દિવાકરજીને શ્રી મહાનુભાવ  
સંધે પારાંચિક નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત ફરમાવ્યું હતું. આ ઘટના શ્રી સંઘના સર્વોપરિપણાની જેટલી ચોતક છે  
તેટલી જ સૌ કોઈએ અર્ધમાગધી ભાષા જ વાપરવી એ વાતના આગ્રહની વ્યંજક છે—સમર્થક છે.” અહિં  
તો, ગળધરો, પૂર્વધરો કે વિદ્વાન મુનિવરોને સંસ્કૃત ભાષા આવડતી નો’તી એમ નો’તું. તેઓએ સંસ્કૃતમાં  
પળ પ્રકાંઠ વિદ્વત્તાથી ભરપૂર માધ્યો, ટીકાઓ વગેરે તેમ જ અનેકાનેક સંગ્રહગ્રંથો લખવાના દાસલજો  
પ્રકટ થયા છે અને કોણ જાણે કેટલાય હજુ અપ્રકટ પળ હશે!

૭૮

સક્કયકલ્પસસર્થં જેણ ન જાણંતિ મંદગુહિયા ।  
સમ્માણ મિ સુહસોહં તેણ ફમં પાહ્યં રહ્યં ॥  
ગૂહત્થવેસિરહિયં સુલલિયવવેહિં યંબિયં રમ્મં ।  
પાહ્યકલ્પં લોએ કલ્પ ન હિયયં સુહસેહ ॥  
પરહવયારરણં સા આસા હોહ એથ અભિયમ્મા ।  
જાયહ જીએ મિચોહો સમ્માણ મિ વાલ્માહિયં ॥

—નાગર્ણચમીકાંડા, ૧; ૧-૫.

૭૯ અમવાર્ગસૂત્ર, ૧૫. (આગમોદય સમિતિ પ્રકાશિત) પૃ. ૬૦.

૮૦ જૌપપાતિકસૂત્ર (જા. સ. પ્ર.) પૃ. ૭૭.

૮૧ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર (જા. સ. પ્ર.) પૃ. ૫૬.

૮૨ અપવતીસૂત્ર (જા. સ. પ્ર.) પૃ. ૨૩૧.

૮૩ અર્ધમાગધીકૃત આશ્વાદિકપરમાં ઉદ્ધૃત, ઇ. ૧૫.

૮૪ હરિભદ્રસૂરિયુક્ત દશવૈકાલિક ટીકા, પન ૧૦૧.

૮૫ શ્રી. મોધાણી અને કાઠવળે અનુવાદિત અન્નમિત્તક (પં. કુલકાંડાજી અને વૈષ્ણવદાસજી સંપાદિત) શ્રી અમિતી  
અભિલેખ, પૃ. ૧૭.

તે જમ્મનો બ્રાહ્મણોની આપસુદ સત્તાનો હતો. તેમનો અર્થ જીવનના માત્રા મોટા દરેક પ્રસંગમાં એક સુસ્પષ્ટરીતે સતી આવતો હતો તેમ ભાષાપ્રયોગ સંબંધે પણ થયું. સંસ્કૃત ભાષા વિદ્વાનોની માયા છે. અને પ્રાકૃતભાષાભાષી કર્ગ વિદ્વાન નથી એમ ન કરવો જોઈએ. અને સીધો અને એક જ અર્થ એ છે કે સંસ્કૃત ભાષા વાપરવામાં અને સમજવામાં સ્ત્રી-બાલ-ધૂર્લ અને મંદબુદ્ધિ, માણસોને એક સાસ મિશિષ્ટ પ્રયત્નની જરૂર છે જે મિશિષ્ટ પ્રયત્ન આર્થિક, સામાજિક કે સ્વાભાવિક કારણે તેઓ ન કરી શકે. તો પછી સમાજજન, આ મોટા ભાગને સંસ્કૃતિથી વિમુક્ત રાખવો? સાક્ષરતાનો ફેવારો સંસ્કૃતભાષાભાષી એકોએ જ રાખવો? આ પ્રશ્નો સે'જે ટપસ્થિત થાય. બ્રાહ્મણ વિદ્વાન કર્ગ પોતાના અહંને એકદમ સ્વચ્છી દે એ પણ હામમન અશક્ય, જેવું હતું. તેથી મગવાન્ મહાશીરે અર્ધમાગધીમાં અને મગવાન્ ગૌતમબુદ્ધે પાશ્વીમાં, બ્રાહ્મણોની આપસુદ સત્તા સામેના વિરોધ તરીકે અને પોતાના ધર્મોપદેશના મોજાઓ આબાલ-ગોપાલ સુધી પહોંચી શકે એ જ એક પરોપકારમય છુદ્ધ હેતુથી પોતપોતાના સિદ્ધાંતોની પ્રરૂપણા કરી. આ પ્રથા સ્થાપવામાં એ બંને ધર્મપ્રવર્તકોની નિરહંતા અને વ્યવહારદક્ષતા જણાઈ આવે છે. ટૂંકમાં, સંસ્કૃતભાષાભાષી પુરુષ સાક્ષર અને પ્રાકૃતભાષાભાષી નિરક્ષર એ જૂના વ્યવસ્થાથી ઘર ઘાલી ગયેલી માન્યતા કોઈ પણ જાતના આધાર વિનાની છે એ, આ ઉપરથી, સ્પષ્ટ થઈ જવું જોઈએ.

સંસ્કૃત પહેલી અને પછી પ્રાકૃત અર્થાત્ સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત ઉદ્ભવી એ સ્પષ્ટ માન્યતા પણ એટલી જ આમક અને પૂર્વગ્રહથી ભરેલી છે. આ સંબંધમાં પ્રથમ જ મારે નિર્વિવાદપણે કહી દેવું જોઈએ કે સંસ્કૃત પ્રાકૃતની યોનિ કે પ્રાકૃત સંસ્કૃતની યોનિ એ વસ્તુ આપણે ઇતિહાસથી સિદ્ધ કરી શકીએ તેમ નથી. બંને પક્ષે વિચારણીય દલીલો છે.<sup>૬૫</sup> આ બાબત તો આપણે મનુષ્યમાનસથી જ નિશ્ચિત કરી શકશું. માનસ-શાસ્ત્રના અમુક મૂલ્યભૂત સિદ્ધાંતો ત્રિકાલાબાધિત સનાતન સત્ય જેવા છે. એટલે વર્તમાન સમાજમાં પ્રવર્તતી સામાન્ય મનોવૃત્તિ તરફ જો આપણે દૃષ્ટિ કરશું તો પણ આ બાબતનો સારો ધ્યાન આપણને મળશે. કોઈ પણ સમાજ કોઈ પણ એક કાળે એકભાષાભાષી હતો એ અત્યંત તદ્દન અશક્ય છે. સંસ્કારવાળી ભાષા અને સંસ્કારભિદ્વેષી ભાષા એ વસ્તુ તો સદા સર્વદા રહેવાની જ. જ્ઞાનના તરતમમાથે આ મેદ શાશ્વત છે. સાક્ષરતા-નિરક્ષરતાના સર્જનજૂતા મેદ-પ્રમેદો સર્વ કાળે વિશ્વમાન હતા અને રહેશે. એટલે ઑટહું તો હવે સ્પષ્ટ જ છે કે સંસ્કૃત પ્રથમ નહિ, તેમ જ સંસ્કૃતભાષાભાષી જ વિદ્વાન્ એમ નહિ. સંસ્કૃત ભાષા અત્યંતસંસ્કૃત કની ભાષા અને પ્રાકૃત ભાષા બહુસંસ્કૃતની ભાષા-આ એક જ સત્ય નિરપેક્ષ સત્ય છે.

સંસ્કૃતને દુર્જનોના હૃદય જેવું દુઃખે પ્રહણ કરી શકાય તેવું દાક્ષિણ્યચિદ્ ઇર્ષોત્તન સુરિ પોતાની જિ. સં. ૮૩૫માં રચેલી મનાતી પ્રાકૃતભાષાવદ્ કુલચ્યમ્મલા કથામાં કહે છે.<sup>૬૬</sup> જિ. સં. ૯૬૨માં થયેલ કથામાં પ્રકાંઠ પંચિત સિદ્ધર્ષિ પોતાના ઉપમિત્રિમશ્વરપંચા નામના અતિ મિત્તીર્થ કથામંચમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બંને ભાષાઓ પ્રાધાન્યને યોગ્ય છે એમ કહે છે અને ડમેરે છે કે સંસ્કૃત તો દુર્ભિદમ્બોવા હૃદયમાં વાસ કરી રહી છે જ્યારે પ્રાકૃત કે જે બાલકોને અને બાલાઓને પણ સદ્બોધ કરનારી અને કાનને ગમે તેવી હોવા છતાં પણ એ પંચિતપ્રવરોને ગમતી નથી.<sup>૬૭</sup> મંદબુદ્ધિવાલ્ય માણસો સંસ્કૃત કાવ્યનો અર્થ જાણી

૬૫ પં. હરયોર્ધિવસાચ કૃત "પાશ્વ-ધ્વ-મહાજ્ઞો", ઉપોદ્યાત કૃ. ૧ થી ૧૨ તથા ૧૮, પૃ. ૫૧.

૬૬ કુલચ્યમ્મલા કથા (જે. મા. તા. મ.), પૃ. ૫૦, ૫૮. (આ કથારત્નકુંડ સંસ્કૃત આધારે ચિત્રીકરવાની કરી રહ્યા છે).

૬૭ ઉપમિત્રિમશ્વરપંચાત્મક, કો. ૫૧-૫૨.

જાણતાં નથી એમ શ્રી મહેશ્વર સૂરિય કહ્યું છે તે તો આપણે આગળ જોઈએ. હરિશ્ચંદ્રસૂરિ, દાક્ષિણ્યચંદ્ર ઉપોત્તન સૂરિ, શિવચંદ્રિ, તથા મહેશ્વર સૂરિય કરેલી પ્રશંસા ઉપર, જૈન વિદ્વાનોએ એ કરેલી છે. એનો આશોપ આગળ જણાવ્યો આવે. એ માટે જૈનેતર વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો તપાસવા જરૂરી છે.

“સંમુદ્રસ્ય” જેવા પ્રસિદ્ધ જૈનેતર ગ્રંથમાં પ્રાકૃતને આર્યભાષા ગણાવી સંસ્કૃતની સમકક્ષ સ્થાપી છે. “કવિ દંડી પોતાના “કાવ્યાદર્શ” નામના અર્ધ ગ્રંથમાં પ્રાકૃતના વ્યાખ્યાન કરે છે;” ત્રિવિક્રમદેવ પોતાના “પ્રાકૃતશબ્દાનુશાસન”માં પ્રાકૃતને અનલ્પ અર્થવાળું અને સરલતાથી ઉચ્ચારી શકાય તેવું ગણે છે—ગણાવે છે; વિક્રમીય દશમી શતાબ્દમાં થયેલ મનાતા યાયાચરીય કવિ રાજશેખર પોતાના “કર્ણમુદ્ર-દીપ્તિકા”માં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતને, કઠોરતા અને સુકુમારતાની દૃષ્ટિએ, અનુક્રમે પુરુષ અને સ્ત્રી સાથે સરખાવે છે; પ્રાકૃત કાવ્યના લાલિત્યાદિ ગુણો માટે જયવલ્લભે “વજ્રાલમ્બ”માં તો સ્ત્રી સ્વરૂપે વર્ણન કર્યું છે; વાક્ય-પતિરાજે પોતાના “ગરુડ વહો” કાવ્યમાં પ્રાકૃતમાંથી સંસ્કૃત નીકળ્યું છે એમ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે;” સૂર્ય-મન્દન પુત્ર કુતુહલે પોતાની અપ્રકટ “લીલાવર્દ કથા”માં એક સ્ત્રી—પાત્રના મુખે પ્રાકૃતના મારોમાર વ્યાખ્યાન કરાવ્યા છે.” આ રીતે “સંમુદ્રસ્ય”ના રચનાર, દંડી, ત્રિવિક્રમદેવ, રાજશેખર, જયવલ્લભ, વાક્યપતિરાજ અને કુતુહલ જેવા વિશ્રુત જૈનેતર વિદ્વાનના મુખેથી પણ પ્રાકૃતભાષાના યશોગાન ગવાયા છે.

આવ્યશાસ્ત્રમાં પણ પ્રાકૃતને વિશિષ્ટ સ્થાન છે. “દશરૂપક”નો રચનાર કવિ ધનંજય સ્ત્રીઓની ભાષા પ્રાયઃ પ્રાકૃત હોય છે એવું સૂત્ર સ્થિર કરે છે.” એ ઉપરાંત અલંકારશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, પ્રાકૃત કોશો, હિંદુ-શાસ્ત્ર, કથાઓ, ऐतिहासिक ગ્રંથો, ચરિત્રો વગેરે વગેરે પ્રાકૃત સાહિત્યમાં પુષ્કળ લખાયું છે. રાજા-મહારાજાઓએ પણ પ્રાકૃત વાક્યમય લેખ્યું છે. કવિવત્સલ સાતવાહનની “ગાથાસત્તશતી”, પ્રવરસેનચો “સેતુબંધ” તથા મહારાજા યશોવર્માના આશ્રિત સામંત વાક્યપતિરાજનો “ગરુડવહો” આના દૃષ્ટાંત છે. આ રીતે પ્રાકૃત વાક્યમય, સંસ્કૃતની માફક, સર્વ દિશામાં લેખાયેલું છે એ આપણે જોઈએ અને સાથે સાથે પ્રાકૃતની સુલ્લબોધકતા, હૃદયંગમતા, મધુરતા, સ્વાદુતા વગેરે વિશેના જૈન—જૈનેતર વિદ્વાનોના અમૂલ્ય અભિ-પ્રાયો પણ તપાસ્યા. મહેશ્વર સૂરિય પ્રાકૃતની સરલતા વિશે કાઢેલા ઉદ્ગારોનું રહસ્ય આપણને હવે વરાહ સુખનાયું હોઈ જોઈએ.

### સંઘ

સંઘ તરફનો શ્રી મહેશ્વર સૂરિનો અનુકરણીય આદરભાવ ખાસ નોંધવા જેવો છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યની ત્રિપુટીનો આધાર એકંદરે ગણો તો મહાનુભાવ સંઘ જ છે. સંઘની ધ્રુજા કરો, સંઘનું મહામાન કરો કે સંઘની આરાધના કરો એટલે પરંપરા જ્ઞાનની આરાધના જ પડે. સંઘ પણ યોગ્ય માણસની, જ્ઞાનીની, સુખીની કદર કર્યાં નથી કરતો? તો પછી સંઘના પ્રોત્સાહન વિના એક ડગલું પણ આગળ વધી શકાય તેમ નથી. કસ્તુર, અનુશાસ્ત્રિ, ઉપગ્રંથિણા વડે સંઘ મધ્ય જીવના ઉપકારમાં હંમેશાં તત્પર હોય છે. દેવો જૈનના વરુણને પૂજે છે, પૌદ્ર રાજલોક જેની પાસે હસ્તામલકવત્ દેખાય છે એવા નિર્દોષ તીર્થંકર મગધન-સંઘ

૮૬ સંમુદ્રસ્ય, પ ૧૭, ૧૮.

૮૭ કાવ્યાદર્શ, ૧, ૨૪.

૮૮ ગરુડવહો, ૧૫, ૧૬-૧૭.

૮૯ આ કથામયનું સંપાદન ડૉ. એ. એ. ઉપાધ્યેએ કર્યું છે અને તે સિંધી જૈન ગ્રંથાલયમાં પ્રગટિત થયેલ છે.

૯૦ વાક્યમય, પરિચ્છેદ ૨, ૧૦.

સાંભળે પ્રથમ વેદન કરે છે તો પછી બીજા છાણસોઈ તો તેમ કરતું જ જોઈએ થઈ નહીં જાય !” અર્થમાં-  
“સંસ્કૃતમાં રૂપાંતરિત કરવાની રીત જાણનાર સિદ્ધાંત વિચારનાર શિક્ષા કર-  
નાર પણ સંધ જ હતો.” અર્થાત્ ચતુર્વિધ સંધની કલ્પના અને સ્થાપના ધર્મના સંરક્ષણ માટે જ છે; માટે  
ચતુર્વિધ સંધ સત્પત્નો મક્ષિમાવા દરેક ધર્મી પુરુષે જાણવો જ જોઈએ.

વિકાસીય છઠ્ઠી શતાબ્દિની પ્રથમ પચીસીમાં લઘુવચન દેવનાચક્ર કવિમંત્રણના મંત્રીસૂત્રમાં સંધનું કાવ્ય-  
કર્મ વર્ણન કરવામાં આવેલું છે જેનો માર્ગ આ પ્રમાણે છે:—“સંધસરૂપ મહામંદરાગિરિને વિનયપૂર્વક મંદન  
કરું છું. (તે સંધ કેવો છે ?) સમ્યક્દર્શન એ જ શ્રેષ્ઠ વજ્ર છે જેનું; દ્રઢ, સ્થૂળ, માઢ અને અપ્રમદ જેવું પીઠ  
છે; ધર્મ એ જ તેના ડાંગરો સ્થિતિસ્થાયી શોભનારા અને અમલનારા ત્રિવિધિનિષ્ક્રમ કૂટ છે; સમ્યક્વચન કીટ એ  
તેનું સુગંધયુક્ત મંદનબન છે; જીવદયારૂપી તેની સુંદર કંદરાઓ છે અને ઝાસાદી મુનિકરૂપી મુગેન્દ્રોષી મસ-  
તેલી છે; કુતર્કનો વિશ્વંસ કરનાર સંકલ્પો તેનું મંદરાગિરિના ધાતુઓ છે; સમ્યક્દર્શન તેનું રાજ છે;  
ઔષધિયી પરિપૂર્ણ શુભાશીની ગરજ લગ્નિઓ સારે છે; સંધરૂપી શ્રેષ્ઠ જલનો વહેતો અવંચ પ્રવાહ એ તેનો  
હાર છે; આલોકનરૂપી શબ્દ કરનાર મોરોષી તેની સ્ત્રીઓ ગાત્રી રહી છે; વિનયવિવચન યતિઓને તેના શિક્ષક  
સાથે સરસાવ્યા છે; અનેકવિધ સત્ત્વો તેના કલ્પદુષ્ટોનાં વન છે અને જ્ઞાન એ જ શ્રેષ્ઠ મનિઓષી સુશોભિત  
અને સ્પૃહણીય તેની વિમલ ચૂલિકા છે.”

ઉપર્યુક્ત વર્ણન ઘણું જ અલંકારમય છે છતાં તદ્દન સાચું છે. સંધ એ સર્વજ્ઞ છે. સંધ વાછળડી મધ-  
માન્ મહાવીરની મૂઠચૂત કલ્પનાને આપણે જાણે તપાસીએ તો સંધની કિંમત અને મહેત્વ સ્પષ્ટ કરેલી સંધ-  
પ્રશસ્તિની યથાર્થતા આપણને જાણવામાં આવશે.

મગવાન્ મહાવીરે વર્ણેન ઉઢાડી સ્વાગના સિદ્ધાંત ઉપર પોતાની સંસ્થાના ત્રે મુખ્ય વર્ગ પાડ્યા. એક  
બરબાર વિનાનો, કુટુંબકવીર્ય રહિત, અપરિપ્રહી, પર્યટનશીલ, અનંગાર વર્ગ અને બીજો પરિવારમાં રાચનાર, એક  
ઠેકાળે સ્થાન અમાલીને લગભગ સ્થિર જેવો અગારી વર્ગ. પ્રથમ વર્ગ સંપૂર્ણ સ્વાગી. એમાં પણ સ્ત્રી અને પુરુષ  
બંને આવે. અને તે અમળી, અમળ, — સાધ્વી, સાધુ કહેવાય. અગારી વર્ગ સંપૂર્ણ સ્વાગી નહિ પરંતુ સ્વાગ  
કરવાની ઉત્કટ અમિલાષવાલો. એમાં સ્ત્રી — પુરુષ બંને આવે. તેમના પારિમાણિક નામ છે આલોક અને  
આલોક. મૂઠ કલ્પના તો પ્રાણીના ચતુર્વર્ણાશ્રમ ઉપરથી જ કરવામાં આવેલી પરંતુ તેમાં એકો અનેકો બીજા  
આવધામાં આવ્યો કે જેથી જૈનધર્મના સંરક્ષણ માટે તેનો જાણે ઉપયોગ થઈ શકે. સાધુસંધની વ્યવસ્થા

૬૫

અદ પંચદિ હારેદિ પંચદિ રવનેદિ તદ વિમુલેદિ ।

સંધસરૂપ મહામંદરાગિરિને વિનયપૂર્વક મંદન કરું છું ॥

સંધો મહામંદરાગિરિને વિનયપૂર્વક મંદન કરું છું ॥

પૂરુષો સંધિ ઉ માનદે પૂરુષ હોઈ ॥

અદ અલોકરૂપો મિ. કુ. સંધો. બીજા સ્થા હોઈ અલોક ॥

અલોક મહામંદરાગિરિને વિનયપૂર્વક મંદન કરું છું ॥

અર્થ એ વિનયવિવચનો કેવલસંધીય સંધુઓ હિમલો ॥

સિદ્ધાંતરો મિ. કુ. અલોક મહામંદરાગિરિને વિનયપૂર્વક મંદન કરું છું ॥

તત્કાલ મહામંદરાગિરિને વિનયપૂર્વક મંદન કરું છું ॥

પરિવારનારો એ જ જૈનધર્મીઓનાં સંરક્ષણ માટે ॥

— સંધસંધીયા, ૧૬, ૨૩-૨૪.

૬૬ સંધો પાઠ્ય, ૬૫.

૬૭ સંધીય ( જા. સ. ૩ ), ૫૩, ૫૪.

સાધુઓ કરે. અને માટે નિયમો, વિધિ, વિધાનો, બંધનો વગેરે તે વહી વાળે. આવકસંઘના પણ નિયમો હુદા છે. જ્યાં આ બંને વચ્ચે અંતર છે અથવા મિલતા છે એવું જરાય નથી. કારણ કે અમુક સાધારણ વાસ્તો એવી છે કે જેથી સાધુસંઘનો દાવ આવકસંઘ ઉપર અને આવકસંઘનો અંકુશ સાધુસંઘ ઉપર વરાવક રીતે જલ્દાઈ રહે. બંને વચ્ચે સુંદર સહકારને સંપૂર્ણ અવકાશ છે.

આ વ્યવસ્થાના ઉત્પાદક મગવાન્ મહાવીર છે એમ પણ નથી. મગવતી જેવા ભંગસૂત્રોમાં પાર્શ્વપલ્લવીઓની વાતો આવે છે. "કેટલાક પાર્શ્વપલ્લવીઓ મગવાન્ મહાવીર પાસે જતાં લચકાવ છે; કેટલાક પ્રશ્નો કરે છે; કેટલાક તર્ક-વિતર્કો કરે છે. મગવાન્ એનું સમાધાન કરે છે અને અંતે એ પાર્શ્વપલ્લવીઓ મગવાન્ની સાધુસંસ્થામાં પ્રવિષ્ટ થઈ જાય છે. અને સાધુસંઘ વહી પાછો હુદા રૂપે દૃશ્યમાન થાય છે. આ વચ્ચે વ્યવસ્થા એક રાજતંત્ર જેવી આપણને લાગે. આ ઉપરથી આપણે એમ સમજી શકીએ કે એ વ્યવસ્થાના વીજ સોપનાર કેટલા વિચક્ષણ અને દીર્ઘદષ્ટિવાળા હતાં ! એકલા મગવાન્ મહાવીરના જ વલતમાં ૧૪૦૦૦ હજાર શ્રમણો અને ૩૬૦૦૦ શ્રમણીઓ હતી. સાધુસંસ્થામાં સ્ત્રીઓને પણ સમાન કક્ષામાં મુકવાનું માન મગવાન્-એ જ ફાલે નથી જતું કારણ કે પાર્શ્વનાથના સમયમાં પણ એ પ્રથા પ્રચલિત હતી. અલ્પત, મગવાન્ મહાવીરે ઘણી ઘણી વાતોમાં હુદો ઓપ, હુદાં રૂપ, ઘરોઁ ઘરોઁ આપ્યાં છે એ નિર્વિવાદ છે. મગવાન્ બુદ્ધ સ્ત્રીઓને સમાન સ્થાન આપવાની વાતમાં મહાવીરથી કંઈક અંશે હુદો મત વાતતા હતા; પરંતુ મગવાન્ મહાવીરે જોરજોરથી સ્ત્રીઓને પણ સ્થાન આપ્યું, તેથી મગવાન્ બુદ્ધને પણ સ્ત્રીઓને સમુચિત સ્થાન આપવું પડ્યું. આ વચ્ચે રીતે તપાસતાં જૈનદર્શનમાં ચતુર્વિધ સંઘનું માન અને સ્થાન અપૂર્વ છે. એટલે પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં શ્રી મહેશ્વર સૂરિયે કરેલી શ્રી સંઘની સ્તુતિ જરાય અસ્થાને નથી એટલું જ નહિ પરંતુ આવશ્યક છે.

### ગ્રંથ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતિઓનો પરિચય

A.— જેસલ્મીર માંદારમાંની વિ. સં. ૧૦૦૧ની સાલમાં છાયાલ તાલુકાની પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ લખવામાં આવી છે. પ્રતિના પ્રાન્તમાગમાં જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ તપાસના બુદ્ધિવિમ્લ નામના કોઈ સૂરિયે વિ. સં. ૧૬૫૧ની સાલમાં આઘાઠ ગુરૂ તૃતીયાને દિને સોમવારે જ્યારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં ચંદ્ર હતો ત્યારે આ પ્રતિ લખીને પૂરી કરી હતી. તેની ડંબાઈ, પહેલ્લાઈ ૮૮ x ૪૨ ઈંચ છે. અને બંને બાજુ સ્થલે સ્થલે વાકન થયું છે. દરેક પૃષ્ઠમાં સાધારણ રીતે સત્તર પંક્તિઓ છે અને દરેક પંક્તિમાં એકંદર બેતાલીસ અક્ષરો છે. દરેક પૃષ્ઠની બંને બાજુએ ૮ ઈંચનો નાનો હાંસીઓ રાખવામાં આવેલ છે અને મધ્યમાં અનેકવિધ શ્લોકો — ચિહ્નો છે. આઠમા પૃષ્ઠના હાંસીઓમાં ૬૭ થી ૭૧ ગાથાઓ ટાંકવામાં આવી છે. મૂલપ્રતિની ગાથાઓનો ક્રમાંક તો જેમનો તેમ સીધે સીધો ચાલ્યો જાય છે, એટલે હાંસીઓ વાળી ગાથાઓ કોઈ બીજી પ્રતિમાં જોઈને કોઈએ જ્યાં નોંધી હોય એવો સંમત છે. પારસ્પરિક સંબંધ તપાસતાં ગ્રંથવસ્તુ સાથે તેનો મેલ હોવાથી મેં એ ગાથાઓને મૂલમાં જ હઈ લીધી છે. આ પૃષ્ઠના હાંસીઓમાં એક પાઠ્યંતર પણ નોંધવામાં આવેલ છે. જે શબ્દો કે અક્ષરો ખૂલ્લી કે પ્રમાદથી રહી જવા પામ્યા હોય અથવા કાલ્પદોષે મૂંસાઈ જવા પામ્યા હોય તેને હાંસીઓમાં કોઈએ નોંધ્યો છે. મૂલ પ્રતિમાં અક્ષરો કરતાં આ અક્ષરો જુદા પડતાં હોઈ જેમાં હાપમાં અથવા માલિકીમાં આ પ્રતિ આવી હોય એને એ વધા નોંધ્યા હોય એવી શક્યતા છે. જે જે સ્થલે અક્ષરો મૂંસાઈ જવાની સંભાવના જણાતાં તે તે સ્થલે કોઈએ કાગળની ચમરની ચોટાટી તેના ઉપર મૂલ પ્રતિમાં અક્ષરો સરસરીતે લખી પ્રતિને ધોળિશીયોઈ થઈ જતાં નવાંવી લીધી છે. આ ચમરની ચોટાટીવાનું કાર્ય એટલું દક્ષતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું

हे के मूल प्रतिना कागजकी अने चरकीता कागजकी जहाँ जहाँ प्रतिना संत भायेक कोई बाँकने रहे के बना पाने. बीजी प्रतिभेमें होय के तेस आ प्रतिना पण हस्तकलेमें वैमिश्रण के. प्रति सुंदर हाथमा के अने हस्ताक्षर पण मोतीना दाणा जेबा सुंदर अने सस के. पाठन मंडरानी के प्रति के अने संपादनमा एनो मुख्य आधार लेबामा आन्यो के कारण के ए यणी न सुंदर मान्य पडी के.

### A प्रतिनो प्रान्तभाग

इति श्री महेश्वरसूरिचरितं संघवीनाहास्यं समाप्तम् ॥ निरुद्धादिप्रसंगसंसार १००९ वर्षेतिनिर्दिष्टावधीय-  
पुस्तकाद्वयेसकमेवमहापुराणे संवत् १९५१ वर्षे आषाढ शुक्ल ३ सोमवारे पुष्पकद्वये सपाककाधिराजमहादेव श्री  
श्री ५ श्री श्री आर्षद्विभक्तसूरिचरितं निम्न पंक्ति श्री श्री ५ निम्नद्विभक्तसूरिचरितं निम्नपंक्ति श्री ५ आर्षद्विभक्त-  
सूरिचरितं निम्नद्विभक्तसूरिचरितं निम्नपंक्ति पुस्तकम् । अर्थ भूवाद । श्रीसंघा कल्याणमस्तु । श्रीरस्तु ॥ ५ ॥

B : — आ तादपरीय प्रति पाठन संघवीना पाठाना मंडरानी के. मंडराना नवा लिस्टमा प्रतिनो  
पुस्तक नंबर १५३ के. बडोदराना मुद्रित लिस्टमा आ प्रतिनो नंबर ४० के (जुओ पृष्ठ ३३). प्रतिनी  
हालत सुंदर के. पत्र संख्या २१४ के. चवमा १९४५ पत्र नयी. दरेक पत्रना प्रत्येक पृष्ठमा चवरेमा  
वधारे ६ अने ओछामा ओछी ३ पंक्तिओ लखेली के. लिपि सुंदर के; शुद्धि पण उत्तम प्रकारनी के. प्रतिनी  
लंबाई, पहोळ्वाई १३॥ × २ ईंच प्रमाणे के. तेनो प्रान्त भाग नीचे प्रमाणे के : —

संवत् १३१३ वर्षे वैशाख शुद्ध ८ रबी महाराजाधिराज श्री बीरकदेव कल्याणविजयराजे महिपुत्र श्रीवराह-  
महामाले समस्तस्वाधाराद्वयेसकमेवमहापुराणे प्रवर्तमाने महापुराणे — (तपा?) गच्छे कछिपुत्रराजनिम्न-  
आर्षद्विभक्तसूरिचरितं निम्नपंक्ति पुस्तिका लिखायिता ॥ ५ ॥ ५ ॥

(नीचेनो भाग सी. डी. दलाले भूलपी नौप्यो नयी लगतो)

आकाशहस्तमहिमे संश्लेषितो (को) सपाककाधिराज ।

आसीद् बीरकनामा बाकिविद्वत्वाधिवर्त यीनाम् ॥ १ ॥

श्रीमत्पादकुमारो मारतुः श्री कुमारनामा च ।

असहस्रादिगसेत्री, वसनवाः पूर्णकम्प इति वत्स ॥ २ ॥

अग्निनी निगधाधारसाधिवी गुणमालिनी । पुष्पबीरमवद तेषामिन्द्रिजानां कुकीरिव ॥ ३ ॥

काली साक्षीनविषया श्रीकुमारहृदीचरी । अव्यय ध्वन (ध्वन)मधुमधुपुत्रं बहुवर्णितम् ॥ ४ ॥

आम्हो धनान्धसाधनेसकपुणवाचसूयविक्रमवति ।

वज्रायां त्वय केही राखी च सरकारी कलामेकका ॥ ५ ॥

पद्मवीरिति निरुद्धाधिराज दुरिदोषिहता । द्वितीया बहुदाकका मिवाऽसूय सुगामिनाम् ॥ ६ ॥

बाहरे बाहरे बाहरेदेवता — (ध्वन)कलेशकी । नागदेव तथा जाल, जनवा निगधाधिराज ॥ ७ ॥

पद्मवी-कलां कलावचकलां निगधाधिराज बाहरेदेवता, पुष्पबीरमवद बहुवर्णितं तेषां निगधाधिराज ।

न आर्षद्विभक्तसूरिचरितं निम्नपंक्ति लिखायिता विचे सुदुः, अर्षद्विभक्तसूरिचरितं केचित्तमवी नव पद्मवीपुस्तकम् ॥ ८ ॥

इति कछिपुत्रपुराणे अग्निनी पुस्तकालिनी । अर्षद्विभक्तसूरिचरितं, आ रबी समस्तस्वाधाराद्वये ॥ ९ ॥

C : — आ तादपरीय प्रति पाठन संघवीना पाठाना मंडरानी के. नवा लिस्टमा आ पोसीनो  
अनुक्रमक ५३ के. बडोदराना मुद्रित लिस्टमा आ प्रतिनो नंबर २९ के (जुओ पृष्ठ ३०). प्रतिनी हालत  
मध्यम के. पत्रसंख्या २०७ के. संवत् २०८ मा पद्मवी प्रथम पृष्ठमा प्रथम पृष्ठ पूर्ण चहुं अने बीजी पृष्ठमा  
अर्धभागमा जाना अक्षरेयी प्रथम कक्षमा — कक्षामासी प्रसक्ति कक्षामेली होवलुं ते ज पत्रना नाना अने  
जीर्ण बे टुकडा उपरयी जाणी शक्य के. जो के प्रतिनी हालत जोतां अन्त पत्र पण असंद रहेवुं जोहए  
पण अन्त पत्रनी द्वितीय पृष्ठमा लखायेक प्रसक्तिने कोई उठाउगीरे द्वेपने लीधे मसी नाखवायी पत्र अन्त



પાતલું અને જોળે ચર્ચે મધું અને પ્રાણમાં અક્ષરે કલ્પે જે જ નાના ટુકડા મળે છે. એ નાના ટુકડાની ચીજી માંડુ પ્રકાશિનાં વસેલા માગમાં ચોદાક અપહ અક્ષરો જમાવે છે. પ્રતિની લંબાઈ, પહોળાઈ ૧૪ x ૨૬ ઈંચ પ્રમાણ છે. પ્રતિની સ્થિતિ જોતાં D પ્રતિ કરતાં આ પ્રતિ લગભગ એક સો વરસ વધુ પ્રાચીન છે તેમ અનુમાન કરી શકાય. આ પ્રતિના પાઠાંતરોમાં પાઠાંતર પછી પ્રતિની સંજ્ઞા C પછી જે સ્થળે સ્થિતિકલું નિશાન કર્યું છે તે પાઠાંતર મૂલ્ય પ્રતિમાં લખાયેલું નહિ પણ પ્રતિના પાઠને મૂંસીને પાછલથી કરવામાં આવેલું છે તેમ સમજવું.

D:— આ પ્રતિ માવનગરથી મેલવવામાં આવી હતી. તેની લંબાઈ, પહોળાઈ ૯.૭ x ૪.૧ ઈંચ છે અને વચ્ચે માંડુ લહેલા કુલે પંચાવન પૃષ્ઠ છે. વચ્ચે માંડુ ૯ ઈંચનો નાનો હાંસીઓ રાસવામાં આવેલ છે. ચીજી પ્રતિઓની માફક આ પ્રતિમાં પણ હસ્તાક્ષરોની કવિત્ કવિત્ વિલક્ષણતા જોવામાં આવે છે. પ્રતિ ઘળી જ સુંદર હાલતમાં છે અને હસ્તાક્ષરો A પ્રતિની માફક મોતીના ઢાળા જેવા શુદ્ધ અને સુવાચ્ય છે. આ પ્રતિ મને ઘળી જ મોઢી મળેલી તેથી તેનો ઉપયોગ જેવો જોઈએ તેવો કરી શકાયો નથી. આ પ્રતિ A પ્રતિને ઘણે મોટે ભાગે અનુસરનારી છે એટલે A પ્રતિના પાઠાંતરોમાં મને જ્યાં સંદિગ્ધતા હતી ત્યાં જ આ પ્રતિનો ઉપયોગ કરી પાઠાંતરોની પસંદગીમાં સંદિગ્ધતા ટાલવા મેં યથાશક્ત્ય યત્ન કરેલો છે.

### પાઠાંતરો

પાઠાંતરોની પસંદગીમાં સર્વ પ્રથમ ધ્યાન હંદ ઉપર આપવામાં આવ્યું છે. પાઠાંતર અર્થની દૃષ્ટિએ ગમે-તેટલું વંધ વેસતું હોય પરંતુ તેથી હંદોભંગ થતો હોય તો તેને જતું કરવામાં આવ્યું છે અને પાદનોંધમાં તેને ટાંકી તેની નોંધ લેવામાં આવી છે. પાઠાંતરો મધાજ નોંધવામાં આવ્યા છે. મ્યાંકરણ શુદ્ધિને પણ લગભગ એટલું જ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે. આ બે દૃષ્ટિઓ જે પાઠાંતર થી સત્ત્વરે તેને મૂલ્યમાં સ્વીકારવામાં આવ્યું છે અને બીજાને પાદનોંધમાં તે તે પ્રતિની સંજ્ઞા પૂર્વમાં મૂકી જણાવવામાં આવ્યા છે. અર્થદૃષ્ટિને ત્રીજા પ્રકારનું મહત્ત્વ આપવામાં આવ્યું છે. જે પ્રતિના પાઠાંતરથી આ ત્રણેય દૃષ્ટિઓ અવ્યાહત રહી તે પાઠાંતરને, કોઈ પણ પ્રતિ તરફ મોહ રાખ્યા વિના, અપનાવી લીધું છે. વચી પ્રતિઓના પાઠાંતરો અમુક એક પાઠ વાંચત સમયે હોય પરંતુ મને પોતાને અર્થમેલ ન લાગ્યો તેવા સ્થળે મેં શંકાચિહ્ન મૂકેલ છે; અથવા પાઠ સૂચવી મેં ત્યાં આવા ( ) કૌંસમાં તે પાઠ મૂક્યો છે. વચી પ્રતિઓના પાઠાંતરોને ધ્યાનમાં લીધા પછી પણ હંદની દૃષ્ટિએ અક્ષર કે અક્ષરો જ્યાં જ્યાં મને ભૂટતાં લાગ્યાં ત્યાં ત્યાં આવા [ ] કૌંસમાં તે તે અક્ષરો મેં કેવળ સૂચના રૂપે લખાવ્યા છે. કોઈ નવી પ્રતિ મળી આવતાં મારા સૂચિત પાઠો જોઈ સિદ્ધ થાય એવી પૂત્તી શક્યતા છે. ‘ય’શ્રુતિની વાક્યમાં અને ‘ન’ કે ‘ળ’ની વાક્યમાં પ્રતિઓના પાઠાંતરોની મહત્ત્વ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે. એ બે વાક્યોમાં કોઈ એક નિયમ આપત અલસ્યાર કરવામાં આવ્યો હોય એમ નથી.

### પ્રાકૃતભાષામાં લખાયેલ જૈન કથા સાહિત્યનો ટૂંક પરિચય

પ્રાકૃત ભાષામાં લખાયેલા જૈન કથા સાહિત્ય વિષે એટલું વધું કહેવામાં આવ્યું છે કે એના વિષે અહીં પુનરુચારણ કરવું ઉચિત નથી. એ વિષે વિગતવાર, અન્યાસપૂર્ણ માહિતિ મેલવવા તે વિષયના સોશીય જિજ્ઞાસુઓએ આચાર્ય જિનવિજયજીનો ‘કુલ્લવ્યમાલા’ નામનો લેખ, ‘સિંધી જૈન ગ્રંથમાહાર્ણવ પ્રસિદ્ધ વચેલ, સસંપ્રદિત હરિવેળના ‘મુદ્દત્ કથાકોશ’માંની પ્રો. ડૉ. એ. એન. ઉપાધ્યેયે લખેલ વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના, પ્રો. ડૉ. ઘાટગેનો ‘નૅર્ટીવ લિટરેચર ઇન જૈન માહારાષ્ટ્રી’ નામનો લેખ, ‘તેમ જ સર્ગસ્થ મો. દ. દેસાઈ કૃત ‘જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’, અને છેલ્લે આ વચી માહિતિની પૂર્વ મૂલ્યસ્વરૂપ ચર્ચે પહેલ જોહાનીસ હર્ટલનો



‘जैनेय लिटरेचर ऑफ भी जैनाइ’ शीर्षक लेख तथा हरिभद्र सूरि रचित ‘सम्राट् कथा’ को प्रो. डॉ. हर्मान थाकोबीने उपोद्घात जोड़ कर कास मकमल के. आ कथा कथाओंमें पढ़ी सासनी मरी पड़ेकी के के एने अहिंसा पुनरुत्थार करवो अस्थाने के बने बनुपयुक्त पण के. तेयी अहिं ए साहित्य विवे केकळ अंगुलिनिर्देश करीने ज संतोष पकळ्यो के. में नीचे आपेल विगतोनों काचार पण उपर्युक्त साहित्य ज के.

जैनेय कथा साहित्य प्रमाणमां महाकाव्य के. प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश अने गूजराती एम चारेव भाषामां लक्षाप्य सैंकडो जैन कथा ग्रंथो जाजे मळी आवेल के. एमांजा कथा चरा ग्रंथो निम्नलीव दसमी सरी पडी बनेला के. विजलीय प्रथम सहस्राब्दिमां रचायेला ग्रंथोनी संख्या दसयी बचारे नयी पण ओछी हथो.

जैन कथा साहित्यना मूळ ‘जाताधर्मकथा’ नामना छळ जैन अंगमां मळी आवे के. जैन कथा-ग्रंथोमां बहु प्राचीन ग्रंथ होय तो ते ‘बसुदेवहिंठी’ के. जापी पण बनु चंद्रगुप्त मौर्यना गुरु भद्रबाहु रचित ‘बसुदेव चरित’ के. परंतु अजारे ए उपलब्ध नयी. ‘बसुदेवहिंठी’ पळी विमल सूरि रचित ‘पठमचरिय’ आवे के. आ सूरिए ‘हरिवंस चरिय’ छळ्युं होवानो पण ठेले के जो के ए अजारे उपलब्ध नयी. ऐतिहासिक अने काव्यनिक वस्तुओना मिश्रणवाळा ‘वासवदत्ता’, ‘सुम्नोसरा,’ ‘उर्वशी,’ ‘भैरवी,’ अने ‘नरबाहन दत्त’ जेवा अनेक शृंगाररसप्रधान लौकिक कथा ग्रंथो रचाया.

शृंगाररसयी छळबळती अने वर्णनोयी भरपूर कथाओमां पादलिप्त सूरिनी ‘तरंगवती कथा’ सर्व प्रथम के. जो के अफसोसनी बात तो ए के के ए कचारल हथु मुची कथाव कोर्ने अळ्युं नयी एटले आपणे तो अनिश्चितसमयी आचार्य वीरभद्र के वीरभद्र शिष्य गणि नेमिचंद्ररचित लेख ‘संक्षिप्त सार’यी ज मूळकथानो रसासाद करवानो रचो. ‘तरंगवती’ने कुमलयमालाकारे संकीर्णकथामां कपायी के.

पादलिप्तसूरिए सजेली आ नवीन कथासुद्धिमां पाळळयी बीमी कण संगीन मरती बई. फळसरूपे ‘मलयवती,’ ‘नरबाहन दत्त,’ ‘भगवतेना,’ ‘बनुमती,’ अने ‘सुलोचना’ नामक सुंदर कथाओ रचाई. कमनसीवे ए बची कथाओ काळदोवे के बीजा कोई कारणे छुत बई गई अने एमना माखो सिबाय आपणे एमना विवे कळुं जाणता नयी.

‘बसुदेवचरिय,’ ‘पठमचरिय,’ अने ‘हरिवंस चरिया’दि पुराण पद्धतिना चरित्र ग्रंथोने कथा कर्मां न गणीए तो, ते पळी ‘धम्मिल्लहिंठी’ अने तेनी साथे जोडाएक ‘बसुदेवहिंठी’ नामनो कथा ग्रंथ आवे के. ए आठ्या सैंका पहेलावो के. तेना पळी हरिभद्रसूरिनी ‘सम्राट् कथा’ आवे के. आ कथा कविनी कवित्व-शक्तिनी साक्षात् प्रतिपा के एटल कहेवुं बस थले. आचार्य हेमचंद्र आ कथाने सकलकथानी कोटिमां मूके के. अत्रे ए पण जणावुं जोईए के एमनुं रचायेलुं ‘चूर्ताकथान’ पण हवे तो प्रसिद्ध बई गयेल के. आ पळी उद्योतन सूरिनी ‘कुमलयमाला’ आवे के. आ कथा चंद्रना दंगनी के. रचनाशैली ‘कादंबरी’ के ‘दमयंती कथा’ जेवी के. काव्यचमत्कृति उत्तम अने भाषा मनोरम के. विनोदमां कथा लेखके एमां पैशाची अने अपभ्रंश भाषामां पण वर्णनो आव्या के. आ कथानी उपबोधित ऐतिहासिक दृष्टिए पण खास सहस्यनी के. एनी पळी शीर्लाकलुं ‘महापुरुष चरित,’ विजयसिंह सूरि रचित ‘सुम्नसुंदरी कथा,’ कोई अज्ञातनामा लेखकलुं ‘काळकाचार्य कथानक’ अने बनेबलुं ‘सुसुंदरी चरिय’ आवे के. ए पळी महेवर सूरि रचित आपणो आ प्रस्तुत पूर्वकथानो ग्रंथ आवे के. अार बाद कथासाहित्य चणा मोटा प्रमाणमां जैन लेखकोए छळ्युं के; परंतु ए विवे अहिं छळवुं अनावश्यक के अने अप्रस्तुत के एटले छोडी दीधुं के.

જૈન કથા સાહિત્યના આ વિદ્યારાજ્યોએ પછી પટલું કહ્યું જરૂરી છે કે જૈન કથાલેખકોનું મૂલ્ય એવું જ નહીં હતું અને તે આધ્યાત્મિક કલ્પન. ગમે તે જૈન કથા લખે. આ જ્યેષ્ઠ તેમાં સ્પષ્ટપણે પ્રતિબિંબિત થયેલું દેશાશે. કથા વેદ ગમે તે હોય અને ગમે તેવો હોય પરંતુ ધર્માર્થનું, પુણ્ય-પાપનું ફક્ત ચતાચમાનો આશય અને કર્મના અષ્ટ સિદ્ધાંતની સ્થાપના માટેની જૈન કથા લેખકની તત્ત્વચેત્રી — આ જે મુખ્ય સિદ્ધાંતો કથાનો આત્મા છે. સામાન્ય લોકવાર્તાઓને પણ જૈન કથાકારો પોતાના અભિપ્રાય રંગે રંગી છે અને એના ઉપર પોતાના જ્યેષ્ઠી મહોર મારી છે. સામાન્ય લોકવાર્તાના સંબંધમાં પણ આ જ્યેષ્ઠ ઉપરથી સિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે તો પછી સાસ્ત્ર વિશિષ્ટ વસ્તુનો આચાર હઈ, જૈન ધર્મના મૂલ તત્ત્વોને પ્રતિબોધવાના એક માત્ર હેતુને જાતર રચવામાં આવેલી કથા વિષે તો કહેવાનું જ શું ! ટુંકામાં, આ મહોરની વિશિષ્ટતા જ્ઞાતી કથા-ઓમાં ઊઠીને આંખે ચોંટે એ સામાજિક જ છે. મહેશ્વર સૂરિનો પ્રસ્તુત ગ્રંથ આ હરોળમાં આવે છે. એની મુખ્ય એક એટલેક અર્થે પારલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ કરાવી આપવાની છે અને તે જ્ઞાન પંચમી જેવા પુણ્ય દિવસે જૈન ધર્મના આરાધન દ્વારા. કથાનો પ્રતિપાદ વિષય આ છે; વીજી વધી જાયતો આનુષંગિક છે.

### છંદ, માષા અને કવિત્વ

સમગ્ર ગ્રંથમાં એક જ છંદ વાપરવામાં આવેલ છે અને તે છે ગાથા. માષા માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત છે. એના ઉપર કવિત્વ અર્ધમાગધીની તો કવિત્વ અપભ્રંશની અસર પડેલી છે. દેશી શબ્દોનો પ્રયોગ લેખકે કરેલ છે. જેવાં કે:—કોઈ, હુંસુવ, પેનાર, લખ, લેહુ, ધમ્મ, વહ, ચુક, ચુલી, છહુ, છુહ, છોહ, છોહ, માહ, હોહ, તુહ, તોહ, ખાહી, મિચ્છોહ, પુવ્વાર, કોહલ, પેહ, પિહ, અને મોક્કલ કરો કરો. લેખકની શૈલિ ધીની જ હૃદયંગમ, સરલ, અને પ્રાસાદિક છે. એનું મુખ્ય લક્ષણ અનાયાસ છે. શબ્દ પ્રવાહ સીધે સીધો, અસ્વલિપ્તપણે લેખકના હૃદયમાંથી જાળે કે ન વહેતો હોય એમ લાગે છે. અર્થ પકડી પાડવામાં મુસીબતનો અનુભવ જરાય કરવો પડતો નથી. શબ્દાર્થનું સ્થાન નથી જળાતો. શૈલિ કોઈ પણ સ્વલે લઘુચંદી નથી જળાતી. હૃદયંગમતા, પ્રાસાદિકતા, સરલતા, સુચોક્તા, કરો કરો લેખકની શૈલિના ગુણો છે. લેખનો ઉપયોગ લેખકે સ્વલે સ્વલે સપ્તઘટ્ટાદી કર્યો છે. કાવ્યવ્યવસ્થા લેખકને સિદ્ધ હતી. તેના સમૂહ માટે જુઓ સાસ્ત્ર કરીને પ્રથમ કથાનકની ૪૧૯મી, ૪૮૮મી ૪૯૨મી, આઠમા કથાનકની ૧૨૦મી અને દસમા કથાનકની ૨૧૭-૨૧૮મી ગાથાઓ.

### આભાર દર્શન

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં મારા વિદ્યારાજ્ય મારતીય વિદ્યામંચના ઓન. ડિરેક્ટર આચાર્યશ્રી જિનવિજયજીય અને પ્રતિષ્ઠો મેઝવી આપીને, જે ગાથાઓનો અર્થ મને વેસતો નો'તો તે સમજાવીને, સંપાદનની આંટી-મુંડીના ઉકેલમાં યથોચિત મદદ આપીને, તેમજ પ્રસ્તાવનાની માહિતિ મેઝવવામાં ઉપયોગી થયેલું એવું સાહિત્ય સૂચવી અને મેઝવી આપીને મને જે અમર્યાદ સહાય આપી છે તે માટે હું તેમનો પરમ કૃત્તી છું.

મારતીય વિદ્યા મંચ  
ગુણે  
માર્ચ પુર્ણિમા, સં. ૨૦૦૪

અચ્યુતભાલ સચંચંદ ગોપાળી

सिरीमहेसरसुरिकिरिवावा.

# नाणपंचमीकहाओ

ॐ

॥ ॐ नमो बीतरागाय ॥

पंचैदियनिरवेक्खं पंचनमोकारहेउयं तह य । पंचमगइसाहणयं पंचमनाणं नमसेउं ॥ १  
 दुविहाएँ<sup>१</sup> पंचमीए कालं पुरिसं विहाण-गहणं च । उज्जवणं फलभावं गाहाहिं<sup>२</sup> म हे स् रो भणइ ॥ २  
 सकयकवस्सत्थं जेण न जाणंति<sup>३</sup> मंदबुद्धीया । सवाण वि सुहबोहं तेण इमं<sup>४</sup> पाइयं रइयं ॥ ३  
 गूढत्थदेसिरहियं सुललियवन्नेहिं<sup>५</sup> गंधियं रम्मं । पाइयकवं लोए कस्स न हियं सुहावेइ<sup>६</sup> ॥ ४  
 परउवयाररणं<sup>७</sup> भासा सा होइ एत्थ भणियवा । जायइ जीएँ<sup>८</sup> विबोहो सवाण वि बालमाइणं ॥ ५  
 पंचवरिसेहिं<sup>९</sup> जेहा पंचहिं मासेहिं लहुइया होइ । एवइयकालमाणा होइ अखंहा यं कायवा ॥ ६  
 जइ कह वि असामत्थं होइ सरीरस्स दिवजोएणं<sup>१०</sup> । ता उत्तरकालं पि हु पूरिआ असदभावो<sup>११</sup> उ ॥ ७  
 खलिओ वि जहा सुहबो पुणरवि वलिज्जण पावइ जसोहं । तह नियमं पूरितो<sup>१२</sup> जीवो सुहमायणं होइ ॥ ८  
 एगंतेणं जेणं चउत्थवयपालणं दढं भणियं । तेण जहासत्तीए सेसं खलु होइ कायवं ॥ ९  
 जइ होजाँ असमत्थो काज्जणं जेहपंचमिं को वि<sup>१३</sup> । सो इयारिं पि करेजा तीए वि फलं जओ<sup>१४</sup> तुहं ॥ १०  
 लहुइयं वि किरियाए सोक्खं खलु होइ असदभावस्स । विसमविसेणं मरंतं किन्नवि रक्खेइ अमयंसो<sup>१५</sup> ॥ ११  
 किरीएँ<sup>१६</sup> मच्छेण थं पूयनिमित्तं च चित्तपीडाए । उग्गं पि तवं चिन्नं दोगगइगमणं पसाहेइ<sup>१७</sup> ॥ १२  
 पुरिसो वा इत्थी वा नाज्जणं निययदेहसामत्थं । संमत्त-नाणकलिओ माणाँविचज्जिओ धीरो ॥ १३  
 मंतूण जिण्णिदधरं काज्जणं तस्स विविहपूयं च । ठविज्जण पोत्थयवरं सुहंतुलसरियं कुब्जा ॥ १४  
 धयपरिपुब्बं<sup>१८</sup> काउं पंचहिं वट्ठीहिं दीवयं तह य । फल-पुप्फ-वत्थ-गंधाइएहिं परिपूयणं करिय ॥ १५  
 लहुइएँ<sup>१९</sup> पंचमीए गहण-विहाणं इमं तुं विखेयं । एयं चिय पंचगुणं इयरीए होइ कायवं ॥ १६  
 ततो गुरुण पुरजो गहिज्जणं पंचमीएँ उववासं । सुहे पक्खम्मि सुहे सवाण वि कम्ममासाणं ॥ १७  
 मग्गसिरे तह माहे फग्गुण-वइसाह-जेह-भासाढा । एए कंमियमासा सेसा य अकम्मिया भासा ॥ १८  
 उववासो य अकम्मो अहव करेजा उ बोवमणवज्जं । ण्हाणं खरस्स इयरह छारेणं य छोट्टणं जाण ॥ १९  
 जइ पुच्चाएँ ताए नियविहवं भाविज्जण हियएणं । हीणो-त्तम-मज्झिमयं उज्जवणं<sup>२०</sup> होइ कायवं ॥ २०  
 पंचण्हं पोत्थाणं<sup>२१</sup> काज्जण लिहावणं च सत्तीए । पच्छ जिणवरविंवे<sup>२२</sup> ण्हवणाइयं<sup>२३</sup> सुहं काउं ॥ २१  
 ठविज्जण पोत्थयाहं काज्जण विलेवणं च वन्नेहिं । कयपुप्फाइविहाणो देइ त्ति पंच पंचेहिं ॥ २२

1 B विहाव । 2 A संविदिक् । 3 B दुविहाव । 4 C जाणंति । 5 A अवं । 6 A 'वयजेहिं' ।  
 7 A 'द्वयं' । 8 C जीव । 9 B उ । 10 B 'जोएण' । 11 B 'भावा' । 12 B पूरितो । 13 B होजाह ।  
 14 A कोह । 15 C ततो । 16 B लहुइएँ । 17 B विसंवेण; C विसमविसेण । 18 B किरीव ।  
 19 B व । 20 A वक्खेइ । 21 C भावाहिं । 22 A 'वविपुब्बं' । 23 A लहुइय । 24 A पु ।  
 25 A छारेणं । 26 B पुक्कम्प । 27 B वक्खमजं । 28 B वंचवह पोत्थयावं । 29 B 'अवयो' । 30 C 'व वर' ।

अह पंचहिं हारेहिं पंचहिं रयजेहिं तह विमूखेउं । संवस्स कुणइ धम्मं जइसत्तीए महासत्तो ॥ २३  
 संघो महाणुभावो नागाइतियस्स जेण आहारो । पूइज्जेते तम्मि उ नागाईं पूइयं होइ ॥ २४  
 तह उवयारपरो वि हु संघो जीवस्स होइ मइस्स । वच्छलं अणुसहिं उववूइणमाइ कुणमाणो ॥ २५  
 अन्नं च तियसनमिओ केवललच्छीइ संजुओ विमलो । तिरुक्करो वि हु कययं माईए वंदए संघं ॥ २६  
 तम्हा सइ सामत्थे संघं पूइह सक्कजेसु । पाविह तथो उ मोक्खं मोत्तुणं विसयसोक्खाइ ॥ २७  
 सोहग्गं कुलजम्मो वाहिविमोक्खो पिएण संजोगो ।  
 वंघण-सुयणं विहवो कर-वरण-च्छीण तहमाणो ॥ २८  
 दीवंतरम्मि सोक्खं विम्भवहेउं समत्तलोयाणं ।  
 मणुय-सुरा-सुरसोक्खं फलं च तीसे तजो मोक्खो ॥ -दारगा हा ॥ २९  
 एए य जहा जाया जेसि जीवाण तीए करणेणं । तं तह मणियो अहयं नियमइविहवाणुसारेणं ॥ ३०  
 जयसेण नंद महा वीरो कमला गुणाणुराजो य ।  
 विमलो धरणो देवी भविस्सदत्तो य दाराइ ॥ ३१  
 एएसु अंतरत्था अन्ने वि हु इत्थि-पुरिस नायका । पंचमिफलं विचित्तं बहुमेयं पाविणं जेहिं ॥ ३२

### १. जयसेणकहा ।

जयसेणकहा पढमा अक्खित्तजइ पुब्बजम्मपरिकलिया ।  
 सोहग्गदारविसया भवियज्जाणुगहहाए ॥ ३३  
 इत्थेव भरहवासे दाहिणदेसम्मि जलहितीराए । खलचिचं व दुगेज्जो रम्मो तह सुयणवेडं ॥ ३४  
 संसारो व विसालो संकर इव गणसएहिं संजुत्तो । वणउ व दविणभरिओ कुच्छियराया व बहुमंडो ॥ ३५  
 सिंघलदीवो रम्मो तत्थे य राया नराहिवो नांमि । तस्स य निवतणयाणं होइ संयं महिलियाणं च ॥ ३६  
 ताण य मज्जे एगा ईसा-कामेहिं पीडिया पावा । नामेण इंदुमइयी एव हियएण चितेइ ॥ ३७  
 तिण्हं मासाणं नवाहियाणं मह एत्थ पाडियां होइ । तत्थ य सोक्खं तुच्छं गलत्तालुर्यनायणो विरसं ॥ ३८  
 वरि इल्लिओ वि हु भत्ता अनन्नभजो गुणेहिं रहिओ वि । मा सगुणो बहुमज्जो जइ राया चक्खवटी वि ॥ ३९  
 वरि गम्मम्मि बिलीणा वरि जाया कंत-पुत्तपरिहीणा । मा ससवत्ता महिला इविज्ज जम्मे वि जम्मे वि ॥ ४०  
 जइ वि हु भत्ता सरिसो होइ कलत्तेसु सक्कजेसु । तह वि हु ताण मणेसु अस्सणे बोवपरिहावो ॥ ४१  
 संकर-हरि-वंमाणं गडरी-लच्छी जहेव वंमाणी । तह जइ पइणो इहा तो महिलीं इयरहा केली ॥ ४२  
 पावेणं सवत्तिज्जेणो दुहा सास-नणंदमाईया । वम्मेण य निक्कटो वरवांसो होइ महिलिणं ॥ ४३  
 वण्णा ता महिलाओ जाण न जोएई को विखोजाई । सास(सु)नणंदं सवत्ती ससुरो जिओ य दिमरो ॥ ४४  
 जेण तहिं विलसिज्ज निचं इत्थीहिं निययइच्छाए । इयरह वरि वणवासो मा वरवासो जहा पासो ॥ ४५

1 C पंचहिं वण्णेहिं । 2 A पूसेहुं । 3 A C जयं । 4 B 'कच्छीइ'; C 'कच्छीव' । 5 A 'सोक्खो' ।  
 6 A 'मंड' । 7 A 'मोक्खो' । 8 A 'विमुक्खो' । 9 B 'मिज्जो' । 10 A 'जणय' । 11 B 'जोवाणं' ।  
 12 C 'दारी'; B none of the two is found. 13 A 'तेसि' । 14 A 'तीह' । 15 B 'सारेण' । 16 A  
 'कम्म' । 17 C 'पत्थेव' । 18 A 'सुयणुच्छिड' व । 19 B 'मयं' । 20 A 'कामेय' । 21 A 'मामेणं'  
 इंदुमई । 22 A 'पयं' । 23 C 'मासाणं' । 24 B 'ववाहियाण' ; C 'साहियाण' । 25 A 'पीडिया' । 26 A  
 'लोच्छं' । 27 A 'गडव' । 28 A 'मिर' । 29 A 'चक्खवटी' । 30 B 'जवाणं' । 31 C 'वरीमावो' ।  
 32 A 'वम्माणं' । 33 B 'महिली' । 34 B C 'पावेण च' । 35 B C 'सवह' । 36 B C 'मज्जो' ।  
 37 A 'मण्डो' । 38 A 'पापइ' ; B 'वाहिइ' । 39 A C 'जोक्काई' । 40 C व is missing in this Ms.  
 41 A 'सव' is missing in this Ms. 42 A 'वा' ।

मिहरो' करालो'सम्भो' येनान् होइ महिजन । इधरो' नरयो' मणिओ'सलेहु' रं कपियो' दो वि ॥ ४६  
 इव' विविध'साई' तहाँ'राजन् वणं' करविचं किं'मि । जह' नावे'पि न'मिन्हई' राया' सलुं' नई'हु'वई' ॥ ४७  
 अणुदियहं' झुंवांती' वायारू'साई' विसर्य'सो'कसाई' । मे' वि' सा' सवइ' तिसि' अग्गी' इव' इ'मण'नरेहिं ॥ ४८  
 अणजेइ' पुइ'सि'सं' नई' व'वण्णेइ' तं' वि' बोधं' तु । अंकन'सु'हन'साई' पइ'दियहं' कुणइ' लो'पणं ॥ ४९  
 अण्णं' मणी'सँ' सलान' वि' उत्तमं' च' द्वियएण । हीलई' सलं' वि' अणं' अहम'व'हान'परि'कलिया ॥ ५०  
 इओ' वि' मणो' परिओ' सोहं' वासेइ' जह' रं' चंद'स्स । वो' पुण' धरेइ' जह' वि' दूरे' चिय'तस्स' सो'हाउ ॥ ५१  
 वहु'हा' सि'मई'सम'भो' जह' वि' हु'सरेण' संगमं' कुणइ' । चंदो' व' मही'पुरिसो' तम्हा' मम'न'अणं' कुणइ' ॥ ५२  
 सव'भो' दो'सा'सँ'गी' सम'भो' वं'क'त'पेण' सं'जुओ' । सम'भो' अ'व'या'वा'सो' जह' चंदो' ए'सँ' लो'यम्मि' ॥ ५३  
 एवं'वि'इ'म'व'क'लिया' व'म'म'न'स'र'व'मिया' मह'मा'वा । मर'य'हु'हं' तिरिय'हु'हं' मरि'जणं' प्रा'विया' सा' उ ॥ ५४  
 ए'त्ते'व' अणु'य'लो'ए' पु'क'स'र'दी'व'स्स' पु'र'वा'य'म्मि । खेत'म्मि' मर'ह'ना'मे' वहु'ज'ण'व'र्य'से'विए' र'म्मे ॥ ५५  
 आ'वा'ये' व' दु'लं'भो' पा'या'री' सु'म'जर'वि'स'भो' ज'त्य । परि'हाणं' पिव' परि'हा' पर'व'स'ना'वा'यर'क'ख'निया ॥ ५६  
 च'स'ार'ित' प'ठ'ली'ओ' पी'इ'म'म' व' जी'ह' गहि'र'ि'ओ' । सु'य'ण'म'ओ' इ'व' सर'लो' वि'त्थि'ओ' इ'ह'म'ग्गो' वि ॥ ५७  
 के'ले' व' ए'ण'पु'ट्ठा' ज'त्य' व' दी'सं'सि' वि'व'मि'पं'सी'ओ' । पर'व'ह'णो' इ'व' र'म्मा' बहु'मू'ला' म'व'र्य'सं'धा'या ॥ ५८  
 सा' इ'द'उ'रि'सँ'मा'णा' वि'बु'हा'हि'व'सं'च'से'विया' नि'सं । न'य'ण'म'ना'णं'द'वरी' न'वरी' प'ठ'मा'वई' नाम ॥ ५९  
 त'त्थ' य' व'णि'ओ' ई'ओ' कुँ'ल'चंदो' नाम' गु'ण'ग'णा'वा'सो । त'स्स' य' र'म्मी' म'ओ' सुंद'रि' नी'मि' ति' वि'क'सा'या ॥ ६०  
 अ'णु'चं' अणु'रा'ओ' पइ'दियहं' व'ड्ढिओ' त'हा' ता'ण । जह' तु'च्छे' वि' वि'ओ'ए' दु'क'सं' न'र'भो'वमं' होइ ॥ ६१  
 इंदु'मई'ए' जी'ओ' वि'चरं' ल'हि'ज'ण' क'म्म'च'क'स्स । दो'ह'ग'क'म्म'से'से' सुंद'रि'ग'म्भ'म्मि' उ'व'व'ज्जो ॥ ६२  
 जह' जह' व'ड्ढइ' ग'म्भो' त'ह' त'ह' सुंद'रि'म'ण'म्मि' सं'ता'वो । अणु'कू'लो' वि' दु'हा'इं' देइ' चिय' क'म्म'दो'से'णं ॥ ६३  
 दु'इं' म'ग्गो' तूरं' सु'सि'णं' ज'ण'वं'च'णं' च' पि'सु'ण'तं । ज'ई'एँ' प'व'ए'णं' इ'हा'ई' ह'वं'ति' ज़ु'वई'णं ॥ ६४  
 अ'हं' अ'ज्ज'या' क'या'ई' कु'ल'चंदो' म'ग्ग'दो'स'ग'य'ने'हो । सुंद'रि'म'क'य'वियारं' भे'हा'ओ' म'त्ति' पी'गेइ' ॥ ६५  
 अ'ह' सुंद'री' म'पे'णं' चिंत'इ' अ'इ'वि'क'स'दु'क'स'संत'ता । अ'इ'व'च्छ'लो' वि' ना'हो' क'ह' जा'ओ' सु'हु' नि'स'े'हो ॥ ६६  
 किं'चू'णो' वि' हु'प'म'ओ' दु'क'सं' अ'इ'दा'रु'णं' म'पे' देइ' । जो' पु'ण' मू'ल'च्छि'ओ' म'रणं' चिय' कु'णइ' ज़ु'वई'णं ॥ ६७  
 वरि' मी' जा'ओ' ने'हो' हो'ज'णं' मी' पु'णो' द'हं' न'हो । अ'रं'स'णं' पि' से'यं' लो'य'णै'रि'उ'णो' नि'हा'ण'स्स ॥ ६८  
 अ'व'रा'हे'ण' वि'र'सो' दु'क'सं' न' वि' देइ' न'ल'हो' जइ' वि । अ'व'रा'हे'ण' वि'णा' पु'ण' जी'यं' सो' नि'स'लं' लेइ ॥ ६९

- 1 A मिहरो । 2 B नरयो । 3 B व । 4 A कपिया । 5 A ताव । 6 C तहिं । 7 B येणइ । 8 A it is not found in this Ms. 9 A अण्णान् । 10 A विविहं । 11 C न व सा । 12 B C न वि व । 13 C नाई । 14 A पवहिअई । 15 A हिउइ स । 16 B C व । 17 A धारइ । 18 B C हूर । 19 A C सिज्जइ । 20 B कका । 21 B इत्य । 22 A कोगम्मि । 23 A वम्मं कुण । 24 B इत्येव । 25 B मग्गं । 26 B C बहुजणव' । 27 B सुमजरवि'स'भो ; C सुहपरि'हि'भो । 28 A वचलीओ । 29 B C जस्त । 30 A पुइ'राओ । 31 A ओजो । 32 B व्व । 33 A व । 34 A B विवम'णो । 35 A मवव' । 36 B इ'व'पुरि' । 37 A C ओंदरी । 38 A इज्जी । 39 A कुणके'रे ; C कुणच्छे'लो । 40 A C मग्गा । 41 A सुंदरी । 42 C नामपि । 43 B अओवं । 44 A व'व'र्य'सं'धा'या ; B व'व'र्य'सं'धा'या । 45 A अइ'दो'स्सइ । 46 A दुइं ; C दुइं । 47 A C ग'म्भो'स्सं ; B ग'म्भो'स्सं । 48 A व'व'र्य'सं'धा'या ; B C ओज्ज'णं । 49 B C अइ'व' । 50 A व'रा'ई । 51 B वी'म'ग्ग' । 52 C मू'ल'च्छि'ओ । 53 A व'व'र्य'सं'धा'या । 54 A it is not to be found in this Ms. 55 A व'व'र्य'सं'धा'या । 56 B C ओ । 57 A ओव' । 58 B ओव' । 59 B C सि'पु'णं ।

मणवल्लहो विरतो<sup>१</sup> विषावराहेण कम्मदोसावो । सरिओ सरिओ दुम्माह<sup>२</sup> तंताइ नडत्तहो ॥ ७०  
 यत्ता ता महिलाओ जाणं पुरिसेसुं कित्तिमो नेहो । पाएण जओ पुरिसा महुवरसरिसा सहावेण ॥ ७१  
 एक्कवसिओ सिनेहो<sup>३</sup> रंडत्तं कत्तयाण बाहुलं । दालिं च विओगो एवं नरवं बहापोरं ॥ ७२  
 निक्किस्तिमो न नेहो एयं लोमस्स सवयं वयणं । बसहं पिययमं चिरहे कह जीवं चारिमो अहयं ॥ ७३  
 धी संसारसहावो ओ किर विमिसं<sup>४</sup> पि सुं चए<sup>५</sup> जेयं<sup>६</sup> । तच्चिरहेण वि पिच्छह जीविअह ददुत्तेयण ॥ ७४  
 नेहो वंघणमूलं<sup>७</sup> नेहो लखाइनासओ पावो । नेहो दोग्गईमूलं पइदिपहं<sup>८</sup> दुक्खओ नेहो ॥ ७५  
 यत्ता ते वरमुणियो मूलं नेहस्स जेहिं परिच्छिन्नं । यत्ताण वि ते वण्णा बालं चिय वे तवं पत्ता ॥ ७६  
 अज्जायरसेहिं जओ निआहिअइ तवं सुहेजेव । भुत्तविसयाण चित्तं सरेअ ता इंदियं कयाइ ॥ ७७  
 ता मज्ज वि आजम्मं नियमो नियमेण पुरिससंगस्स । दिट्ठो सो मालवओ मंडा वि हु यक्खिया तत्त्व ॥ ७८  
 एवंविहम्मि कजे किं जुत्तं मज्ज एत्थ काउं जे । अहवा पिउपरगमणं मोत्तण न जुजए अन्नं ॥ ७९  
 जइ वि हु पइसुक्काणं पियाइगेहेसु आचरो नत्थि । तह वि हुं तं चिय सरणं जइ भूमी मंचपडियस्स ॥ ८०  
 इयं चित्तिजण हियए चलिया सा मत्तवारणगईए<sup>९</sup> । एगामिणी वि<sup>१०</sup> विमपा समुहा सौं जययनयैरीए ॥ ८१  
 सुकुमाल गन्मवइया मीरु एगामिणी हुइं मग्गे<sup>११</sup> । अहवा चा(धी)रयं वसया मुच्छं<sup>१२</sup> लोयाण विजेया ॥ ८२  
 कहवयं दिणेहिं तो<sup>१३</sup> सा तं नयरिं पाविऊण उज्जाणे<sup>१४</sup> । उवविट्ठो मुच्छगया पुणवि सयमेव संबुद्धा ॥ ८३  
 अह चित्तिं च तीए<sup>१५</sup> कह हं पविसींमि नयरियं ज्जम्मि<sup>१६</sup> । एगामिणी उं जम्हा अबलीं लोयाण निंदनिया ॥ ८४  
 देहलिलं वणण वि जां इत्थी कह वि एगिया जायीं । तं<sup>१७</sup> पि<sup>१८</sup> हु निंदइ लोगो किं पुण देसंतर गयाए<sup>१९</sup> ॥ ८५  
 नवं सुवईण वईणं बालाण य एगयाणं नियमेण । निदोसाण वि दोसा संभाविजंति लोएहिं<sup>२०</sup> ॥ ८६  
 एगागी दूराओ संपत्तो<sup>२१</sup> सुहु तोसओ पुरिसो । महिला अइदुक्खयरा तेणं चिय निंदिया इत्थी ॥ ८७  
 उप्पण्णाए सोगो वडुं तीए य वडुए चिता । परिणीयाए उदन्तो<sup>२२</sup> जुवइपिया दुक्खओ निबं ॥ ८८  
 जइ पुण रंडा अईदूहवीं य जाएअं कम्मदोसेण । ता पिउमार्ण ददं जावजीवं मने<sup>२३</sup> सलं ॥ ८९  
 तीं वरिमा संभूया अहवा गन्मम्मि चेव परिखीणा । अप्प-पराणं<sup>२४</sup> दुहया कत्ता कइया वि मा होज्जं ॥ ९०  
 एवं ठियंमि कजे<sup>२५</sup> मरणं चिय मज्ज होइ सेयं तु । इयरह लोयावाओ आजम्मं दूसहो<sup>२६</sup> नियमा ॥ ९१  
 अन्मक्खाणमकजं कजविणासो रिणं च गुणनिंदा । पबुवयाराकरणं दंसंति हु माणविहवारं ॥ ९२  
 अह सा खुहा-तिसाहिं<sup>२७</sup> अभिमूयूं उट्ठिऊणं किच्छेणं<sup>२८</sup> । जलं-फलगवेसणत्थं उज्जाणे<sup>२९</sup> हिंदए सजियं ॥ ९३  
 तिवखेहिं दुक्खेहिं अभिमूयाणं च दडुजीवाणं । भुक्खा-तिस-निहाओ हवंति नियमेण संसरे ॥ ९४

1 B तिरतो । 2 A पुरिसेहिं । 3 A B वि जेहो । 4 B अह । 5 B पिययमस्स । 6 A C जियसं । 7 A C जुजए । 8 C जेयं । 9 B C \*मडलं । 10 A जुगह । 11 A पणदिपहं; C पइसुसुहं । 12 A बालो । 13 B C इन्धियकवाइं । 14 C व । 15 B ति; C ते । 16 A इह । 17 A \*गईएण । 18 C व । 19 A से । 20 A जावकं प । 21 A D मरं । 22 B पाएण । 23 B मोंछा । 24 A कहइएण; B कववय । 25 A सा । 26 A उज्जाणं । 27 A उवविजा । 28 A पाहे; C पाए । 29 C पइसालि । 30 B नइरिं । 31 C व । 32 A महिला । 33 C अह । 34 B अह । 35 B अह । 36 A वि । 37 A \*गयाणं । 38 B C तिजं । 39 A एगयाण । 40 A कोणेहिं । 41 A संपत्ता । 42 A वंजो । 43 A B अह । 44 A D दुहविज; B D दुहवि । 45 A C जाएया । 46 A मज्जो । 47 B सल्लो । 48 B लो । 49 A \*पराण व । 50 B होजा । 51 A कजे । 52 A दूस्सहो । 53 B \*जियवार्थ; C विहवारं । 54 C तिसावुहाहिं । 55 B अहिमूया; C अतिहूया । 56 B वरिवकव । 57 A तिक्खिय । 58 A जण्णं । 59 A B उज्जाणं ।



ता निच्छइ सो सरसिं विचललं पउमलोमणसणाहं । जणणिं विव संपतिं तउठियसविहं विचएहिं ॥ ९५  
 मजेठं उतिआ कुसुमेहिं अविउण मंठिलं । पच्छ फलाईं मुंजइ दाउणं जलवराईणं ॥ ९६  
 जणंतरम्मि दिअं मुंजिअइ इत्थं जेण जीवेहिं । तेणं चिव दाउणं मुंजति सय वि वाणंता ॥ ९७  
 वा बीसवेईं सत्था कमलीहस्वम्मि सुहु रम्मम्मि । ताव य विचलियतेओ अत्थगिरिं पाविओ सुखे ॥ ९८  
 पोकारइ ॥ भीओ उदकरो दिणयरो वि सदेहिं । अहवा वसणावडिओ सरो वि हु कायरो होइ ॥ ९९  
 अत्थंगयम्मि सरे तिमिरं दइण सुंदरी भीया । अहवा मलिणस्सुदये समयं चिय निम्मलं होइ ॥ १००  
 अंगीकए वि मरणे मरणमयं तह वि होइ जीवस्स । कहओसहस्स पाणं कहयं चिय नियमओ ॥ १  
 सुमरेविं ॥ इडेदेवं वयणं वत्थेण मं पिणं ॥ दीणा । संकोइयंगुवंगो ॥ सयमिओ संठिया सुवणुं ॥ २  
 फेकारंति ॥ सिवाओ वग्घा मुंजति सुंखुवइ दीवो ॥ धूधू करेइ वूओ ॥ सुस वायंति वाललियो ॥ ३  
 इत्थंतरम्मि सहसा पुद्दिसा सुहुनिम्मला जाया । गहवइकरोहिं खुत्तो होइ चिय इत्थि सवियासा ॥ ४  
 अमयमओ वि हु समओ बहुआसपरिडिओ वि नीरासो ।  
 रयणियरो वि हु निरओ अहकमसो उमओ चंदो ॥ ५  
 सा वि हु तं दइणं अप्पाणं ॥ जीविय ति मजेइ । अमयमयदंसणेण जीविअइ एत्थं को दोसो ॥ ६  
 सुके यं अईमयम्मी निदा सा लइइ नीसंहसरीरा । चिंतावरणं जम्हा निदा दूरेण नासेइ ॥ ७  
 निदा भुक्खा तुडी सत्थं धम्मो य अत्थ कामो य । चिंताउरस्स सबे विरल चिय होति लोयम्मि ॥ ८  
 रयणायरम्मि दिडे रयणतिगं पाविउं अणग्घेयं । सुविणमिं रयणिविरे पडिबुद्धा सुंदरी तुद्धा ॥ ९  
 न य रयणाइं न उव(य)हिं ॥ लयहरयं चेव सुंदरी दहुं । अह चितेइ मणेण किमयमं सुयपुण्यं दिडं ॥ ११०  
 कत्तो मे पुच्चाइं रयणाणं जेहिं ॥ होज उप्पत्ती । किं वा मह रयणेहिं रमणीए रयणिविरमम्मि ॥ ११  
 रयणाइं वंजुयणो गेह-कलत्ताइयं च लोयाणं । सबाइं वि ॥ विहलाइं पाणजायम्मि नियमेण ॥ १२  
 जं दिजइ धम्मेणं तं चिय वित्तं गणंति सप्पुरिसा । इयरे कम्मयरा इव कस्स वि रेसंमि संचंति ॥ १३  
 अहवा न याणिमो चिय अज वि पावाए होसए किंचि । पाएण जओ कळे विग्घसहस्साइं दुक्कंति ॥ १४  
 सुमिणं ॥ च जं पहाए चिन्ताइं विवजिएहिं सत्थेहिं । दीसइ तं सबं(चं)चिय निदिडं सत्थयारेहिं ॥ १५  
 अणुहय-दिड-चितिय विसमावत्थाहिं तह य धाऊहिं । जं सुमिणं ॥ दीसेजा तं जाणइ निष्फलं सबं ॥ १६  
 विचलइ तारानिवहो सत्थामं रयणिचारिणो ॥ जंति । वासंति तं वचूडा सारसज्जयलाइं तुं कलंति ॥ १७  
 करकरकरोति ॥ काया सुहुसुहु विरुवंति चिडयसंघाया । शुभंति देवसंघा संधं वंदंति दिर्यपवरी ॥ १८  
 आईए रविकिरणा फुरिया सेवसु पडयगणेसु । अहवा सूरस्स करा पडंति पढमं महिहरेसु ॥ १९  
 सिहरयए रविणिगे उदयंगिरी सुहु पायडो जाओ । सरो मत्थयंधरिओ कुणइ चिय महिहरकखाइं ॥ १२०

1 A सी । 2 A उवविहागवएहिं मजुरेहिं; B उठियसविहगविकएहिं । 3 B मुंजेअइ । 4 A एत्थ ।  
 5 A सदेहिं; C the whole fourth quarter is not to be found in this Ms. 6 B बीसमती ।  
 7 A अविउ । 8 A C अयं । 9 B C पासं । 10 C निम्मओ । 11 B सुमरेवि; C सुमरेसि । 12 A  
 अंठिड । 13 B C वंगमंगा । 14 A सुवणा । 15 B पोकारंति । 16 A बीवी । 17 A B वुधु ।  
 18 B C अइ । 19 A बुत्ता; C डिआ । 20 C रयणि । 21 A असाणं । 22 A इत्थ । 23 A इ ।  
 24 A जणं; B वणं । 25 B निस्सहं । 26 A चिंताउरण । 27 B C सुइणम्मि । 28 B C D  
 उवही । 29 A कियिम; C कियेयम । 30 A अत्थ । 31 A नवरीए; B रयणीए । 32 A सवयाइं ।  
 33 A it is not to be found in this Ms. 34 B C सुइणं । 35 A चिंताइ । 36 B सुवणं ।  
 37 B विचलं; C विचललं । 38 B ओदिओ । 39 B C वु । 40 B ओरंति; C ओरंति । 41 A वणं ।  
 42 B वणो । 43 B सिहरं; C सिहरि । 44 B वणं । 45 A मज्जरं । 46 B वणं ।



उदवेण्यो वाहो वेदिजइ अहव नत्तिवत्तिहिं । सुरं उदवसयेवं जयेवं वणमए लीजो ॥ १२१  
 उइए रविणो विणे मिळंति मिहुमाई चकवापायं । विहत्तिवंचवडमाई निजो विव हुमइ सहरत्त ॥ १२२  
 अह सुंदरी वि गंतुं तीरिं सरसीई चितइ वणेवं । नीरपवेसाईवं किं मरणं मज्झ सेवं तिं ॥ १२३  
 ताव य विरुद्धसत्ते वेण्णइ वडि-कडलमाई सुइए\* । अज्जोवं श्रीलंते वडवावा विज्जवे हिणए ॥ १२४  
 अह सरहसंउठेठं वेण्णइ बोवंतरम्मि जुमिवसहं । केवलमानसमेवं चम्मं चम्मं व मुसिमं ॥ १२५  
 कंचणपठवमिचिं हुणवाणं देसणं सुराईवं । अमएण व सिंचितं गीरीसुहाई वाणीए ॥ १२६  
 तं वेदिज्ज वा सा उवविहा एणेइसमावम्मि । ताव य पुटो मयवं पुरिसेणेण एयं\* तु ॥ १२७  
 देवत्स य चम्मंस्स व वणिमपजेवत्स लक्खणं जमिह । तं सामिय कहसु अहं बहुमेवा तत्स जेजेह ॥ १२८  
 जंपइ सो मुमिवसहो सवं अक्खेमि जं तए पुटं । संखेवैय महत्वं सुवड एणेव चित्तेन\* ॥ १२९  
 बोहो सुहा विवासा वंचन-अर-मरण-रोम-निहाओ । विता खेजो\* सोओ\* राग-दोसा य अरई य ॥ १३०  
 मय-मय-वमाय-मायीं अडारसवं च जं\* समाइई । एए जस्स पण्ढीं तं देवं मुणसु नियमेण ॥ १३१  
 एसो सो वरेदेवो जम्मंतरसोकसदायओ होई । अज्जे पुण बहुमेवा इहलोक्कलावहा मणिवा ॥ १३२  
 इहलोइयं पि कवं सिज्जइ निवमेण पुहसुकएण । देवाहया निमित्तं तम्हा सुकयं विय पहाणं ॥ १३३  
 इलिहं अत्ताण वि दीसइ विहवो अमत्तिमंते वि । एयं\* पि हु कारणयं सुपुक्कमाई\* न हु देवीं ॥ १३४  
 चम्मो वि सुहो एसो हिसाइविवज्जं\* जहिं कहियं । अज्जो पुण नायओ चम्मो वि अहम्मंसारिज्जो ॥ १३५  
 चम्मो चम्मो मज्झ न र्थं नजइ तत्स किं सरुवं तु । गइरियपवाहेणं जम्हा तं कारं बहुसो ॥ १३६  
 सरिसाण वि पुरिसाणं रचणगुणे जाणए जहा एको । तह लक्खाण वि मज्जे धम्मगुणे जाणए विरलो ॥ १३७  
 खंतो दंतो सरलो परहियनिरओ पियंवओ नाणी । अममत्तो तवज्जुत्तो एसो पुण चम्मिओ नेओ\* ॥ १३८  
 वेदिओ\* पुनिर्वंगल्लो रत्तंवरपारओ य अज्जो वा । पुहगुणेहिं विहूणो सज्जो वि हु जीवियाकलिओ ॥ १३९  
 अह पेरेणंयज्जगओ लिं धारेइ अह व न हु चम्मी\* । तह खंताइविहूणो अज्जो वि हु तारिसो चेव ॥ १४०  
 एवंतरम्मि सो विय बहुविहदुक्खेहिं पीडिओ मणइ । जलणाइपवेसेणं\* मरणं पि हु उत्तमं कवरं ॥ १४१  
 अह मणइ मुणिवरिंदो जलणाइपवेसणं पसवचरियं । कर्ममागयं सनियमं एयं पुण उत्तमं मरणं ॥ १४२  
 दुक्खं ताण नासणत्थं जे वि हु मरणं पवज्जया एत्थ । दुक्खं ताण तह विय पावे पुण जावए तिहं ॥ १४३  
 \*मरणेणं विय फिइइ दुक्खं जइ होज्ज एस परमरयो । ता तव-चरणाईयं सवं पि निरत्थयं जाण ॥ १४४  
 जस्स मएण मरिजइ तं दुक्खं जाइ पुट्टिमणुलमं । संगं\* पत्ते वि खोरे अणुमगं दावणो वाइ ॥ १४५  
 अह सुंदरी विचितइ अज्ज वि सह अत्थिं सुहु पुज्जाई । अज्जह तव-माणनिही दहं कइ लम्पए एसो ? ॥ १४६  
 जइ कइ वि य एस मुणी पुज्जविभावेणं दिट्ठओ होज्जी । ता कुच्छियमरणेणं\* दोर्गाईगमणं हुवं आसि ॥ १४७

1 B उज्जव\* । 2 B \*कलियण । 3 A चकवापाय । 4 A विहत्तण\* । 5 A तीर । 6 B मनेण ।  
 7 C मि । 8 B सिज्जइ । 9 A O\*माइ । 10 A बहुइए । 11 B सहरत्त । 12 B \*जमेवं ।  
 13 C एयं । 14 A पुटं । 15 B चित्तेन । 16 C सेजो । 17 A B सेजो; C सेजो । 18 B C \*विज्ज ।  
 19 B चम्म । 20 A पण्डा । 21 BC (५) ताओ । 22 C एयं । 23 A B पुण\* । 24 A B \*उत्तमाई ।  
 25 B देव । 26 A \*विचज्जो । 27 A अज्जो\* । 28 C इ । 29 B कीरए । 30 B सेजो । 31 A C  
 जज्जो । 32 C मुसिम\* । 33 A वेसाण\* । 34 C चम्मो । 35 A B \*वेसायं । 36 BC (५) कम्मा\* ।  
 \* In B, C, and D this stanza is found after st. 145. 37 C सलो । 38 A रिपु; B इति; C  
 39 C \*विवासाय । 40 A होज । 41 B \*मरणायं । 42 B हुमइ\* ।

मुनिषो वं पसात्थं नयं कवचयं व लेखेयं<sup>१</sup> । एवं विव त्वचरणं ताम्र वि करणं किञ्चयेयं<sup>२</sup> ॥ १७८

मन्त्रेण सह विन्धेयो चरन्स्य विवाहार्ण कथा होवा<sup>३</sup> ।

केसिर्यदिवधेहिं पुणो दिवसा वि हु पाविष्य वि<sup>४</sup> ॥ ७९

मुनिगस्तं वं किञ्चि<sup>५</sup> कृतं कस्त व कम्मस्त परिणई मन्त्रे<sup>६</sup> ।

सवं पुच्छामि मुनिं बह उवा करिवा जाया ॥ १७९

तो शरद् दिवसं वयं ठविज्ज वलयकरकमठे । वगसुतं वि हु वयं लज्ज कद् कार्ण जाया<sup>७</sup> ॥ ५१

कोहेती विज्जा बहव न बोलेह कञ्जपरिहायी । कुलपुत्तिवार्ण कत्ते कुरिवा दोषरिणी होह<sup>८</sup> ॥ ५२

परदिक्खिणो व पुणी नाज्जं सुंदरीहं<sup>९</sup> विचययं । बहुजयंभोहिमिणितं एयं वयं वयंवेह<sup>१०</sup> ॥ ५३

तुह पिठपो इह सुंदरी मज्ज पिआ आसि वल्लहो मित्तो । वामेणं गुणचंदो वस्त व मग्गा पिवाणंदा<sup>११</sup> ॥ ५४

ताय य पुत्तो बहयं भम्भो नामेण वल्लहो सुहु । दसवरिसो कीलंतो अवहरिणो सीहस्सरोण<sup>१२</sup> ॥ ५५

नेज्ज कुम्भनयरे तुह पुत्तो वस जंपियं<sup>१३</sup> एयं<sup>१४</sup> । दिवो विवमदिल्लए वेहेणं चंदकंताय ॥ ५६

पिठ-जणणीणं वं वरणं मह निरेह दुक्खपुञ्जं जायं । बहवा अवचतुक्खं मारेह न एत्थ संदेहो<sup>१५</sup> ॥ ५७

सीहेण वि विज्जाओ दिसाओ मज्ज सुहु तुहेणं । नहवलगमवार्या बहुविहकज्जाय साहमिया<sup>१६</sup> ॥ ५८

जम्भंतरं वं पन्ना वीसरियं पुञ्जं तु मह सवं । पायं उच्छिगयाणं वीसरह जणमि(मि)अप्पायं<sup>१७</sup> ॥ ५९

इंदउरे<sup>१८</sup> वैनयरे मीयो नामेण खेरंनरिंदो<sup>१९</sup> । तस्स वं रत्तसारिण्ण धूवा वामेण गुणयळा ॥ १६०

तं कत्तं मज्ज कए तुहो मग्गेह खेरौ सीहो । मीयो वि कोववसयो एयं वयं पयंवेह<sup>२०</sup> ॥ ६१

अच्चायकुलस्स कए कञ्जारयणं<sup>२१</sup> वि<sup>२२</sup> मग्गमाणस्स । सयखंडं<sup>२३</sup> कई न गया जीहा तुई पावकलियस्स<sup>२४</sup> ॥ ६२

अप्पायस्स परस्स य जो न वि जाणेह अंतरं मूढो । सो खलु पावह निहणं जह मयणो रुक्खेवायो<sup>२५</sup> ॥ ६३

जह जीएयं<sup>२६</sup> कत्तं ता ओसर अत्ति दिट्ठिमग्गाओ । जाव न निवडह कंठे मह खम्भो दासणो एत्तो<sup>२७</sup> ॥ ६४

बह सीहो वि हु जंपइ पाव ! न जाणेसि लेयपरिवाहिं । कत्तं मग्गाह सवो दिज्जइ पुण जस्स इह सि<sup>२८</sup> ॥ ६५

बह वि<sup>२९</sup> वं कीरह कत्तं आसाए पराययस्स लोवस्स । महुक्खरोहिं<sup>३०</sup> तह वि हु दिज्जइ परिदारयं कि मि<sup>३१</sup> ॥ ६६

दूरट्ठिओ<sup>३२</sup> वि आवह कजेण परम्मि पुञ्जवत्ताणं<sup>३३</sup> । एमग्गमे वि वरं इयराण न जाणए को वि<sup>३४</sup> ॥ ६७

तं वेव वरं कावसु जत्थ व कजेहिं विविहज्जणनियहो । जग्गच्छइ वदियइ ववणामयपाणपरितुहो<sup>३५</sup> ॥ ६८

बह कह वि<sup>३६</sup> व संयत्तइ व्राणं परमासयाणं लेवाणं । तीं किं वयणे वि पिए दाळिइ दण्डलोवस्स<sup>३७</sup> ॥ ६९

एत्तो चिंथं विट्ठिपम्भो कीरह चरमासयाण पडिबत्ती ।

तं पुण निमिक्ख ! पाविष ! वंयस्सि कद् निहुं वयणं<sup>३८</sup> ॥ १७०

ता उठे(हि)हिं उहुं चिय रे रे केहेमि तुज्ज मडवायं । ताव चिय हणइ गयो जाव न सीहं पलोएह<sup>३९</sup> ॥ ७१

बह उट्ठिज्जण मीयो जग्गं गहिज्जण मीडइ सीहस्स । बहवा रणमिं मीयो सीहं पि न मच्चए किं मि<sup>४०</sup> ॥ ७२

1 A व ; 2 B C नावयण ; 3 A केहेय ; 4 A किमनेय ; 5 B विवायणा ; 6 A किरियं ; 7 B C बहवस्स ; 8 A C it is not found in these Mss. ; 9 A C किञ्चि ; 10 B कोविणाय ; 11 A कोदरीण ; 12 B C सुंदरीण ; 13 C कोह ; 14 B C पिवाणंदा ; 15 C कंविणो ; 16 A बहवं ; 17 A जणणीए ; 18 A it is not found in this Ms. ; 19 B तुहेणं ; 20 B C व ; 21 A C इंदउरे ; 22 B C वरं ; 23 B वयणं ; D वेयरो ; 24 B C (५) वरचंदो ; D चंदो ; 25 C इ ; 26 B रणमिण ; 27 B C it is not found in these Mss. ; 28 C कोवा ; 29 B C कि ; 30 B C वय ; 31 B कोविण ; 32 A व ; 33 A वि ; 34 C वयणे वि ; 35 C चिंथंवे ; 36 B उठेह ; 37 A इ ; 38 A व ; 39 B नावयण ; 40 A जो ; 41 A चिय ; 42 A उठेह ; 43 A रणमि ।

दोसि वि पहरंति दहं दोसि वि वंचंति विविहकरयेहिं ।  
 दोसि वि चडंति गयणे दोसि वि निवडंति महिवडे ॥ १७३  
 दोसि वि कुणंति थिउहिं दोसि वि सोहंति सेयविंदहिं ।  
 दोसि वि श्राडिंति असि दोसि वि भिंदंति महिविंड ॥ ७४  
 रत्तंवर व जाया दोसि वि खग्गेहिं दारिबावयवा । अहवा मच्छिमकाले रत्तं थिय अंकरं होइ ॥ ७५  
 अज्जोअमम्मपहवा पंचत्तं पविआ तदा दो वि । जइ जाओ अबिसेसो दोणह वि पडिवाण मूसीए ॥ ७६  
 सोऊण सीहमरणं चंदकंता वि विलविउं(उं) बहुयं । जंपइ एयं वयणं कस्स अणाहा अहं एत्थ ॥ ७७  
 अह सा मए वि भणिया माए ! मा अणसु एरिसं वयणं । पुत्तत्तणेणं एहिं अहमेव य सामिओ तुज्ज ॥ ७८  
 जणओ कुमारयावे तारुवे तह य होइ अत्तारो । विद्धत्तणम्मि पुत्तो न कया वि निराहि(सि)या नारी ॥ ७९  
 अह भणइ चंदकंता सबं धम्मो सि नत्थि सदेहो । तं कुणसुं जेण सामिय ! मज्ज अणाहाए<sup>१</sup> नाहत्तं ॥ १८०  
 सत्थे वि जहा भणियं गय-मयमत्तारयाण नारीणं । अज्जो वि य अत्तारो तम्हा जुत्तं तए भणियं ॥ ८१  
 अह भणिया सा वि<sup>२</sup> मए अंबं ! म जेपेसुं एरिसं वयणं । पुत्तो भजइ अत्ता एयं अइनिदियं लोए ॥ ८२  
 तो भणइ चंदकंता किज्जवि जाणेसि मूह ! नियमायं । न हु अंबाणं<sup>३</sup> सद्धा पूरिअइ अंबिलीयाहिं<sup>४</sup> ॥ ८३  
 गेण्हसुं रयणाईयं बबामो जत्थ नेय नज्जामो । नीसकं तत्थठिया भुंजामो विसयसोक्खाइं ॥ ८४  
 अह चित्तियं मए वि हु पेच्छह एयाए एरिसं चित्तं । अहवा कामायत्ते तं नत्थि हु जं न संभवइ ॥ ८५  
 उज्जंतु इमे विसया जाण पसगेण एरिसी चेद्धा । इहलोयनिंदणिओ<sup>५</sup> (आ) परलोए दोग्गइकरी य ॥ ८६  
 ताय्म नमो विसयाणं जाण पहावेणं दुक्खसंघांओ । बलिकीयं तं सोज्जं<sup>६</sup> जं कज्जं तोडए पावं ॥ ८७  
 विसयासमोहिण्हिं तं कीरइ किं पि दारुणं कम्मं । जेण न जायइ किंती नेय सुहं उभयलोए वि ॥ ८८  
 भुंजंता वि हु विसया तह न वि<sup>७</sup> तित्तिं करेति बहवो<sup>८</sup> वि । तुज्जा वं ओसहीओ नराण संतोसरहियाण ॥ ८९  
 दाऊणं<sup>९</sup> अणुकूलं वयणं तम्हा इमाए पावाए । दइणं किं पि मुणि विसए छेमि नियमेण ॥ १९०  
 पावनिविस्तिनिमित्तं अलियं पि हु वयणयं न दोसयरं । इयरह दोग्गइगमणं कोसिवरिसिणो व नियमेण ॥ ९१  
 अणुकूलं चिय नोत्तुं छडिअइ जेण नत्थि इह कज्जं । जो मरइ गुडेणं चिय तस्स विसं दिअए किं<sup>१०</sup> व ? ॥ ९२  
 इय चित्तिऊण भणिया मए वि तं अंब ! अच्छसु णिचिता । कायवं तुह वयणं को वा नेच्छेइ कल्लणं ? ॥ ९३  
 किं तु इमं निमुण्णिअउ कोउं<sup>११</sup> तायस्स ताव करणिअं । परिवाडीए<sup>१२</sup> कज्जं सबं पि सुहावहं होइ ॥ ९४  
 अह भणइ चंदकंता होउ कमेणावि तह य मईइ इहं । न हु उत्तालवसेणं उंवरपाओ कओ होइ ॥ ९५  
 अह उट्ठिऊण तत्तो पत्तो हं देवसुरिपामूलं । गहिऊण तत्थ दिक्खं नाणाइतियं<sup>१३</sup> तवो गहियं<sup>१४</sup> ॥ ९६  
 काऊण कम्मखवणं केवलनाणं च पाँवियं विमलं । तुम्हाण बोहणत्थं संपह इह आर्यओ अहयं ॥ ९७  
 एयं ठियम्मि सुंदरि ! मह पुरओ किं तुमं किल्लासि<sup>१५</sup> ? । अहवा जुवइज्जाणं लज्ज चिय मंडणं परयं ॥ १९८

1 B C (५) \*चकणेहिं । 2 C दोसि । 3 C दोसि । 4 C दोसि । 5 B दोसि । 6 B जाडिंति ।  
 7 B दोसि । 8 B अंबरो । 9 B C विवचिचं । 10 B पुत्तत्तणे वि; C पुत्तत्तणे सि एहिं कस्स अणाहा  
 तुलं एत्थ । 11 B इहिं; C एहिं । 12 B C कुणसि । 13 B अणाहाइ; C अणाहाय । 14 B C (५)  
 व । 15 B अज्ज । 16 C जेपेसि । 17 B अम्माणं । 18 A अंबिलीयाहिं । 19 B निवडह । 20 B C  
 \*विद्वयीया । 21 A पमावेण । 22 A \*सबाओ । 23 B C जुत्तं । 24 B न । 25 B सि व जाडि  
 करिंति । 26 A C बहवे । 27 B C इव । 28 C दारुण व । 29 B नियमेणं । 30 B C कीर ।  
 31 A निच्छेइ । 32 B C कीरव । 33 A वा परवाडी\* । 34 A C अण\* । 35 B C कल्लणं ।  
 36 B गहियो । 37 C पाविचं । 38 A नाणो । 39 A औकयेसि ।







न हु एयमि विनेहं सखो वि हु तारिसो तुमेवसो । वह कयरा वनहो तो किं वरा वि नासति ? ॥ २५५  
 किं बहुणा मणिएं कलदरेणेव वयवसो होही । सखो वि जणो पढमं एरियं वेव जेवेहं ॥ २५६  
 एवं सौऊण तणो काऊण विणिंद-संकपुं च । सीलापरियसमीवे दिक्खा वि हु दाविधा तीसे ॥ २५७  
 सीलावरिएण तणो पुणमात्तपमिसिणीए सा दिक्खा । सा वि हु तीसे मूले सवं वि हु सिक्खए विहिम्मा ॥ २५८  
 काऊण तववरणं कइवर्यवरिसेहिं सुंदरी मरिउं । सोहम्मे वरकप्पे देवो चंदप्पहो जाणो ॥ २५९  
 कुलचंदो वि हु गच्छइ नियमवरे बोक्केसोवपरिकलिओ । दो तिसेव दिणाइ विवविरे जेण रणजणो ॥ २६०  
 पियमेलिया वि ववुइ परियवमज्झमि सुहु अवहुया । चवला निदुरवयणा बहुमक्खा सुहु अविणीया ॥ २६१  
 राईए दिवसमि य सवं मुंजेइ नियमपरिदीणा । बहवा तिरिउवडा हवंति मुक्खालुणी नियमी ॥ २६२  
 ईसरकुलमि जाया ताकळं पविषा मुरुवा य । तह वि न वेरेई को वि हु जम्मंतरकम्मदोसेणं ॥ २६३  
 मोहंती चलंती कुण्माणी सोहणं पि कळं सो । तह वि न कस्सं वि मावइ दोहगकळंकिवा सुहु ॥ २६४  
 वीरो वि हु तं दहुं चित्तेण वहइ सुहु उवेयं । कह का(रा)यवा एसा वरजोगा वडुए जेवे ॥ २६५  
 तीए चिय नयरीए वणियसुवं मिक्खहिंदिउं निवं । दहुं चितइ वीरो एयस्स वि देमि एवं तु ॥ २६६  
 मइ मणिओ सो तेणं मा मिक्खं ममसु निरियं पुत्त । बहमेव तुज्ज मलिओ भोवणमाईहिं नियमेण ॥ २६७  
 मुंच इमं खप्परयं अविसंको विससु एत्थ परमज्जे । मुंजई देहं जहिणं नियमेहं तुज्ज एवं तु ॥ २६८  
 जं विहडियार्थं कीरइ नियगेहसमागयाण लोयाण । तं जाणसु उवयारं मर । वयपवंच इवरं तु ॥ २६९  
 सखमि वि विवयगए ज्जइ दाउं विसेसओ सयणे । सयणा-सणाइ सवं इवरइ सयणेण किं कळं ? ॥ २७०  
 एगउदएण जेणं उदओ सयणाण होइ नियमेण । तेणं चिय महइ जणो नियसेणीए य उदयं तु ॥ २७१  
 वंच सयणो मित्तो मिओ अओ य जस्स गेहमि । पावइ मणनिवाणं पुरिसं तं वेव जाणाहि ॥ २७२  
 एवं भणिए सो वि हु खयकरयनामओ मणे मुइओ । मोत्तुं नियउवगरणं पविसइ गेहमि सहस सि ॥ २७३  
 ण्हाओ कयनेवत्थो मुचविलित्तो य गहियतंचोलो । वरसयणा-उउसणसत्थो कीलंतो भच्छए जाव ॥ २७४  
 ताव य जंपई वीरो इत्थं काऊण मत्थए तस्स । परिणेई इमे कळं तुज्ज कए संठिया एसा ॥ २७५  
 मइ विहसिज्जं मणयं जंपइ इमओ वि पुरिसं वयणं । तुमं चिय जाएसो कायओ किमिह मणियं ? ॥ २७६  
 चितइ मणेव इमओ नूणं फलियाई मज्ज पुत्ताइ । बज्जइ चितार्हावा कह मज्जं एरिसीवरणी ? ॥ २७७  
 सवं चिय जोगायं एयदसाय न ववए काओ । बम्हारिसो वि बम्हा एरइमेवं पयं पत्तो ॥ २७८  
 काऊण वरंमाई कणेण वीरेण सक्ककलियेणं । पियमेलिय-इमयाणं पाणिग्गहणं विणिम्मवियं ॥ २७९  
 कयकिवस्स य सयणे पुरओ माईए रयणि समयमि । पियमेलियफासेवं चितं इमवस्स मइसुहिवं ॥ २८०  
 उज्जइ मिज्जइ पुट्टई मज्ज सरीरं इमीए फासेवं । जइ पुण करेज संय तो हुआ निनुठं मरणं ॥ २८१

1 B विनेहं । 2 A विनेहं । 3 A जे । 4 B किं वा । 5 B वरुं । 6 B जेवेति । 7 A वरुं ।  
 8 B संववरणं । 9 B कइवर्यं । 10 A बोव । 11 B वरंति । 12 A मुक्खालुणी । 13 C मणेव ।  
 14 C वरिणइ । 15 B व वरंति, C वरवली । 16 A च । 17 A च । 18 C इ । 19 A C विवयं-  
 \* Five sts. from 267 to 271 are noted in the margin of A but as they form a  
 regular part of the text in B, C, and D, they are incorporated here as a part of the  
 text. 20 A विहिम्मा । 21 A मुंजेइ । 22 A देहि । 23 B C विवविरेण । 24 B मणे । 25 B  
 मणिओ । 26 B विहसिज्जं । 27 B वयणं । 28 B वरिणेई । 29 A विवविरेण । 30 C मणिओ । 31 A  
 वरिणी । 32 C वरं । 33 A विवं । 34 B वरुं । 35 C मणेव । 36 A वरुं । 37 C विहइ । 38 A मणेव सि, B मणेव । 39 A B विहइ ।

一、《说文解字》：许慎著，系统分析汉字字形、字义、字音的著作。

(3) आतं अति भारे (मरुते) मरुतीति निपातः मरुतः । २८३

**सत्यमेव जयते । सत्यमेव जयते । सत्यमेव जयते । सत्यमेव जयते । सत्यमेव जयते ।**

सिद्धिः कदा कदा च कदा चित्तो ह्येव संजायते । तेनैव नित्यं कृत्स्नो ज्ञेयः सदा कृत्स्नः ॥ २४ ॥

येन विद्युद्विद्यया ज्ञेयं निजं सर्वव्यापकम् । एतदेवेवं तत्त्वं कुरुते संविद्यं यथा ॥ ८३

इसका मतलब है कि "कर्म" ही है जो हमें "मोक्ष" दिलाता है।

मयूरं विना विद्या मञ्जरी पश्यन्मयूरान्मयूरम् । परतपरायं दृष्टं त्वो देव्या न हरे सुखं ॥ ७७

॥ राउं एयं कर्त्तुं गृह्यते ॥ ८८ ॥

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ तस्यैव स्यात्तद्विषयं निगम्यते सहासा । सम्यगेहि हरे वारिणी कइ कससि संपन्नं मेव ॥ २९०

मिथुनाय विरुद्धोपद्रवोऽप्ययमिह दृश्यते । तद्वर्णनं यथाह पद्यं पुनः सुसुधारयते ॥ १३

॥ अहं ज्ञानं ह्येव सत्यं येनैव यथायं वि नमि ॥ अमृतं ॥

\*किं कल्पंसेषं त्रि मन्त्र विनाप्यो मन्त्रे साधो ॥ ४३

किं भयं वा यदि काकादयेन संश्रिया गेहे । कस्मै न वि ज्ञेयं इहा प्राप्ताय वृथावयं कुत्र ॥ १३

॥ अहंकारं नास्ति ममं न ह्यहं किं पि मज्ज मोक्षं । कस्मात्तु विमुक्तये मेमाहं बुद्धिमे एव ॥ ९४

॥ इति कण्डिभिरुक्तं सप्तमं पण्डितं सप्तमं ॥ अस्मिन् मन्त्रमन्त्रे पण्डितं ॥ ९५ ॥

मत्तंमन्त्रि वीरो दुःखलो ज्ञेय इमं वयं । कामभावा इमां रोहगं दारुणं सुदृ ॥ १६

यत्प्रवृत्तिः कथं भवेत् । तत्र सत्यमिदं । पाणिनिमुच्यते पश्यन् एतन्मित्रं प्रजा दुहस्य ॥ ९७

निम्नलिखित विषयों पर दृष्टिपूर्वक साक्षात्कार ग्रहण । दसवां विषय कदाचित् मातृगण निम्नलिखित ज्ञान ॥ १८

शक्तिरूपं ब्रह्म तन्मयं च ब्रह्मद्वयं च दाहयन् । रक्षन् प्रालम्ब्य जह पितृणां गणलक्षणां ॥ ११

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीशिवाय नमः ॥ श्रीब्रह्माय नमः ॥ श्रीविष्णवे नमः ॥ श्रीनारायणे नमः ॥ श्रीरामाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीसूर्याय नमः ॥ श्रीचंद्राय नमः ॥ श्रीशुक्राय नमः ॥ श्रीमङ्गलाय नमः ॥ श्रीश्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

सुखं कुरुते सदा गतुं गच्छेद्भविष्यत् । बलज्ज- उत्साह- वा जित्वा न मरिचम् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

**संज्ञा** - संज्ञा वाचक शब्दों को कहते हैं। जैसे - लाल, बड़ा, सुन्दर, तेज, धीरे-धीरे, आकाश, पृथ्वी, जल, अग्नि, इत्यादि।

**आज का दिन**

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय ।

1 B बल, C बल, 2 B बल, 3 A C बल, 4 B बल, 5 B बल, 6 C

[illegible]

20 A. बराले; 21 A. B. गिम्मा; 22 A. गले; 23 B. गे. डाम्हा; 24 A.

There are two following words the first of which is in the body of the text and

The interest is noted only in the margin: (1) \$100,000; (2) \$100,000; (3) \$100,000; (4) \$100,000; (5) \$100,000; (6) \$100,000; (7) \$100,000; (8) \$100,000; (9) \$100,000; (10) \$100,000.

20 B 2000 20 B 2000 20 B 2000 20 B 2000 20 B 2000

**ANSWERS:** 28 B wrong; 29 A right; 30 A wrong; 31 B right; 32 B + C; 33 B none.

38. B के लिये 189. B नियम।  $\frac{1}{\lambda} = R \left( \frac{1}{A^2} - \frac{1}{B^2} \right)$   $\frac{1}{\lambda} = R \left( \frac{1}{16} - \frac{1}{36} \right)$   $\frac{1}{\lambda} = R \left( \frac{5}{72} \right)$   $\lambda = \frac{72}{5R}$



**संस्कृत-विभागः**

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । इति श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

यद्विष्णुस्तं शरीरं यद्विष्णुं येद्विष्णुमनुजम् । स्निग्धं कोरुममरं सर्वं विदुः तत्र उदममरं ॥ ८

अहं किञ्चिदुत्तरं हि व्यासमुवाच ॥ संपुत्रा मित्वा । द्वावप्यस्य सारं ॥ सुमति उवाच ॥ सारं ॥ १

उपदिशन्ते तं दक्षं दिशतस्मिन्नुपदिशन् । निमग्नित्वा जनेषु ईदं जाह्नवात्तं वहात् ॥ ३१०

येन सह सह विनयेन मित्राणि काङ्क्षन् जीवन् ईके । ईतु इच्छन् भर्तु सा उ शुभार्थं च दुष्कृता ॥ ११

महिलाजगद्विषयविज्ञो' पुरिसो बहुइत्येवमत्रो दुहन्ति ।

महं पुण्यं कुरुते मद्दिली तां दुःखं तां मरुते ॥

तौ गृहाज्जं दीक्षिति" इत्या-उडयलेहि" सुमिबसरीर। बहारासरेवजुय" मोयणजायं वसुवति ॥ ३२

इसिगुण्डिकीं सुगण्डुसुगण्डु राइवसिरीं य । तनीलपुत्रवयणा महरिहसयणे ठिया दो नि ॥ १५

मेव पदं कर्त्तुं प्रीत्यर्थं बहुविधं न बहुरम्यं । बहु नहुं<sup>१</sup> च सुहृ एतत्सुहृद्वै भुवन्ति ॥ १५

बहुरूपखेयनिसञ्ज्ञा निरा बहुनिष्पन्ना लोकात्मैः । पेञ्चक पद्मपद्मसम सहसा मिमेसेल्लिया तस्य ॥ ३६

तदेव सन्तुष्टं लतापुष्पं मारियं दमयं । जप्याय न विसर्गं प्राप्स्यमि पण्डित्यं संतं ॥ ३७

वं गेहं सो विह्वलौ सा लील्य ह्ये न वल्लरी कंठे । सर्वां जगत्प नन्दं पृथु हारणं शील्यद्वियम् ॥ १८

किं इन्द्रायामेव जग्मन्तरुह्यैव सुषिष्यं होवा । अथ नि संवत्त्रिपासी दीप्यते तेनेहं सप्त" मि ॥ ३९

महं मण्डं सङ्गलोभो हा हा ! पार्वे ! किमेवमाचारिणं । बहू सोचूण फलाखो तव कीदृशं निग्रहो बलौ ! ६३०

तूष्णं सारि पसा प्रदमं चिय अन्विषया इमेनेव । ता अहि हत्तुं सिग्गं जत्तु न जयणाहं प्रसंति ॥ ११

महिलाय नमः प्रायः नृ पुरीषा नालाय नमः विदुषां ॥ नियदेश्चो ग्रहसा ज्ञाने निस्सारणं येन ॥ २३

जा निष्कृष्टा त्वं नृप नयसीं पादिकुसे । ताव तद्धि त्वा पेच्छा सेयं परिज्वलयं सहस्रं ॥ ४३

सा नमिषा समीपे प्रसिद्धिः । त्वं बलिषा कश्चिद् कहसु । परागिणी ज्यन्ती रात्रिं जह न नमिषा ॥ ३४

विष्णुमेलिया विष्णुतुल्यं नमो रघुनिबन्धनो बज्ज । एतद्भिः ब्रह्म सती प्राप्नुतु ब्रह्मवैवर्तकी ॥ २५

दिव्यदिव्यं प्रमाणं कौहि नि कार्यं नि चेदमादि । किञ्च वं कथं वा नन्द किं पला यन्मतिः ॥२॥

इयं पितृव्यं का पश्यन्तं जपद् महापद्मरेणं सौम्य । नश्यन्तं जपद् तं त्रयं जपद्वाहं वशिष्ठी पावा ॥ ३०

मृगानिषि कर्षे दीक्षिति कर्षेण स्रवकारे पि । सह पापाय जाणह तुम्ह मय अन्वित्य स्रव ॥ ३८

सर्वथापि तस्मै ज्ञानिया वाग्विषय उवाचसन्नि मन्दुह । तस्मै कमेण द्विती सादृश्यं मा ह्येन तस्या ॥३९॥

तं विप्रिज्ज्वलं ज्वाले प्रकाशं जलसंशान्तिं महत्तमम् । उवाच तत्रैव चास्य सप्त वीसांशस्य वनकलं ॥ ३३० ॥

**मह नमः जेठारानी महाल प्रियोलि ! इयं वरदा :**

सुखदामां विद्वत्सुखं (५) विद्वत्सुखं सुखं सुखं ! ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । श्रीकृष्णार्चनम् ॥ १ ॥

1. B बर्ग, 2. C चर्च, 3. A अर्ध, 4. B बर्ग, 5. A D डूब, 6. B बर्ग

उत्तरांश: 1 C कुतः 2 A नदीतट पर स्थितो, C नदीतट पर स्थितो, 3 B-C के, 10 B

16.  $\frac{1}{2}$  17.  $\frac{1}{3}$  18.  $\frac{1}{4}$  19.  $\frac{1}{5}$  20.  $\frac{1}{6}$  21.  $\frac{1}{7}$

22. A B 23. B C 24. B C 25. B 26. C

28 B 1000, 29 A 1000, 30 C 1000, 31 A 1000, 32 B 1000

33 B 4, 34 B 4, 35 A 4, B 4, 36 B 4, 37 C 4, 38 B 4,

दोहरगं जं रइयं इंदुसईनामियाएँ अन्नमवे । तं तुमए बहुसुत्तं यं पुक्क पुच्छवाडं<sup>१</sup> तु ॥ ३३३  
 तम्हा कीरउ धम्मो समणणं अहव सावयाणं च । पडिपुत्तो खलु पडमो भीओ अहससिओ एत्वं ॥ ३४  
 पियमेलियाएँ भणियं<sup>२</sup> पढमं काऊण मज्झ नं हूं सत्ती । अणुदियहं सुंजामी<sup>३</sup> जेणहं पावियं निचं ॥ ३५  
 उन्हेण जलेण जवो पाए वोएइ जो ण वि मएणं । सो कहं पविसइ कीओ कडेसुं जलणहुत्तेसु<sup>४</sup> ? ॥ ३६  
 तो जंपइ सा समणी<sup>५</sup> दुक्खेण विणा न पुत्ति । सोक्खाइं ।  
 जेण न पावइ को वि हु इंदियसोक्खं च मोक्खं<sup>६</sup> च ॥ ३७  
 आईए सुहयाइं पच्छा दुहयाइं पुत्ति ! दुसहाइं । तुमए बिय रयणीए अणुइयं एरिसं जेण ॥ ३८  
 पियमेलियाएँ भणियं सामिणि ! एमेव नत्थि संदेहो । किंतु न सक्केमि अहं किं पि वि काऊण तवचरणं ॥ ३९  
 अहं तं<sup>७</sup> भणेइ समणी जइ वि न सक्केसि तह वि कुण एवं । उमयाएँ<sup>८</sup> पंचमीए उववासं पंचमासं तु ॥ ३४०  
 चित्तट्टिएं वि चरणे मोक्खं पावेइ सुद्धं हियएणं । अंगीकए वि मरणे<sup>९</sup> जह तुमए पावियं सुयशु ! ॥ ४१  
 नूनं सच्चं<sup>१०</sup> वयणं इमाएँ हियएण चितए कच्चा । सच्चं इमीएँ<sup>११</sup> नायं रयणीए जेण सहचरियं ॥ ४२  
 इय चित्तिऊण जंपइ सामिणि ! इच्छामि तुज्झ आपसं । दिज्जउ एसो नियमो अजेव य पंचमी जेण ॥ ४३  
 नेउं जिण्णिदमवणे पोत्थयरंयणं च ठाविउं<sup>१२</sup> पुरओ । दिओ इमो य नियमो समणीए सुद्धभावाए ॥ ४४  
 वीराईया वि तहिं पुणरवि गंतूण रुक्खमूलम्मि । दमयसरीरमदहुं अच्छरियं सुहु मच्चंति ॥ ४५  
 अह नौसरिया तत्तो<sup>१३</sup> दमयं दहुण हट्टमज्झम्मि । पुच्छंति कत्थ सुत्तो तं<sup>१४</sup> गंतूणं च गेहाओ ॥ ४६  
 अह जंपइ सो<sup>१५</sup> दमओ सुत्तो हं नयंरिदेवर्यामवणे । तो दुक्खत्ता चलिया पियमेलियपिडओ सवे ॥ ४७  
 पियमेलिया वि भणिया समणीएँ पुत्ति । पेच्छह नियमफलं । वीराइर्यां थं<sup>१६</sup> जेणं तुह चेव गवेसया आया ॥ ४८  
 अह पविसिऊण ते वि हु जिण्णिदमवणम्मि वंदिउं देवे । पणमित्ता समणीओ<sup>१७</sup> उवविट्ठा महियले सवे ॥ ४९  
 पियमेलिया वि सहसा दहुणं वीरमाइयं लोयं । लज्जाअवणयवयणा महिवेडे<sup>१८</sup> मग्गए विवरं ॥ ३५०  
 अलियम्मि वि सच्चम्मि वि जाए वयणे सुनिदिऐं कह वि । लज्जालुया जणाणं देसेइ न माणिणीं<sup>१९</sup> वयणं ॥ ५१  
 पमणइ जेडा वइणी पेच्छसु संसारविलसियं वीर ! । पडिबंघळेयजणयं पलहुयकम्माण जीवाणं ॥ ५२  
 इडो होइ अणिडो पुणरवि सो चेव होइ इइयरो । तुह चेव जहा एसा कच्चा पियमेलिया नाम ॥ ५३  
 एगां अबला पु(वु)व्वा लज्जा-कुलसंजुया गुणसमेया । तुम्हेहिं कह णु एसा निच्छूदा निहुरमणेहिं<sup>२०</sup> ? ॥ ५४  
 निदोसं पि हु लोओ<sup>२१</sup> निदइ अन्नोन्नवयणपचइओ । वच्चंरहियं पि जेणं भणइ जणो वीलमायासं ॥ ५५  
 जइ मारि बिय एसा ता नियमा तुम्ह नयरिलोयाणं । एत्थियकालेणं जणे नामं पि पणइयं<sup>२२</sup> होजा ॥ ५६  
 जं जं दीसइ लोए तं तं जइ अवितहं तह चेवं<sup>२३</sup> । ता मयरूवो दमओ कह जीवइ मणइ अह एयं<sup>२४</sup> ॥ ५७  
 हरिचंदउरी माइण्हियां य तह इंदयालंमाईया । पयडं पि हु दीसंता तह वि न साहितिं<sup>२५</sup> नियकजं ॥ ५८  
 दिडं सुयं च तम्हा सुचिरं परिभाविऊण हियएणं<sup>२६</sup> । कावडं मणुएणं दोण्ह वि जम्मार्थं हियजणवं ॥ ५९  
 इय एयं नाऊणं कीरउ धम्मम्मि निचलं चिसं । तस्स फलं अजं चिय तुम्हाणं दंसिमो पयडं ॥ ३६०  
 पियमेलियाएँ भाया जा आसी सुंदरि ति नामेणं । सा तवचरणं काउं चंदण्हसुरवरो जाओ ॥ ३६१

1 A पुण्यवारं; C पुच्छवाडं. 2 A कत्थ. 3 A पियमेलियाए; C पियमेलिया. 4 C अणिवा. 5 B C क. 6 B C इ. 7 A सुंजामी. 8 A किह. 9 A C मयी. 10 B कुपणं. 11 A कुप. 12 A एवि. 13 A सुहयाइं. 14 B सुहु. 15 A मरणं. 16 B सच्चं. 17 B इइयरो. 18 B पुण्यव. 19 B C ठाविउं. 20 B अजे. 21 C गंतूणं. 22 C D ओ. 23 C वयणं. 24 A 'वेववा'. 25 B 'इया'. 26 B य is not found. 27 B C सच्चम्मि. 28 A C महिवेडं. 29 C जिण्णिद. 30 A सा वि बिय. 31 C अणुइयं. 32 A पुजा. 33 B D लोए. 34 B पुण्य. 35 B 'कालेय'. 36 A नहुवं. 37 A चेव. 38 A कुवं. 39 A माण्हिया. 40 A इंदिया. 41 B साहिति. 42 C हियएण. 43 A अज्जाण.

मरुत्तमिं दक्षं ओषधिभागेन वेद-दत्तकलिको । एतत्तं संपत्तो एवम् बोहवद्वाए ॥ ३६२  
 काकज तं तन्मं विविहं करणार्थं रक्त्तिया एसा । निष्कृष्टा मुन्नेहि संवर्णीकलेन पविक्कदा ॥ ३६३  
 पविक्कोहिवा य सत्ता गहियं एयाएँ पंचमिवयं च । इय जंपिऊण तेण नियरुवं दंसियं तेसि ॥ ३६४  
 रम्भविद्यानं निक्कवं शीवं वजं च अच्छरानहं । एयाई वि दंसेई मन्नाणं बोहवद्वाए ॥ ३६५  
 दहुं अद्रिठपुणं तं सबं वीरमाइया मुइया । अच्छरियं मन्तता घम्मपहावं पसंसति ॥ ३६६  
 उत्तत्तकणपववो अणमिसनैयवो अलम्ममहिचलणो । अह जंपइ सो देवो तेसि वयणं हमं सुइयं ॥ ३६७  
 देवणं नियरुवं दहुं पसंति जेण नै हुं मणुया । लेसेणं चिय एयं तुम्हाणं दंसियं तेण ॥ ३६८  
 मई रुवाईयाओ उवरिसुराणं तु रुवमाईयं । वजुतं वजुतं जाव य सत्ताइसिद्धिं ति ॥ ३६९  
 तं पि हु नाससमेयं तम्हा कम्मकत्तयम्मि जइयवं । जेण न पेच्छई नासं सोक्खाणं हंत ! कइया वि ॥ ३७०  
 इय एवं सो देवो वम्मे दाऊण त्ताण अजुसहिं । पियमेलियं मत्ताविंयं सोहम्मे पाविओ कप्पे ॥ ३७१  
 एत्थंतरम्मि ओओ इस्सि-विसाएहिं पुरिओ संतो । पविसइ नियनयरीए पियमेलियसंजुओ सवो ॥ ३७२  
 बहुजणसंघसमेवं दहुं पियमेलियं च पविसंति । जंपइ सवो वि जणो पेच्छइ एयाएँ माहण्यं ॥ ३७३  
 सम्माणिया अणेणं पविसइ वेहम्मि सयणपरिवरिया । मन्तती नियमफलं पक्कत्तां चेव हिक्खणं ॥ ३७४  
 सो चेव इमो लोओ अहं पि ता चेव पट्टणं तं च । तह वि पसंसइ लोओ तम्हा नियमस्स फलमेयं ॥ ३७५  
 इय चित्तिऊण हिक्खए जिणवम्मे सुहु निष्किया जाया । अह निदइ अप्पाणं सत्ता-संवेयंभावत्ती ॥ ३७६  
 वंदइ जिणवरचेरे साहण य कुणइ वंदणार्थं । दाणाइवम्मनिरया सज्जाव-ज्झाणसंजुता ॥ ३७७  
 पुत्ते वयम्मि तम्मि उ उक्कवणं कुणइ जं जईमिहियं । मन्तती अप्पाणं कयकिवं सुदीभावेणं ॥ ३७८  
 अह सा कालकमेणं पत्ते मरणम्मि चित्ते एयं । लळे वि हु मणुवत्ते दोहग्गं दासणं मज्झ ॥ ३७९  
 कुल-रुव-सील-विनार्ष-तास्स-विहवगुणनियरा । सबे वि कया विहत्ता दोहग्गेणं मई जेणं ॥ ३८०  
 दोहग्गेणं कल्लिओ पुरिसो वि न पावए जएँ सोहं । किं पुण अचला बाला तुच्छा तह मंदसत्ता य ? ॥ ३८१  
 ता पंचमीवलेणं अणण्यतुलं इवेज्ज सोहग्गं । जम्मंतरम्मि मज्झ वि जिणवयणं नत्तहा जेणं ॥ ३८२  
 अह मरिऊणं तत्तो उववत्ता पंचनामनयरीए । गुणसेणमारियाए गुणवइएँ पुत्तंभावेणं ॥ ३८३  
 उच्चवेहिं वेहिं संवाए अंसयम्मि पंचमए । जाओ कमेण पुत्तो सत्ताण वि तोसंसजणओ ॥ ३८४  
 काऊण पुक्कमडलं देव-मुक्कवं पराएँ मत्तीए । सयणार्थं च तहा दाणं दाऊण अहजोग्गं ॥ ३८५  
 कत्ताइएहिं वत्ते भुत्तेलं नयस्सिं च सत्ताओ । पंचमहासरेहिं वत्तावणयं पक्केइ ॥ ३८६  
 वत्तंदि के वि हिं अन्ने नायंति महुमहुमिकलिया । मुसिणाइएहिं अन्ने सिचंति परोप्परं मुइया ॥ ३८७  
 तेजेलं पुत्ताइ वत्ता-उडइत्ताइँ लेति अन्नोन्नं । एयाइवहुविषयं विट्ठइ लोओ मणे तुट्ठे ॥ ३८८  
 निजे वत्तावणए जाए ओयाण सुहु परिओसे । गुणसेणो विववणो लोयं च विसज्जए कमसो ॥ ३८९  
 वत्तावणदिपवेहिं ततो काऊणं सत्तामेव करणिजं । जयसेमं इई पत्तत्वं नामं पि पइडियं तस्स ॥ ३९०

1 C ओषधिभागेन । 2 C नीह । 3 A it is missing in this Ms. 4 A बहुविहं च । 5 A पविक्कदा; C पविक्कदा । 6 C एयाओ । 7 C D हु । 8 A विहयं । 9 A it is missing in this Ms. 10 B C अर्धमिलितं । 11 B जो । 12 B it is missing in this Ms. 13 A दसिस्सियं । 14 B वज्ज; C महु । 15 B सिद्ध । 16 A निष्कृष्ट । 17 C अक्षयवह । 18 C संसेओ । 19 A संवेण । 20 A संवेण । 21 B उक्कवणं । 22 A C इह । 23 C अन्नियं । 24 C सुहु । 25 A C विहवगुणं । 26 A जेण । 27 A it is missing in this Ms. 28 A जम्मंतरे वि । 29 A गुणवत्त । 30 A पुक्कम । 31 C D वत्तमेव । 32 B ओयं । 33 C वत्तमेव च । 34 A विविहियं । 35 B वत्तमेव । 36 A वत्तमेव । 37 C वत्तमेव । 38 C इह । 39 C वत्तमेव ।



नायह हसह विबंभह सयनाहसु नेवं ठाई सणयेसं । बालिगह सहियवचं सुचं चिव देहं पडिबयचं ॥ ४१८

सखि सखि पावह बाहिं सखि सखि छेलेह कुटिमलम्भि ।

सखि सखि स्वह सदुक्खं सखि सखि मुच्छं च पावेह ॥

१९

एकमवरत्वं तीसे एगा दहूण ताण मज्झाओ<sup>१</sup> । नरवइणो गंतुणं हिहो विनिवेयए सिग्घं ॥

४२०

न सहंती नामं पि हु पुंविं पुरिसाण जा महाराय ! । जयसेणहंसणेणं सा मित्रा मयणपाणेहिं ॥

२१

मह तुडो नरनाहो तीसे राज्ज अंगलगं तु । लक्खं च देह सिग्घं दम्माणं हरिसउल्लसिओ ॥

२२

सित्तो हं अमएणं एयं वित्तंतयं कहंतीए । सुयणु ! तुमाए अन्नं कच्चं देवाण वि असच्चं ॥

२३

जयसेणो विर्यं सुहजो जयसेणो चेवं सुंदरो एत्थ । जयसेणो चेव गुणी कंचणचित्तं हियं जेण ॥

२४

इय जंपिज्ज बहुयं राया सयमेव लेखपरियरिओ । गुणसेणवरे पविसइ कयसम्माणो जणाइणो ॥

२५

काज्जं पडिवसिं<sup>२</sup> गुणसेणो रायसम्मुहं<sup>३</sup> मणइ । देव ! पवित्तं जायं मह मवणं तुज्जा चलोणेहिं ॥

२६

नरवइणो मुणिवसहां गुणिओ<sup>४</sup> समणा य एत्थ लोयम्मि । धण्णाण धरंगणयं कमंति पायारविदेहिं<sup>५</sup> ॥

२७

नरनाहो गुणसेणं हत्थे गहिउज्ज जंपए वयणं । दिज्जा मे नियधूया जयसेणस्सउदरज्जं च ॥

२८

अहं जंपइ गुणसेणो जोडियहत्थो<sup>६</sup> चलंतीसिरकमेली । राय-वणियाण सामिय ! संबंधो लोयहसणिओ ॥

२९

नरवइणा वि हुं<sup>७</sup> मणियं सुयणु ! म जंपेसिं<sup>८</sup> एरिसं वयणं । गुणवंताणं जेणं संबंधो सोहमाहवइ ॥

४३०

जाईए मित्राण वि सगुणाणं सोहमेव संबंधो । आहरणविविडाणं<sup>९</sup> मणीण जह कंचणजुयाणं ॥

३१

अच्चं च वज्रभेओ कम्मवसेणं जणाण संजाओ<sup>१०</sup> । जाईए सबं पि हु जहं सीसई एगवच्चं तु ॥

३२

अहवा जुत्तमज्जत्तं एयं न गणंति पत्थणे गरुया । दिच्चं कजेण जओ विहु(ण्हु)स्स सरीरकवयं पि<sup>११</sup> ॥

३३

पच्छा गुणसेणेणं पडिवत्ते रायसंतिए वयणे । राया पहरिसपुंओ निवमवणं पत्थिओ सहसा ॥

३४

तत्तो कमेण जाए पाणिग्गाहणम्मि तीए कुमरीए । मय-हय-रहमाईणं<sup>१२</sup> जयसेणस्सउदरं दिच्चं ॥

३५

दोहिं वि मज्जाहिं समं जयसेणो<sup>१३</sup> भुंजए तहीं भोए । दोण्ह वि जुवईण जहा अहिववरं असचहुमाणो ॥

३६

एयं चिय पंडिच्चं वज्जिज्जइ एत्थ<sup>१४</sup> लोयमज्जम्मि । चित्तुत्तिजे वि जणे वट्ठिज्जइ हियवइहे<sup>१५</sup> ॥

३७

सुरसेणो पवयाए श्रीयाए नंदसेणं नामो य । जयसेणसुया जत्था गुणगणकत्तिवा महासत्ता ॥

३८

पुत्तजुओ जयसेणो मच्चइ दाराण संगहं सहलं । अन्नो वि जणो जंपइ वयणं सलु एरिसं जेण ॥

३९

रइ-पुत्तफला यज्जा लच्छी वि हु दाण-सोगफलसारी । निहुइफले य मित्तो धम्मफलाइं च सत्याइं ॥

४४०

जाव यं कमेणं पत्ता दोष्णिं वि पुत्ता उं तस्स तारुच्चं । चंदप्पहो वि देवो ताव य एवं<sup>१६</sup> विउजेइ ॥

४१

कवेण कामदेवो सदेणं तुंवरं<sup>१७</sup> गुणनिलओ । नट्टायरिओ सहसा नियपरियणसंजुओ पत्तो ॥

४२

गीएण वाइएणं<sup>१८</sup> बहुविहपत्तेहिं नवमाणेहिं । अक्खित्तो सज्जणो तेणं नयरीए मज्जम्मि ॥

४३

राया वि पुहइचंदो<sup>१९</sup> कोउगमरिओ जणाउ सोउज्जं । आणावेउं सिग्घं नट्टायरिं इमं मणइ ॥

४४४

1 A हसह । 2 A नेव । 3 C मज्झम्मि । 4 C हसह । 5 B चिव, C चिय । 6 A नवर । 7 B पडिवसी । 8 C "सम्मुहो" । 9 B C "वसमा" । 10 B मुणियो । 11 C "विदेणं" । 12 A D ले । 13 B "हत्था" । 14 B "वज्जं" । 15 C "सिद्धि" । 16 A य । 17 B C जंपेसु । 18 B "निवदाणं" । 19 B संजाओ । 20 B C जेण । 21 B C जाली । 22 B सि । 23 C पहरिज्ज । 24 B [य] देसलं । 25 A C it is missing in these Mss. 26 B जहा । 27 B हय । 28 B "जुहे" । 29 B य । 30 B C वज्जिजेण । 31 A पुत्त-दाण-सोगफला । 32 C it is missing in this Mss. 33 C D कमेण । 34 A दोष्णि; C दोष । 35 A य । 36 B C एवं । 37 A उंजो; B उंजो । 38 B वाइएण य । 39 B पुहइचंदो ।



कओ तं संपत्तो ? किं ते नामं पि ? किं चं नवेसि ? । किं वा पत्थेसि तुमं ? एवं सत्तं विं वे कहसु ॥ ४४५  
 नट्टयरिओ वि लहुं पुहईचंदस्स उत्तरं देह । कयसम्माणो वीरो जलहरगहिरिणं सदेव ॥ ४६  
 पुक्खरकरपुब्बदे मरहट्टियसेणंययरिमज्जाओ । एत्थाहं संपत्तो नामेवं मयिचरुवो सि ॥ ४७  
 पियमेलियाए चरियं नवामो सयललोयस्मणीयं । मग्गामि सिद्धिमग्गं कज्जं न वि किंवि अत्तेव ॥ ४८  
 बोहइ राया वयणं पेच्छसु जयसेण ! एयमच्छरियं । कम्मं जायगसरिसं मुणितुलं निप्पिहत्तं च ॥ ४९  
 एवं रायार्थ्या अत्तोच्चं जेपिज्ज अइवहुयं । सवे वि मणति तवो नट्टयरियं सवहुमार्थ ॥ ४५०  
 पउणं करेह रंगं पत्ते सवेह ठाह सट्ठाणे । गेणहइ आउजाइ पेच्छामो तुज्जं पेच्छणयं ॥ ५१  
 सोऊण ताण वयणं नट्टयरिओ वि रंगमज्जम्मि । करेइ नंदिओसं सवर्णंमणाणंदयं सहसा ॥ ५२  
 अह वारिज्जण रोलं वरयं काऊण दाहिणं हत्थं । नट्टयरिओ इहो गाहाकुलयं इमं पढइ ॥ ५३  
 पडियाणं संसारोवहिम्मि मवियाण सिद्धिजोग्गाणं । जो बोहित्यो सत्थो सिवतीरपिराणओ सिग्घं ॥ ५४  
 जो तिकखदुक्खसंपीडियाण जीवाण वेज्जओ निउणो । जो दोसो नलविज्जावणम्मि वणसच्चिहो निव्वं ॥ ५५  
 संसाराडविमज्जे सिवमग्गपण्डयाण मूढाणं । जो सत्थवाइसरिसो जीवाणं पयणुकम्माणं ॥ ५६  
 अइहुक्करं पि कज्जं जस्स पमावेण सिज्जइ जणाणं । दूरट्टियं पि लम्भइ हियइहं जेण लोएणं ॥ ५७  
 नज्जति अत्थ मावा जे अहरूवेण संठिया भुवणे । पुओ य जणो जायइ देवार्हणं पि जेणेह ॥ ५८  
 नरसोकखं सुरसोकखं सुत्तिमुहं जं च उत्तिमं पयडं । तं पि अओ पाविज्जइ किं वा बहुएण मणिएणं ? ॥ ५९  
 जं जिणधम्मं विमलं उव्वेणयं तु गरुयकम्माणं । अविरुद्धं सुविसुद्धं पयओ पणमामि मत्तीए ॥ ४६०  
 पेच्छउ सव्वो वि जणो मोत्तुं विगहाइयं तु जत्तेण । पियमेलियाए चरियं नच्चिजंतं पसाएण ॥ ६१  
 उवओयवंधियाणं कज्जं अइसुंदरं पि इहलोए । कहियं दंसियमेव य सत्तं पि इ निष्फलं जाण ॥ ६२  
 बालत्तं कुमरत्तं पाणिमाहणं च दमयवित्तं । निष्फेहं समणिदंसण चेइयघर पंचमिवयं च ॥ ६३  
 पुणरवि नयरिपवेसं वयउज्जमणं कमेण मरणं च । जयसेणत्तं सत्तं वित्थरओ नच्चियं जाव ॥ ६४  
 ताव य जेपेइ जओ दूर चिय ताव चरियनचणयं । रूवादयो वि एसि देवाण वि हिययणंदवरो ॥ ६५  
 एयाण दंसणेणं अहं नयणाण अज्ज सहलत्तं । अहवा इह नयणाइ दइवयदंसणफलाइ ॥ ६६  
 जयसेओ वि इ सिग्घं जाइ सरिज्जण विन्दिओ सुहु । नट्टयरियं पुच्छइ कत्थेयं चरियमुवलदं ? ॥ ६७  
 एवं मणिओ जंपइ नट्टयरिओ जणाण पक्खलं । मज्ज पिया मरहवई आसी सेणाए नयरीए ॥ ६८  
 तेणेवं संरइयं जं जहवत्तं विरायसंजणयं । मवियाण बोहणत्थं दइणं इंदियालिसमं ॥ ६९  
 मज्ज वि तेणं कहियं एयं सत्तं पि जं तर्पे दिहं । निज्जा च इमा दिज्जा तइया आगासगामिणिया ॥ ४७०

- 1 B सि; C सि । 2 B C (५) एवं । 3 B C (५) दूर । 4 B C (५) सि । 5 B °कम्माणो ।  
 6 C वीरो । 7 B C °सेण । 8 B C गहिरिण । 9 C °वेवि । 10 A मात्ति° । 11 A C नवावी ।  
 12 A सत्तं° । 13 B D सि । 14 A पुब्ब । 15 B नंद° । 16 A सत्तक° । 17 A °जणाणंदयं ।  
 18 A सवहुइ । 19 C °वहिम्मि । 20 C °नवरी° । 21 B विज्जओ । 22 B देहा° । 23 A कम्मं ।  
 24 A वहावेण । 25 A जणस्स । 26 B C जं । 27 A भुवणा; B भुवणसु । 28 B सर° । 29 B  
 वचनं । 30 B मणिएण । 31 B वज्जेवणव; C उव्वेवणव; 32 B पियमेलियाण । 33 C उव्वेणव° ।  
 34 A °विजं च । 35 A जिकेह; B जिप्पाह । 36 B C कववओ । 37 B D °जंजणा; C °वेदणव° ।  
 38 C विंजिओ । 39 B °वरिओ । 40 C एवं । 41 B °वई । 42 B तेणानं । 43 C °विजं । 44 B  
 इंदियाल° । 45 B C एवं । 46 C मए । 47 C वएव ।

परतन्त्रपरानिमित्तं वसितं सद्यस्य परियणसमेजो<sup>१</sup> । वयदंतो चरियमिणं एत्थाहं तं पवं मतो ॥ ४७१  
 रायार्हं नुरयो जयसेजो मणइ उवसेजं । सद्यं पि मए एयं वसुह्वयं<sup>२</sup> नत्ति<sup>३</sup> संदेहो ॥ ४७२  
 किं तु इहं वं दिहं तं व(बु)ज्जइ बुद्धिमंतलोएहिं । एयं तु महच्छरियं<sup>४</sup> वं विसमयं पि इह रहवं ॥ ४७३  
 वेच्छइ जिणवरधम्मो पक्कखं<sup>५</sup> चेव पंचमिवयस्स<sup>६</sup> । माहप्यं जेणाहं तारिसणो हरिसो जाओ ॥ ४७४  
 बोवं<sup>७</sup> पि कयं पुर्विं तस्स फलं पावियं मए एयं । जइ पुण कीरइ बहुयं तां लम्भइ इच्छियं नूनं ॥ ४७५  
 सज्जमुमयं अमयं विसं व मज्जंति मोह-मयमत्ता । अजे विसयासत्ता कइति धम्मं अहम्मं ति<sup>८</sup> ॥ ४७६  
 हिंसाईजो<sup>९</sup> धम्मो तत्तेणं जइ हवेज्जे इह लोए । तां किं अबं पावं एयं मह कहइ सबे वि ॥ ४७७  
 चंदप्पहो वि देवो जइ कह वि हु एज एत्य समयमि । तो धम्मपसंसाए करेज मह एत्य साहेजं ॥ ४७८  
 कज्जम्मि<sup>१०</sup> मज्जमाणे पुरयो लोयाण केण वि जणेजं<sup>११</sup> । सप्पुरिसाप्पुमईए तं सुहु पइडियं जेण ॥ ४७९  
 एत्थंतरम्मि सहसा आयासे दिव्वरयणचिंचइयं । विसलं रम्मं विमाणं<sup>१२</sup> सच्चवियं सबलोएणं ॥ ४८०  
 पच्छा दस वि दिसाओ उज्जोवंतं<sup>१३</sup> कमेण तं दिहं । तत्तेव र्थं जणठाणे<sup>१४</sup> संपत्तं सुरजुयं वत्ति ॥ ४८१  
 चंदप्पहो वि ततो अवयरितं दिव्वरयणनिम्मविण । सिंहासणे<sup>१५</sup> व(ब)इहो जयसेजं मणइ नेहेणं ॥ ४८२  
 अणुहवसिद्धो पुत्तय ! कीरउ सयमेव जिणमओ धम्मो । अप्समं सज्जाण वि को सक्कइ लाउं मणसु ॥ ४८३  
 वंभाइएहिं मणुमाइएहिं मंधत्तामाइराईहिं । जयमेगमयं काउं न सक्किउं<sup>१६</sup> बहुई<sup>१७</sup> किमणेणं ? ॥ ४८४  
 एत्थंतरम्मि कहिओ जसमहो केवली समवइज्जो<sup>१८</sup> । वणमज्जहिं<sup>१९</sup> रम्मे चेइयमवणम्मिं सुविसाले ॥ ४८५  
 सोऊण इमं मुइया सबे गांतुं जिणस्स भवणम्मि । वंदंति जिणवरारं विवाइ परममत्तीए ॥ ४८६  
 जयसेणो वि हुं तुहो जम्मंतरपडियवंदणं काउं । जोडियकरोवविहो एयं<sup>२०</sup> बुइमंगलं पइइ ॥ ४८७  
 निहंद-नायवज्जिय ! मोहमद्वावंधमंजणसमत्थ ! । निह-विगहविबज्जिय ! अहमयद्वाणनिहलं<sup>२१</sup> ॥ ४८८

कोहग्गिनासणीरय ! सत्तमवद्वाणरहिइवरचित्तं ! ।

मुक्ख-पिवासीविबज्जिय ! चित्ता-उरहरहिव ! गुणनिलय ! ॥

८९

भववणगहणनिमूलण ! मायादब्बेहिंदप्पनिहलं<sup>२२</sup> ! । लोहंमहासुरनासण ! इंदियचोराण विहवण ! ॥ ४९०  
 लोया-उलोयपयासय ! केवलनाणेण नायपरमत्थ ! । तिहुयणमत्थयसेहर ! भवियज्जाणंदसंजणय ! ॥ ४९१  
 सामिय ! कुणसु पसायं सिवनयरे नेसु मं तुमं सिगवं । जिणवर ! भवसयमीओ सरणं तुम्हाणमल्लीणो ॥ ४९२  
 अह ऊडिऊण ततो वंदित्ता गुणिवरं गुणनिहाणं । पुच्छइ अइनिज्जिओ कइया हं मुच्चिहं<sup>२३</sup> मयवं ! ? ॥ ४९३  
 गुणिवसहो<sup>२४</sup> विहु जंपइ वयणमिणं दसणकिरणधवलासो । कले चिय तव दिक्खा केवलनाणं च निहाणं ॥ ४९४  
 सज्जाण वि परिकहियं सद्यं पि हुं पंचमीए<sup>२५</sup> फलमेयं । अज्जो वि इमं पावइ जो तं पालेइ मावेणं ॥ ४९५  
 बहुएहिं तजो<sup>२६</sup> गहियं दुविहाए पंचमीए<sup>२७</sup> वयमउलं<sup>२८</sup> । संमत्तं अज्जेहिं दिक्खा इयेरहिं लोएहिं ॥ ४९६

1 A 'सनेरं; C 'सनेवं; 2 A 'वसुह्वयं; 3 C 'न' एत्य; 4 B 'वसुह्वयं; 5 A 'अमय' चरियं; 6 C 'वपमि; 7 B D 'बोवं; 8 A 'तो; 9 B C 'पि; 10 B 'हिंसाईजो; 11 B 'इच्छियं; 12 A 'तो; 13 B 'कयं' पि; 14 B 'जणेजं; 15 B C 'दिग्ग' ; 16 B 'विसाणे; 17 A 'उज्जोवंतं; 18 C it is missing in this Ms. 19 C 'हुणे; 20 B 'सीहासणे; 21 B 'विजिहो; 22 B 'सक्किउं; 23 B C 'वहुइ; 24 B 'किमणेणं; 25 B 'समोइजो; 26 A 'हुिह' ; 27 C 'जुमममि; 28 A 'न; 29 C 'वहं; 30 A 'विहवण; 31 B C 'वहियिच; 32 A 'पिवासा'; 33 A 'वज्जिय; 34 B 'वज्ज'; 35 B 'विहवण; 36 B 'मोह'; 37 B C 'गुणियो; 38 B 'वसुह्वयो; 39 A 'न; 40 A 'ववं; 41 C 'वहं; .



मज्झिमे संघाए वंदिता मुणिवरं जणो सञ्चो । चिय-नियगेहिम्मि मज्झो वज्झतो जिनमयं सुहु ॥ ४९७  
जयसेणो वि हु दाउं रजं पुत्ताण बीयदियहम्मि । जसमहंते दिक्खं लेह विमुहएँ सुहज्जाणो ॥ ९८  
अह जह वहुइ दिक्सो तह तह ज्ञाणं सुनिम्मलं तस्स । केवलनाणसमं चिय निज्ञाणं पावियं तेण ॥ ९९  
केवलमहिमं काउं चंदप्पहसुरवरो जणसमक्खं । अविज्झं तं सरीरं खीरसमुदम्मि पक्खिबह ॥ ५००  
जंपंति विंदमुणियो पेच्छहं अचिरेण जं कयमणेण । अहवा लहुपहइया वडेरं छित्तिं करचंडं ॥ १  
चिरपवज्जा नाणं एयं न हु करणं हवइ" भोक्खे" । जस्सेव सुहो मावो सो चेव य साहए कज्जं ॥ २  
जयसेणकलत्तेहि" गहिया दिक्खा सुदेहं चित्तेण" । दुक्खियजणाण" अहवा एयं चिय जुज्झए काउं ॥ ३  
सुरि महे सररहयं जयसेणक्खाणयं" इमं पढमं । संखेवेण समतं पंचसयाइ" च माणेण" ॥ ५०४

इति श्रीमहेश्वराचार्यचिरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये जयसेनाख्यानकं

प्रथमं समाप्तम् ॥

\*

२. नंदकहा ।

सोहग्गफलेण जुयं जयसेणउक्खाणयं पुरा भणियं" । कुलजम्मफलसमेयं संपइ नंदस्स वोच्छामि ॥ १  
वाणारसिनयरीए विप्पो नामेण इंदसम्मोत्ति । सबं मज्झ नीयं नियकुलमयमत्तवो निबं ॥ २  
जाणंतो वि हु चोइस विजाठणाइं अत्थगरुयाइं । तह वि हु कुलमयजुत्तो निंदइ सञ्चाण चरियाइं ॥ ३  
रिउ-अजु-साम-उत्थवणं सिकखा कप्पो तहेव वागरणं । नीरुत्त-छंद-जोइस-भीमंसा चेव तक्कं च ॥ ४  
भीई तह य पुराणं अणेयमेयसयसंजुयं सबं । विजाएँ ठाणाइं मवंति" इहं चोइस इमाइं ॥ ५  
जो" नाउं सत्थाइं अप्पाणं" शुणइ निंदइ परं" च । सो पंडित्तणजीवी पढंतमुक्खो महापावो ॥ ६  
रुवं सीलं नाणं विज्ञाणं जोषणं च लायसं" । विणयं चायं च तवं सूरत्तं" धीरिमं तह य ॥ ७  
वक्खलं पियवयणं दक्खत्तं" तह य निप्पिहत्तं च । निंदइ अज्जजणाणं कुलदोसं नियमणे ठवियं" ॥ ८  
अहियं उडिहो वि हु गुणनियरो सबलोयमणइहो । नियमा विसंवएई निम्मलकुलवज्जिओ लोए ॥ ९  
अह जह पूए जणो कुलजुत्तं मज्झिज्ज अणुदियहं । तह तह अहिययरं चिय संवहुइ कुलमवो तस्स ॥ १०  
मयवज्जिओ वि पायं" पूज्जंतो मयं पवज्जेइ । मयजुत्तो तं पावइ किं वा भणं एतं अच्छरियं ? ॥ ११  
जत्ता-दिक्ख-विवाहे घर-देव-तलाय-कूवविणिवेसे" । जम्मण-मरण-उज्झवणे" सो चेवग्गेसरो तत्थ ॥ १२  
पुत्त-कलत्ताइं सञ्चेत्तिं हिययनंदणो सो उ । अहवा उवयाररओ मण को व न वल्लहो होइ ? ॥ १३  
अह सो जंतदिणेसुं" वंघित्ता नीयगोत्तयं" कम्मं । हुंक्कुले" वि हु" हीणे मरिउं तत्थेव उववज्जो ॥ १४  
नायेण पुप्फदंतो घणकज्जलसज्जिहो य गीयस्स । कुमरत्तं संपत्तो हीलिज्जइ सुहु लोएणं ॥ १५

1 C विवसम्मि । 2 A जव" । 3 C सबं । 4 A अविज्झ, C गविज्झ । 5 B C जंपंते । 6 B C वि हु । 7 B पिच्छह । 8 A वडेरं । 9 B लेह । 10 B अवइ । 11 A भोक्खो । 12 B कलत्तेण च । 13 B C सुपुक्ख" । 14 B C चित्तेहिं । 15 B C जणेण । 16 A कदाणयं । 17 C संवाणं । 18 C वमाणेणं । 19 B ति माहेसरसूरिचिरचितं जयसेनाख्यानकं समाप्तं ॥ ५ ॥; C इति महेसरसूरिचिरचितं जयसेनाख्यानकं समाप्तम्; D इति श्रीसूरिमहेसरचिरचितं जयसेनाख्यानकं प्रथमं समाप्तम् । 20 A रहयं । 21 B अत्थगरुय । 22 B वेज्जाइ । 23 A D हवंति । 24 A इव । 25 A C जं । 26 A जत्तायं । 27 B वुवं । 28 B ववज्जो । 29 B सूरितं । 30 A विक्खत्त । 31 C D ठवितं । 32 C पावं । 33 A अवइ । 34 B D इत्थ । 35 B कूव" । 36 B विविवेसो । 37 A उज्झवणे; B उत्तवणे । 38 B विवेसो । 39 B गोवयं । 40 A हुंक्कुले । 41 A it is missing in this Ms.

अप्यत्वेभ्यो<sup>१</sup> जाओ न व पावइ कखवं विरुवं वि । जत्तपं अहंनिदइ हीणाय वि हीणयो अहियं<sup>२</sup> ॥ १६  
 सरिसे विहु मणुयत्ते तुहे<sup>३</sup> विहु अवयवाण संखेत्ते । चोक्खा-उचोक्खविभागो केण कओ एस ज्येवाणं<sup>४</sup> ॥ १७  
 सरिसाण वि वंचणयं दुक्खं माणुष्याण संजणइ । एगमिं मंचरं मिहु दुहसेजो कज एवेइ<sup>५</sup> ॥ १८  
 एवं दुहसंपत्तो पइदियहं इंदसम्मगेहम्मि । गायंतो दाठिओ मोयणजायं<sup>६</sup> विवम्मोइ ॥ १९  
 अइसयणाणी चंदो तीसे नयरीए बाहिरुजाणे । अहिणवसीससमेओ करणओ जागओ तइवा ॥ २०  
 तस्स समीचे एगो रायसुतो योवदिवसंपइओ । कुलमयमुहहमाणो न कुणइ साहूण पडिपसि ॥ २१  
 तस्स मयणासणत्थं बोहत्थं पुप्फदंतमाईणं । सिक्खगजुत्तो चंदो गोयरचरियं पविटो ठं ॥ २२  
 अइ सो कमेण पत्तो विहरंतो इंदसम्मगेहम्मि । पेच्छइ य पुप्फदंतं हीलिजंतं गिहिजवेणं ॥ २३  
 अवसरसु रत्तपाविय ! मग्गं<sup>७</sup> वज्जेसुं सुहुदरेणं । अप्पाणस्सं परस्स य किं न वि जाणिसि रे ! येयं<sup>८</sup> ॥ २४  
 जेडसुयं महुसम्मं जंपतं एसिं खरं वयणं । वारेइ मुणिवरिंदो पियववओ उच्चसरेणं ॥ २५  
 जम्मं नाणं लच्छि जस्स पसाएण पाविओ तं सि । एयं तं नियजणयं मा ! एवं<sup>९</sup> निद महुसम्म ! ॥ २६  
 अइ जंपइ महुसम्मो मयवं तुह वयणयं अहिविरुद्धं । जाणइ सओ वि जणो मह जणयं इंदसम्मं ति ॥ २७  
 पक्कक्खेण विरुद्धं जंपतो तं मुणिद ! लोयम्मि । होहिसि अइहसणिज्जो बालाण वि मंदमुदीणं ॥ २८  
 अइ जंपइ मुणिपवरो जइ तुह मेलेज्जं एत्थं अहिनाणं<sup>१०</sup> । ता एस तुज्ज जणओ सुबउ एयस्स वयणं तु ॥ २९  
 सोऊण मुणिपलत्तं<sup>११</sup> कइ एयं हवई चित्तमाणस्स । जायं जाईसरणं ऋति तओ पुप्फदंतस्स ॥ ३०  
 नियचरणिं<sup>१२</sup> महुसम्मं एगते ठाविऊण अइगूदं । सबं पुण्णुहूयं फुट्टं कहियं पुप्फदतेण ॥ ३१  
 अइ जंपइ महुसम्मो मुणिवइ ! मह एत्थ सुहु अच्छरियं । मह ताओ सुइमओ कइ हीणकुलम्मि उच्चवैओ<sup>१३</sup> ॥ ३२  
 अज्जं च जणे सुबइ विप्पाईओ य इत्थि पुरिसो वा । जम्मंतरे तहं थियं न हु वीयं अज्जहा जेणं ॥ ३३  
 तो जंपइ मुणिचंदो सुबउ महुसम्म ! मह इमं वयणं । न हु बाहिरदवेणं जायइ सुइत्तणं एत्थं ॥ ३४  
 खम-दम-णाण-तवेहिं सुज्जइ जीवो दयाए<sup>१४</sup> ऋणेणं । तेणं चिय विउसजणो तेसिं चिय जायरं कुणइ ॥ ३५  
 जइ पुण अवहिओ चिय जाईमाओ हवेज्ज जीवाणं । ता दुहभंमणाणं खरमाइसु कइ ठं उक्काओ<sup>१५</sup> ॥ ३६  
 समिईसुं जओ मणियं अंगोवंगाईं पडियवेयाईं । महिऊण सुइदाणं होइ खरो भंमणो तुट्ठो ॥ ३७  
 बारस जम्माईं खरो सट्ठिं<sup>१६</sup> जम्माईं सुयरो होइ । तह सत्तिरि च सुणओ कइमेवमवड्डियीं जाई<sup>१७</sup> ॥ ३८  
 वीयं च एत्थ जीवो सबगईणं च सबजाईणं । कम्मसमेओ दियवर ! अइ नओ<sup>१८</sup> विविहपत्ताणं ॥ ३९  
 कम्मेण भमइ जीवो चउरासीलक्खं जोणिमवगहणे । कम्मेण विणा सिउज्जइ तेण सकम्मो य सो वीयं<sup>१९</sup> ॥ ४०  
 अहियं कुलमवमत्तो तुज्जं पिया वंचिऊण वहुं कम्मं । एसो सो हीणकुले उक्काओ पुप्फदंतो सि ॥ ४१  
 एवं<sup>२०</sup> सोऊण मणे सज्जाण वि विम्हओ दंठं जाओ । पेच्छइ जीवाण गई कम्माण य परिणई चित्ता ॥ ४२  
 लोयाण वंदणिज्जो दियवरकुलमंडणो मुणनिहाणो । मरिऊण सो महप्पा कइ जाओ दुंभंगेहम्मि<sup>२१</sup> ॥ ४३  
 अइ निविज्जमणेहिं गहिओ बहुएहिं जिणमयो वम्मो । अइसत्तीए वयाईं वि गुरुकम्मा मअए मोत्तुं ॥ ४४

1 A B जणं सेओ । 2 A ओ । 3 A D अहयं । 4 A C उहे । 5 A एक्कम्मि । 6 B मुंयए ।  
 7 A दुहसेजं । 8 A "जेचं" । 9 A "विजइ" । 10 A व । 11 B विट्ठो । 12 B मज्जाओ । 13 A अप्पाण  
 व । 14 A एवं । 15 B विह । 16 A C मोहेज्ज । 17 C D एव । 18 A D अहिवाणं । 19 B "पडिपसि" ।  
 20 B अवइ । 21 B C "चरणी" । 22 A C कुहु । 23 B C वप्पओ । 24 A अहिं । 25 A विव ।  
 26 A तत्थ । 27 B इवाइ । 28 A व । 29 C समईसु । 30 B सट्ठिं, D सुट्ठिं । 31 A "जेचं" ।  
 32 B "अवड्डिय" । 33 A माओ । 34 A "जोणि" । 35 A "कक्ख" । 36 A वीय । 37 A उक्का ।  
 38 B C दुह" । 39 A एवं । 40 B दुक्ख", D दोक्ख । 41 A वयाईं ।

जेण्ड व पुप्फदंतो सव्वं । तं चेव वंचवो मज्झं । संसारजलहिषोओ जिणवम्मो देसिओ जेणं ॥ ४५  
 सो जिण माया वप्पो सो चेव य वंचवो व मित्तो व । जो वम्म उवएसइ परलोयसुहावहं लोए ॥ ४६  
 जो वम्म उवएसइ तेणं सव्वं पि दिव्वयं होइ । वम्मोणं चिय जेणं हियइहं लम्मए एत्थ ॥ ४७  
 एत्थिकाले वि गए लद्धो वम्मो व एत्थ सुंदरओ । अहवा सा विसइ चिय जाएइ पहावसमयम्मि ॥ ४८  
 कुन्डियकुलकारणयं फिहेजा कहं गु सामि । कम्मं पि । तं चिय जाणेसि तुमं अइसयनाणेण संजुत्तो ॥ ४९  
 तो जंपइ मुणिनाहो इमाओ जम्माओ पुज्जम्मम्मि । पावाएँ खेमणामो पक्कणकुलचेडओ आसि ॥ ५०  
 जिणवम्मम्मि पवन्नो सेट्ठिसुओ गुणनिही महं मित्तो । परहियरण तेणं उवदिहं जिणमयं मज्झं ॥ ५१  
 तेणं समं पइदियहं चेइयगणसाहुवंदणनिमित्तं । गच्छामि तस्व दूरे निदंतं अप्पयं ठामि ॥ ५२  
 तेणुवइहं काउं वयमउलं पंचमीएँ महइए । तीएँ बला उववन्नो उदिजे(ते?) खत्तियकुलम्मि ॥ ५३  
 वंभायरियसयासे दिक्खं गहिऊण कम्मविवरेणं । लहिऊण य वरनाणं तुह बोइत्थं अहं पत्तो ॥ ५४  
 तो गिण्हिं तुमं पि इमं पंचमिवयरयणं कुणं विहीए । मुवसिं जेण इमाओ किलिहं कम्माओ नियमेण ॥ ५५  
 नियउवयाररणं परउवयारो नरेण कायवो । तस्सुवयारेण जओ नियउवयारो इवइ सिग्घं ॥ ५६  
 अवितहहुदीएँ तओ गिण्हइ सो पंचमिं च अइमुइओ । मत्तीएँ पुप्फदंतो मुणिपयमूलम्मि विहिपुव्वं ॥ ५७  
 इट्ठण सिक्खगो वि हु जं वित्तं तं तदेव सोऊणं । कुलमयमइदूरेणं मेळित्तां मुणिगणं नमइ ॥ ५८  
 तो बोहिऊण वंदो अज्जत्तो विहरितं समाढत्तो । बोहितो अवियजणं पइदियहं बहुपयोरहिं ॥ ५९  
 जो जेणं चिय पुज्जइ तस्स तयं चेव होइ दायव्वं । बोहंतेण नरेण वि बहुइजुत्तम्मि लोयम्मि ॥ ६०  
 गीएण नक्षिणं य सुएणं खुहिएणं चेवं लोहेण । दुक्खेण गहिलियाए मूसार्इणं च करणेणं ॥ ६१  
 वयस्य-मच्छरेण वि उचियाणुचियाइँ दूरओ मोत्तुं । परउवयाररणं पडिबोहो होइ कायवो ॥ ६२  
 महुसम्मो वि हु सिग्घं गेहं काऊण नियवरासव्वे । नेहेण कुणइ सव्वं अणुदियहं पुप्फदंतस्स ॥ ६३  
 वरिसाइँ पंच काउं सिरिपंचमि उज्जमीयं जहजोगं । अज्जं पि पुप्फदंतो कुणइ तवं सुहु निविओ ॥ ६४  
 एत्थेवं भरहवासे दक्खिणदेसम्मि सुहुरम्मम्मि । पवडत्तिं नयरि कंची कंची इव पुहइकजाए ॥ ६५

कलिकालो इव दुहओ कयली व विसालओ" य सव्वत्थ ।

गयगण इवं बहुरयणो जो सो पडओ" व गुणकलिओ" ॥

सरओ इव विमलासो हरि व कमलासओ इह जणम्मि । मित्तो व विसमभासो जिणवरनाहो व जियराओ ॥ ६७  
 तीएँ नयरीएँ राया इक्खागकुलम्मवो विहू नाम । मजा य तस्स वंदा सव्वाण वि हिययवाणंदा ॥ ६८  
 मरिऊण पुप्फदंतो तीसे गन्मम्मि पुज्जओएण । उववन्नो बहुपुन्नो कयकोउय-मंगलो सुहओ ॥ ६९  
 सुहलम्मम्मि पवत्ते पत्ते जोगम्मि निम्मलयरम्मि । संपुज्जदोहलौ अहं कमेण सा दारवं जणइ ॥ ७०  
 विसे वदावणए दिस्से दाणम्मि बहुपयारम्मि । विविहम्मि जम्मकम्मे पत्ते तह पुज्जदियहम्मि ॥ ७१  
 आएण जेण नंदइ तम्मि जओ वित्त-धम्ममार्हिं । तेणं चिय तस्स कयं नामं पि हु नंदं इव सुक्खा ॥ ७२

1 B मज्झं । 2 B जेणं । 3 B तेणं व । 4 B इमं । 5 A पावाव । 6 B मज्झं । 7 A "अपुक्कं ।  
 8 C इहं । 9 B गेण्ड । 10 A कुळ" । 11 C पुंजसि । 12 A किलेह" । 13 A परोवयारो । 14 B  
 मत्तीएँ । 15 B C जं । 16 B मेळित्ता । 17 B C मज्झं । 18 B अणुपयं । 19 B C  
 खुहिपयण । 20 B C it is missing in these Mss. 21 A वज्जुसेवि, D वज्जुसेवि । 22 B इववेव ।  
 23 A वचवित्ति । 24 B C विसालओ । 25 B वइ । 26 C वचवो । 27 B C "मिळवो । 28 B तीइ ।  
 29 B वचवित्ति । 30 B C पुण" । 31 A "वरम्मि । 32 A "ओहवा । 33 A वि व । 34 B C विज्जइ ।  
 35 A वंदो । 36-38 A गानेव ।

वसुति बहुभाषे हव-मव-देसा तदेव दविषं च । नंदे लोयाणंदे तह गुणविचरो यः तस्सेव ॥ ७३  
 विदुरिं वं दुईसंखुतो सहइ वि दु नंद तण्यपरिकलिजो । विवरंतो पइदियहं सिंवाइव-तिव-वउकेसु ॥ ७४  
 सिक्खइ य सिक्खणीयं विणयजुजो गुरुजणो मययधो । नंदइ व कंदविजे नंदो निबं पि विक्खयधो ॥ ७५  
 जह परिणइ कमेणं कक्षाणं रुव-ओइणंजुवाणं । वत्तीसं सगुणाणं सो सुइओ जइविगुईए ॥ ७६  
 ताहिं सगं जणुदियहं भुंजंतो विसयसोक्खमणुकूलं । रत्तागरम्मि पडिजो गयं पि काळं न वायेइ ॥ ७७  
 महुसम्मो वि दु काळं धम्मं जिणदेसियं सुइमणेणं । मरिजणं उववओ अट्टमकण्यम्मि सुरपवतो ॥ ७८  
 सो य ताहिं दइयं देवविहूइं मणोरमं पवरं । चितइ विम्वियहियओ कस्स फलं मह इमं जायं ॥ ७९  
 पेच्छइ ओहीए तओ सव्वं पि दु पुव्वजम्ममणुमयं । जिणधम्मस्स फलेणं विहवो वि दु मह इमो जाओ ॥ ८०  
 चितइ इमं च हियए पिउणो नेहेण मोहिओ सुहु । मरिजण पुप्फदंतो न व नजइ कत्थ उववओ ॥ ८१  
 दिट्ठो कंचीए तओ नंदो विसएहिं सुहु वामूढो । परलोयनिप्पिवासो निबं कामड-त्थगयचित्तो ॥ ८२  
 तण्णिवोहनिमित्तं सव्वं मोत्तूण कंचिनयरीए । सो सहसा संपत्तो पाहाउयरूवयं काउं ॥ ८३  
 नंदसयणीयनियडे रयणीए मज्झिमम्मि मायम्मि । आलविय महुइण्णिणी एयं तच्चोइयं पइइ ॥ ८४  
 जहं बोलीणा रयणी तह चेव य आउयं पि बोलेइ । जीवाणं पइदियहं तह वि न धम्मे मइं कुणई ॥ ८५  
 विसयासत्तो लोओ धम्मं दूरेण वज्जए सुहु । न वि जाणेइ वराओ विसया धम्मेण जायंति ॥ ८६  
 पुबिहं उवभुंजई विठविजइ अन्नयं पि जह दविणं । तह पुव्वधम्मसोक्खे भुंजंते ज्जुए धम्मो ॥ ८७  
 अवावारो दुक्खं पावइ जह पुव्ववित्तैल्लेयम्मि । तह जीवो वि अहम्मो पुव्वकर्कयधम्मभोएणं ॥ ८८  
 धम्मपसाएण नरो लहिजणं उत्तमाईं सोक्खाइ । तं चेव चयइ दूरे जह व खलो कज्जसिदीए ॥ ८९  
 महुसम्मपिया वि पुरा कुलमयदोसेण पक्कणकुलम्मि । वाणारिसिनयरीए उप्पओ पुप्फदंतो ति ॥ ९०  
 चंपपसंगेण ताहिं लहिजणं जिणमयं सुहावासं । काउय पंचमिवयं लहिजणं पुव्वपन्मारं ॥ ९१  
 तस्स पहावेणं इमो नंदो नामेण इह सुहं पत्तो । अच्छइ विसयासत्तो निहओ धम्मनिरवेक्खो ॥ ९२  
 वीसरइ जस्स बुद्धी विमवमएणं जणस्स इह लोए । सो होइ अदइओ पावो पावाण संजणओ ॥ ९३  
 जो न सरइ अप्पाणं सो कह संभरउं अन्नलोयाणं । इय नाज्जणं एयं मा रुइई विहवमुल्लणं ॥ ९४  
 विहवेण जो न भुलइ जो न विचारं करोइ ताकखे । सो देवाण वि पुज्जो किमंग पुण मणुयलोयस्सं ॥ ९५  
 जइ इच्छसि नंद ! तुमं नंदि आगामियम्मि जम्मम्मि । ता मोत्तूणं विसए जिणधम्मं कुणई मावेणं ॥ ९६  
 सव्वम्मि सुए कमसो सहसा नंदस्स रंजियमणस्स । उप्पन्नं लहुकम्मत्तणेण जाईए सरणं तु ॥ ९७  
 तक्खणमेतेण तओ जाओ मज्जावसुवरि निरवेक्खो । जंपइ जोडियहत्थो को सि तुमं कहसु मह एयं ॥ ९८  
 अह जंपइ सुरकेली महुसम्मो इंदसम्मपुत्तो हं । वाणारिसिनयरीए पडिबुद्धो चंदवयणेणं ॥ ९९  
 काउय सावयत्तं पत्तो हं अइयम्मि कप्पम्मि । तुह नेहवडियहियओ एत्थाइं आगओ सिग्गं ॥ १००  
 दूरमसज्जमकळं दुक्खं हापी तदेव मरणं च । नेहावद्धो लोओ मणयं पि न मत्तए हियए ॥ १  
 ज्जुत्ता-उज्जवनिवारो कौरइ जत्थेह हिययइइम्मि । नियकज्जरएण फुहं दिट्ठो सलिलंजली मेहे ॥ १०२

1 B 'रिच' ; 2 A 'सुह' ; 3 B 'जुवण' ; 4 A 'ताहिं' ; 5 BD 'विदुर' ; 6 A 'महुसु' ;  
 7 B 'कंविइ' ; 8 A 'अट्टमकण्य' ; 9 B 'जुविजे' ; 10 A 'उपप्लोमव' ; B 'उपप्लोमव' ; 11 C 'जह' ;  
 12 B 'आउयं' ; 13 A C 'कुण' ; 14 A 'उववुज्ज' ; 15 B 'पुव्व' ; 16 A 'कण' ; 17 A 'उत्तमाई' ;  
 18 A D 'उववओ' ; 19 A 'ववावेण' ; 20 A 'संभरओ' ; 21 A 'कसइ' ; 22 B C 'नेवण' ; 23 A  
 C 'जुवण' ।

अप्पाणस्स परस्स य कीरंतो सुत्तिसाहजो चेव । नेहो वि धम्मकज्जे परंपरेणेह संसारे ॥ १०३  
 वडमेत्थ ताव तावो पीवं गुरुयाइओ महं तं सि । तुह बोहवानिभित्तं तेणाहं आगओ वड ! ॥ १४  
 ओ चेव इवई बंधू ओ मोयई कम्मबंधओ नियमा । जो पुण बंधइ तेणं तं सत्तुं पुणसु तत्तेणं ॥ ५  
 नंदो वि भणइ एवं<sup>१</sup> पढमं तं आसि मच्चमवियारं<sup>२</sup> । पुत्तो सामी य तओ धम्मायरिओ इयारिणं तु ॥ ६  
 इहलोए<sup>३</sup> बिय सुहओ पुत्तो सामी य एत्थ लोयम्मि । इह-परलोयसुहाइ धम्मायरिओ उ<sup>४</sup> संजणइ ॥ ७  
 इय न्नाउणं एवं<sup>५</sup> मच्चं तं चेव कइसु परमत्थं । कइया हं पावेज्जा संसारुत्तारिणं दिक्खं<sup>६</sup> ॥ ८  
 ओ बोहई सुरकेली कलं बिय एत्थ नयरिवर्णमज्जे । सिरिभओ आयरिओ अवयरिओ गुणगणावात्तो ॥ ९  
 भासम्मि इओ दिवहा दिक्खा तव तस्स पासओ<sup>७</sup> होही । कळे<sup>८</sup> तुह सुयजम्मो जाणेज्जसु पच्चयं एयं ॥ ११०  
 वत्थाऽऽ-हरणार्हयं दाउणं तस्स सुरवरो मुहओ । संपत्तो नियत्तणं गंतूणं रयणिविरमम्मि ॥ ११  
 उइयम्मि तओ सुरे नंदो गंतूण तत्थ वणसंडे । अहिवंदइ सिरिभइ मत्तीए परियणसमेओ ॥ १२  
 पच्च जोडियहत्थो उवविट्ठो महियलम्मि गुरुपुरओ । धम्मं सुणेइ पणओ निच्चित्तो जम्म-भरणं ॥ १३  
 निसुयम्मि तहिं धम्मे सुहुयरं विसयसोक्खनिच्चित्तो । पभणइ सुरिं भयवं ! इह कीरउ मासकपं तु ॥ १४  
 सेत्तस्स बहुत्तणओ<sup>९</sup> बहुयाणं बोहहेउओ तह य । आयरिण तह बिय पडिवत्ते<sup>१०</sup> सो गओ नयरिं ॥ १५  
 एत्थंतरम्मि जाओ पुत्तो तस्सेवं दिणयरलोओ । कालेण कयं नामं बालस्स वि सुरसेणो त्ति ॥ १६  
 संभालिउण पियरं बालं पक्खिवई तस्स उच्छंगे । काउण महींपूयं जिणवरभवणेसु सव्वेसु ॥ १७  
 जणणी-परियणंवेव र्थं संठाविय दुहियमज्जवग्गं च । मोत्तुं तणं व लच्छि नीसरिओ नयरिदाराओ ॥ १८  
 गंतूण सुरिपासे गिन्हइ दिक्खं जणाण पक्खत्थं । बहुएहिं<sup>११</sup> समं नंदो कुलउत्तय-मित्तवग्गेण ॥ १९  
 इहूण तस्स चरियं बहुयाण वि जिणवरिदमग्गम्मि । जायं मणपणिहाणं<sup>१२</sup> जं पूयई पूओ<sup>१३</sup> लोओ ॥ १२०  
 आयरिण समानं सो चलिओ तम्मि चेव दिवसम्मि<sup>१४</sup> । सयणाण मज्जयारे पव्वज्जा दुक्खरा जेणं ॥ १२१  
 सयणपमोए राओ तदुक्खे जेणं दुक्खसंधाओ । तेण सयणाय दूरे पव्वज्जा सुट्ठियी होइ ॥ १२२  
 नाउण जाणवीयं<sup>१५</sup> चारिणं पालिउणं सो सुद्धं । संलिहियतण-कसाओ संपत्तो अजुए कप्पे ॥ १२३  
 तओ चविउण तओ निष्ठाणं पाविही सुहनिहाणं । नयरे नंदावसे नंदो कम्माण विगमेणं ॥ १२४  
 सोउण मंदचरियं जो पाटइ पंचमीए<sup>१६</sup> वयममलं<sup>१७</sup> । सो पावइ निष्ठाणं अहवा सुरसंपयं विमलं ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते<sup>१८</sup> पञ्चमीमाहात्म्ये<sup>१९</sup> नंदारुयानकं  
 द्वितीयं समाप्तम् ॥

\*

1 A मेह । 2 B होइ । 3 C मेजह । 4 BC एवं । 5 B कवियारं ; C सुविचारं । 6 B इहलोइ ।  
 7 A वि । 8 BC एवं । 9 A जणइ । 10 B 'जण' । 11 A C पास । 12 A कलं । 13 B बहुत्त-  
 णओ । 14 BC पडिवत्तो । 15 B तस्सेह । 16 BC पक्खिविय । 17 BD तहा । 18 B 'चरियर' ।  
 19 A 'चेवच' । 20 BC बहुपण । 21 B 'जेव' । 22 A C 'परिहाणं' । 23 A पूयं । 24 A  
 पूयओ । 25 A दिवसम्मि । 26 A जेणइ ; C जेणेइ । 27 A सुहुयण CD सुविधा । 28 A समवीयं ।  
 29 A 'चरियण' । 30 A 'मत्तुल' ; D मत्तुलं । 31 BCD 'विरचितं' । 32 BCD it is not found  
 in these Ms. 33 C समाप्तमिति ।



## ३. अहाण्यो

कुलकम्मफलसयेवं चरिणं मंदस्स साहिणं पुंदि । वाहिमिमोक्खेण जुवं संपइ वरापे' वोक्खमि ॥ १  
 अणविसनयणा सुरकामिणि वं देह व मिन्नवहुसोया । माल व तंतुकलिया महसणचकं व बहुउहुया ॥ २  
 वेस व सुयंनहुया कम्माणं परिणई वं दुत्तारा । गीवं वं तरलहारा सुपुरिसहियं वं बहुसर्था ॥ ३  
 कालिंदी नम नई अरिथ वसिद्धा अणमि सवमि । अहिं वं नच्छइ नीए जा विवं दुहुमहिठ व ॥ ४  
 तीसे' पच्छिर्ममाए देसो नामेण सूसेणो ति । बहुगाम-अयरेकठिओ जइ-सणसोहियो रम्मो ॥ ५  
 अहिं नीरागमणो ठण्णममि ठविणवहुसासो । सरसो तह य विरामो देसो सो मुणिअयेसमाणो ॥ ६  
 कज व लीणचरणा लाडीवुवइ व दीहरच्छीयो । सारि व बहुपयारी बहुवजा चित्तसोठ व ॥ ७  
 विहु व सुययेसहिया कज्जाहिये' वं धरियवरवासा । अठवि व महुरनयरी बहुविहवा तत्थ देसमि ॥ ८  
 सालि व कोसलुसो रुदो सेडी तहिं सुविक्खाओ । रयणि व तारहारा तारा पि य भारिया तस्स ॥ ९  
 सुंजंति दो वि ओए अज्जो वं रंजये'वरहिया । अहवा नेहसुयाणं एरिसओ चेव सज्जाओ ॥ १०  
 अह अज्जया कवाई रयणीए पच्छिममि जाममि । पेच्छइ सुमिणं' तारा तुह-विसजा व तुहा य ॥ ११  
 कंचणवज्जं कंतं पच्छा जालवलीए निइइ । पुणरवि कंतिकरालं गिण्हिय पठमावठि दिइ ॥ १२  
 पक्खिवइ निययकंटे अणु (पु?) वं मणिज्जं अइसुइया । पठिबुद्धा य निवेयइ नियपणो वं अहादिइ ॥ १३  
 रुदो वि तओ' जंपइ ताराए सम्मुहं इमं वयणं । नीरोग-सरोगा रोगवज्जिया जहकमं सुयणु ॥ १४  
 होही तव वरथूया सवाण वि उत्तमा पुंरंधीणं । जइ इई अरिथं पमाणं सुमिणफलंखा(क्खा)ययं सत्थं ॥ १५  
 तद्विसे चिय तीए गम्मे सुह-असुहकम्मपरियरिओ । मरिज्ज को वि जीवो आवओ' इत्यिमावेणं ॥ १६  
 मायाईविलसिएणं पुरिसो वि हु इत्थिया इहं होइ । इत्थी वि सरलहियया पुरिसो इहं होइ संसारे ॥ १७  
 पसुमाईणं लोमाइएहिं जो कुणइ निइओ' लोए' । अंगाईण विघायं वे संघो होइ सो पावो ॥ १८  
 अह जाओ डोहलओ' एरिसओ तीए' हिययमज्जमि । जह करिमो उवयारं दीणा-गाहाण सत्ताणं ॥ १९  
 चितइ सा डोहलओ अइविसमो मज्ज एस संजाओ । पयईएँ जओ वणिया हियएणं संकजा होति ॥ २०  
 एवं चितंतीए तीएँ' सरीरं च जाव परिहाइ । ताव य पमणइ रुदो दुक्खतो पेसलं वयणं ॥ २१  
 कहसु पिए ! अविंसकं वं दुक्खं तुज्ज संठियं हियए । सामत्येण वणेण य जेणाहं फेडिमो सिग्वं ॥ २२  
 पमणइ तारा सामिय ! अलमिमिणा पुच्छिएण अम्हाणं । जेणासज्जा-गुचियं' कजं चितंति इत्थीओ' ॥ २३

उचिया-गुचियवियारो जइ महिलानं हवेज्ज हिययमि ।

ता किं विउसेहिं इमा विसासकज्जेसु परिहरिया ? ॥

२४

जेणं चिय एयाणं हियए कजाई ठंति विसमाई । तेण वियट्टेहिं इमा मंतम्मि विवज्जिया सुहु ॥ २५  
 लजा-कुल-जाइ-वणाउलीं वि' तह वेह-मसिकलिया वि । तं कुणइ वसि इत्थी जायइ सिरद्वीणं जेण ॥ २६  
 उम्मगो वि पयट्टो पुरिसो मइलेइ पिउकुलं चेव । महिला उँ अकज्जरया पिउ-ससुरकुलाई मइलेइ ॥ २७  
 लजं वम्मं नेहं पठिवज्जं कुलकमं च मजायं । सवणं गणइ इत्थी ओहपिसाएण संगहिया ॥ २८

1 B अहाइ । 2 B व । 3 B चरिणई । 4 B व । 5 BC जीवे । 6 BC व । 7 A CD व ।  
 8 B 'सुजा । 9 A तस्स व । 10 C मणिज्ज । 11 A 'अवरि', D 'अवर' । 12 C 'अण' । 13 B  
 'अण' । 14 B 'अवासा' । C 'अवासा' । 15 C 'साठि' । 16 B मिण्हु । D मिहु । 17 C सुक' ।  
 18 A 'हिययं' । 19 A व । 20 B वज्ज' । 21 C जाममि । 22 B सुइ' । 23 A पालिअ ।  
 24 B व' । 25 A होइ । 26 A इह । 27 BD 'अजा' । 28 A अवाइओ । 29 B आवर' ।  
 30 A वि व । 31 C मिइ' । 32 A ओओ । 33 B होइओ । 34 B जीव । 35 B जीव । 36 A D  
 जेण अणसज्जा विव । 37 A महिलओ । 38 BC 'विज्जा' । 39 BC it is missing in these  
 MSS. 40 A C 'उज्ज' । 41 A व ।

तम्हा सामि ! न जुज्जइ महिलाण समणिकण अप्पाणं । सुहु विरायज्जएहिं उचियं चियं कीरए ताण ॥ २९  
 महिला गो सार्णां वि य नीया तह दुज्जणां य पयईए । अइसम्माणं नीया चरंति सीसिसु सामीणं ॥ ३०  
 इय अपियम्मि तीए सुहुयरं रंजिएण करेणं । तह माठयरं पुट्टा जह कहियं तस्स परमत्थं ॥ ३१  
 तुडेण तथो मणिया तारा करेण किञ्च मणिएणं । तं चिय वित्तं सहलं जेण तुमं निबुवा होसि ॥ ३२  
 वित्तेण हणह वसणं रक्खह वित्तेण तह य मज्जाओ । वित्तेणं मज्जाहि य अप्पाणं वेव रक्खेज्जा ॥ ३३  
 मंडारं कोटारं उग्गहाउज्जण दंसियं सबं । देसु पिये ! मा संकसु तुहुतणयं सयलमेयं तु ॥ ३४  
 नयरिखेसु पहेसु य मठ-देवतलाय-कूममाईसु । अवारियसत्ताइं सिग्गं करेण दिज्जाइं ॥ ३५  
 दिज्जइ बहुविहदार्णं तह कीरइ परिवणत्स सम्माणं । राया वि करेणहा मेलइ बंदीणं संचायं ॥ ३६  
 पडिपुत्ते<sup>१</sup> दोहलए ताराए कालपरिणईयसेणं<sup>२</sup> । गुणसंजुत्ते लग्गे स(सं)जाया दारिया विमला ॥ ३७  
 जायाए तीए जेणं पइदियइं<sup>३</sup> सबमेव मइं ति । तेण कयं से नामं गुरुयणलोएण मइ ति ॥ ३८  
 नरवइणो वि हु धूया वय-रुवसमाजया जया नाम । जिणवयणवावियमई तीए सहित्तेण संजाया ॥ ३९  
 कलगहणं विज्जाणं भोजण-वैरकील-मज्जणाईयं । एगत्थ कुणंति सया ताओ नेहाणुवंचाओ<sup>४</sup> ॥ ४०  
 अज्जोच्चं गिण्हिज्जई विलसिज्जइ निचमेव<sup>५</sup> एगत्थ । सम्भावेण वलिज्जई एसो नेहत्स परमत्थो ॥ ४१  
 सोऊण मुणिकजाओ माहप्यं पंचमीए आवेयं<sup>६</sup> । गिण्हंति ताओ दो वि हु सद्धा-संवेगकलियाओ ॥ ४२  
 अज्जदियहम्मि सहसा सौं भरा बैहिपीडिया सुहु । अइविरसं आकंदइ जयाए<sup>७</sup> कंठम्मि परिलग्गा ॥ ४३  
 सुलं सासो<sup>८</sup> खासो<sup>९</sup> सिरवेयण-दंत-कज्जवियणाओ । एगपए मदाए जायाओ सुहु तिज्जाओ ॥ ४४  
 वेज्जीं जाणयलोया सबे वि हुं आणिया तहिं तुरिया । नाऊण असज्जं<sup>१०</sup> तं सबे वि गया भं परिहरिउं<sup>११</sup> ॥ ४५  
 जंपइ भरा वि तओ गहिऊण सहिं करेण दुक्खत्ता । बहिणिं<sup>१२</sup> मइं अइदुक्खं जं ण वि वयपरणं जायं ॥ ४६  
 तह न तवईं मइ वाही जह असमत्ती वयस्स एयस्स । अइवा बाहिदुहाओ अदियं आहीण दुक्खं तु ॥ ४७  
 बाहीए तओ भरा कहवयदिवसेहिं तह कया इति । जह कहिया वि न नज्जई एसा सा मइकज्ज ति ॥ ४८  
 एत्तो जया विचित्ता वेलीं भराए<sup>१३</sup> मज्ज अवियारं । समसुह-दुक्खाण जओ मणियं मित्तत्तणं लोए ॥ ४९  
 जइ नै वि<sup>१४</sup> गहेइ दुक्खं अह न वि फेडेइ केण वि बलेण । ता मित्त-अमित्ताणं को मेवो एत्थ लोयम्मि<sup>१५</sup> ॥ ५०  
 मित्तो वि मणइ हा हा इयो इव जई जणस्सं पासम्मि । ता नामेणं दड्ढो<sup>१६</sup> जाओ सो दोणहुल्लो<sup>१७</sup> ति ॥ ५१  
 ता तं करेमि किं पि वि नासेजा जेण मइदुक्खं तुं । अह व मरेलीं सयं चिय एवं सइ मित्तया सहला ॥ ५२  
 एवं ठविऊण मणे मणइ जया मइसम्मुहं वयणं । सुयणु ! न कीरइ दुक्खं देवायत्तम्मि कज्जंमि ॥ ५३  
 दिव्वं च पुबकम्मं तस्सायत्ताइं सोक्खं-दुक्खाइं<sup>१८</sup> । तं च सयं चिय रइयं रुसिज्जइ कहं तुं अन्नत्स<sup>१९</sup> ॥ ५४  
 जीवो जं किर कम्मं करइ हसंतो वि एत्थ संसारे । तं वेयइ रोयंतो तह य कणंतो ससंतो<sup>२०</sup> य ॥ ५५  
 होइ सरीरं खेचं वीयं पुण कम्ममेव पुबिलं । मुजंतो नियवकिसिं लोओ किं खेयमुहइ<sup>२१</sup> ? ॥ ५६

1 A वं ; 2 A उचियं ; 3 A सामे ; 4 B जुज्जणा ; 5 BC किमत्त ; 6 BCD वंदान ; 7 CD परिपुत्ते ; 8 B "परिणव" ; 9 B "बलेण" ; 10 B पयदियइं ; 11 A "जण" ; 12 C "पर" ; 13 B "वहणो" ; 14 B नेहेज्जइ ; 15 A जेव is missing in this Ms. ; 16 BD बहिज्जइ ; 17 C आवेयं ; 18 A it is missing in this Ms. ; 19 A बाहीई ; 20 A जायाए ; 21 B कासो ; 22 B खासो ; 23 BD तिज्जा ; 24 A व ; 25 BC अज्जज्ज ; 26 BC चं ; 27 B व ; 28 A परिहरिउं ; 29 C बहिणि ; 30 B एहइ ; 31 मणइ ; 32 B वेका ; 33 BC मदाए ; 34 A वि ; 35 A व ; 36 BC it is missing in these Mss. ; 37 BC कज्जवयस्स ; 38 A C वड्डो ; 39 A दोणहुल्लो ; B वड्डुल्लो ; C देवहुल्लो ; 40 A "बाही" ; 41 A व ; 42 A मरिज्ज ; 43 A पुण ; 44 A जोयजाइ ; 45 A व ; 46 A C हसंतो ।



विसवासतो जीवो तं कर्मं कुण्ड किं पि अहोहं । पावइ जेव सुहाइं जममाजो एख संसारे ॥ ५७  
 तम्हा पारसु द्विषय निबं चिय जिणवरं विगयमोहं । पावसि जेव सुहाइं दुक्कायावं च निषयेवं ॥ ५८  
 महाए पविषयं तीए वयणं पराएँ मत्तीए । अहवा जत्तो सत्तो देवावं मत्तजो १ चेवं ॥ ५९  
 अहवा सियवसवा वि य पुरजो जक्खस्स माणिमरस्स । रउज्जं भूमिसयणं कुणइ जया जाव तेरसं ॥ ६०  
 ताव य जक्खो तुडो सत्तेणं रंजिजो सुकखाए । मणइ वरं वरसु वे । जं इहं तुज्ज हिययस्स ॥ ६१  
 विजं सोहग्गसं नीरोगसं च रज्जमाईयं । सबं पि देमि १ सिग्गं ममासु बाले । वियवसंका ॥ ६२  
 अह मणइ जया वयणं जइ तुडो सवयं तुमं मज्ज । ता महाए रोगं नीसेसं हरसु अंगाणं ॥ ६३  
 जंपइ जक्खो सुइजो सुहुयरं सुयणु । तुज्ज तुडो हं । सवत्थ वि निरवेक्खा सहिकजे जेव उकुत्ता ॥ ६४  
 पंचमिवयमत्तीए तीसे रोगं पणइयं १ चेव । अइयं पि तस्स नासे निमित्तमेतं १ भविस्सामि ॥ ६५  
 देवा मंता तंता बंधुयणो तह य मित्तवग्गो य । लोयाणं कजेसुं निमित्तमित्तं चिय हवन्ति ॥ ६६  
 कम्माणं निरवेक्खा देवाइया करेज्ज जइ कज्जं । तो दारिद्राईयं कस्स वि नं हुँ एत्थं जाएज्जा ॥ ६७  
 इय जंपिउण तेणं दिव्वं गोसीसचंदणं तीसे । मणिया य पुत्ति ! एयं रोगं दूरेण नासेइ ॥ ६८  
 गहिउण जयाएँ १ तयं मणिजो जक्खो सुमहुरवाणीए । दावेसु निययरूवं महाए मज्ज वयणेणं ॥ ६९  
 जायइ जेव थिरत्तं तीए हिययस्स धम्मकजेसु । जुत्तं चिय तुम्हें इमं साहम्मियकज्जयं १ मइ ! ॥ ७०  
 अत्थि थिरत्तं तीसे तुम्ह पहावेण होइ सविसेसं । पक्खित्तं गुहमज्जे होइ गुहं गुहयरं चेव ॥ ७१  
 एवं करेमि मणिउं १ अइसरूवेण संजुजो दित्तो १ । महाघरम्मि पत्तो जयसहिजो वृत्ति सो जक्खो ॥ ७२  
 मणिया जयाएँ १ महा सणियं गंतुण महुरवाणीए । साहम्मियपडिवत्ती कीरउं सहि १ । आसपाईहिं ॥ ७३  
 एसो सहि ! जक्खवई देवो नामेण माणिमरो ति । तुह रोगनासणत्थं इह पत्तो धम्मबुद्धीए ॥ ७४  
 साहम्मियउवचारं जो जहसत्तीएँ कुणई मत्तीए । सो भइइ धम्मिदो इयरो पुण नाममेत्तेणं १ ॥ ७५  
 महाएँ १ जया मणिया सहि ! मह वयणे वि १ नत्थि सामत्थं । हियएण कयं सबं पढमं चिय जं तए कहियं ७६  
 अगघाईयं दाउं जयाएँ जक्खस्स जंपियं एयं । अहिमेत्तेसुं महायस ! गोसीसं निययहत्थेणं ॥ ७७  
 अभिमंतिएँ जाव य तेणं विलिताईं सवगत्ताइं । ताव य निम्मूलाइं दूरपणडाईं रोगाहं ॥ ७८  
 उच्छाहो लावन्नं १ दित्ती १ कंती तहेव वलियत्तं । अप्पुहं १ महाए तक्खणमेत्तेण संजायं ॥ ७९  
 मणियं जक्खेण तजो मरे ! पेच्छाहि धम्ममाहणं । देवा वि हु मणुयाणं आणाएँ जेव वट्ठंति ॥ ८०  
 इहलोइयं च कजं पुणं चिय जाण धम्मदक्खस्स । जम्मंतरम्मि जं पुण फलमउलं तं वियाणाहि ॥ ८१  
 जम्हा पक्खत्तं चिय दिहत्ते १ पंचमीएँ १ फलमेयं । तम्हा पुत्ति ! करेज्जसु तं तं सुडेण भावेण ॥ ८२  
 एक्केकीएँ दिव्वं तेणं वत्थाण जुवलयं दिव्वं । बहुविहवाभरणाहं १ लोयाणं पक्खयनिमित्तं ॥ ८३  
 दो वि पुणो वि सरेज्जसु जइ कज्जं किमि होज तहमूवं । इय जंपिउण जक्खो अरेडो १ वृत्ति संजावो ॥ ८४  
 महाएँ रोगविगमं वत्थाउ-भरणाईं १ तह य दिवाइं । दइय जणो मिलिजो अन्तरियं मअए सुहुँ ॥ ८५  
 राया स्सो य तजो कजावो गिण्हिउण उच्छंणे । पुच्छइ लोयसमक्खं पुत्तीजो १ कहसु परमत्थं ॥ ८६

1 B विययेण । 2 C अहजो । 3 A होइ । 4 B रउज्जमि । 5 B वेइ । 6 B वलक्खव । 7 BD 'विजं' ।  
 8-10 A कोइ य । 11 A B जयाव । 12 C तुज्ज । 13 BC कज्जो । 14 B द्विषयं । 15 B 'विजं' ।  
 16 B जयाव । 17 A सहि । 18 A कीरउ । 19 B कुणइ । 20 A D 'निययेण' । 21 B अहइ । 22 C  
 य । 23 A अभिमंतेसु । 24 B 'हवन्ते' । 25 A 'अभिमंतिज्ज' । 26 A तीएँ । 27 A जयाव । 28 A  
 दिहिं । 29 A अहुत्तं । 30 B जावत्ते । 31 A विहुत्ते । 32 B पंचमीव । 33 B पविषीय । 34 A  
 'अहइणाई' । 35 A B D अहेतो । 36 A 'हरणाई' । 37 A वयणं, B C वइ । 38 A बुद्धीए ।

तार्हि वि सङ्गं कहियं अं अहवत्तं कमेण जणयाणं । मञ्जति ते वि अप्पं सक्कत्तं धूयजणमे वि ॥ ८७  
 वृथा वि गुणसमेया पुत्तो पुत्तफलहं कुणभाणां । जो चिय वालह गावी सो चेव य जणुजो होइ ॥ ८८  
 दहूणं कक्षाओ पंचमिफलसंजुवाणो लोयाणं । जाओ एस वियप्पो पलहुयकम्माण हियवम्मि ॥ ८९  
 धम्मफले पक्कखे तह वि हु माणंतरं जणो बहइ । हत्थठिं कंकमयं को भण जोएर जारिसए ॥ ९०  
 इय निच्छियचित्तेहिं गहिया सिरिपंचमी य बहुएहिं । गांतुं जिणिदमवणे गुस्साबूलम्मि मचीए ॥ ९१  
 तत्थेव य नयरीए रायसुजो सुंदरो ति नामेणं । सेहिसुजो वि य कमलो तेसिं दिक्षाओ कक्षाओ ॥ ९२  
 जणुवम-वररुवाओ विसयसुहं उत्तमं पभुंजति । दाणं देति मुणीणं पूयति जिणिदविंवाइ ॥ ९३  
 पट्टिपुत्तम्मि वयम्मि उं उज्जवणं तह कयं तर्हि तार्हि । जह लोयाणं जाओ जणुराओ सुहु धम्मम्मि ॥ ९४  
 सुंदरमहिला पढमा नाऊणं सुंदरं जयारत्तं । तं किं पि करई जोयं जेण जया गहिलिया जाया ॥ ९५  
 बावइ बलई पलोइई तार्हि नीसरइ देह अहिखेवं । गायइ रोयई नचई कुणई गुरुणं पि निदणयं ॥ ९६  
 मधा दहूण इमं चित्तइ अइहुक्खिएण हियएणं । मह उवयाररयाए कह जायं दारुणं वसणं ॥ ९७  
 उवयारे उवयारो ववहारो चेव एत्थं लोयम्मि । सो वि महं न वि जाओ जयविसए पावकम्माए ॥ ९८  
 मह उवयारकएणं मरणं पि जयाए कंखियं तइया । तह वि अहं निळ्ळा किं पि उवायं न चित्तेमि ॥ ९९  
 जह संमरिबं तीए वयणं जक्खस्स चित्तमाणीए । अहवा वसणगाएहिं सुमरिअइ दुक्खनासणओ ॥ १००  
 ण्हाया सुक्खिलवसणा पूयं काऊम तस्स जक्खस्स । मधा सयणम्मि ठिया पुरओ तस्सेव मूमीए ॥ १  
 तइयदिणे रयणीए जक्खो सहस ति निम्मलसरीरो । आगांतुं मणइ इमं मदे ! हं कीस संमरिओ ॥ २  
 मधाए तस्स कहियं सङ्गं पि तयं जयाए वित्तंतं । मणिओ य कुणसु सामिय ! जयाए गहमोक्खणं वृत्ति ॥ ३  
 तीए सक्कीए तओ नहिलत्तं लाइऊम सो जक्खो । आणेइ जयं सत्थं तम्मि पएसम्मि सहस ति ॥ ४  
 जह देइ ताण तुझे दोणइ वि मणिजुवलयं गुणविसिडं । जेण न पदवई किंचि वि जं दुट्ठं एत्थं संसारे ॥ ५  
 पट्टवह जामि अहयं तुम्ह मयं नत्थि एत्थ नियमेणं । अहवा धम्मजुयाणं कह गु मयं होइ लोयाणं ॥ ६  
 जक्खे गयम्मि संते मणइ जया महसम्मुहं वयणं । सहि ! मज्झकए तुमए मित्तंतं पयडियं अज ॥ ७  
 इयरइ गहगहिया हं नूणं मरिऊण पावसंजुत्ता । जिणधम्मपोयरहिया संसारे बुद्धिआ आसि ॥ ८  
 जह जायम्मि पहाए लोओ दहूण ताण तं चरियं । अहियं निच्छियं मइओ धम्मम्मि पयइए सुहु ॥ ९  
 कालेणं यं संजाया ताणं धूयाओ तह य पुत्ता य । कजाई वि जायाइ संसारियहिययहरणाइ ॥ ११०  
 कारावियाई बहुहा चेइयभवणाई सुहु रम्माइ । साहम्मियाण दाणं दिन्नं च जहिच्छियं तार्हि ॥ ११  
 पोत्थाण लिहावणवं आगमसंजुयाण आवेणं । पूयं उज्जवणं चिय बहुमेयं तर्हि वि निम्मवियं ॥ १२  
 जं जं कुणंति ताओ तं तं लोओ वि मग्गओ कुणइ । अहवा विहवजुयाणं सओ वि हु लगए मग्गे ॥ १३  
 महयाणं चरियाइ होति पमाणाई जेण इयराणं । तेणं चिय महएहिं सुहमग्गे चेव ठायवं ॥ १४  
 जह जह वयपरिहाणी तह तह धम्मम्मि ताण अइत्तिती । अहवा वयपरिहाणे धम्मो चिय जुजए काउं ११५

1 A. 'जम्ममि'. 2 B D कुणभाणी. 3 B गावी. 4 C दहूण वि. 5 A अवरीलो. 6 A B 'जिच्छिय'. 7 B वयम्मि, C वयम्मी. 8 A व. 9 C कक्षावणं. 10 A कवं. 11 A पलह. 12 B बुलोइइ. 13 A अक्खेवं. 14 A वचइ. 15 A रोचइ. 16 A करइ. 17 B इय. 18 A 'गएणं'. 19 A आगेहु. 20 C 'जुयकवं'. 21 A जयमेवं, C 'जिहुइ'. 22 A इचइ, D वावइ. 23-24 A विच्छियं. 25 A हि वि. 26 A वयविजं. 27 A सिरियव. 28 A कालेयं. 29 A it is missing in this Ms. 30 B कजाइ. 31 B D उज्जवणं. 32-33 A ववर, B वव व. 34 B ववविती.

अम्मासबसेण पुणो पडिमं एगारसिं ववजंति । ताणो कज्जवसेणं विसेणं विविहाणो वि ॥ ११६  
 सम्मत्तं वयमेव य सामाश्च पोसहो य पडिमा य । वयं सच्चित्तवयं वज्जह आरंभयं तह व ॥ १७  
 पेसणयं उरिहं वज्जह तह समणओ व कालेण । एगारस पडिमाओ सावयलेवाण एमाओ ॥ १८  
 देसंति बहुजणाणं वम्मं जिणदेसियं च पइदियहं । कविंति मावणाओ आसंयनिवारणइय ॥ १९  
 ज्ञायंति य अणुदिवहं धम्मज्जाणं महाणुमावाओ । वीरासणाइयाहं कुजंति तह आसणाहं मि ॥ १२०  
 अहं रोहं वम्मं सुहं ज्ञाणाहं होति चत्तारि । पदमाहं दोत्रि वज्जह अंतोसु य आवरं कुणह ॥ २१  
 वीरासण-वज्जासण-गोदोहिर्महाइयाहं बहुवाहं । दुहियाहं आसणाहं मणिवाहं आयमे एत्थ ॥ २२  
 संलिहिय तओ देहं तह य कसायाहं सुहु रोहहं । खामित्ता सज्जणं मत्तं पवन्निखयं ताहिं ॥ २३  
 नवकारेण समाणं मरिज्जं ताओ तइयकप्पम्मि । देवा आसुररूपा संजावा एवमविया उ ॥ २४  
 मराए अक्ख्खणं बाहिविमोक्खेण संखुयं सोठं । ओ कुणह पंचमिवयं सो पावह सासयं ठयं ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये मद्राक्ष्यानकं

तृतीयं समाप्तम् ॥

\*

#### ४. बीरकहा

बाहिविमोक्खेण जुयं मराए क्काणयं क्कहेज्जं । पियसंगमसंजुत्तं संपइ वीरस्स तं कद्धिओ ॥ १  
 इह चेव मरहवासे दक्खिणअदम्मि मज्झखंडम्मि । पुजम्मि बहुविहेहिं तित्थेहिं<sup>१</sup> धे लोयंसिद्धेहिं ॥ २  
 संगो व विबुहकलिओ मगहानामेण जणवओ तत्थ । हारो व बहुसरीओ मग्गो इव बहुपयाकंतो ॥ ३  
 आगासं व विसालं वयणं पिव रयणसंजुयं रम्मं । नइपुल्लिं व सरामं<sup>४</sup> नयरं तत्थत्थि रायमिहं ॥ ४  
 सज्जो व तुंगचित्तो विंजो इव नम्मयाए संजुत्तो । सेट्ठी गुणाण निळओ तत्थ य नामेण वीरो ति ॥ ५  
 मोरि व सवइट्ठा लच्छि व अणंतहिययआवासा । तस्स य सुज्जयनामा मज्जा अइसुहु वलहिया ॥ ६  
 अणुदियहं संगेण वि ताण न तित्ती मणम्मि मणयं<sup>७</sup> पि<sup>८</sup> । अहवा सेविज्जंतो अहिययरं वज्जह कामो ॥ ७  
 तं मज्जं सो वीरो जीवं<sup>९</sup> पि व रक्खए परजणाओ । तं चिय मज्जह वित्तं<sup>१०</sup> तं चेव व सज्जपरमत्थं ॥ ८  
 महिल्लण वि मिल्लेणं मज्जइ पुरिसो<sup>११</sup> ण एसे मिल्लिय ति । अहवा वल्लहल्लेय एत्थ क्रिय होइ पत्तिवासी ॥ ९  
 तित्तं पि मुणइ छुहियं सुत्तं पि हु तह मुयं<sup>१२</sup> वियाणेइ । तुहं पि गणइ रुहं सो वीरो मोहिओ कंतं ॥ १०  
 विरए कए वि मज्जइ एयाए उत्तमं कयं मज्ज । असियं पि सियं पयणइ तीए परिमासियं<sup>१३</sup> वीरो ॥ ११  
 अगुणं पि गुणं मज्जइ वल्लहल्लेयस्स मोहवसवत्ती । करजक्खयदुहयाहं<sup>१४</sup> वि<sup>१५</sup> कामीणं जेण सुहयंति ॥ १२  
 अज्जदियहम्मि वीरो रत्तीए पच्छिमम्मि आयम्मि । संमालइ घरवत्तं<sup>१६</sup> केत्थियमेत्तं सहं वित्तं<sup>१७</sup> ॥ १३  
 घरमज्जहिं<sup>१८</sup> भुत्तं गलियं दिव्वालयं<sup>१९</sup> च सवं पि । कमासत्तस्स दहं आयविहूणस्स कालेणं ॥ १४

1 B हेसिति । 2 B आसंति । 3 C आसंति । 4 A वम्मं । 5 A जाणं, D ज्ञाणं । 6 B C गोदुहियामाह । 7 C इह । 8-10 B 'विरचितं कलकल्लयं सुमद्राक्ष्यानकं, C 'विरचितं पंचमिकलकल्लयं मद्राक्ष्यानकं, D 'विरचितं पंचमीकलकल्लयं मद्राक्ष्यानकं वृत्तं समाप्तम् ॥ 11 B C तित्थेहिं । 12 B C it is missing in both these Mss. 13 B विज्जोव । 14 B सरासं । 15 B मयं पि । 16 B सज्जवत्ति । 17 B it is missing in this Ms. 18 C जीवं । 19 B वित्तं । 20 B C D पुत्तिवा । 21 A वृत्तं, D वृत्तं । 22 A B भुत्तं । 23 C वरिहत्ति । 24 A 'गुणयाहं । 25 A it is missing in this Ms. 26 B वित्तं । 27 A D 'दिवं । 28 A च विद्वत्ति, D विद्वत्ति ।

बहुभाओ' श्येवओ पुरिसो अउलसओ इहं लोए । नित्तरइ जेव वसणं हुम्मिक्खं तह य वाहिं च ॥ १५  
 समथाय-वओ मज्जो होइ जणो मरुत्तं लोयमज्जम्मि । बोवाओ' बहुववओ निक्किटो चेव पुरिसो ति' ॥ १६  
 भावविहूणो जो पुण वयमेव कोइ निक्कालं वि । सो षडसप्पारहत्थो सिक्खं चिय ममइ अचिरेणं ॥ १७  
 एत्थियकालं भुत्तं वं पिउणा अन्नियं मए विणं । इहिं कह निहाओ होही मह पावकम्मस्स ? ॥ १८  
 ओ ववसावविहूणो भुंजइ पिउसन्तियाहं दहाइं । सो लग्गइ मायासाउए वि अइनिदिओ षडो' ॥ १९  
 रंहा वि पुवविणं भुंजइ काऊण कत्तणार्हयं । अवावारेणं चिय मइ पुण भुत्तं इमं सव्वं ॥ २०  
 केण उवाएण पुणो दणं अजेमि भोयंकारणयं ? । दहामावेण अओ' भोयणं' साहणं नत्थि ॥ २१  
 दीवन्तरम्मि भत्तं तम्हीं विव्वेमि पउरदब्बाहं' । पल्लियलुहणेण कत्तो लक्खसहस्साहं जायंति ? ॥ २२  
 इय चित्तिऊण मेळइ कमसो भंडाहं बहुपयाराहं । दाज्जं मेहसारं' जोग्गाहं सुवच्चदीवस्स ॥ २३  
 अण्णे वि इष्मपुत्ता मिलिऊणं करिय सत्थसंघायं । वीरेण समं चलिया कयकोउय-भंगला सव्वे ॥ २४  
 उवगारेण समेया रंघणए सुवया वि अइकुसला । पंथे वि कुणइ निव्वं गेहाओ भोयणं अहियं ॥ २५  
 परमत्थेण जणोयं भोयणकज्जेण कुणइ सव्वं पि । जइ न मणोज्जं तं पि हु ता जाणह निप्पलं सव्वं ॥ २६  
 उववोसे-कासरुणं-ऊणिमो' य तहं रुक्खया य मणिणसं । धम्मत्थे सहलाहं इयरस्स दुहं चिय करिति ॥ २७  
 सव्वेसिं जइजोग्गं भोयणकालम्मि सा तयं देइ । सवायेरेण तेसिं पइदियहं सुवया मुहया ॥ २८  
 तत्थ य सत्थे एगो सुवयरत्तो वणो ति वाणियओ । वीरेण समं मितिं कोइ अइनिम्भरं मूढो' ॥ २९  
 अक्खं भोज्जं मल्लं' बत्था-उहरणाहं तह य गंधाहं । चोक्खाण वि चोक्खाहं अणुदियहं देइ वीरस्स ॥ ३०  
 नियघरिणीए' विसरिसं वं विव्वइ किं पि सुहु गुज्जं' पि' । तं पि हु तस्स कहेइ अविस्संओ भविय एगते ॥ ३१  
 वीरो वि तस्स चेहं दहूणं तिंनेहपडिबडो । अप्पाणस्सेव दणं वीससिओ सब्बजेषु ॥ ३२  
 नीहं कुंसलो वि जणो' वंविजइ गाढमूढदियएहिं । वयणेणं विणएणं बहुविहदाणेण सरणेणं ॥ ३३  
 अइ कमसो गंतूणं पत्तो जलहिस्स तीरदेसम्मि । सो सरथो' अइसंतो' आवासइ समविमारेणं ॥ ३४  
 ठवियाहं बहणेणं इंधण-सलिलाहं तह य भंडाहं । गहिया तह य सहाया दिव्वं सुंक्कं च चरडाणं' ॥ ३५  
 काऊण तओ पूयं रयणायरदेवयाए भावेणं । सव्वे वि हु आरूढा तुंगुहं हित्थेणं रम्मेणं ॥ ३६  
 बद्धाहं वयवडाहं अणुकूलो मारुओ य संजाओ । चलिया क्खति' बुहित्थीं विध-पढायाहं' चिचइया ॥ ३७  
 गच्छंतेसु दिणेषु इंधण-सलिलाहं सुहं सीणाहं । पत्ता अंतरदीवे गच्छंता पुत्तजोएण ॥ ३८  
 उत्तरिऊणं तुरियीं सव्वे' हिंढंति तत्थ दीवम्मि । इंधण-सलिलकएणं कुसुम-फलाणं च लोमेणं ॥ ३९  
 वीरो वि वणसमेओ परिसंतो' तत्थ एगदेसम्मि । सोवइ जाव निचितो ता-चित्तइ सो वणो पावो ॥ ४०  
 एसो चिय पत्थावो सुवयहरणम्मि मज्ज अविचारं । कालंतरिए कजे विग्गाहं' जेधं जायंति' ॥ ४१  
 सिग्गं गंतूण तओ वाहावई उम्मियाहिं' वाहाहिं' । हा ! हा ! क्खति पलायइ पत्ता सबराण वाडि ति ॥ ४२

1 BCD 'वाओ । 2 B इत्थ । 3 BD बोवाओ । 4 B वि । 5 AD वृद्धि । 6 B किटो ।  
 7 B ओण । 8 B पुणो । 9 B ओवाणं । 10 B वणं । 11 B किं विवारेण ? । 12 A ऐत्थि' ।  
 13 B दाऊण व । 14 B वरसारं । 15 AD उववाओ । 16 C अज्जा, D अज्जण । 17 C अविमवा,  
 D अज्जवा । 18 C वइ व । 19 C गूढे । 20 A मज्जं । 21 B 'वरीणीव । 22 A 'गच्छं । 23 C  
 ति । 24 B विव्व' । 25 B वीह' । 26 B ओओ । 27 BC सरसेण । 28 B कण्ठे । 29 B बुद्धिसत्तो,  
 CD अइसत्तो । 30 B 'विद्विज्जु, C 'विद्विज्जु । 31 B वइ वारं । 32 D वर' । 33 A 'वहिणेण, B  
 बोहिणे । 34 B सुहावावे । 35 B कहु । 36 B बोहिणा । 37 B 'अज्जेण' । 38 B कय । 39 B  
 कण्ठे । 40 B कुसिवा । 41 BC परिसंवि । 42-44 B वृद्धि विव्वहं वहुवाहं । 45 C वाहावइ ।  
 46 B वविमज्ज । 47 B ओ वइ ।

कह मितो' वि हु वीरो वीणो पावोहि' बंविउं सुरियं । तं दहुं दराओ पत्तो हं एत्थ सहस सि ॥ ४३  
 वाळेहि पक्कहाइं जइ इच्छइ जीवियं च दहं च । अक्कइ सङ्गणासो होही सङ्गण नियमेण ॥ ४४  
 तो तेहि पक्कहाइं वेएणं' वालियाइं' वीएहि । वीरस्स विओएणं' अइयाइं दुम्भिसवमणेहि ॥ ४५  
 गंतुणं अइदूरे' सङ्गसगहिएहि मिलियसणेहि । भगिवा सुवयनामा रत्तज्जं भंजली सीसे ॥ ४६  
 तं चेव अम्ह माया भोगणदाणेण नेहकल्लिएणं । अम्हे वि तुज्ज पुत्ता मा कीरउ एत्थ संदेहो ॥ ४७  
 जइ सुचिरेण वि वीरो पुबबिहाणेण एज्ज अम्हाणं । ता गिण्हइ नियवित्तं को किर पडिबंजओ एत्थ ॥ ४८  
 संपइ पुण तुहतणयं एयं' सबं' सि नियमओ सुययु ! । मा चित्तिजउ अत्तं अहं अणाइ सि नाऊणं ॥ ४९  
 सा वि रुयंती' अंपइ किं' मई दहेण वीररहियाए । भोलाय जओ दहं न भै भोओ वीररहियाए ॥ ५०  
 इत्थीण इहं' भोया भत्तारज्जयाण सोहयीं होति । तच्चत्थियाण नियमा ताणं वडणं चिय कुणंति ॥ ५१  
 गयंयइया रंडाओ रिसिओ वि हु भोग-संपयाकलिया । बालाण वि इसणीयीं किमंग पुण विउसलेयाणं ॥ ५२  
 तम्हा मज्झ वि वीरो जाव न पावाएँ मिलइ जीवतो । तावेगंतरेसहिं पारणयं एमदहेण ॥ ५३  
 विरए' वेणिदंढं छोळइ दसणाइं भूत्तणं सुयइ । निदइ अई अप्पाणं पिययमविरहेण दुक्खत्ता ॥ ५४  
 अह चित्तेइ चओ वि हु जीसे कजेणं विरइयं' पावें । एयं निरवेक्खा सा बहुएहिं भै रम्भिसया सुहु ॥ ५५  
 मित्तो वि मए दुहिओ' एसा वि भै मज्झं नेयं संजाया । एसो मह संजाओ पयडो वण-मित्तनासो उँ ॥ ५६  
 पच्छा ते संपत्तीं कमेण सओ सुवज्जदीवम्भि । दिअं निय-नियमंढं गहिउण सुवज्ज-रयणाइं ॥ ५७  
 वीरो वि हु पडिउडो उवविडो पेच्छिऊणं पासाइं । एकलं' चिय पेच्छइ अप्पाणं सिद्धजीवो व ॥ ५८  
 उडेऊण पहावइ पेच्छइ उदहिस्सं सुज्जयं तीरं । चित्तइ य इमं हियएँ किं एयं एत्थ अज्जरियं ॥ ५९  
 सओ वि महं मित्तो सत्थो' सम्माण-दाणसंगहिओ' । तेणाइं कह मुज्जो एगागी एत्थ दीवम्भि ॥ ६०  
 अइवा एगांतियं सत्थो यं मेळएँ अयाणंतो । कह मेळइ वणमित्तो' मज्झं चिय जो ठिओ पासे ॥ ६१  
 किं सुवयाएँ लोहं' किं वा दहस्सं ते गया मज्झं । जेणाइं एगागी अबवीए मेळिहो' तेहि ॥ ६२  
 कह मज्झ विओएणं धरिही पाणे य सुवया दुहिया । मज्झ भै जायं मरणं तीएँ विओगेण नियमेण ॥ ६३  
 मित्तो वि होइ सत्तु पुरिसाणं पुबकम्मदोसेणं । मज्जा वि विरज्जेआ अत्थो वि अणत्थयं जाइ ॥ ६४  
 जइ हरियं मह वित्तं विहिणा रुडेण पावकम्मेण । ता किं हरिया कंता जीएँ' वसे जीवियं मज्झ ॥ ६५  
 मणइच्छिएण समयं नूणं दासियं पि रमणीयं । रजं पि पिएण विणा दुक्खं चिय कुणइ लोयम्भि ॥ ६६  
 अज्ज मए विज्जायं नत्थि हु नेहो जयम्भि सयलम्भि । जेणाइं जीवामो सुवयविरहे वि' निल्लजो ॥ ६७  
 जाया अत्थि य होही मज्जा पुरिसाण एत्थ लोयम्भि । सुवयसरिसा भै जणे जइ नूणं सुवया होइ ॥ ६८  
 एवं चित्ताविहुरो' कासुम्माएण सो दहं गहिओ । सुवयमणियो वियरइ दीवस्स य तस्स मज्झम्भि ॥ ६९  
 रुक्खं पि हु दइणं मणुपायारेण संठियं इति । एसा सा मह मज्जा आलियाइ इय मणे काउं ॥ ७०

- 1 B मेओ । 2 C वाएहि । 3 C वाळेइ । 4 B वेगेणं । 5 B C वालियाइं । 6 B विओगेणं ।  
 7 A जइदूरे । 8 A सज्जं । 9 A दहं । 10 A वंजली । 11-12 A किमिह । 13 C हि । 14 B एत्थ ।  
 15 B सोहयीं । 16 B C गहं । 17 B वज्जिआ । 18 C वा दराउरे । 19 A सइ । 20 B  
 कज्जिआ । 21 B ववत्तिव । 22 B सि । 23 A दुहिओ । 24 C हु । 25 C मेव । 26 C मज्झ ।  
 27 B सि । 28 C कुण वत्ता । 29 A C D वित्तं । 30 B विच्छिऊण । 31 B D वज्जं । 32 B  
 उदहिस्स । 33 B व मणे । 34 A C सज्जो । 35 B वीररहियो । 36 A वेक्खइ । 37 A वेक्खइ ।  
 38 B 'मेओ । 39 B वेगेणं । 40 C वियमव । 41 B मेळिओ । 42 C सि । 43 A B C अज्ज ।  
 44 C D 'व । 45 C हु । 46 B चित्तंओ सि हु ।



बन्धु पल्लुमग्गेण एसा सा मज्झ पिययमा जाइ । मह पुरओ कह नाससि अबल विर्यं तं पिए । जेण ? ॥ ७१  
 सोऊण सउणिसहं पडिवयणं देह उन्नयग्गीवो । कीस पिए ! पोकारसिं ? एसो हं आगवो सिग्गं ॥ ७२  
 उन्नरिहम्मि विलम्मे तस्सवंगहणम्मि मुणइ सो मूढो । गहियं एयं वत्थं नियमा मह हियर्यइयाए ॥ ७३  
 बीहंत्तस्स लयाए गाढं गुत्तामिं केसपासम्मि । मत्ताइ पियाएँ वरिओ केसेसुं सुहु सहाए ॥ ७४  
 वत्थल्लियं-पडियदेहो चित्ता कंताएँ सुहु सहाए । चल्हेसुं अहं पइओ चिरक्कलाओ अ(इ ?) हं पत्तो ॥ ७५  
 किं बहुणा मविएणं ? सत्तं पि हु दीवणं मुणइ वत्थं । वीरो मोहियचित्तो हिंढंतो तत्थ जणुदियहं ॥ ७६  
 विरहो चिय सेयवरो\* वत्थल्लोएण एत्थ संसारे । आबइ जेण जणाणं तिहुयणमिं तम्मयं विरहे ॥ ७७  
 तन्मोदणाय सहसा अइसयनाणी व चारणो समण्णे । दीवम्मि तम्मि पत्तो नामेणं चंदगुत्तो सि ॥ ७८  
 वरिण मग्गेतेणं दिहो सो मुणिवरो सुहनिसओ । तस्स पमावेण तवो उम्माओ दूओ मूढो ॥ ७९  
 तं चंदिऊण वीरो उवविहो महियलम्मि तप्पुरओ । मुच्छइ मुणिवरवसहं\* कसो मट्ठारया आया ? ॥ ८०  
 अइ मुणिवरेण वणियं पत्ता अम्हे सुवज्जदीवाओ । अट्ठवयम्मि चलिया परिसंता एत्थं\* बीसमिया ॥ ८१  
 चित्ता वीरो मुइओ नूणं नाही पिआएँ सह एसो । वत्तं जहासरुत्तं पइमेहं हिंढए जेण ॥ ८२  
 कालंत्तुपपडाई भिक्खुयरा देसहिंदिवा तह य । सत्ताण वि\* लेयाणं नियमा जाणति वत्ताओ ॥ ८३  
 इव चित्तिऊण मुच्छइ समणं वीरो कहेह मह भयवं ! दीवम्मि तम्मि दिहो किं सत्थो रायगिहत्तणओ ? ॥ ८४  
 मुणिणा वि सत्थेवत्ता कहिया तह सत्थियाण वामाहं । तेसिं चिय चरियाहं सुवयचरियं च वणचरियं ॥ ८५  
 इव वंपियम्मि मुणिणा चित्ता वीरो मणेण परितुहो । जह जाणियेँमिंमिणिणा नाही अत्तं पि तहँ चेव ॥ ८६  
 भयवं ! कुणसु पसायं कहसु ममं\* सत्ताणओ तं सि । किं सुवयाएँ\* संगो मह होही ? अहव जेव ति ॥ ८७  
 अइ मुणिणा वि थै मणियं तुह संगो तीएँ\* नियमओ होही ।

तिहिं मासेहिं गएहिं स्त्रीणे कम्मे वि वंचये ॥

८८

किं इहलोइयमेयं किं वा परलोयसंचियं किं पि\* ? । जस्सं विवागो एसो\* वीरो मुणिसम्मूहं\* मणइ ॥ ८९  
 मणइ मुणी इह अइ भयउन्नयनरम्मि पिंगलो नाम । आसि तुमं सेहिसुओ तुह मज्जा नाम चंदवई ॥ ९०

\*चित्तिय मणेण एयं (B एवं) गहिया भावेण पंचमी तुमए ।

जम्मंतरे वि विरहो मा मह कंताएँ सह होजा ॥

९१

अन्नदियहम्मि तुमए मज्जंतरेणं\* नईएँ तीरम्मि । गंतूण सणिय-सणियं गहिया खलु चक्कवाइ ति ॥ ९२  
 गहियाएँ ताएँ विहगो विलवइ गाढं च कलुणसरेणं । उप्पयइ गयणमज्जे निवडइ वेएणं जलमज्जे ॥ ९३  
 दइणं निययंछायं एसा ममं पिययमां ति\* सहसं ति । आससइ सुहु मुइओ निस्साओ\* मुच्छिओ मुयई ॥ ९४  
 इव बहुभेयं दुक्खं अणुहवएँ जाव बारसमुहुत्तं\* । ता तस्स तए मुक्का मिलिया सा पिययमा श्रुति ॥ ९५  
 कम्मस्स तस्स उदए विरहो तवै पिययमाएँ संजाओ । बारसमासपमाणो दोसु वि लोएसु दुहज्जणओ ॥ ९६  
 सोऊण इमं वीरो मणइ मुणि नाह ! सुहु अच्छरियं । हासो वि कह गु जाओ\* भयवं ! आईदासुणविवाओ ॥ ९७

1 A वत्स । 2 BC अवर्कविज । 3 A पुकारसि । 4 B वत्थर\* । 5 BC शिवय\* । 6 BOD जोसम्मि । 7 B पिआइ । 8 C वत्थुहुत्त\* । 9 BC वत्थेण । 10 BC अहियवरो । 11 B मवि । 12 B वत्थवं । 13 C वत्थ । 14 BC वत्तं । 15 C व । 16 C वत्थ । 17 BD जाणियं, C जाणही । 18 BD मिसि, C इमिणा । 19 B व । 20 C महं । 21 B मुक्कवाइ । 22 C इ । 23 O ताएँ । 24 B वत्थये । 25 B किं पि, C कम्मं । 26 B कम्म । 27 B इव वीरो । 28 B मुणिवर\* । \* This stanza is not found in A. and D. 29 B कज्जंतरे । 30 B वेण । 31 B वत्थं । 32 B शिव\* । 33 B मे, C मह । 34 B शिवसि । 35 A व । 36 B चित्तरो । 37 A नेत्ताओ । 38 A होइ । 39 अणुहवई । 40 B वीर ! मुहुत्तं । 41 B इह । 42 A जावइ । 43 B कह ।





कालं कौञ्जं तनो लो' वीरो' अगमागुसरीयं । सरो बहुयकणे तेयं वंशसिवयस ॥ १२४  
वीरसङ्गायमेयं लोकायं' जो' कोह पंचमि' । उदितय विसयसोपसं लो फल परवनिधानं ॥ १२५

इति श्रीमद्भक्तप्रियारण्यनिरचिते पञ्चवीरसङ्गायने श्रीशक्त्यायकं  
अनुर्य सखासम् ॥

#### ५. कवलाकह ।

नियसंगमेण कति' अमियं अकसाययं च वीरस्स । वंश-गुणसमेयं संपह कमल' अमि' ॥ १  
चो' (उ) ॥ इति यदु' अमीगे' वं शक्यसमे' । रं व सय' अमि' व अमि' वरो लो' अमि' ॥ २  
रं व साययमियं कति' अमियं व सो' अमि' । नम्मयन' तीरे नवरं सय' अमि' ॥ ३  
तत्थ य राया मेहो मेहो इव सङ्गससं' अमि' । तस्स य वरिपी विमला विमलायण' अमि' ॥ ४  
तेसि' 'व्या कमला कमले' 'सुहावदा जयमजायं । लाय' निहायं' 'खापी' 'गुणायं' 'सुहाय' ॥ ५  
सत्त' मालायं सा लहुया सत्त' अमि' । वर' वरि' अमि' सय' अमि' ॥ ६  
र' ल' अमि' गोरिरायं मयण-जय' अमि' । द' तयं क' किं पुण अमि' ॥ ७  
सा चैव एव सुहाय जा इहा इ' अमि' । कामेणं तवियायं रास' 'वि' 'अमि' ॥ ८  
कयस' अमि' वि जहा मणो' अमि' कुण' अमि' । इय' अमि' 'वि' 'महिलायं' 'रय' ॥ ९  
इ' अमि' 'तिसियायं' 'पानियं' 'कामुयायं' 'संजो' । होत विसु' एसो कामो' 'व विसे' ॥ १०  
सो' अमि' नवरं राया स' अमि' । स' अमि' 'वि' 'अमि' ॥ ११  
'अमि' 'अमि' 'अमि' । जो व' अमि' सयं अमि' वि' 'अमि' ॥ १२  
अ' अमि' वि लो' अमि' व स' अमि' । स' अमि' 'वि' 'अमि' ॥ १३  
मा व' अमि' 'ग' 'मह' स' अमि' । पुणियो वि स' अमि' 'अमि' ॥ १४  
'अमि' 'सु' 'मह' व' 'अमि' । मे' अमि' 'अमि' ॥ १५  
प' अमि' 'अमि' 'अमि' । 'अमि' 'अमि' ॥ १६  
'अमि' 'अमि' 'अमि' । मे' अमि' 'अमि' ॥ १७  
दा' अमि' 'अमि' । 'अमि' 'अमि' ॥ १८  
वि' अमि' 'अमि' । 'अमि' 'अमि' ॥ १९  
क' अमि' 'अमि' । 'अमि' 'अमि' ॥ २०  
इ' अमि' 'अमि' । 'अमि' 'अमि' ॥ २१

१ C को' २ C ल' ३ B को' ४ B it is missing ५ B वंश' ६ B को' ७ C ल' ८ B वि' ९ B व' १० B को' ११-१२ B अमि' १३ C वि' १४-१६ B सुहाय' १७ A व' १८ B वि' १९ C व' २०-२२ B अमि' २३ A व' २४ A 'व्या' D 'को' २५ B C व' २६ B C स' २७ C वि' २८ C वि' २९ B व' ३० B वि' C वि' ३१ C वि' ३२ B व' ३३ A 'अमि' ३४ C 'अमि' ३५ A B व' C व' ३६ A व' ३७ A व' ३८ C को' ३९ B व' ४० C व' ४१-४४ A वि' ४५ B C व' ४६ B व' ४७ B व' ४८ C व' ४९ B व' D व' ।



कमलपुत्रं गयसंवे पविसंतं सह बलेण कयसोहं । कमलाजुत्तं व हरिं पेच्छइ रइवलहं लोको ॥ ४४  
 बाला तरुणा विद्धा पुरिसा भई इत्थियो व नयरत्स । निव-कमलदंसणत्वं चडंति उच्चुर्वात्तणेसु ॥ ४५  
 पुरिसा धुणंति रायं इत्थीओ पयडमेवं कमलं च । मज्जा-कंतफलेण अणत्तसरिसेण परितुड्ढा ॥ ४६  
 अज्जा सही रं जंपइ वत्था-उडहरमेहिं बहिणि ! चंगत्तं । जइ मज्ज ताई होत्ता ता दसा पायपूलि सि ॥ ४७  
 एयं पमणइ अज्जा को किर लोयाण एत्थ कोडो' ति ? । नियमत्तारसणहा इयरा वि हु सोहए महिला ॥ ४८  
 लज्जा वि नत्थि हिचए एवाए एमभासणगयाए । जइ किर खज्जइ मंसं ता वज्जइ किं गले हड्डं ? ॥ ४९  
 एक्का सहीण पुरओ जंपइ वयणं' सुपेसलं पयडं' । सडं पि हु धम्मफलं जं दीसइ उत्तमं किं पि ॥ ५०  
 ता जइ इच्छइ एयं कुणइ पयत्तेण धम्मकज्जाइ । कोडेणं हलप्यंलिया न हु वज्जइ पोहले कोडं' ॥ ५१  
 इय बहुभेष्मलावे' जाए लोयाणं तत्थं नयरम्मि । पविसइ\* कमलासहिओ राया' रत्तं च पालेइ ॥ ५२  
 रइवलह-कमलाजं जं सोक्खं तत्थ विसयनिरयाणं । तं जइ सुणंति ते विय किं बहुणा एत्थं भणिएण ? ॥ ५३  
 विसयसुहं' पसुईदुहं पढमसवत्तीण जाई हुक्खाइ । ताई न वंति कहेउं हियएण परं धरिबंति ॥ ५४  
 गिरिनयरे रायसुओ नायेणं कित्तिवद्धओ तइया । बहिणं इत्थीलोली कमलाए सुणिय गुणनियरं' ॥ ५५  
 जोगंधरनियमितं' लज्जं मोत्तुण भणइ एगंते । जइ कमलाए न संगो ता भई मरणं फुडं' जाणं ॥ ५६  
 जोगंधरेण भणियं दुविहा मितेइ होति जुवईओ । काओ पइवयाओ अज्जाओ सवजणियाओ ॥ ५७  
 जइ सा पइवयकलिया ता निष्कलमेव तीए आणयणं । पइवइयाओ' जेणं' जीयं पि चयंति न हु सीलं ॥ ५८  
 अइ कित्तिवद्धणेणं भणियं जोगंधरत्स वयणं तु । आणयणं तव उच्चियं सेसं मह चेव जायसं ॥ ५९  
 अज्जदियहम्मि कमला सुत्ता रयणीए मज्जसमयम्मि । जोगंधरेण नाउं आणीया वसि गिरिनयरे ॥ ६०  
 भूमीहरम्मि उड्ढे सयणीए ठाविउण तं' कमलं । जोगंधरो ससंको तओ पयसाओ निक्खंतो ॥ ६१

जेण सईओ सुणिओ जोगिणि-देवा य सुहु रोसवियी ।

वाहिं अहव उमायं (अहुत्तमायं) मरणं वी वसि कुच्चंति ॥

सयणीयवत्थकलियं भंगलभाहरणधारिणि' तइ य । सो कित्तिवद्धणनिवो कमलं दइण चितेइ ॥ ६२  
 एवंविहा वि एसा चित्तं कामीण हरइ वरमहिला । भूसियदेहा नूणं तियसाण वि देजे उम्मायं ॥ ६३  
 जइ एवं चिय एसा भुंजिजइ नत्थि कामनिसंदो' । उमयाणुरायकलियो कामो किर वत्थियो सत्थे' ॥ ६४  
 केली हासुम्मीसो पंचपयारेहिं संजुओ रम्भो । सो खलु कामो भणियो अज्जा पुण रासहो कामो' ॥ ६५  
 तम्हा बोहिय एयं' चित्तं रंजेमि महरववणेहिं । जेव महं संजायइ इमीए सह उत्तमो कामो ॥ ६६  
 इय चित्तिउण जंपइ कमले ! उडेह नियह मह वयणं । तुज्जाइ' देवेहिं दिज्जा अत्तारखुद्धीए ॥ ६७  
 अइ कमला उडेउं दइणं कित्तिवद्धणं सहसा । चित्ति सज्जसमरियां किं एवं मज्ज संजायं ? ॥ ६८  
 अज्जं मेहं सयणं अज्जा विय एस दीसए पुरिसो । कईं मज्ज अउत्ताए कम्मविवागो इमो जाओ ? ॥ ७०

1 B रइवलहो । 2 C जुहा । 3 C वर । 4 C (५) वत्थ । 5 A पवडले; C पवडले व ।  
 6 B \*६ । 7 B कोडं; C कोडि । 8 A एवा । 9 B वाका । 10 B वयणं । 11 A कोडेण; B C कोडेण ।  
 12 B C हड्डं । 13 A C कोडं । 14 A \*जेवववरे; C \*जेवववावे । 15 B कोडहत्तमि । 16 C  
 वत्थ । \* The following is thus found in C:— कमलातरा, निवमेहे सुहु रम्मि । † The  
 following is thus found in B: भूमीससुहज्जयो ॥ 17 A उत्तम । 18 A \*सुह । 19 A पयइ B पय  
 (व) व । 20 B सोहणं । 21 A C \*जिओ । 22 B it is not found in this Ms. 23 B  
 विपुलं । 24 B मज्ज । 25-26 B अहवा वत्तिववाओ । 27 B व । 28 B \*कसलिया । 29 C जा ।  
 30 A \*वात्थि । 31 B वेह । 32 C \*भीसंदो । 33 A सत्थे । 34 A कम्मो । § D This st.  
 is not found in this Ms. 35 A जेव । 36 A जुज्जाइ । 37 B \*दिवया । 38 A वर ।

निवतणायं ममिचं सं जाणसु कित्तिवदणं सुययं ! । गिरिनयस्सामिसालं तुह मत्तारं भवत्तरयं ॥ ७३  
 पडिउणं पावसुं एयं<sup>१</sup> वि हु मणइ पेसलं वचनं । मह जीवस्स वरस्स य तं चेयं<sup>२</sup> यं सामिणी तूणं ॥ ७४  
 पमणइ कमत्ता पि तयं हा पाव ! अकित्तिवदणो तं सि । जं इच्छसि मुजेठं रव्वल्लहमारियं कुल्लयं<sup>३</sup> ॥ ७५  
 जइ अचिरेण न पेससि चरिणी रव्वल्लहस्सं तं पाव ! । ता तस्स खग्गरवणं निवडेही तुह गले निवमा ॥ ७६  
 ताडेउणं<sup>४</sup> बहुहा निहुरवयणेहिं सो तयं मणइ । तुज्जाहं अइपावे<sup>५</sup> ! अज सइत्तं पणासेमि ॥ ७७  
 संजमिय इत्थं-पाए गल्लसंकल्लसंजुयं च काउणं । नरपीयाराए लहुं वल्लेमि<sup>६</sup> पइसुं गोत्तीए ॥ ७८  
 रव्वल्लहो वि इहुं सयपीयं<sup>७</sup> सुच्चयं<sup>८</sup> इमं मणइ । सेजापाहरियाणं कत्थ गया कहइ मह भज्जा ? ॥ ७९  
 मणियं च तेहिं सामिय ! रत्तिं जम्मंतयाण अम्हाणं । पयचारेणं देवी न निग्गया ताव नियमेणं ॥ ८०  
 सबं पि वा(पा)हिउणं पमणइ रव्वल्लहो जणसमक्खं । विज्जावलेय केण वि<sup>९</sup> हरिया नियमा महं भज्जी ॥ ८१

\*पुरिसाहयं बियाणसु निजइ दरे वि जस्स किर भज्जा ।

उच्छंगठिया वि पुणो निजइ जस्सेह किं मणिमो ? ॥ ८० ॥

जो मह कहेअ वत्तं भज्जाए को वि<sup>१०</sup> कह वि<sup>११</sup> ठाणम्मि । रत्तं पि तस्स देवो दविणं च जहिच्छियं चेयं ॥ ८१  
 सोगावज्जस्स तहिं पंचममासम्मि तस्स रायस्स । पत्तो केवल्लणाणी वणसंढे तस्स नयरस्स ॥ ८२  
 सोजण तओ राया पट्ठणलोण संजुओ सिग्घं<sup>१२</sup> । योज्जं तं सुसाहुं<sup>१३</sup> उवविट्ठो भत्तिसंजुत्तो ॥ ८३  
 कहिए धम्मसरूवे मुणिवरवसहेण सबलोयाणं । नाउर्जं कहंतरियं पुच्छइ रव्वल्लहो एयं ॥ ८४

किं जीवइ अइव मुया मह कंता जणइ सामि ! गुणकलिया ? ।

कहियं च जहावत्तं मुणिणा वि हु तस्स तं सबं ॥

८५

कम्मस्स कस्स भयवं ! तीए विवागो र्थं दाक्खो एस ? । किं गोत्तीए मरणं वंधाओ होअ मोक्खो वा ? ॥ ८६  
 अइ जणइ मुणिवसहो विंशयंनयरम्मि हुजओ<sup>१४</sup> राया । तस्स य चरिणी वज्जा आसी सा तुज्ज भज्जति ॥ ८७  
 कोहाविट्ठमणाए नियचेही वंधिउण पक्खिस्सी । मूसीहरम्मि तइया तयाए<sup>१५</sup> अणुकंपरहियाए ॥ ८८  
 परियणपसाइयाए सुक्का सा ताए येवदिवसेहिं<sup>१६</sup> । तच्चंघणपक्कइयं बद्धं कम्मं च देवीए ॥ ८९  
 तस्स फलं मुजेठं कइयं<sup>१७</sup> बहुयासु चेव जोणीसु । तुह भज्जा संजाया अंतिल्लं<sup>१८</sup> वंधणं चेयं<sup>१९</sup> ॥ ९०  
 अज्जभवे बद्धाए महइ<sup>२०</sup> काउण पंचमी<sup>२१</sup> मणियं<sup>२२</sup> । जम्मंतरे<sup>२३</sup> वि<sup>२४</sup> मज्जं वंधणमोक्खो लहुं होअ ॥ ९१  
 होही तीए मोक्खो तीए पमावेण मासमेत्तेणं<sup>२५</sup> । तुमए वि समं मिलणं नरवइ ! मा संसयं कुणसु ॥ ९२  
 नरवइपमुहाण तहिं जाओ बहुवार्यं सुहु पडिचोहो । सो वि मुणी नीसंगो विहरइ अजेसु देसेसु ॥ ९३  
 गिरिनयरे वि हु पत्तो अइसर्यंणाणी महाबले नामं । तस्स पहावेयं लहुं कमलाए वंधणं तुइं ॥ ९४  
 अइ कित्तिवदणो वि हु वंदित्ता मुणिवरं मुणइ धम्मं । बहुवाण बोहणत्थं मणइ मुणी कमलवित्तंतं<sup>२६</sup> ॥ ९५  
 सिरिपंचमियाहयं पेच्छइ एत्थेयं लोयपक्कखं । कमलाए निगईभंगो पुष्पावत्थाए<sup>२७</sup> देहस्स ॥ ९६

1 A सुययं । 2 C एयं । 3-4 C चेयिह । 5 B हु(क)मळं । 6 B \*वत्तहयं । 7 B पावं ।  
 8 B सो अविज्जय । 9 B आ पावे ! । 10 B वरणा° । 11 B वल्लेसि; C पल्लेसि; D पल्लिप्पइ ।  
 12 B C कइहु । 13 B सुयं । 14 B सयपीयं । 15 B \*इ । 16 C D कंता । \* The following  
 first half is found in B:-सो अहु पुरिसाहयं निजइ इरिउण जस्स किर भज्जा । 17 A को ।  
 18 A कहिं पि । 19 B पट्टे । 20 B बहुया । 21 B कत्थ । 22 C योज्जं । 23 C साहुं । 24 A  
 काउण । 25 A व । 26 A विंशयं; B विंशयं° । 27 B C हुजओ । 28 A B परिलिप्प । 29 C  
 वाए । 30 B विवहेहिं । 31 A बहुवं । 32 B वाएहुं । 33 C चेव । 34 B C महइ । 35 B  
 C वंधंसी । 36 C जणइ । 37-38 C जम्मंतरेयं । 39 A \*सिजेयं । 40 A बहुवाण । 41 B महत्तं° ।  
 42 A D पमावेण । 43 B \*हुजेयं । 44 B वत्तहयं । 45 C विवत्तं° । 46 A C \*वत्तहयं ।

सोऽयं इमं वचनं निमलमयो कितिवदणो श्रीभो । विदह निरु अन्धत्वं लज्जा-द्वयपरिवर्जो बहिर्ध ॥ १७  
 कलासरोज मय आकृष्टं उभयलोबदुक्कस्यरं । कमलायै निच्छेयं वं न कयं पुत्रजोदयं ॥ १८  
 अह उड्डिज्ज ततो कमलं गोरीहराजो नीमेडं । सामेइ चलयपडिओ<sup>१</sup> अइविह बहुरेहिं वयवेहिं ॥ १९  
 अइहो पावो अहं लोयम्बि<sup>२</sup> निरिओ बडो । तुज्ज अपावाएँ कयं वसणं अइरायं जेण ॥ २०  
 तं चेव मज्झ बंधू बम्मावरिओ य एत्थ निवमेण । वटन्ते न अकमे जेणाहं वरिओ<sup>३</sup> तइया ॥ २  
 अकरितो वि हु लच्छिं वयणं अइनिहुरं पि बोहेत्तो<sup>४</sup> । पाषाणो नियसंत्तो<sup>५</sup> तरोमं वयवो भविओ ॥ २  
 बहिमि । पसाएण तुमं रोसं रइवल्लहस्स वयवेयां । वयामि तुज्ज नयरे अइवेव तुमाएँ परिकलिओ ॥ ३  
 भरिज्ज<sup>६</sup> बहणाइ<sup>७</sup> रयणाइं महम्मोलाणं<sup>८</sup> । कमलाएँ समं वलिओ भिरिभरनराहिओ<sup>९</sup> सहसा ॥ ४  
 रइवल्लो वि बडो नासत्थं कितिवदणनिवस्स । सामंतचक्ककलिओ वलिओ<sup>१०</sup> सहस सि नवसजो<sup>११</sup> ॥ ५  
 एत्थंतरम्मि पत्तो कमलाए लेहवाहओ तत्थं । पडिहारेण निउत्तो<sup>१२</sup> पविसइ रइवल्लहसमीवे ॥ ६  
 पणमियं सो वि हु निवइ लेहं अप्पेइ कमललिहियं च । राया वि सयं गिबिहय तं पायइ सुहु परितुडो ॥ ७  
 सिरिकमलाए हियए पणमिय रइवल्लहं महारायं<sup>१३</sup> । रयणायरमज्जाओ कमला विवसितयं कुणइ ॥ ८  
 अवखयसीलसरीरीं तुम्ह पसाएण सामि ! अन्धामि । हिययडिण तुमए जेण सणाही अहं सामि<sup>१४</sup> ॥ ९

माया वि मज्झ सामिय ! आगच्छइ कितिवदणो नाम ।

तुह चलणदंसपत्थं गुणगणकलिओ महासत्तो ॥

११०

चितिइ राया वि मणे पेच्छइ कमलाएँ सीलमाहप्यं । सत्तुं वि मैज्ज मित्तो जाओ जेणं अकिच्छेणं ॥ १  
 बद्धाविओ य राया उचिच्चा कितिवदणसमेया । कमला बहुजणकलिओ रयणायरतीरेसम्मि ॥ २  
 सुहु विमूईएँ तओ<sup>१५</sup> गंतुं कितिवदणं<sup>१६</sup> राया । कमलाएँ समं पेसइ नियनयरे<sup>१७</sup> हरिसिओ<sup>१८</sup> रम्मे<sup>१९</sup> ॥ ३  
 रयणाइवं<sup>२०</sup> थै सडं अप्पेउं कितिवदणो तस्स । बडिवज्जाविय सेवं अन्धेउं कइवयदिणाइं ॥ ४  
 कयसम्माणो गच्छइ नियनयरे सह वलेय संतुडो<sup>२१</sup> । रइवल्लो वि सुंवाइ कमलाएँ समं महासोए ॥ ५  
 पुत्तम्मि तओ आप जोग्गे<sup>२२</sup> जणवल्लहम्मि गुणकलिए । दाज्ज तस्स रजं पूवं काउं<sup>२३</sup> जिभिंदायं<sup>२४</sup> ॥ ६  
 दाज्जं दाणमउलं आसित्ता सडलोवसंघायं । चंदणसुरिसमीवे सुहल्लो मईविमूईए ॥ ७  
 मिणंति दोवि दिक्खं नर-नारिजणेयं संजुया पच्छीं । मोत्तुं विसयतणं सुत्तिमुहकंजिओ निवं ॥ ८  
 अज्जा य नेइ पाया कमलाएँ पविचिणी सुहा दिच्चा । विहरंति जगिस्साए पाया-उगी-मगी-माइ<sup>२५</sup> ॥ ९  
 नाणम्मि दंसणम्मि य चरणम्मि तवम्मि तई थै विरिचम्मि<sup>२६</sup> । पइरियहं बहंता कुणंति से आयरं परवं ॥ १०  
 इहूण ताव वरियं सोज्जणं पंचमीएँ माहप्यं । बहुपाणीं वि<sup>२७</sup> विणवम्मे सुहुवरं आयरो आओ<sup>२८</sup> ॥ ११

1 B गुरी । 2 C नीमेइ । 3 B वलिओ । 4 B जोएण । 5 C बोहिओ । 6 A लच्छिं ।  
 7 C बोहेत्तो । 8 A नियसंत्तो । 9 C अकमे । 10 C भरिज्ज । 11 C बहणाइं । 12 B पुहणाइं ।  
 13 C पुहणिओ । 14 C it is not found in this Ms. 15 C this word is followed by  
 सीलसीजे । 16 C एत्थ । 17 B नियसो । 18 C वयवेयां । 19 C महाराय । 20 B अवखयसीलसरीरी ।  
 21 A D जणाइ । 22 A D इह । \* B जेण जेओ पुपाएँ बहवओ जयो । 23 B लहिया । † B  
 वया रववावरवत्तमि । 24 B जयो । 25 B वदणो । 26 B वयर । 27 B पसुहणो, C वेहिओ ।  
 28 B राया । ‡ B रयणाइं पाहुणाइं बोवउं । 29 C रयणाइवं । 30 C it is not found in this Ms.  
 31 A D संतुडो । 32 B जेजे । 33 B कल्लव य । 34 B सितायं । 35 B कल्लव । 36 B यर ;  
 C महा । 37 B वयेण । 38 B पाया । 39 A वर । 40 A वयर । 41-43 B सीरइ अह व ।  
 44 B बहुपाणी । 45 B it is missing in this Ms. 46 B जयो ।



वर्तितु दिनेषु" कावकाम्येसु सुमुखीनेसु । सखह-कमलाय उण्णं केवळं नाम ॥ १२३  
 पडिपोहिज्ज बह्वे काज्जं केमलीसमुत्तमं । मोत्तमं इहं देहं पयो रइवत्तो सिद्धिं ॥ ३  
 कस्यञ्चे गंतुं पडिपोहिय पियर-माइए तस्य । कमलं वि मय्य कोसलं सिद्धिं पमिस्सज्जणीयं ॥ ४  
 वेणव-मोक्खसत्तेयं कमलायं कदाप्यं पुणेज्जं । वो करं पंथमिदं सो मिं तुं कयेहं सोक्खइहं ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चसीमाहात्म्ये कमलाख्यायकं  
 पञ्चमं समाप्तम् ॥

#### ६. शुभाशुरागकहा

वंथमोक्खसत्तं मणियं कमलायं तुं लेहेण" । संपइ विहवहारं गुणाशुरायस्स कोप्पेहं ॥ १  
 एत्थेव मरहकसे नवरि अय(उ)च्च वि सुहु विक्खया । लोयाण वंदमिजा उत्तिमपुरिसाण ठाणं" ति" ॥ २  
 निहवेण वणस्तुल्लो लेही नामेव संय्यो तत्थं । विहवमणं मत्तो तिगसरिसं मणय भणं ॥ ३  
 बह्वं वि देह दासं मउरकरिणं जणमिं पयईए । इदं वि कुणइ रकं सो निबं माणदोसेणं" ॥ ४  
 एणं सो मयमतो, दारिदनिक्खणं तु केवेठं । कम्मं विपायकहुयं तत्थेव केणाहंइप्पस्सं ॥ ५  
 पुत्ताए वरिणीए मरिठं पुत्तमेण उववत्तो । नामेव वीरचंदो गम्मे विधं वित्तनासणवो ॥ ६  
 वेणमचेयणं वा ते आर्यं किं वि नेहकम्ममि । दालिहं विहवो वा जावइ जेवेह लोयाणं" ॥ ७  
 केणवि पुणो मरणं वाही तह वंथं च केणवि । तह तिक्खविठंजणं जाएवं होइ" लोयाणं ॥ ८  
 जह जह कहुइ बालो तह तह दालिहकंदलीजो वि । पसरंति दुक्खजणवा पइदिवहं तथिं भवजमिं ॥ ९  
 निहंति कुठाराहं" कुत्तं" सवं मि होइ मंठारं । कानं-मरुत्तुयाहं तह च निहाणार्हं जायाहं ॥ १०  
 विद्धं वि तेव लम्बइ सवे अरेवणं मि जप्पंति । सवाहं चउप्पइहं मरंति नासंति पइदिवहं ॥ ११  
 निमिडाहं" मि गोहाहं पडंति भूखणो तह च वीहीजो । उववत्थे वि हु निबं दिसोदिहं जाइ कइं वि ॥ १२  
 बहं वणया कयाहं दुक्खिणवित्तान महुत्तुत्ताणं" । मग्गंतायं ताणं मणं" सरणं" च संजायं ॥ १३  
 इहेणं विरहिणायं विहवमुत्ताण वाहियायं" वै । पिटुणेहिं" वीरियाणं मरणं निव होइ सरणं" तु ॥ १४  
 एणमि संजाओ कोण सो वीरचंदकुलजतो । जणपरिणो हिंइह नमरिहं मक्खवारमिं ॥ १५  
 जं जं कोइ किं मि वि तं तं सवं मि निष्फळं तस्स । कम्मविवागेणं पुणो दुक्खं" वई-वंथमार्थं ॥ १६  
 कयसाएणं डिग्गण वि पुत्तविहवाण एत्थ लोयमि । कणयं वि हवत्तिहं" नियमा धूलित्तणमुवेइ ॥ १७  
 पइदिवहं तस्स जे भुत्तं पीयं च विवसिणं जेण । सो वि हु विमुहो जाओ लोयो खलु वीरचंदस्स ॥ १८

1 C विनेहु व । 2 B मोत्तमं । 3 B इहं, C इहं । 4 C "माहं" । 5 B "वीर्यं" । 6 A कुण्डल । 7 B कुण्ड । 8 B it is not found in this Ms. 9 B it is not found in this Ms. 10 B पावति । 11 B सिद्धिपवतो(लो)कं । \* B D वंथमिदं कंदलुपकं कमलाख्यायकं समाप्तम् । C इति नरेवरपुरिविरचितं वंथमिदं कंदलुपकं कमलाख्यायकं समाप्तम् । 12 B it is missing. 13 B समासेन । 14 A वचनं । 15-16 B वरंति । 17 B वरिणः । 18 A D कोणः । 19 B "कोलेण" । 20 B C व । 21 B C इत्थं । 22 B C वत्तुत्ताणं । 23 B विव । 24 A D बहः । 25 A D कोण । 26 C होइ । 27 B वणः, C वणः । 28 C "पुत्तविह" । 29 A D कुठाराहं । 30 B वरं । 31 B C विवत्तं । 32 B C वत्तुत्ताणं । 33 B D वरं । 34 B मरणं । 35 B इत्थं । 36-37 C वत्तुत्ताणं । 38 A, पिटुणेहिं । 39 C वेणं । 40-41 B वत्तुत्ताणं । 42 A D वत्तुत्ताणं । 43 A D वत्तुत्ताणं । 44 A D "वहं" । 45 B वत्तुत्ताणं । 46 B "हुं" ।

मितो सवणो धूया माया य पिवा य माई-माईया । सवे वि होति विमुहा दालिदकलंकियतण्णं ॥ १९

उच्चियं हियं सुमणियं मणियं वणं पि उच्चिरहियस्स ।

नेहजुयं पि हु सहसा हीरइ दालिदपवणेण ॥

२०

निरवेक्खं पि हु दहुं दालिदकलंकियं च दारम्मि । सुहु वि पियस्स सहसा दिज्जइ मसिवहणो वणणे ॥ २१

उडेऊण पहाए पढमं दूरेण वजए लोओ । दालिदवयणाइं मोयणंलाभस्सं संकाए ॥ २२

योद्धी वि सुहु मिट्ठा दालिदविहंभियाण लोएहिं । वज्जिज्जइं दूरेण सुसलिलचंडालकूवं ॥ २३

वच्छेणे जुयस्स वि गेहं दालिदियस्सं वज्जेति । परमत्थबंधवा वि हु दूरेण मसाणंमूमि ॥ २४

निस्साणं बंधूण वि मरणे दुक्खं पि नेह लोयस्स । अहवा कज्जं इहं बंधू पुण नामभेत्तेण ॥ २५

माण-कला-विच्चाणं विणओ सूरत्तणं च धीरत्तं । दालिदनिवासाणं सबं पि निरत्थयं होइ ॥ २६

मूलं परिमवैतरुणो दालिदं चेव होइ नियमेण । निस्सो जो सगुणो वि हु तणं व लोयाण पट्टिहाइ ॥ २७

अइ सो वि वीरचंदो दालिदकरालिओ जणसएहिं । निदज्जंतो निदइ अप्पाणं हियर्यमज्जम्मि ॥ २८

\* किं मह जम्मेण इहं पुरिसत्थविवज्जिएण अहलेण ? । अयगलयणसरिसेण इओ तओ हिंभमाणेण ॥ २९

केण वि निययगुणेण जो न वि उच्चेइ अप्पणो वंसं । निम्मलकित्तिपट्ठायं किं नणु जम्मेण तस्सेह ? ॥ ३०

उचयारेण विट्ठणो पुरिसो जाओ वि एत्थ लोयम्मि । नियकुलविम्भोवणओ रंढागम्भो व नियमेण ॥ ३१

मह निंदियस्स संपइ जुज्जइ वसितं न एत्थ देसम्मि । तम्हा विएसगमणं करेमि अचिरेण किं बहुणा ? ॥ ३२

साणुक्कयाण धणवज्जियाण सहयरजणेण हसियाणं । जुज्जइ विएसगमणं मणनिच्चुइकारणं परमं ॥ ३३

इय चित्तिऊण ततो निक्खंतो सो यं दुक्खसंततो । होति चिय दुक्खाइं जम्मणमूमिं सुयंताणं ॥ ३४

अणुवाहणोऽसहाओ कुच्छियवसणो असंबलो तईं यं । मग्गं अयाणमाणो दुक्खतो अइइ अइइए ॥ ३५

खुह-तिस-परिस्समेहिं मरणावत्थो मणेण चित्तेइ । कह मरणं मह जायं अइवीए पुच्चरहियस्स ? ॥ ३६

ओवंतरम्मि पेच्छइ बहुविहरक्खेहिं सोहियं रम्मं । निम्मलसलिलतलायं बहुसत्तनिसेवियं सहसा ॥ ३७

गंतूण तत्थ तुरिओ सलिलं अक्काहिऊण आईए । ओवं ओवं पच्छा वीसमिओ पियइ तीरत्थो ॥ ३८

अइसंतो पढमं चिय पियई जणो पाणिवं यं जो मूढो । सो लहइ पाणहाभिं वाहिं वा एत्थ नियमेण ॥ ३९

अइ तोडियाई कमसो नाणारूवाई फलविसेसाइ । एगपएसम्मि ठिओ मुंजइ सत्थो अहिक्काए ॥ ४०

सत्थावत्थो जाओ जा वियरइ तीरक्खगहणेसु । ताव सुणिं सो पेच्छइ तस्तल्लज्जाणम्मि वडंतं ॥ ४१

1 B भाव । 2 B सगुण । 3 B C पि मज्जि । 4 B वण । 5-6 B पुरिसस्स । 7 B दारिद । 8 B कुम्भणो । 9 A दालिदिय । 10 A भावण । 11 B C कामस्स । 12 C कोट्ठं । 13 B वज्जेहि । 14-15 A D कूट्ट व । 16 A दालिदवस्स । 17 C वज्जति । 18 A C समाण । 19 A निक्खीयं । 20 A D निसेयं । 21 C वीरचं । 22 A परिहव । 23 B कोषाणं । 24-25 B जेण जणो, C जेण जणे । 26 A D सपणं । 27 B कोष ।

\* This stanza and the following one are thus found in B:—

किं अययजिदुणं पुरिसेणं ओवमिदुमिजेणं ।

तत्थेव सवणमणो इओ तणो हिंभमाणेणं ॥ २९ ॥

किं बहुणा मज्जिदुणं जो न वि अहेइ अप्पणं वंसं ? ।

निम्मलकित्तिपट्ठायं किं नणु जम्मेण तस्सेह ? ॥ ३० ॥

28 C निहलेण । 29 B C वहेइ । 30 C वरवं । 31 B निहोणो । 32 B निचमेण । 33 B सविचारं, C सविचारं । 34 C हु । 35 B मूली । 36-37 B वीजो । 38 B वज्जिद । 39 B परिक्खेहिं । 40 B ओवं । 41 B ओवं । 42-46 C जो पियइ(इ) पालिं जणो । 47 B सपणो । 48 B ठिओ । 49 B जणो । 50 C वडंतो ।



दइण तयं मुहो उवसप्पिय वंदिऊण उवविसइ । दालिहनासयत्तं किं पि उवायं येवेसेइ ॥ ४२  
 उस्सारेउं<sup>१</sup> ज्ञाणं सो वि मुणी अन्नकज्जतल्लिच्छो । दाऊण वम्मलामं<sup>२</sup> पुच्छइ वत्तं सुहनिस्सओ<sup>३</sup> ॥ ४३  
 अह मणइ वीरचंदो भयवं ! मह देहं किं पि उवएसं । जम्मंतरे वि जेणं दालिइ नेय येच्छामो<sup>४</sup> ॥ ४४  
 एवं इमस्स बोहो होही इयं जाणिउण मुणिणा वि । महइए पंचमीए कहियं वयमुत्तमं तस्स ॥ ४५  
 तेणावि तयं गहियं अवितहमेयं ति भाविउं<sup>५</sup> तत्थ । अलियं न जेण मुणिओ जंपति ह निप्पिहसाओ ॥ ४६  
 चितइ य वीरचंदो परहियनिरया हवन्ति नियमेण । समणा जेणं मज्झं वि<sup>६</sup> उवएसो सायरं दिओ ॥ ४७  
 अह सो मुणिवरवसहो विहरइ अन्नत्थ लोयबोहत्थं । सो वि हु तत्थेव ठिओ चितइ एवं तु हियएणं<sup>७</sup> ॥ ४८  
 सत्ताण असंताणं<sup>८</sup> यं दोसाणं पयइणम्मि पाएणं । वसणं लोयाण दहं अणुदियहं पावचित्ताणं ॥ ४९  
 तम्हा जणवयरहिए रत्ते चिय अच्छिउं मह उच्चियं । जत्थ न वयणं कइयं फलमाइजहिच्छियं असणं ॥ ५०  
 वत्थाइं वक्कलाइं वित्थिअंसिलायलाइं<sup>९</sup> सयणीयं । असणं जत्थ फलाइं तं रत्तं कह न रमणीयं ? ॥ ५१  
 अन्नदियहम्मि पेच्छइ जिणायणं<sup>१०</sup> सो यं रत्तमज्जम्मि । तुंगं थिरं विसालं सुपुरिसचित्तं व अइरम्मं ॥ ५२  
 आइजिण्णिदं दहुं तस्स य मज्जम्मि सुहुरमणीयं । तं<sup>११</sup> पेच्छिऊणं तुओ<sup>१२</sup> उवविसियं महीयले<sup>१३</sup> रम्मे<sup>१४</sup> ॥ ५३  
 चितइ मणेण एवं नूणं एयस्स पूयकरणेण । नासइं असुहं<sup>१५</sup> कम्मं मई निबुइं जेणं चित्तस्सं ॥ ५४  
 अणुदियहं पूएउं दाऊण फलाइं बहुपयाराइं । पणमिय जंपइ एयं<sup>१६</sup> पइदियहं भत्तिसंजुत्तो ॥ ५५

जइ वि न जाणामि अहं तुम्ह गुणे वत्तिउं जडसहावो ।

तह वि हु नमामि सामिय ! तुह चलणे सइहियएणं ॥

५६

अज्ञायगुणं पि जहा रयणं लोयाण विहवसाहणयं । तह भयवं ! मज्झ तुमं हवेज्ज दालिहनासयरो<sup>१७</sup> ॥ ५७  
 पुज्जम्मि वए पच्छा खविए तह अंतराइए कम्मे । भरिऊण पोयणपुरे उववत्तो पुज्जओएणं ॥ ५८  
 पुत्तो गुणागुराओ नरवइमरहस्स लच्छिघरिणीं<sup>१८</sup> । नयण-मणाणंदयरो पइदियहं विहववत्तुणओ<sup>१९</sup> ॥ ५९  
 तह तेण गुणा गहिया मयं-मारियं विवज्जिएण अणुदियहं<sup>२०</sup> । जह सच्चवियं लोए नियनामं पुरिससीहेण ॥ ६०  
 तह सो भुंजइ भोए दाणं पि हु देइ जगणियं बहुसो । जह सबो सिरि हायई इम्मो मज्झो यं हीणो य ॥ ६१  
 दितस्स वि पइदियहं<sup>२१</sup> अहिहयरं तस्स वट्टए विहवो । अहवा पुज्जस्सएणं<sup>२२</sup> सो तुइइ नेय दाणेणं ॥ ६२  
 जं भुत्त-दिन्नसेसं नइं पि हु तं<sup>२३</sup> नं दुक्खसंजणयं । तेहिं<sup>२४</sup> विहूणं नइं दुक्खं पुण दासणं कुणइ ॥ ६३  
 इय नाऊण सरूवं<sup>२५</sup> भुंजइ तह देह विमलचित्तेणं । केण समं इह विहवो परलोयं पत्थिओ भणइ ॥ ६४  
 अह अज्ञया कयाइं पडिहारो कहइ भरहनरवइओ । सुलसस्स सामि ! चिट्टइ पुरिसो दारम्मि किं करिमो<sup>२६</sup> ॥ ६५  
 भरहेणं वि<sup>२७</sup> सो मणिओ पेसइ सहस ति अवसरो एसं । नूणं सो सुहकहओ चिन्हेहिं जाणिमो अहयं ॥ ६६  
 फंदइ दाहिणनयणं फुरइ तहा दाहिणं सुयासिहरं<sup>२८</sup> । तेण मयं विज्ञायं एसो पियमासओ दूओ ॥ ६७

1 B उवविहो । 2 B कसारेउं । 3 B काहं । 4 A D मिसन्नं । 5 C पेहि । 6 B पेच्छामि ।  
 7 C इह । 8 B भाविउं । 9-11 A D मज्झ वि जेणं । 12 B हियएण । 13 B मत्तंसाण, C मत्तं-  
 साणं । 14 C it is not found in this Ms. 15 A निच्छिन्नं । 16 B सिलाओ नेय । 17 B  
 विज्जमवर्ण । 18 B इ । 19 B सो । 20 C अविचंचिऊण । 21 C इहो । 22 B उवविहो । 23 B  
 कस्स । 24 B पयपुरओ । 25 B भासेइ । 26 B अणुहं । 27 C (अ) होइ तहं । 28 C (अ) निज्जुइ ।  
 29 C (अ) जेणं, D जणजेण । 30 C it is not found in this Ms. 31 B पवं । 32 C नासणओ ।  
 33 A मरणीय । 34 B विहूणओ । 35 A मइ, B मइ । 36 B नाण, C नाण । 37 B  
 पइदियहं । 38 C हाइ । 39 C व्व । 40 A D अणुदियहं । 41 C जण वि । 42-43 C कक्क ।  
 44 B पेहि । 45 C कक्क । 46-47 A D भरहेणं । 48 B दूओ । 49 B य भुवत्तुवत्तं । 50 A C कक्क ।

पुरिसस्स दाहिणं पुरियं इहस्स स्यमं<sup>१</sup> होइ । वारं च इत्थियाए वरं खलु जाणए सओ ॥ ६८  
 पढिहाणुव्वानो पविसिअ पुरिसो वि पणमिउं निवइं । उवविसिअ उच्चियेसे मअइ इमं पेसलं वययं ॥ ६९  
 सामिय ! अवज्जनाहो सुलसो नामेण नरवई पयओ । नामेण मियंकसिरिं<sup>२</sup> निवचयं<sup>३</sup> क्वं-गुणकलियं<sup>४</sup> ॥ ७०  
 इच्छइ दाऊण पुढं गुणाणुरायस्स सुहु वचेणं<sup>५</sup> । अणुरूचरो जेणं लम्भइ पुणेहिं लोवमि ॥ ७१  
 अह मणइ भरहराया किं खलुं यणिएण एत्थ बहुएणं<sup>६</sup> । नरवइयं नियमा परिचेदी नरवई चेव ॥ ७२  
 जाणइ नूनं सुलसो जं जोगं<sup>७</sup> जस्स होइ लोयमिं । रायाणं सुतूणं गुण-दोसे<sup>८</sup> को विवारेई<sup>९</sup> ॥ ७३  
 सो धियं जायइ राया ओ गुणवंताअ संगहं कुणइ । इवरमहणेण जेणं रत्तमंसो धुवं होइ ॥ ७४  
 गुणवंतेहिं निवइं रत्तं संचेणं सुहु निवइइ । मारं च तणार्हणं वइं रत्तुहिं लोवमि ॥ ७५  
 ता कइसु इमं गंतुं छोलीएँ<sup>(१)</sup> पढिच्छियीं मए कइआ । सुलसेण समो सयणो को होदी मणई मई अओ<sup>(२)</sup> ॥ ७६  
 तेण य मणियं सामिय ! सुज्जइ कुमरीएँ सत्तरत्तेणं । तम्हा कीरउ पउणं कइयं कुमरस्स जं जोगं ॥ ७७  
 पेसइ राया वि लहुं गुणाणुरायं वलेण संजुत्तं । दाऊण दाअओगं वत्थारियं च अइवहुवं ॥ ७८  
 पत्ते कमेण गंतुं गुणाणुराओ अवज्जनवरमि । सुलसो वि सुहु तुझे बहुमाणं कुवइ कुमरस्स ॥ ७९  
 पत्ते विवाहसमए पाणिग्गहणमि तत्थ निवत्ते । वरहत्थीखंभओ हिइइ नयरीएँ मज्जमि ॥ ८०  
 रत्तामुहेसु तह चउमुहेसु उवरिमतलेसु सवेसु । विद्धि गओ धं लोओ उअम्माहो तहिं जाओ ॥ ८१  
 दहुं गुणाणुरायं मियंकसिरिसंजुयं जणो मणइ । विहिणा अइकुसलेणं<sup>३</sup> अणुरूयं<sup>४</sup> मिहुणयं घडियं ॥ ८२  
 इत्थी-पुरिसाण गुणा जे के वि हु संभवन्ति संसारे । ते सवे वि हु मिलिया इयं मिहुणे अत्थि नियमेण ॥ ८३  
 इंदायीसंजुओ अइरावयंखंभसंठिओ रम्मो । इंदो वि अत्थि सगे एयं पि हु निच्छियं<sup>५</sup> अई ॥ ८४  
 नूनं<sup>६</sup> इमाएँ<sup>७</sup> पुब्बिं ललिआ आराहिया सउच्चाए । तेणेसो<sup>८</sup> पई लद्धो पयडं चिय एगिया मअइ ॥ ८५  
 एवं पयंपमाणं सोऊणं मयडिउं बहिं कुमरो । नियपुअमवं सुमरई सहस ति समाउलमणो उ ॥ ८६  
 कमलं व सीयपहयं विच्छयं तस्स वयणयं दहुं । पासइएहिं<sup>९</sup> मणियं अइणेणं<sup>१०</sup> खेइओ कुमरो ॥ ८७  
 तम्हा गम्माउ गेहं पुणरवि नयरीएँ दंसणं होदी । एत्थंतरमि कुमरो मुअविहलंभलो<sup>११</sup> जाओ ॥ ८८  
 उत्तारेउं सहसा मयवरखंभाओ ठवियं सयणीए । सुलसारिया इहिया जलसेयणमाइ कुंठति ॥ ८९  
 अह सत्यं संजायं कुमरं पुच्छंति सुलसमारिया । किं एयं तुह जायं सञ्चाण वि दुक्खसंजणयं<sup>१२</sup> ॥ ९०  
 जोडियहत्थो कुमरो पुरओ सुलसस्स जंपए एयं । तं मज्जं पियीं नूनं<sup>१३</sup> अक्खिअइ तेण परयत्थं ॥ ९१  
 जणओ तहिं उवणेया विजादाया तहउअदाया य । अओ वि सरणदाया पियरा पंचेव लोवमि ॥ ९२

1 A C वृषभ । 2 BC 'सिरी । 3 C 'पुषा । 4 B क्वं । 5 C 'कलिया । 6 B वलेण ।  
 7 B वा । 8 A जोगं । 9 B निवचयेणं । 10 C 'दोसे । 11 B विवारेइ । 12 A विव । 13 B संजेव ।  
 14 C परिच्छिया । 15 B इमा । 16 A D अह । 17 A D अह । 18 BC कुमरीव । 19 C  
 सत्तरत्तेणं । \* In place of this, the following is found in B:—सिरीयवरेणु उअम्मावरत्ताणु ।  
 20 A व । 21 B 'मिहजेणं । 22 B अइकवं । 23 B वहु । 24 B अइरावइ । 25 C (५) निवयं ।  
 26 C (५) जेण । 27 C निवयं । 28 B इदीइ । † The following one and half stanza is  
 found in B in place of this:—....., सिद्धं पुरओ मियो कीरे । तेणेओ वइ कइओ विमिहउअमव  
 कुणुअमिअं ॥ ८५ ॥ वृषभं वयंपमाणे सोऊणं विअए मणे कुमरो । 29 A C तेणेउं । 30 A C वइ ।  
 † In place of this, the following stanza is found in C:—वृषं वयंपमाणं सोऊणं विअए वइ  
 मणिउं । कुमरो विवपुअमवं सुमरइ सो एत्थ सहससि ॥ ८६ ॥ 31 A सत्तरइ । 32 A D कइएहिं ।  
 33 B समजेणं । 34 A C 'मणो । 35 B अत्थिओ । 36 B 'संजायं । 37 B मज्जं । 38-39 B  
 निवचयं । 40 C अइ ।

निठ-सावित्र-मिच्छा<sup>१</sup> परमत्वं चेव अविच्छवं<sup>२</sup> उचिवं । तेसिं पयारणेन पावं चिय केव अइमत्वं ॥ ९६  
 आमरमंदं सवं पच्छिमजम्मस्स संतियं कहिवं । सवाण वि लोवाणं विम्हव-निधेयसंजणं ॥ ९७  
 ओ बुद्धिं निंदतो लोओ सो चेव मं पसंसेइ । ओवस्स वि ताय । तुमो पेच्छइ धम्मस्स माहणं ॥ ९८  
 पंचमिनेलतवस्स वि जिणधम्मं एरिसं फलं जत्थ । सो पडिपुत्तो चिच्चो मोक्खस्स वि साहओ होइ ॥ ९९  
 उज्जाणपालणं कहियं सुलसस्स अवसरे तम्मि । सामिय ! चंदणनामो उज्जाणे केवली पत्तो ॥ १००  
 सव्वे वि तओ गंतुं मुणिवसहं वंदिऊण भावेणं । पुच्छंति सुहुं तुहां निय-नियसंदेहकारणं ॥ १०१  
 बोद्धई गुणापुराओ भयवं । इच्छामि<sup>३</sup> गिण्हउं<sup>४</sup> दिक्खं । संसारवासमीओ तुम्हाणं अंतिए अहयं<sup>५</sup> ॥ १०२  
 तो मुणिवरेण भणियं अज्ज वि तुह अत्थि पंचमीजणियं । कम्मं च<sup>६</sup> भोगहलियं<sup>७</sup> वरिसाणं जाव चउवीसं ॥ १०३  
 सुंदरमसुंदरं वा जाव न भुत्तं<sup>८</sup> पुरा इयं कम्मं । ताव न बुद्धइ जीवो नियमेणं कंखमाणो वि ॥ १  
 अई इच्छियं पि कज्जं हवेज्ज लोयाण एत्थ संसारे । ता सुहिउ चिय नियमा सव्वो वि हवेज्ज किं बहुणा ॥ २  
 तम्हा गेन्हसु एयं<sup>९</sup> सावयधम्मं दुवालसंगं पि । पच्छा होही<sup>१०</sup> दिक्खा तुह नियमा वीरसूरीओ ॥ ३  
 अह पणमिऊण भणिओ गुणापुराएण सो मुणी तइया । गेण्हामि पंचमिवयं तीए पसाओ इमो जेणं ॥ ४  
 बहुएहिं समं गहिवा अह तेणं पंचमीविहाणेणं । अज्जेहिं सव्वविरई सम्मतं चेव इयोरहिं ॥ ५  
 तं वंदिऊण सव्वो मज्जे नयरीए पविसए लोओ । अइरंजिओ कमेणं<sup>११</sup> गुणापुरायस्स चरिएणं ॥ ६  
 सुलसो वि तओ राया सव्वेसु वि निययमुत्तिठाणेसु । चेईहरसंघाणं<sup>१२</sup> पूयणं कुणइ भावेणं ॥ ७  
 अज्जदियहम्मि वच्चइ पोयणनयरम्मि अइविमूर्ईए<sup>१३</sup> । गहिऊण मियंकसिरिं गुणापुराओ<sup>१४</sup> महासत्तो ॥ ८  
 मरहो वि सुहु मुइओ<sup>१५</sup> तं कुमरं पेच्छिऊण सकलत्तं । पविसेऊणं नयरे नियरजे ठावए सहसा ॥ ९  
 पूएइ जिणवरिदे दाणाई<sup>१६</sup> देइ तह सुपत्ताणं । ज्ञायइ धम्मज्जाणं एगंते संठिओ पायं ॥ १०  
 मरिऊण विहाणेणं पत्तो कप्पम्मि बंमलोयम्मि । लेइ अभिग्गहमेयं गुणापुराओ वि निच्चिओ ॥ ११  
 जम्मि दिणेण सरामो नियचरियं पुब्बजम्मसंबद्धं । दीणाराणं लक्खं धम्मेणं दाहिमो तर्म्मि<sup>१७</sup> ॥ १२  
 सो परिपालई रज्जं इंदो इव सत्तंबंगपरिकलियं । भुंजइ भोए वि तहा सवाण वि उत्तमे रम्मे ॥ १३  
 सामी रई अमच्चो दुग्गं कोसो बलं च मित्तो य । सत्तेव य अंगाई रज्जस्स हवंति एयाई ॥ १४  
 पइदियइ कुणइ तहा तित्थस्स पभावणं<sup>१८</sup> च भावेणं । काराविया य तेणं चेइअर्धैरमंठिआ पुहई ॥ १५  
 भुंजंतस्स य भोए मियंकसिरिसंजुयस्स नरवइणो । जाया कमेण सुहया तिच्चि सुया सव्वकमणीया ॥ १६  
 अज्जदियहम्मि पत्तो वीरायरिओ वि<sup>१९</sup> तर्म्मि नयरम्मि । नियसीसेहिं सममो वणसंठे संठिओ रम्मे ॥ १७  
 सोलज्जं<sup>२०</sup> तं राया गंतुणं वंदिऊण भावेणं । धम्मं सुण्हेइ पणओ<sup>२१</sup> निच्चिओ विसयसोक्खाणं ॥ १८  
 अह पविसिऊणं नयरे<sup>२२</sup> रज्जं दाऊण जेइपुसस्स । गिण्हइ दिक्खं मुइओ अंते गणहारिणो तस्स ॥ १९  
 विहरंतो तेण समं गिण्हइ नाणं च चरईसंजुत्तो । सिक्खाए परिकलिओ तवचरणं कुणइ भावेणं ॥ २०  
 तह तेण तवं चिच्चं अविचलचिचेण कवहरहिएणं । अह कहिओ वि न मज्जइ एसो उं गुणापुराओ ति ॥ २१

1 B विपु । 2 B 'मिच्छेनं । 3 A D अविच्छवं । 4 B मुणी(णि) । 5 B विहा । 6 B अह ।  
 7 B पुच्छामि । 8 B निगिहवं । 9 C 'वाहि' । 10 A B अहिचं । 11 A B it is missing in  
 these Ms. 12 A B 'एलीचं । 13 B ओचं । 14 B ओ । 15 C एवं । 16 B निगइसु । 17 C  
 नयेणं । 18 B 'अवसरे च । 19 A D 'गिहइच । 20 B गुणापुराओ । 21 B 'इहयो । 22 A दाणाई ।  
 23 C जत्थ । 24 B पइसाइ । 25 B C कज्ज । 26 B लेइ । 27 B पइसाचं । 28 B 'इह' ।  
 29 A च । 30 C जत्थ । 31 C जालजं । 32 B वणो । 33-34 B ओ वणसंठिदे । 35 A D  
 विणव' । 36 C इ ।

दिक्खं गहिऊण जणो जो न वि सोसइ कसाव-देहाइ । भिक्खालाभनिमित्तं पक्खि जीविया तस्स ॥ १२२  
खविऊण पार्वकम्मं केवलनाणं च पाविउं कमसो । पत्तो गुणाणुराओ सिद्धिं सिरिपंचमिवएणं ॥ १२३  
इय अक्खानयमेयं गुणाणुरायस्स अक्खियं तुम्ह । सोऊण कुणह वम्मं पत्तत्तं वीयरगेहिं ॥ १२४

\*इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये गुणानुरागाख्यानकं  
षष्ठं समाप्तम् ॥

\*

### ७. विमलकहा

विहवगयं इह भणियं गुणाणुरायस्स छट्ठमक्खानं । पाणीण तहाभावं संपइ विमलस्स वोच्छामि ॥ १  
विषवरसहस्सकलियं जम्मणभूमिं च वइरसामिस्स । तुंषवणं वरनयरं अत्थि इहं भरहमज्झमिं ॥ २  
तत्थ दिओ पउमामो वेयत्थविद्याणओ महासत्तो । दिअंतं पि हु दाणं न हु लेइ कयाई केसिं पि ॥ ३  
अडवीओ गहिऊण उंछाईयं च असणकजेण ॥ धन्नाए घरिणीए आणेउं अप्पए निच्चं ॥ ४  
अणइ य तं मह घरिणी जइ काहिसि मज्झं चेवं अणुकूलं । इयरह नूणं सत्तू दोसु वि लोएसु दुहजणया ॥ ५  
हुकलत्तं दालिइं बाही तहं कन्नयाणं बाहुलं ॥ पच्चक्खं नरयमिणं सत्थुवइइं च वि परोक्खं ॥ ६  
तम्हा करेअ भामिणि ! सुहु पयत्तं तुं असणसुद्धीए । जेण वि सुद्धं जायइ नाणादीयं महं सुयणु ॥ ७  
आहारीसुद्धीए होति असुद्धाई नाण-चरणाई ॥ तेसिंमसुद्धत्तणओ निष्ठाणं दूरओ नहं ॥ ८  
सुबहुं पि तवं चिच्चं दुडाहारस्स निष्फलं चेवं । पउरं पि जहा दुद्धं कंजियलेसेण लोयम्मि ॥ ९  
वंदिअई पइदियहं लोएणं सो यं सव्वठाणेसु । अहव अलितो नूणं भण कस्स न वल्लहो होइ ? ॥ १०  
सगुणो वि हु अइबहुअं लितो नियमेण होइ लहुययो । विण्ह इव भूंगहणे एयं खलु जाणए सव्वो ॥ ११  
जइ इच्छह निष्ठाणं तो नाऊणं गुरुवएसाओ । धम्मवगरणं मोत्तुं सेसं दूरेण वजेह ॥ १२  
धम्मवगरणविहूणो मोक्खो नत्थेत्थ हंत नियमेण । जेण उवाएण विणा उवेयसिद्धी जणे दुलहा ॥ १३  
धम्मवगरणजुओ वि हु मुच्छाभावे परिग्गहो नेओ । काओ विसरागाणं तत्तेण परिग्गहो चेव ? ॥ १४  
अइ अन्नया कयाई धन्ना दहूण नियपइं किसियं । चित्तइ हियएण इमं कह एसो होहिइं बलवं ? ॥ १५  
होहि सिणेहेण बलं बलवंताणं च सव्वकजाइ । उंछाईहारो य इमो कहं होही नेहसंघो ? ॥ १६  
तत्थ य नयरे तीसे परिवसइ वयंसिया परमगोवी । तीए पुरओ कहियं ताए सव्वं पि हिययगयं ॥ १७  
गूढाई वि कजाइ जाव न कहियाई पियवयंसीण । ताव न लहंति सोक्खं महिला जाईए पच्चयओ ॥ १८  
गोवीए सा भणिया अणइ पइ एरिसं तुमं वयणं । पंचमगीबुद्धी(रि)यं गोरसयं लेह तं नाह ! ॥ १९

1 B °काह° । 2 B C तओ । 3 B पाविचं । 4 B बहुसो । 5-6 B सिद्धिसुहं । \* B D पंचमिकल-  
संख्यकं गुणानुरागाख्यानकं षष्ठं समाप्तम्; C इति महेश्वरसूरिविरचितं गुणानुरागाख्यानकं षष्ठं समाप्तम् ॥  
7 B °वासमि । 8 B पउमामो । 9 B कयावि । 10 B पि । 11 B अडवीए । 12 C °कजेण ।  
13 B पइदियहं । 14 B निच । 15 B मेव । 16 B दोहणं । 17-19 B दारिद्र्यं च बहुकया ।  
20 B °फलं । 21 B पच्चक्खं । 22 B C सामिणि ! । 23-24 B पयत्तेण । 25 B C आहार° । 26 B C  
°विमुद्धीए । 27 B C च सुद्धाई । 28 C °चरिणाई । 29 B लेण । 30 B [s]विमुद्धत्तणओ । 31 B  
नेष्ठाणं । 32 B होइ । 33 C जं विजह । 34-36 B C सव्वसेव । 37 B C °बहुवं । 38 A व°;  
B व° । 39 B नेष्ठाणं । 40 B वा । 41 B °विहीणो । 42 A D उवाण°; B उवाव° । 43 B C होइ ।  
44 B C वक्का° । 45 C इह । 46 B गूढाई । 47 B पइ । 48 B C पंचम°; D पंचम° । 49 A D  
°गोवी ।

गेण्हह दुद्धाईवं नेऊणं सुत्तयं चं मीसेउं । तस्स य देअ जहिण्णं तेणं<sup>१</sup> सो होहिई अलणं ॥ २०  
 अह ताएँ<sup>२</sup> तहाँ भणियो सो मत्ता सुहुविणयपउणीए । अह पडिवसं तेणं तीएँ तयं निष्पिहेणावि ॥ २१  
 पंडिचं दक्खलं सूरत्तं तह य निष्पिहत्तं च । इत्थीवसपडियाणं सबं चियं निष्फलं होइ ॥ २२  
 एवं सा पइदिषहं गोवीएँ वराउ दुद्धमाणेउं । मीसेउं अइगुत्तं पइणो दुद्धाईयं देइ ॥ २३  
 पउवाहेण विनाउं कालेणं तीएँ तारिसं चरियं । अइस्सेणं<sup>३</sup> सहसा करछेओ तीएँ निम्मविओ ॥ २४  
 आजन्माओ<sup>४</sup> पावे ! सुदत्तं खावियो तए दुडे<sup>५</sup> । मह सुद्धी जेणं जणे जायई आहीरियो भणिया ॥ २५  
 अवगयकोहो चितइ रइयं अइदारुणं मए कम्मं । लोयाणं अववाओ कह सहियओ पहावम्मि ? ॥ २६  
 मह उवयारनिमित्तं एयाएँ पवंचियं इमं सबं । मह पुण एयं रइयं छंदसएणं<sup>६</sup> कहं पेच्छ ॥ २७  
 अहिमाणगहविमूढो मज्जंतो अज्जलोयमविवेयं । मुक्खार्थं सहस्साण वि छंदसलोओ महासुक्खो<sup>७</sup> ॥ २८  
 उवयारपराए वि हु वट्ठेणं च अणुवयारम्मि । सुघरी-मक्खडयाणं सबविओ वइयरो एसं ॥ २९  
 कोहायत्तो जीवो कज्जं अवियारिज्ज तं कुणइ । दोसु वि जम्मेसु दुहं अइरोहं<sup>८</sup> पावए जेणं ॥ ३०  
 अइसंचियं च पुत्तं मित्तं कज्जं च जं चं ईहं लोए । कोहग्गिसत्तिवाए सबं छारत्तणमुवेइ ॥ ३१  
 किं चित्तिएण बहुण्ण एयं गहिज्जण जांमि अन्नत्थ । पालेमि तहा काउं जह चितइ मंगुलं नेसा ॥ ३२  
 पडिज्जणं चरणेसुं मणइ पिए ! मह तुमं पसेज्जासुं । अज्जप्पभिई मयवइ ! देवि पिव पेच्छिमो अहयं<sup>९</sup> ॥ ३३  
 गहिज्जण तयं सिग्घं पउमाहो नीसरि(री)थं नयराओ । वज्जंतो रयणीए वग्घेणं मारियो मत्ति ॥ ३४  
 वज्जा मएण नट्ठा विलवन्ती पाविज्जण उज्जेणी<sup>१०</sup> । पेच्छइ उज्जाणठियं अइसयनार्णिं<sup>११</sup> मुणिं<sup>१२</sup> सुमणं<sup>१३</sup> ॥ ३५  
 कहिज्जण तीएँ धम्मं मुणिवरसीहेण अक्खियं एयं । अज्जेव तुज्ज मच्च कुणसु मणे जिणवरं देवं ॥ ३६  
 ज्ञायंती नवकारं खामित्ता सव्वमेवं<sup>१४</sup> जियलोयं । मरिज्जणं सा वज्जा उववज्जा असुरकुमारेसु ॥ ३७  
 पउमाहो<sup>१५</sup> मरिज्जणं सिरिनयरे करयेलीहं<sup>१६</sup> परिहीणो । उववज्जो<sup>१७</sup> तुच्छकुले नामेणं दुट्ठओ दुहिओ ॥ ३८  
 अह वड्ढिओ कमेणं सोलसवरिसो य तत्थ संजाओ<sup>१८</sup> । अइहीलिओ जणेणं चितइ हियएणं निज्जिओ ॥ ३९  
 अन्नमवे किं पि मए रइयं नियमेण दारुणं कम्मं । मणुयत्तणे वि जेणं नरयायारं दुहं पत्तं ॥ ४०  
 एत्थंतरम्मि पत्तं लक्खणसूरिं गुणायरं तत्थ । वंदइ लोएण समं दुट्ठो<sup>१९</sup> गंतूण भावेणं ॥ ४१  
 कहिए बहुविहधम्मे अक्खाए पंचमीएँ माहण्ये । गहिया जहाविहाणं दुट्ठेणं<sup>२०</sup> पंचमी तइयीं ॥ ४२  
 पुत्तंमि वए चितइ जइ सबं पंचमीएँ माहण्यं । तो अज्जम्मि<sup>२१</sup> जम्मे सोहणपाणी अहं होज्जा ॥ ४३  
 वाणारसिनयरीए तिहुयणंसेड्डिस्स संतवरणीए । विमलो नामेण सुओ दुट्ठो मरिज्जण उववज्जो ॥ ४४  
 आबालत्ता सबो इत्थी पुरिसो य तीएँ नयरीए । विमलकरोहिं<sup>२२</sup> छित्तो मज्झइ अमएणं छित्तो हं ॥ ४५  
 दइण वि करज्जुयलं तस्स य कंकेलिपल्लवायारं । पोढमहिळाण कामो हियएसु चउग्गुणो होइ ॥ ४६  
 तत्थ य सल्लो राया सल्लो इव सेसरायचक्खस्स । विज्जाण-नाणकलिओ रूवेणं कामदेवो<sup>२३</sup> वं ॥ ४७  
 सोऊणं जणपवायं<sup>२४</sup> विमलं इक्कारिज्जण नियमवणे । दहुं करयलज्जुयलं सुकयसं<sup>२५</sup> मुणइ अप्पाणं ॥ ४८

1 B गोत् । 2 A B D वचं । 3 B तेजे । 4 B C तीए । 5 B C वइ । 6 C पि हु । 7 B C कालेण वि । 8 A D ताएँ । 9 B स्सेणं अह । 10 B आजन्माओ । 11 C दुई । 12 B C नेव । 13 A D जाइ; C काई । 14 B आहीरिया । 15 C \*मएणं । 16 B मुक्खाण । 17 B \*ओक्खो । 18 B एसो । 19 A D अइरोहं । 20 C it is not to be found in this Ms. 21 C इहं । 22 B D पसेज्जासु । 23 A अहियं । 24 B नीसरिह; C नीसरिह । 25 B उज्जेणिं । 26 A C D \*नाणी । 27 C मुक्खी । 28 B अज्जं; C मणइ । 29 C \*कोव । 30 B वट्ठमाणो । 31 B करत्तेहि । 32 B वज्जजो । 33 B संजाओ । 34 A विववेण । 35 B वइ । 36 B दुट्ठेण वि । 37 A वतवा । 38 B अज्जम्मि व । 39 A D तिहुयणं । 40 C \*करोहि व । 41 C अमएण । 42-43 B कामदेवस्स । 44 B सोऊणं । 45 B जणपवायं । 46 B वज्जपवायं ।



उम्मेऊमं इत्थं पमणइ सल्लो मणेण परितुडो । सङ्गाण वि लोयानं पुरणो अइमहिस्सरेणं ॥ ४९  
 तुच्छे मि हु मणुयसे जीविजइ एत्तिएण कजेणं । एवंविहेहिं समयं संजोगो आयय जेणं ॥ ५०  
 तेवं चिय सह राया अञ्जंतो चित्तनिव्वुइं उइइ । देइ पसाएण तह्हा वत्था-इरणाइवं तस्स ॥ ५१  
 निव्वगेहासने चिय तस्स मिहं कारियं जरिदेण । दिव्वाइं लिहावेउं इय-गय-गामाणं वंदाइं ॥ ५२  
 निव्वमहिलाणो तेणं मणियाणो एस तुम्हं दियरो ति । कीलहं अणेण समयं मह संकं मा करेज्जाइ ॥ ५३  
 अहं गम्भेसरिनामी नरवइणो अग्गमहिस्सिया तत्थं । विमलकरणासेणं कामासत्ता निव्वं मणइ ॥ ५४  
 सामिय । मज्झं सरीरे रोवं ॥ अइदारुणं समुणञ्जं । पुरिसाणं न कहिजइ इत्थीणं चेव तं गम्भं ॥ ५५  
 एणंतडियाएँ मए महिलाहिं संजुयाएँ ॥ उम्मासं । तत्तासत्थं किरिया काववा अज्जाही मरणं ॥ ५६  
 तत्थ ठियारै सययं चइयइं वंसणं पि पुरिसाणं । तेण तुमं मह मेहं सामिय ! दूरेण वज्जेवी ॥ ५७  
 इय वंचिऊम निव्वं जंतं दारमि कयिअ अइगाहं । विमलं चिय चित्तंती सुदुयरं कामतविज्जेवी ॥ ५८  
 सइएँ सुरंगाएँ आणेउं नियवरमि तं विमलं । मणइ महं तं नाहो भुंजसु मं किं भैं बहुएणं ॥ ५९  
 विमलो वि ॥ पायवडिओ मणइ तयं ॥ मा इमं पयंपेसु । धरिणी सामिस्स तुमं मावा इव वंदणिजा सि ॥ ६०  
 सङ्गा वि हु वरइत्थी दइडा मायें-वहिणिसस्सिहँ । किं पुण सामि-गुरूणं मिताइणं च जा मणियाँ ॥ ६१  
 सल्लो अणेणतुडो पाणेहिं वि वल्लहा तुमं तस्स । अहयं च तुम्हं भिओ कह सामिणि ! जुजए एयं ॥ ६२  
 सामि मितं च गुणं भूणं किविणं च तह च वीससियं । जो दुइइ पावकलियो सो पावइ नारयं दुक्खं ॥ ६३  
 जससरवंचवाणं महिलाण वि एत्थ अयसमाइणि । परलोयमिं भैं दुक्खं बहुमेयं होइ नियमेणं ॥ ६४  
 एयं पि मा मुणिजसु गुत्तमकज्जं न नजए लोए । पंचउत्थि लोणपाला सव्वं पि हु जेण पेच्छंति ॥ ६५  
 उक्खं पि हु कज्जं जायइ लोयमिं पयडयं ॥ नियमा । जं पुण चोदसकज्जं कहँ अजायं तयं ॥ होजा ॥ ६६  
 तम्हा उप्पहपडियं पुणरवि चित्तं कोइ सङ्गाणे । पडवह मए माएँ ! इय मणिऊजं गओ सिग्वं ॥ ६७  
 मा वि विलक्खा चित्तह संपइ किं एत्थ होइ कायवँ । दोण्ह वि गइएण बुक्का कह उम्मासं गमिस्सामि ॥ ६८  
 अहं सी कवडसमेया विहाइ नियनहेहिं नियदेहं । ठाऊण गेहँदारे पुकारै रायपुरिसाणं ॥ ६९  
 वावह वावह सिग्वं देवं नोहेह कहइ मह वत्तं । अइमुया उअरियाँ सीलेणं ॥ खंडिया अहयं ॥ ७०  
 सोऊज तवं वक्कं राया सहस ति आगओ तत्थ । दइं दारियदेहं पुच्छइ केणेयमावरियं ॥ ७१  
 कहसु पिय ! अईतुमियं तं पुरिसं पावकम्मयं मज्झं । खरकरवालेण अहं तस्स करे छिज्जिओ ॥ जेणं ॥ ७२  
 अहं रोविऊम बहुयं जंपइ सा कुणहँ सामि ॥ एगंतं । संसिज्जै वरकज्जं न हु पुरणो सल्लोयानं ॥ ७३  
 एणंतडियस्स तओ पमणइ य अणाउलेण सरेण । कुलपुत्तिया वि सामिय । पइपुरओ कहइ दुक्खत्ताइ ॥ ७४  
 तुम्हं सयसाणो मए मंतुणं एगइत्थिं कलिवाए । आहत्ता सा किरिया जीए तं नासए रोणे ॥ ७५  
 जा सा मह मायिसमा नियगेहे वरियया सकजेणं । ता राईए सहसा विमलो वि हु आगओ वत्थं ॥ ७६  
 उपविडो सयणीए मं इच्छइ भुंजिउं बल्ल जाव । ताव मए सो मणिओ न हु जुजइ एसिं तुम्हं ॥ ७७

- 1 B अञ्जंतो । 2 A 'गामाणु । 3 B वंदाइ । 4 B 'महिलाओ । 5 B वेवते । 6 B पुण्ह ।  
 7 B C उक्कह । 8 C संका । 9 A D करेजाइ । 10 B 'वामो । 11 B वत्स । 12 C लेणं । 13 B 'विवाइ । 14 B संजुयाहिं । 15 C इपरहा । 16 B 'द्विपाइ । 17 B वज्जिजा । 18 B वि । 19 C व ।  
 20 C वइ । 21 B माइ । 22 C 'सरिसेहिं । 23 B C मणिया । 24 B वरकोइयं । 25 B च । 26 B 'जेण' । 27 B कज्जमि । 28 B वावहं । 29 B वं । 30 B कह । 31 B साइ । 32 A D वा । 33 B 'मेह' । 34 B कोकरइ । 35 B 'पुरिसाणं । 36 A उअरिया । C पुण्यरिया । 37 A D सीलेण व । 38 A D वत्त । 39 B 'सिंजिओ । 40 B सामि । 41 B पुण्ह । 42 A D 'साहिण्ह । 43 A D 'वत्थ' । 44 B माइ । 45 C वत्थ । 46 B पुण्ह ।

जेणे फिर तुह माया सखो तुह सामिजो वि विमलसो । तज्जणं भुज्जो कह न तुमं लज्जिजो पाव ॥ ७८  
 तह वि न भेल्लेखां तो ताव मए कंदिउं समाहसं । कुविएण तेण पण्ण एसअवत्था क्या मज्जा ॥ ७९  
 दंसेह सुरंगसुहं जणेण मग्गेण सो मज्जो सुरियं । अहं पि हु सुहु मीया विलपंती निग्गवा नाह ॥ ८०  
 तस्स न दोसो सामिज । दोसो तुज्जेव नीहरहियस्स । नियमंतेउरसंओ (डे) सुज्जो जेणेह तो तुमंहे ॥ ८१  
 अहण्हं वरिसाणं उवरिं पुत्तो वि आहिरो चेव । मंतेउराउ नरवह । एसा फिर रायनीह वि ॥ ८२  
 अहरनिसावं पि सुसुहं जो वं मोत्थं इच्छए पावो । कह व हवाजो तेणं सुताओ तुज्ज वडिलाओ ॥ ८३  
 महिला रन्ध्रजंती पुरिसं हीणं पि पुण्हं हियएणं । किं पुण कानावारं निययेहसमागयं एव ॥ ८४  
 एवंतरम्मि असुरो वत्ताजीओ धं सुललिजो बावं । विमलस्स देह सुमिणं वहुंभोहवहेउवं सहसा ॥ ८५  
 दोहं वि पुञ्जवाहं दिहाहं सबकज्जुताहं । एसो विमवो जाओ जिणवरधम्मो विमलेणं ॥ ८६  
 अजपहायत्तिं तुहं होही कळेयणं च सखाओ । धम्मस्स पहावेणं पुणरवि होहिति तुह इत्था ॥ ८७  
 राया वि सुहु कुविओ सगं गड्डिज्ज विमलोहम्मि । मंतूण क्खत्ति पत्तो जंपतो निहुरं वचनं ॥ ८८  
 विमलं जोडियहत्थं सयणाओ उड्डियं धं दह्मं । असिपा दोहं वि इत्थे नरनाहो तोवए सहसा ॥ ८९

जह कहं वि नत्तिं लज्जा ता मज्जो किं मज्जो वि तुह पाव ।

मह परिणी विवहेउं इह चेव परिडिओ जेवं ॥ ९०

रयणिविरमम्मि लोओ मिलिओ वयणं वयंपए एवं । राहं सग्गामो मरणतो होह नियमेण ॥ ९१  
 राहं सग्गामं सिगिय-पिसुपाण हत्थि-इत्थीवं । जल-अग्गीण व सयवं बीसासो नेय कयवो ॥ ९२  
 विमले वि जणसमकसं हियए ठविज्ज जिणवरं देवं । पममइ उज्झियंहुंटी एयं विव मज्ज दिवं तु ॥ ९३  
 जइ नत्थि मज्ज दोसो जं राया मणइ कोहंनयचिओ । तो नीसरंतु इत्था जइ पुं वि होत्तया आसि ॥ ९४  
 अह सहसा सो असुरो लोयाणं बोहणार्थं जइपुं वि । दोहं वि करे कोहं दिपंते सुहु तेणं ॥ ९५  
 होउमं पक्कसो लोयाणं सुललिजो तहिं यणइ । विमलस्स पुञ्जवरियं सवं पि हु जं जहाविं ॥ ९६  
 पंचमिवयसाहं दिहं तुमोहिं अज पक्कसं । इयरह विमलस्स करा तयवत्था कह पु जावंति ॥ ९७  
 नंदउ जिणवरधम्मो जस्स फलं एरिसं तुं पक्कसं । जम्मंतरे वि निक्खमा सुरसुत्तिसुहाहं जायंति ॥ ९८  
 राया वि तेण मणिओ कह तुमए एरिसं अकजं तु ? अवियारिज्ज रहयं दोसु वि लोएसु हुहजणं ॥ ९९  
 ओ इच्छइ अत्तसुहं सो निवइ इरण वजेइ । बहुसिपुणवयणकुविओ सो मारइ निवमओ जेव ॥ १००  
 सोउण इमं राया लज्जाए अक्खमओ दहं जाओ । भितइ मणेण एयं पावाए वंचिओ कह पु ? ॥ १  
 अवियारिज्ज कजं इत्थीवयणेण जो नरो कुमइ । सो होइ हुहावासो जहा अहं संपयं चेव ॥ २  
 लहपसरा धं महिला नियवसपडियं वियाणिउं पुरिसं । इह किंकरं धं पावं नवावइ वंगुलीकरियं ॥ ३  
 इव पित्तिज्ज सखो पणमिय विमलस्स जंपए एयं । समसु महं दुवरियं अवियारियं जं कयं तुण्ह ॥ १०४

1 B तिक । 2 B it is not to be found in B. 3 B वहे वर; C फिर । 4-5 B वं भुज्जो पण्ण । 6 C कवले । 7 B जेडिजा । 8 B कंदिउं । 9 B मज्जो । 10 C सुरियो । 11 B C हुले । 12 A D हुले । 13 A ससुहं; B सुसुहं । 14 B मोत्थं । 15 B वडिलाओ । 16 B मरह । 17 B व व । 18 B व । 19 B पुञ्जलिओ । 20 B वहुं । 21 B जेवि । 22 B जालो । 23 B विमलेण । 24 B पक्कसो । 25 B हुं । 26 A D वक्कसं । 27 A D उड्डियं । 28 A व । 29-30 B वरियं । 31 B व व । 32 A D वरिडिओ । 33 A वेव । 34 B रायनं । 35 B सग्गामं । 36 C एले । 37 C कज्जुताहं । 38 B C उड्डियं । 39 A D वहुं । 40 B जेव । 41 B बोहणार्थं । 42 B वक्कसो, C वक्कसं इत्थे । 43 B पुं वि । 44 C व । 45 B D व । 46 A D वक्कसं । 47 B जालो । 48 B वि । 49 A तिक । 50 A व । 51 A D वरियं । 52 B वं । 53 B वक्कसो ।



काऊण इत्थिखंवे दितो<sup>१</sup> दाणाई सबलोयस्स । तूराण निग्घो(घो)सेण(णं) विमलं सम्माणए सुहु ॥ १०५  
 असुरो वि गओ पञ्चा सट्ठाणे<sup>२</sup> विम्हिऊण सबे वि । अह जंपइ सबजणो जिणवरधम्मो अहो रम्मो ॥ ६  
 सहेण वि सा देवी निच्छुदा बहुविहं च विणहेउं<sup>३</sup> । पेइयहरम्मि पत्ता अप्पाणं सबइ पइदियहं ॥ ७  
 जम्भकखाणे दिन्ने एत्थं<sup>४</sup> चियं एरिसाई दुक्खाई । परला(लो)ए जं होही तं जाणइ जिणवरो चेव ॥ ८  
 विमलेण वि गंतूणं जिणवरधवणम्मि सूरिपामूले । बहुलोएण जुएणं गहिया खलु पंचमी पयडा ॥ ९  
 सहेण वि सह सुइओ सबत्थ वि कारवेई भवणाई<sup>५</sup> । विमलो भत्तिसमेओ जिणवरचंदाण रम्माई<sup>६</sup> ॥ ११०  
 पुबकयाणं च तहा पूयं कारेइ सुहु रिद्धीए । सिद्धंतं च सुणेई<sup>७</sup> संघस्स य पूयणं कुणइ ॥ ११  
 धम्मरयाणं<sup>८</sup> ताणं कालो बोलेइ केत्तिओ<sup>९</sup> जावं । ताव य सल्लो गहिओ सलेणं<sup>१०</sup> सुहु तिष्ठेणं<sup>११</sup> ॥ १२  
 लोलइ वलइ पलोद्धइ कंदइ उट्टेइ पडइ मूमीए । आलिंजिऊण विमलं भणइ कहं आगयं मरणं<sup>१२</sup> ॥ १३  
 मंताई<sup>१३</sup> तंताई सट्ठाई निप्फलाई जायाई<sup>१४</sup> । विमलेणं<sup>१५</sup> तो<sup>१६</sup> भणिओ मा सामिथं ! कायरो होहि<sup>१७</sup> ॥ १४  
 आहार-विहारिकयं फिट्ठइ रोगं तु मंत-तंतेहिं । पुबकओ पुण वाही मरणाओ चेव तुट्टेइ ॥ १५  
 तम्हा सुमरसु देवं सबं खामेसु पाणिसंघायं । पावेसि जेण सोक्खं<sup>१८</sup> जं जं इच्छेसि नियमेणं ॥ १६  
 विहवो जिणवरधम्मो रोगामावो पिण्ण संजोगो । अंते समाहिमरणं पाविज्जइ परंभुजेहिं ॥ १७  
 अहिसिंचिऊणं रजे<sup>१९</sup> पुत्तं<sup>२०</sup> तह जणसणं चं गिण्हेउं<sup>२१</sup> । मरिऊण गओ सल्लो माहिंदे देवलोयम्मि ॥ १८  
 विमलो वि मणे चितइ जाव न एत्थेवं पाविमो मरणं । गिण्हामि ताव दिक्खं निहलणं<sup>२२</sup> सब्बकम्माणं ॥ १९  
 संठाविऊण तणए दाणं दाऊण किवणं<sup>२३</sup> माईणं<sup>२४</sup> । वोसाविऊण अमयं पूयं काऊणं जिणभवणे<sup>२५</sup> ॥ १२०  
 सज्जाहिं समं गंतुं सुणिणो सालस्स नाणकलियस्स । पासे गिण्हइ दिक्खं सीहो इवं सो<sup>२६</sup> महांसत्तो ॥ २१  
 सीहो सीहो सीहसी(सि)यालो इवइ हु सियालसीहो य ।

तह य सियालसियालो चउमेयो दिक्खिओ पुरिसो ॥

२२

उक्किहो इह पडमो तइओ पुण मज्झिमो समक्खाओ । भीय-चउत्था दोव्वि वि होंति अहम्मा इहं लोए ॥ २३  
 अई विहरिऊण बहुयं विमलो नाऊण मरणकालं च । काऊण तवचरणं संलिहियसरीरयं पञ्चा ॥ २४

दहिऊण कम्मगहणं<sup>२७</sup> सुक्कज्झाणगिणा निरत्तसेसं ।

चइऊणं इहं<sup>२८</sup> देहं<sup>२९</sup> सिद्धिपयं पाविओ<sup>३०</sup> विमलो ॥

२५

विबलक्खाणयमेयं कहिंयं<sup>३१</sup> भवियारणं बोहणट्ठाए । पलहुयकम्माण मणे निष्ठेयं कुणइ निसुयं च ॥ १२६

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये विमलाख्यानकं

सप्तमं समाप्तम् ॥

\*

1 A D देवो ; 2 B सट्ठाणं ; 3 B सबक ; 4 B विणहेणं ; 5 A D एत्थं ; 6 A D विमलं ;  
 7 B जिणहराई ; 8 B कारवेई ; 9 B विबाई ; \* In place of this stanza, the following is  
 found in B:—पुबकयाणं पूयं कारावइ [य] सुहु विविहरिद्धीए । सिद्धंतोणोव्वाहां छिदावए पूवइ वीरं ॥१११॥  
 10 C सुणेई ; 11 B मरिवाण ; 12 B जाव च ; 13 B सुहेण ; 14 B वरमसजो ; 15 B तिष्ठेणं ;  
 16 A D मंताइ य ; 17 C जावंति ; 18 B विमलेण ; 19 B सजो ; 20 A सामिथं ! ; 21 B होइ ;  
 22 B C विचारं ; 23 B D सुक्खं ; 24 C ववरं ; 25 A D आसिंचिऊण ; 26 B पुत्तं ; 27 B रजे ;  
 28 B it is not to be found in this Ms. 29 B गहेऊणं ; 30 A जावेव ; 31 B विरत्तिं ;  
 32 B विणं ; C विमिणं ; 33 B पुहणाणं ; 34 B काऊण च ; 35 B जिणाणं ; 36 B च ; 37 B  
 it is not to be found in this Ms. 38 B सुणी महा ; 39 B इह ; 40 B रासिं ; 41-43 B  
 संलक्षितकथाओ ; 44 B पाविओ ; 45 A D कविणं ; 46 B सवधानं ; † B D पञ्चमीमाहात्म्ये  
 विमलाख्यानकं सप्तमं समाप्तम् ; C इति महेस्वरसूरिविरचितं सप्तमं विमलाख्यानकं समाप्तम् ॥

## ८. चरणकहा

पाणीय तद्वाभावं विमलग्रयं अक्लिप्तं समासेव । चरणाण तद्वाभावं चरणगवं अक्लिप्तो एहिं ॥ १  
 अवरविदेहे रम्मे जंजुहीवस्स मज्झयारम्मि । नरवइ इव बहुदारा नयरी करवंदिया नाम ॥ २  
 कण्णो व सवणजम्भो पडो व परगुत्तगोवओ<sup>१</sup> निबं । जसवम्भो<sup>२</sup> तत्थ निवो अंजणतणओ व हरिनाहो ॥ ३  
 अर्योवायणकुसलो निबं चिय रायकज्जतल्लिच्छो । तस्स व सरलो नामं सत्त्वयं य उत्तमो मंती ॥ ४  
 इह-परलोवविरुद्धं काउं मित्ताइवंचणं तह य । नरवइरंजणकज्जे दहं<sup>३</sup> चिय संचय सो वि<sup>४</sup> ॥ ५  
 एयं चं अयाणंतो<sup>५</sup> दोञ्चि वि लोयाइं वाहएँ निबं । परकजं चिय किज्जइ सवणपारेण लोएणं ॥ ६  
 पोसंतस्साप्पाणं<sup>६</sup> पावेणं दोग्गइ हवई सहला । परपोसणं अकज्जो<sup>७</sup> दोग्गाइगमणं च विहलं<sup>८</sup> च ॥ ७  
 लहिज्जण निओइत्तं<sup>९</sup> जो र्थं विराहेइ परियणं सयलं । सो पावइ अचिरेणं<sup>१०</sup> वंधण-भरणाइं नियमेणं<sup>११</sup> ॥ ८  
 न वि अत्थि न वि य होही न वि य गओ को वि सब्बेलोयम्मि । जेण निओयठिएणं निर्वेगेहं बहुकयं एत्थ ॥ ९  
 लदे वि<sup>१२</sup> निओइत्ते<sup>१३</sup> मित्ताइं जो करेइ बहुयाइं । रुडे<sup>१४</sup> वि नरवारिदे निज्जाहो तस्सै नियमेणं ॥ १०  
 इह-परलोइयकजं अहियारी जं करेइ विहवम्मि । तं चिय लग्गाइ हत्ये इयरह वंदी<sup>१५</sup> य जरओ य ॥ ११  
 तम्हा निओइएहिं कायवं उभयलोयं<sup>१६</sup> अविरुद्धं<sup>१७</sup> । मोत्तु रायविरुद्धं वयणाइएहिं निबं पि ॥ १२  
 तह रक्खइ सो सरलो दहं तं चेव सवकालं पि । जह लोओ चित्तेइ हरणोवायाइं बहुयाइं ॥ १३  
 मंडाराओ एगो रयणाइं चरणलेवमग्गाइं<sup>१८</sup> । मंडारिओ हरितीं पेसइ देसेसुं अजेसुं ॥ १४  
 अह अज्जाया कयाइ पंचंतनिवेण सरलपासम्मि । बहुवत्थरयणहत्यो दूओ संपेसिओ तत्थ ॥ १५  
 कयसम्माणो दूओ अप्पेउं पाहुडं पर्यपेइ । सरलस्स वयणमेयं नियसामियकज्जसूयणयं ॥ १६  
 मह रज्जं तुहत्तणयं एयं नाज्जण तह करेज्जासु । जसवम्भो<sup>१९</sup> मह सययं मित्तो चियं जह दहं होइ ॥ १७  
 नइसरिसीं रायाणो निज्जंति महंतएहिं वालेउं<sup>२०</sup> । हवइ अमवायत्तं<sup>२१</sup> रज्जं जेणेह लोयम्मि ॥ १८  
 परमयेणं<sup>२२</sup> रज्जं होइ महंतार्थं एत्थ लोयंमि । जम्हा सवो लोओ तेसिं चिय कुणइ आणत्ति ॥ १९  
 गेहिणिरहियं गेहं रज्जं च महंतएहिं परिहीणं । देह-मणाणं दुक्खं करेइ सब्बेसु कज्जेसु ॥ २०  
 कण्णद्धारिविहीणं<sup>२३</sup> बोहित्यं जह जलम्मि डोलेइं । सिद्धं-महंतर्थरहियं रज्जं पि हु तारिसं होइ ॥ २१  
 इय सोज्जणं वयणं सरलो दूयस्स सम्मुहं मणइ । तुह पडुणो नत्थि मयं जाव अहं जीविमो एत्थ ॥ २२  
 अज्जं पुच्छामि अहं तुम्हं रयणाइं<sup>२४</sup> कथ एयाइं ? । मह पडुणो चिय गेहे जेणं एयाण अत्थित्तं ॥ २३  
 तुम्हं<sup>२५</sup> चियं नयरीओ<sup>२६</sup> गयहिं वणिएहिं तत्थ दिज्जाइं । दूएणं परिकहिए सरलो एयं विचित्तेइ ॥ २४  
 इक्कारेउं वणिएँ सबं पुच्छामि सम्ममाइंहिं । जेण पउत्तिं लहिमो रयणाणं निग्गमस्सेह ॥ २५  
 अह पेसिज्जण दूयं वणियीं इक्कारिज्जण सबे वि । तह पुच्छइ सो सरलो जह नायं तेण सबं पि ॥ २६

1 B इहिं; C एयं । 2 B 'गोवओ' । 3 C 'जम्भो' । 4 B सवणो । 5 B सवणस्स । 6 B कज्जं ।  
 7 A.D. व । 8-9 B चियसवावले । 10 C वाहिउं । 11 B 'स्तावा' । 12 C अजे । 13 B सवणं ।  
 14 B वडुहं । 15 A.D. निज्जेवणं । 16 B व । 17 B अचरेणं । 18 C निववाइं । 19 A.D. लो व ।  
 20 C (५) चियं । 21 A.D. it is missing in these Mss. । 22 A.D. निज्जेवणे । 23 A वदे ।  
 24 B वरिध । 25 B वंधो; C वंधा । 26 A अमवायेव; B सवणहा वि । 27 A.D. 'मज्झिइ' । 28 B C  
 'कज्जमाइ' । 29 B इरेया । 30 A.D. अजेसु । 31 A.D. देसेसु । 32 C अजसवम्भो । 33 A.D. चियं ।  
 34 B 'सरिज्ज' । 35 B कोलेओ; C कोलेउं । 36 B अमवायत्तं । 37 B परमयेणं च । 38 B अजयेण ।  
 39 B कज्जवणं । 40 C 'जिहुयं' । 41 C कोकेइ । 42 B सिद्धि । 43 B 'मदवत्त' । 44 A रयणाइ ।  
 45 A.D. तुम्ह । 46 A.D. चिय । 47 B वरिध । 48 C वडुह । 49 C वणिजे ।

मंडारियस्स नाउं चरणोहिं रयणनिगमं सरलो । कुविओ चलयच्छेयं करेइ जणाण पक्कखं ॥ २७  
 अह मरिऊणं सरलो ममिऊणं नरय-तिरियजोणीसु । लहियणं चरणकेयं सवस्य वि दुविसओ" बहुहा ॥ २८  
 मणिबइए गुणवणिओ सिरीया नामेण मारिया तस्स । वीरो पुत्तो जाओ कमेण सो सरलवीओ उ ॥ २९  
 तस्स य आबूलाओ तत्ते दुद्धम्मि पडिय सहसं ति । दोस्सि वि पाया दहा सडिपिहिं" य पंगुलो जाओ ॥ ३०  
 ममहंतो पइदियहं पंगुलो तत्थ चेव नयरीए । जाओ जोहणवंतो कमेण सो पुक्कजोएय ॥ ३१  
 ताव य तप्पिउमाया समओ नाणी य आगओ" तत्थं । उवसमलदिसमेओ चेइयमवणम्मि उवसिहो ॥ ३२  
 पंगू वि जणेण समं पणमिय गंतूण तं" मुणिमुहाओ" । पंचमिफलकित्तणयं सुणेइ सो सुहु निविहो ॥ ३३  
 झोज्जा बहुपयारं पंचमिफलवणम्मि गयचित्तो । मिहइ मुणिओ मूले पंगू सिरिपंचमी तइया ॥ ३४  
 पुक्के वयम्मि पच्छ कालकमेणं करेइ उज्जवणं । चित्तिइ मणेण एयं चलणामावेण निविहो ॥ ३५  
 जइ सवं किर एयं पंचमिकरणाओ इच्छियं होइ । तो चरणविणासो वि हु तहमावो चेव मे" होजा ॥ ३६  
 एयं काऊण मणे मरिऊणं एत्थ मरहमज्झम्मि । कुसुमपुरे नरवइणो कोसलनामस्स मेहम्मि ॥ ३७  
 चरणीए" वणवइए" चरणो नामेण सो सुओ जाओ । बहुइ वडियतेओ" विणयाइसमज्झिओ सुहओ ॥ ३८  
 भज्जा वि देवमइया कोसलनिवमारिया तया आसि । तीसे य सुओ महणो अणुज्जेओ वरणकुमरस्स ॥ ३९  
 चरणो महणो दो वि हु अज्जोअं सुहु नेहपडिबद्धा । सवं पि हु करणीयं कुणंति ते एगचित्तेण ॥ ४०  
 वयण-पणामाईयं दोणं वि मायाण दो वि ते पुत्ता । कुणंति मत्तिजुत्ता पइदियहं तत्तबुद्धीए" ॥ ४१  
 उच्चियं चिय होइ इयं जणणीए पूयणं तु संसारे । तीए समाणो जेणं न हु अज्जो हियकरो तेण" ॥ ४२  
 गम्मट्ठिं वि" तणए माया चित्तेण आउला होई । तडुद्धिरक्खणत्थं सुहु उवाए वि चित्तेइ ॥ ४३  
 बालसे वि हु निअं रोगाइनिवारणाय मोहेण । ओसह-तिस-भुक्खाओ सहंति जत्तेण मायाओ ॥ ४४  
 बालाणं केहंती असुईमाईणि कुच्छणिज्जाइ । सकयत्थं चिय मज्झइ जणणी अप्पाणयं सुहु ॥ ४५  
 जइ जइ बहुइ तणओ तह तह जणणीए वट्ट(इ)ए नेहो" । तणयाणं पुण थोओ" ताणं उवरिम्मि सो होइ ॥ ४६  
 आगम्माओ दुहओ" जइ वि हु तारुक्खनासओ तह य । तह वि हु तणओ इहो जुवईयं होइ पयईए ॥ ४७  
 माया-पिई"-गुरुणं" उवयारो नेय तीरए काउं । विहवेण सरीरेण वि" किं बहुणा एत्थ मणिएयं ॥ ४८  
 चरण-महणाण दोणं वि जिणवरधम्मम्मि सुहु रत्ताणं । ईसाए विमुक्खाणं कइवयवरिसाणि" वोळित्ति ॥ ४९  
 अज्झदियहम्मि पत्ते कोसलराया वि डोयपक्कखं । जुवरजे" गुणजुत्तं चरणं अहिसिंचए तुहो ॥ ५०  
 अहिसिंचं जुवरजे" चरणं सोऊव जणवओ सओ । वयणं जंपइ एयं अज्ज सणाहा इहं पुहई ॥ ५१  
 महणजणणीए हियए चित्ता अइदारुणा इमा जाया । मह तणयस्स न रज्जं सुविणे हु अत्थि मज्जे हं ॥ ५२  
 जेणं सहोचरे वि हु रज्जं न हुं चित्तयंति" नरवइणो । मुत्तुणं नियतणयं किं पुण सावत्तए अणुए" ॥ ५३  
 कारववसेण चरणो मज्झं तणयंमि" वलई नेहेण । मा कुणउ एस रुद्धो हियं" रज्जस्स कज्जम्मि ॥ ५४  
 उवयारेणं मारइ सत्तुं ओ होइ जाणओ" ओए" । उवयारमयाण जओ पुण उट्ठाणं कुअं नत्थि ॥ ५५

1. B "मिगमो । 2. A D चरण 3. B दुविसओ । 4. A C मुणिबइए । 5. A वीरा । 6. B सारलो वि ।  
 7. B "उज्जवणं । 8. B "जोणेणं । 9-10. B समागओ । 11. B दहा । 12-13. B कुविअं-जइ ।  
 14. C उज्जवणं । 15. C जइ । 16. B चरणीए, C वणवइए । 17. C चरणीए । 18. C "वेही । 19. B  
 दोहा । 20. A D "जुलीए । 21. A C D जेणं । 22. B "गइ । 23. B "मि हु । 24. C सुहु । 25. B  
 ओहो । 26. A थोओ । 27. B दुहाओ । 28. A D "विह" । 29. A D "उवयारं, C "उवयारं । 30. A  
 व । 31. B दोहा । 32. B इसाए, C इसाए । 33. B "वरिसाई । 34. C जुवरजे । 35. C जुवरजे ।  
 36. A व । 37. B C वेत्ति । 38. B सावत्तए । 39. B अणुए । 40. A वणवणि । 41. B वणवणि, C D  
 वणवणि । 42. A D विहं । 43. B जाणए । 44. C ओहो ।

काएण हम्मिं सो हम्मई यं सो चेव दिव्वजोएणं । उवयारेणं पहणो हत्थं वि न चात्थ निववा ॥ ५६  
 सवत्थयाण मेहो कम्मविहूणो न एत्थ नियमेण । जलं-अणलाणं संगो न दु होइ अणंतरो जेणं ॥ ५७  
 यह तणजो वि मणेणं तह महिजो कवड-नेहकलिणं । जह सुविणे वि न चित्तइ मणवं पि दु मंगुलमिस्स ५८  
 केणावि उपाएणं धरणं मारेवि जह वि अत्ताया । नियमा मरेज नेहीं महणो वि दु धरण विरोधेण ॥ ५९  
 एयाणं च विओए राया वि मरेज एत्थ नियमेण । \* तं चिय फिट्ठइ नियमा जंल्लमं नवर पिण्णए ॥ ६०  
 तम्हां तं चियं करिमो जेणं वाही इमस्स इह होइ । एवं कयम्मि नियमा मह पुत्तो राजाओ होइ ॥ ६१  
 इय चित्तिज्जण ताएँ कारेउं जोगपाणहीयाओ । रयणविचिन्ताओ दणं फंसेणं धरणनिहणाओ ॥ ६२  
 हकारेउं धरणं पमणइ सा पुत्त ! मज्झ एयाओ । केणं वि अत्ताएणं नरेण होवणिय दिव्वजो ॥ ६३  
 तस्स च तुक्काएँ मए भुंजाविय अंगल्लित्तयं दिव्वं । दीणाराण य लक्खं दिव्वं तह अस्सज्जवत्तं च ॥ ६४  
 एयाओ मए पुत्तय ! तुम्हं चलणाण सोहजणयाओ । अजंगाओ तहं चियं धरियाओ सुहु जत्तेणं ॥ ६५  
 अजं वि पुत्त ! मज्झं जं किं चिं वि अत्थि गेहमज्झम्मि । लहयरं मणइहं तं तुहं दाऊण इच्छामि ॥ ६६  
 मायाएँ एस पर्यइ जं कत्थइ पावइ मणोणं तु । तं सव्वं तणयकए संचइ दूरे वि निवसंती ॥ ६७  
 अजं च पुत्त ! लोए सिंगारो चिद्धयाण हसणिजो । तेण इमाणं तुम्हं परिमोओ जुजए काउं ॥ ६८  
 धरणो वि मणइ माए ! किं पडिवज्जाविण्णं बहुएणं ? । तुम्हं अम्हाणं गेण्हेउं जुजए जेण ॥ ६९  
 सुहु वित्तिजाण जओ तणयाणं भोयणेहिं बहुएहिं । मायाकवलेण विणा निज्जाणं नेयं हिययम्मि ॥ ७०  
 परिहेज्जणं ताओ जाव य धरणो धरम्मि संपत्तो । ताव यं वृत्तिं चिलीणो दोल्लि वि चल्ता उ जोएणं ॥ ७१  
 रायाईओ लोओ मिलिओ सहस सि विम्हिओ हियए । दुक्खत्तो मणइ इमं किं एयं दाऊणं जावं ? ॥ ७२  
 दिदीहोसो एसो मणइ जणो नत्थि एत्थ संदेहो । एसिसियाओ जेणं पाणहिवाओ न दीसंति ॥ ७३  
 देवमइएँ वि मणियं मज्झं दोसेण पावकम्माए । अइदाऊणं महंतं वसणं धरणस्स संजार्च ॥ ७४  
 अजो वि जणो मणिही ईसाए एसिं कयमणाए । ता पज्जालह जलणं जेणाहं पविसिमो तत्थ ॥ ७५  
 उवयारत्थं पि कयं जायं अइस्संस्सं करणं मज्झं । संती वि करंताणं वेवालो उट्टएँ अहवा ॥ ७६  
 अह धरणो मणइ तयं अवे ! मा एसिं पर्यपेसुं । दुप्पुत्तो हवइ जओ कह वि दुमयीं न लोयम्मि ॥ ७७  
 पुबजियं च पावइ सव्वो वि दु माएँ ! एत्थ लोयम्मि । अजस्स देइ दोसं जो होइ अयाणजो सुहु ॥ ७८  
 धरणाइएहिं एवं मरणाओ नियत्तिवाएँ ताए वि । पाणहिवाओ लेउं पक्खित्ता जलणमज्झम्मि ॥ ७९  
 मारेउं मरइ सयं वसणं दाऊण रोयएँ अत्थियं । इत्थी कवडेण जुया तं नत्थि ह जं न विरएँ ॥ ८०  
 इत्थीवीसासेणं वसणं पावेइ नियमओ पुरिसो । चल्चित्ता दयरहिया साहसकलिया य जेणेसा ॥ ८१  
 अत्थियं पि सच्चत्तुल्लं जंपंती कवडसंजुया इत्थी । विउसाण वि हिययाइं रंजेई किमिह अजेसिं ? ॥ ८२

1 C हम्मई ; 2 it is not to be found in this Ma. 3 B C \*चिहीणाण । 4 B C it is not found in these Mas. 5 B अणलं । 6 B \*अज्जाणं । 7 B अणवरं । 8 B जेणं । 9 B अणवं । 10 B दोसो । \* The whole latter half is to be found thus in C:—एवं च एत्थ फिट्ठइ जं किर कम्मं च पिण्णए । 11 B मज्झा । 12 B जं । 13-14 B चियं करिमो । 15 B दीए । 16 ACD केना । 17 A C D अजाएणं । 18-20 B अजजंताओ मियं । 21 C पि । 22 B तह । 23 C पावइ । 24 A D हसणीजो । 25 A D तुम्हं । 26 A पडिवज्जाविण्णं, B पडिवज्जाए दत्थ । 27 B बहुएए । 28 B तुम्हेणं । 29 B न विज्जुई । 30 B होइ । 31-32 B अज्जपि । 33 B मिलीणो । 34 B जोएण । 35 B सव्वो वि रायं । 36 B \*लोओ । 37 B पविसिणाओ । 38 B देवमइएए । 39 B मजेइ । 40 B जणो । 41 C अयत्तस्स । 42 B सज्ज । 43 B अत्थिओ । 44 C इमं । 45 C पर्यपेइ । 46 A C D इ अजा । 47 B अजाज्जुओ । 48 B अजाहिवाओ । 49 A D लेउए । 50 A D अज्जिं । 51 B चिणीइ । 52 B दत्त ।

वनइच्छिन्नं वि जायं दोसो वि हु अवणिओ<sup>१</sup> मए ताव । देवमई<sup>२</sup> अइतुइ नियगेहं पाविया वन्ना<sup>३</sup> ॥ ८३  
 वरयो मि मणे चित्तइ अस्स पहावेणं पावियं रजं । तं जइ सुकयं सच्चं ता चल्णा होतु अचिरेण ॥ ८४  
 तं नत्ति जं न सिज्जइ पुत्तेहिं समन्निपायं जीवाणं<sup>४</sup> । तेणं चिय पुत्ताइं करेति जाणंतया निबं ॥ ८५  
 हिमए वि जं न मायं जं न वि जुत्तीहिं घट्टइ लोयम्मि । दूरं जं च असज्जं तं पि हु पुत्तेहिं संपट्टइ ॥ ८६  
 इय चित्तिज्जं बहुयं<sup>५</sup> कुणइ मणे निच्छियं<sup>६</sup> इमं धरणो । जाव न जाया चल्णा ताव न भुंजामि असणीयं<sup>७</sup> ॥ ८७  
 निच्छयरहियाणं जणे कजं न हु सिज्जए अणूयं पि । निच्छयजुत्ताणं पुणो गरुयं पि हु सिज्जए कजं<sup>८</sup> ॥ ८८  
 कइययदिवसेहिं तयो आउट्टा रायदेवया अहियं । मूमीसयणम्मि ठियं धरणं पइ जंपए एयं ॥ ८९  
 कीस तुमं आदन्नो<sup>९</sup> ? तुट्टा हं पुत्त ! तुज्ज सत्तेणं । तुह पाया संजाया अन्नं पि य भणसु जं कजं<sup>१०</sup> ॥ ९०  
 धरणेण वि सा वणिजा कुणसु पसायं करेसु मह एयं । काउसि तुमं वरसामिणि<sup>११</sup> कीस पसन्ना महं तं सि<sup>१२</sup> ॥ ९१  
 किं उवचिन्नो<sup>१३</sup> दिन्नो एस वरो अहव इयरहा चेव<sup>१४</sup> ? पाया वि<sup>१५</sup> मज्ज नट्टा केण वं दोसेण सहस सि<sup>१६</sup> ॥ ९२  
 कुलदेवया तवाहं निययो साहम्मिओ<sup>१७</sup> यं तं<sup>१८</sup> मज्ज । सत्तेण य परिकलिओ<sup>१९</sup> तेण पसन्ना अहं तुज्ज<sup>२०</sup> ॥ ९३  
 उवचिन्नो<sup>२१</sup> चेव तए एस वरो पंचमीए माहप्पी<sup>२२</sup> । तेण न किलिडकम्मो निमित्तमेत्तं<sup>२३</sup> अहं एत्थ ॥ ९४  
 तुह असुहकम्मपरिपेरियाए कवेडेण देवमइयाए । जोगियपाणहियाहिं चरणाण विणासणं जायं ॥ ९५  
 परिपुच्छिज्जं धरणं कहिज्जं कोसलस्स सच्चं पि । नियठाणं संपत्ता कुलदेवी रयणिविरमम्मि ॥ ९६  
 अह जायम्मि पहाए दहुं धरणस्स चरणसम्भावं । लोओ विम्वयमरिओ अहिययो<sup>२४</sup> मिलिओ<sup>२५</sup> कोट्टेण<sup>२६</sup> ॥ ९७  
 जणमज्जगओ<sup>२७</sup> धरणो जंपइ लोयाण बोहणनिमित्तं<sup>२८</sup> । वयणं मणाभिरामं सुइसुहजणयं च सत्ताणं<sup>२९</sup> ॥ ९८  
 कइ नं सुओ<sup>३०</sup> जिणवम्मो जस्स पभावेण एरिसं कजं<sup>३१</sup> ? । पच्चक्खं चिय जायं देवाण वि तोससंजणयं ॥ ९९  
 विरिपंचमीवैलेणं<sup>३२</sup> सच्चं पि हु पावियं मए एयं<sup>३३</sup> । पुणरवि कोमि तं चिय पच्चक्खं दिट्ठिपच्चइयं ॥ १००  
 बहुएहिं समं गहियं पुणरवि धरणेण पंचमी तइया । गंतुणं जिणमवणे सूरिणं पायमूलम्मि ॥ १  
 कोसलनरवइणा वि हु पूयं काऊण जिणवरिदाणं । रइयं बद्धावणयं दिवसाणं जाव मासं तु ॥ २  
 विसे बद्धावणए दिसे दाणम्मि बहुपयारम्मि । देवमई पट्टविया पिउगेहे विनडिउं<sup>३४</sup> बहुही<sup>३५</sup> ॥ ३  
 अन्नदिवहम्मि राया धरणं अहिसिचिज्जं नियरजे । जुवरीजे पुण महणं दिक्खं जिणदेसियं लेइ ॥ ४  
 धरण-मइणार्थं दोणै वि रजसिरिं तत्थ भुंजमाणं । वच्चइ कालो बहुओ कलियाणं धूय-पुत्तेहिं ॥ ५  
 देवमइया वि ततो अट्ट-दुह-ट्टेहिं संजुया पावा । मरिज्जं उववन्ना अइरुहा वाणयंतरिया ॥ ६  
 कोसलमुणिं च दहुं एगंते ज्ञाणसंठियं संतं<sup>३६</sup> । चित्तइ रोसाविट्ठा इण्हि<sup>३७</sup> विनडेमि एयं पि ॥ ७  
 पावेण इमेव अहं विनडेउं सवल्लोयपच्चक्खं । नीसारिया अयंहे निहयइयएण रुहेण ॥ ८  
 अगणिय निययं दोसं मुणिओ उबारिं करेइ सा रोसं । अहवा पाएण जणो एरिसओ चेव संसारे ॥ ९  
 काउं वणवइरुयं<sup>३८</sup> आगंतुं कोसलस्स पामूले । भणइ रुयंती एयं पुत्तेहिं निसारिया अहयं ॥ ११०  
 अणुकुलव-इपरेहिं उवसग्गेहिं न सक्किओ जाव । खोहेउं<sup>३९</sup> मुणिवसहो<sup>४०</sup> ताव य खग्गेण सो छिन्नो ॥ ११

1 B अवणितो । 2 B देवमयी । 3 B पभावेण । 4 B समन्निपस्स । 5 B कोयम्मि । 6 B जुत्तिरे ।  
 7 A निच्छिन्नं । 8 B असणाइ । 9 A निच्छिन्नं । 10 B सत्तिवाण । 11 C एयं । 12 B किं वि । 13  
 B उवचिन्नो । 14 A व । 15 B व । 16 B साहम्मिओ । 17 B it is not to be found in this  
 Ms. 18 B भुंजं । 19 B परिकलिओ । 20 A उवचिन्नो । 21 B माहप्पी । 22 B "मिचं" । 23 B  
 कोयिज्जं । 24 B पमाए । 25 B it is not in this Ms. 26 C मिच्छि । 27 B कोट्टेण; C कुट्टेण ।  
 28 B "मओ" । 29 B "ट्टाए" । 30 B कोवाणं । 31 B न । 32 B सुहो । 33 B जायं । 34 B "पंचमि" ।  
 35 B "करवेणं" । 36 B एयं । 37 B मिट्ठि । 38 B वरिया । 39 B विम्वयं । 40 B बहुयं । 41 C उवव ।  
 42 B "महवेण" । 43 A दोषि । 44 C का वि । 45 A एहिं । 46 A "कजं" । 47 B D कोजेउं 48 B "अज्जो" ।



अद्विवासितस्स इहं खीमे कम्ममि कोसलमुत्तिस्स । जायं केवलमाणं निधानं तहं यं सइस ति ॥ १२  
 अद्विवासितस्स नकरे केवलनाणी दिवायरं नाम । दहूण समोसरियं धरणो महणो व वंदति ॥ १३  
 नारय-तिरिय-नराउ-मरयवाणं जं कारणं इहं किं पि । तं सत्त्वं चियं तेणं कहियं ओएहिं संछुत्तं ॥ १४  
 \*रोदेयं नरयगई अडेणं तिरियसंभवो होइ । मज्झिमगुणेहिं मणुया धम्मणं देवजाईओ ॥ १५  
 सुक्कम्माणेण पुणो सिद्धिगई होइ कम्मरहियम्भं । संसेवेणं कहियं मए वि गइकारणं एयं ॥ १६  
 कोसलचरियं सोउं केवलवियणाओ धरण-महणेहिं । अईनिबिन्नमणेहिं गंतूणं निययवेहेसु ॥ १७  
 दाऊण विविहदाणं काऊणं जिणवरणं पूयं च । खामेऊणं लोयं रत्नं दाऊणं तणयाणं ॥ १८  
 गंतूणं जिणिदघरे ॥ वंदित्ता जिणवराणं विंवाइ । उवविसिय ताणं पुरओ ॥ पंडति गाहाणं छुयलं च ॥ १९

जय सत्तत्तदेसय ! जय सामिव ! पुज-पावपरिहीण ! ।

जय असरीर ! निरामय ! जय जिणवर ! पवरनाणहु ! ॥

१२०

तुम्ह पसाएण म्हां दिक्खामहणं च तहं यं निधानं ॥ आमरणंतं जायउ समाहिमरणं च अंतम्मि ॥ २१  
 अह उड्डिऊण तत्तो वंदित्ता मुणिवरं महासत्तं । गिण्हंति दो वि दिक्खं निबिन्ना भवकडिस्सओ ॥ २२  
 विहरंता यं कमेणं पत्ता सत्तुजयमिं गिरिपवरे । संलिहिऊणं देहं अणसणयं तत्थ पडिबन्नी ॥ २३  
 चइऊण देहगोत्ति ॥ तोडेउं कम्मबंधणं निबिद्धं । दुग्गं भवेपरिहीणं सिवनयरि ॥ पाविया दोवि ॥ २४  
 धरणक्खाणयमेयं सोऊणं जो करेइ पंचमियं । सो नर-सुरसोक्खाइ मुंजेउं ॥ लहइ मोक्खं ॥ पि ॥ २५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये धरणाख्यानकं

अष्टमं समाप्तम् ॥

\*

## ९. देवीकहा ।

धरणस्स कहा कहिया धरणतद्दार्मीकसंछुया जाव । अन्धितहाभावज्जुयं देवीए अन्धितमो एण्ह ॥ १  
 रामकहेव ससीओ ॥ कामिणिहियओ ॥ पुंसिचद्धासो । कंतारो व ससाही उत्तरदेसो इहं अत्थि ॥ २  
 तत्थं यं पुहवीतिलया देवत्थाणी व जंतउंसिया । अत्थि पुरी अइरम्मा तक्खसिला नाम विक्खाया ॥ ३  
 अयलो व बहुपहाणो राया नामेण सीयलो तत्थ । मिसुणो व पयडअलिया संतिमई भारिया तस्स ॥ ४  
 ईसावसेण तीए सेससवत्तीण तत्थ ओएणं । अन्धीणं निम्महणं निहयहिययाए निम्मवियं ॥ ५  
 पडिबजावइ एव ॥ तुम्हं वसणेण मज्झं बहिणीओ । निहा वि गइपाया हरे चिय मुक्खमारिया ॥ ६  
 असणार्थं ताणं पइदियहं देइ अप्पमी चेव । ण्हावइ मलइ विलेवइ नियदोसनिवारणहाए ॥ ७  
 दहूण तीए चरियं राया विजयण रंजिओ सुहु । सबेसु वि कजेसु तं चिय अग्गेसरि ॥ कुणइ ॥ ८  
 कुणइकारणं अओ ॥ नयणविह्वानं दंसणं पडयं । परिहरियं सययं जसेयं बुद्धिकलियणं ॥ ९

1-2 B धरणहा पाउसु कम्मोहु । 3 C पि हु । \* The following first half is found in B—  
 अडेयं तिरियगई रोदेयं इति नरयवृत्तार्हं । 4 B ओगो ति । † B केवलनाणेण सात्तवज्जुहाइ । 5 B \*नव-  
 काव । 6 B सइ । 7 C \*तह । 8 B सत्त्वं । 9 B च छुवाण । 10 B दाऊण । 11 B \*हरे । 12 B  
 पुरलो । 13 C निवहणं । 14 B \*कडिहालो; C \*कडिहाओ । 15 A न । 16 A वज्जुवत्तिमि । 17 B  
 C पडिबन्नी । 18 A D \*कुण । 19 C अच । 20 B सिद्धिपुरी । 21 B ओएणं । 22-23 B नेण्यार्हं ।  
 † B D पंचमीकहासंछुयलं धरणाख्यानकम् ; C \*विरचितं पञ्चमीकहासंछुयलं धरणम् ॥ 24 A D \*अहा ।  
 25 A D काव । 26 C देवीओ । 27 C सहीओ । 28 B द्विव । 29 B व । 30 A D पि । 31 A  
 \*ओज्ज्वलिया । 32 C वृत्तं । 33 C \*अर्धं । 34 A अण्यो । 35 B C अग्गेसरि । 36 B अओ ।

अंधो कुडी कंद् छिन्नोछो छिन्नकल-नासो वं । पडमं चिच चलिणं वझेववा पयसेणं ॥ १०  
 तुहे' पडिपुंजणे निम्मलवसणे वं इहुमणि य । दिहे य कज्जसिद्धी नियमा पुरिसाए होइ ॥ ११  
 संनो व अंधएहिं हरइ कलं नियमओ मणुस्साणं । तत्ताणं पि महाणं अंधमहो दाक्खो जेणं ॥ १२  
 इय चित्तिजण राधा ताए चिय संगमं कुणइ पायं । सा वि मणे परितुहा मज्जइ अण्णाणयं केमं ॥ १३  
 पावं पि हु काज्जणं वंचेउं मित्तमाइयं तह य । अत्ताणे' महुनेहो' होइ दहं पावकलियाणं ॥ १४  
 पावेणं' जा लच्छी लच्छिनिह्वां चेव सा अहं मजे । परिणामे दुहज्जणया मुत्तं च विसुइयाहेउं ॥ १५  
 स चिय मज्जइ लच्छी दोसु वि लोयसु जा सुहं जणइ । नियमित्तं वंधुमोजा इयरा पुण साममिसेणं ॥ १६  
 भोत्तुणं विसयसुहं संतिमई अह कमेण मरिज्जणं । नारय-तिरियमईसुं अंधत्तं पावए दुहिवा ॥ १७  
 इह चेव भरहवासे चंदउरे वउल्लेसेह्विरिणीए । संतिमईए जीवो उववन्नो धूयमावेणं ॥ १८  
 नामेणं इंदुमइयां तीए सही आसि पडमिया नाम । सा वि य सावयधूया जिणवरमयरंजियमईया ॥ १९  
 उववासइ पंचमियं वंदइ विवाइ जिणवरिदाणं । पत्ताणं देइ दाणं अणुदियइ सुणइ धम्मकइ ॥ २०  
 उवरोहेणं तीए इंदुमईया वि जाइ जिणमैवणे । कुणइ पणामाईयं जिणवरमाईं एमेव ॥ २१  
 उवरोहेणं लोओ कुणइ बहु' नवरि एत्थ पाएयं । परमत्थठियार्णं जओ सीयंति हु सबकज्जाइ ॥ २२  
 निरवेक्खया जईं वि' कालाइविभागओ' इहं भणिया । सेसाणं पुण कजे जुज्जइ सावेक्खया चेव ॥ २३  
 असमत्तो वि हु जायइ कालवसेणं समत्तओ जेणं । निरवेक्खयाण जुज्जइ काज्जणं तेण लोयमिं ॥ २४  
 जाए पाणिग्गहणे दोण्ह वि कुमरीण ताण कालेणं । इंदुमईए नयणा केण वि दोसेण निच्छूहा ॥ २५  
 अह पडमियाए मणियं बहिणि ! इमं' तुज्ज संतियं नूणं । उहिच्चं अहरोहं जम्मंतरसंचियं' कम्मं ॥ २६  
 संतं पि जेण कम्मं देइ फलं सबजीवरासीणं । दहं खेत्तं कालं भवं च मावं च संपप ॥ २७  
 जम्मंतरमिं कस्स वि दिच्चं अंधत्तणं तए सुयणं ! । तस्स फलं नूणमिणं एहिं' संपावियं तुमए ॥ २८  
 अं पि हु कीरइ केण वि कस्स वि' जीवस्स दुक्खमिह लोए ।  
 तं पि हु किर पाविज्जइ एत्थं जहजेण दसगुणियं ॥ २९  
 कम्मं च पुवरइयं अणुमवियं च नियमओ चेव । तवसा वा सोसिज्जइ केण वि पुजेहिं कलिणं ॥ ३०  
 तम्हा तुमं' पि' बहिणी ! भावेणं लेहूं पंचमी महइ । जम्मंतरे वि जेणं अंधत्तं द्रओ जाइ ॥ ३१  
 तववणेणं ताई महिया सिरिपंचमी विहाणेणं । गंतूण जिमिदधरे भावेणं दुक्खमीयाए ॥ ३२  
 अइविसयासत्ताण वि दुक्खेहिं विडंविवाण जीवाणं । धम्ममि मई जायइ गुरुकम्मं पाणिजं मोत्तुं ॥ ३३  
 गुरुकम्मा जेण इहं बाहिजंता वि तिक्खदुक्खेहिं । अहियवरं पावं चिय कुमंति तं' अट्ट-रोदेहिं' ॥ ३४  
 अहं रोदं' ज्ञायं नियमा पावाण होई' कारणयं' । तेणं चिच विउसज्जणो एएसिं वज्जणं कुणइ ॥ ३५  
 चित्तेणं चिच वंधइ पुत्तं पावं च जीवसंचाओ' । उववोयवज्जियाणं येणं चिच वंधणं जेणं ॥ ३६  
 पडमीं वि हु पइदियइ इंदुमईए जिमिदधम्ममि । कुणइ धिरत्तं तइया देसण-दारप्पयारेहिं' ॥ ३७  
 इंदुमइया वि पच्छा जिणवरधम्ममि निबाला जाया । काज्जण इमं हियए मित्तो न हु वंधओ' होइ ॥ ३८

1 C वं । 2 A छिहे; D छिहे । 3 C पडि' । 4 B इ । 5 B अत्ताणो । 6 B 'जानो । 7 B पयसे' ।  
 8 B 'मिया । 9 B 'जेस' । 10 B 'जेसेण । 11 B वचक' । 12 C नामेणं । 13 A C इंदुमई । 14 B  
 साहूय । 15 A 'जिणवर' । 16 B 'विवाण । 17 A D कहुं । 18 C 'विवाण । 19-20 A D जईं ।  
 21 A D 'विहाणो । 22 A D व जणे वि, C विउसेहिं । 23 C मई । 24 B 'संतिमं । 25 B 'जेसि ।  
 26 A 'जुज्जण । 27 B इहिं । 28 A वं । 29 B इत्थं । 30 B जेण । 31 B 'सोसिज्जइ । 32 A D कुण ।  
 33 A वि । 34 A वेत्तु । 35 B सीए । 36 C हे । 37 B 'जवेणं । 38 B वं । 39 B कारणं । 40 B  
 होइ । 41 B 'जोवाओ । 42 B जेण । 43 B वज्जणो । 44 B 'अवकारेण । 45 B 'चिचिओ ।



पुत्रमि वर चित्तं इदुर्ग उज्जमीर्न एषम् । नवपाई होतु मज्जं अन्नमवे सन्नवहियाई ॥ ३९  
 नवपाणं वंमसे सव वि हु चययं इहं वंम । मुह-वर्गसहिमाए अन्नार्ण वि मलिमा जेण ॥ ४०  
 अजेण नरो बडो छुट्ठेय कयाइ दिवजोएणं । दिडीए पुण बडो सययं पि न छुट्ठ कया वि ॥ ४१  
 सन्नार्ण वि इहं दिहि विष एत्थं दूया निउणा । इडा-उणिद्विहायं जेण सा चेव वंजेई ॥ ४२  
 जं नवपाण न भावइ हिययं दूरेण तं फुडं चयइ । तेणं विव नवपाणं माहयं सन्नकजेसु ॥ ४३  
 अइ अन्नया कयाई इहं मरहस्स मज्जखंडम्मि । अहिउत्तनामियाए नयरीए माहवनिवस्स ॥ ४४  
 लीलावइपरिणीए मरिउणं कम्मपरिणइवसेणं । इदुर्गए जीवो उववसो कुम्भिमज्जम्मि ॥ ४५  
 पट्टिपुत्तेसु दिजेसुं सोहणलग्गम्मि संपवत्तम्मि । उत्तसंकणयवत्ता जाया तीसे मुहा कया ॥ ४६  
 जायाए जेण तया दिप्पइ सवो वि जणवजो ताव । देवि ति नाम तीसे ठविं जणणीए तेनेव ॥ ४७  
 वहुंतीए तीए वहुइ तारुअयं सलावअं । तस्माणं तावकरं अणंगसत्थं व अंगमयं ॥ ४८  
 सीसे वि तीए वरिया मिट्ठिं विथं ठंति केसया निव । अहवा कसिणसहावीं पट्टो दिहि विवअंति ॥ ४९  
 सरलो वि कुटिलरूवो तीए निडालम्मि कुटिलसंचाओ।अहवा अलियपसंगे सरला वि हु कुटिलया होति ॥ ५०  
 किन्हाओ कुटिलओ मसुहाओ देव वि तीए रायंति । लोयणवाणजुयाओ मयणस्स व वावलहीओ ॥ ५१  
 सवणंतं पत्ताइ निम्मल-कसिणाई तीए नयणाई । विउसाणं व मणाइ कस्स वं हिययं न मोहंति ॥ ५२  
 किं वज्जिएण बहुणा ? सव वि हु तीए अंगसंठाणं । इयरतस्सीण दिहुं मसिवइ देइ वयणेसुं ॥ ५३  
 कुलकमवसेण तीए धम्मो वि हु जिणमओ मओ निव । नर-सुरसुहसंजणओ मोक्खस्स पसाहओ तह या ॥ ५४  
 कुलकमओ वि हु पत्तो मेव्हिअई दोससंजुओ धम्मो । दालिइ पिव दुहओ कलिउणं विउसलोएणं ॥ ५५  
 पउमा वि समाहीए मरिउणं लच्छिसुंदरो देवो । माहिदे वरकप्पे उववसो पुत्रजोएणं ॥ ५६  
 ओहिआणवसेणं देवि दहूण पेहवसवत्ती । सो सहसा संपत्तो अहिउत्तं रयणिसमयम्मि ॥ ५७  
 इदुर्गए रुवं काउणं नयणवज्जियं तत्थ । पउमी कट्ठिथं-कलियं दंसेई अति गायंती ॥ ५८  
 जम्मंतरवरियाइ जह जह गायंति तावो जुवईओ । तह तह देवीहिययं करुणाए समाउलं जाय ॥ ५९  
 दहूण वि जुवईओ रुयमाणं विउजणं पि सहस ति । कुअंति असुवायं जाईए पववसेणं ॥ ६०  
 अइ जायम्मि पहाई दहुं रुवं वं ताणं सी देवी । ठाणं जाई कअं सव वि हु पुच्छई कमेयं ॥ ६१  
 ताहिं वि सव कहियं जं जहवत्तं च अन्नजम्मम्मि । तं सोउं देवीए जायं जाईए संवरणं ॥ ६२  
 अइ मुच्छिउण सहसा निवहीया आसणाओ मूमीए । पच्छा रायाईया दुहविचा तत्थ सम्मिलिया ॥ ६३  
 सलिलेणं अनिलेणं आसत्था उड्डिउण सा देवी । आलिगिउण पउमी दुहिया अइनिम्मरं रुयई ॥ ६४  
 अवला पाळा नीया हुक्खं सएण उवसमं नेति । तहिरहियाण ताणं मरणं विव जायए जेण ॥ ६५  
 संवविउणं ताओ उवविउत्तं आसणेसु सवे वि । अहियं निव्हियविचा पुच्छंति वं कारणं तत्थ ॥ ६६

1 B उज्जमाव. 2 A होति, D हुह. 3 B हुह. 4 A C वत्ताव. 5 B विवाणं. 6 A D  
 निवेह. 7 B होव. 8 B होई. 9 B उवरम्मि. 10 B मुहदिये वेव. 11 B वत्त. 12 C जाय. 13 B अन्नमज्जं. 14 B वंम. 15 B मिह. 16 B विव. 17 B सन्नावा. 18 B मुत्ति. 19-20  
 B वंम. 21 B को. 22 B उपाओ. 23 C विवाइ. 24 B वि. 25 A D मोहंति. 26 B  
 C वयणेसु. 27 B व सववो. 28 B मेव्हिअइ. 29 B जोएणं. 30 B पवव. 31 B कट्ठि. 32  
 B वंम. 33 B वंम. 34 A रुवं. 35 A it is not found in this Ms. 36 B जाय. 37-42 A रुवं. 43 A B वंम. 44 A वत्त. 45 B हुक्ख. 46 B वेव. 47  
 B वेव. 48 B वंम. 49 A C वत्ता. 50 B वत्त. 51 B C वेव. 52 C हु.

वह लच्छीसुंदरेण वि नियरुवं पयडिऊणं अहरम् । निवमाईयं पुरभो<sup>१</sup> कहियं सवं पि सुत्तं ॥ ६७  
 कहियम्मिं तम्मि पच्छा जाओ बहुआण धम्मपडिबोहो । पययओ चिय पायं कजेसु पयइए लोभो ॥ ६८  
 राज्जं देवीए वत्था-ऽऽमरणाई<sup>२</sup> बहुपयाराई । सुयणु । सरेजसु वसणे भणिऊण अदंसणो जाओ ॥ ६९  
 सुरलोयगए हेवे विन्ध्यभरिओ जणो वि विक्खिरिओ । देवी वि धम्मकजे अहिययरं उज्जमं कुणइ ॥ ७०  
 राया वि मणे चितइ कस्सेयं कयं पयच्छामि ? । अणुरूवो मीए<sup>३</sup> बरो विरलो चिय एत्थ लोयम्मिं ॥ ७१  
 अहवा किं बहुएणं ? विरयमि सयंवरए मंडवयं । जेण बरेइ सयं चिय एस चिय रोइयं<sup>४</sup> पुरिसं ॥ ७२  
 कारावियं च बाहिं नयरीए सरिसम्मिमायम्मि । मंडवयं अइविउलं<sup>५</sup> मंचेहिं समन्नियं करं ॥ ७३  
 आहवा रायणो जे के वि हु दसदिसासु वडंति । दिक्काई<sup>६</sup> भे वासाई<sup>७</sup> सयणाऽऽ-सणमाइकलियाई ॥ ७४  
 अन्नदियहम्मि आए कच्चाए सयंवरस्स जोगम्मि । सबे<sup>८</sup> वि<sup>९</sup> यै नरवइणो मंचेसु पइइया कमसो ॥ ७५  
 देवी<sup>१०</sup> वि भूसिबंगी चडिऊण रहम्मि जुत्ततुरयम्मि । पविसइ मंडवमज्जे खोहंती<sup>११</sup> निवइचित्ताई ॥ ७६  
 दइण तयं इतिं सबे वि हु नियमणम्मि चितंति<sup>१२</sup> । सो चिय पुरिसो सुइओ<sup>१३</sup> जस्सेसा चलिही मालं ॥ ७७  
 अफा(फा)लियम्मि तूरे तह य पढेतेहिं बंदिण सएहिं । नियपडिहारी कमसो दंसेइ नराहिबे सबे ॥ ७८  
 सबे वि हु मोत्तूणं देवी वरमालियं गुणइस्स । कंठम्मि विलंबेई कायंदीनवरिनाहस्स ॥ ७९  
 एत्थंतरम्मि कुविया नरवइणो वयणयं पयंपंति । अवमाणं अम्ह कयं सच्चाण वि पेच्छ एयाए ॥ ८०  
 रुक्काइएहिं कलिए सबे वि हु मेल्लिऊणै<sup>१४</sup> निवतणए । सच्चाण अहम्मयरे पावाए चलिया माल ॥ ८१  
 अहवा जाइवसेणं<sup>१५</sup> सरियाओ तह य दंष्ट्रमहिलाओ । मोत्तूणं उच्चाई<sup>१६</sup> नीयं चिय जंति पाएण ॥ ८२  
 अओ पुण भणइ इमं दोसो मणयं पि नत्थि एयाए । नयणाण चरियमेयं ताणं चिय निग्गइं कुणिमो ॥ ८३  
 गहिऊण तथो चावं लोहमइं गोळियं च घळेउं<sup>१७</sup> । निच्छोलइ नयणाई देवीए लाहवगुणेण ॥ ८४  
 आकंदिऊण पडिया भरणीए निययलोयपरियरिया । देवी सरेइ हियए अह लच्छीसुंदरं देवं ॥ ८५  
 वसणम्मि सयावडिए षट्ति उवायस्स चितणं<sup>१८</sup> उचियं<sup>१९</sup> । इयरह वइइ दुक्खं समयं चिय निसुणमाणेणं ॥ ८६  
 उज्जेयंतो गयणं विमाणयणेहिं सो सुरो सहसा । संपत्तो नेहवसा लोयाण विबोहणडाए ॥ ८७  
 येमेऊणं सयले<sup>२०</sup> निवतणए जंपए इमं वयणं । उबइइ पुरिसनामं<sup>२१</sup> ववहारं नेयं जाणेइ ॥ ८८  
 एको चिय परिणैई कच्चं किर जाणए जणो सच्चो । तां तम्हे<sup>२२</sup> इह खुहिया कहइ महं केण कजेणं ? ॥ ८९  
 जम्मंतरसंजणिओ संजोओ जेण एत्थं मिहुणाणं । रुक्काइया तेणं नेहस्स न कारणं होति ॥ ९०  
 अह गिण्हऊण देविं<sup>२३</sup> फंसेउं करयलेहिं अच्छीणि । सच्चाण वि पक्कत्तं मणइ इमं पेसलं वयणं ॥ ९१  
 जम्मंतरम्मिं तुमए सुयणु ! कया पंचमी सुमत्तीए । तस्सै<sup>२४</sup> पमावेणं तुहं नवणाईं होतुं पउणाई ॥ ९२  
 तक्खणमेत्ते<sup>२५</sup> तओ नयणाई तीरे<sup>२६</sup> सुई रम्माई । जायाई लोयाणं जिणधम्मे पययकराई ॥ ९३  
 यणिया य सुरेण इमं नरवइणो देविआयजणत्थं । जइ इइं नियजीयं ता देविं नमई उट्टेउं ॥ ९४  
 ते वि हु मरणमएणं मेल्लिही जाइमाइअहिमाणं । सच्चजणायं पुरजो<sup>२७</sup> नमंति देवीए पयकमलं ॥ ९५

1 B पयडिऊण । 2 B पुरभो । 3 B कहियं वि । 4 A D \*अहरणाई ; 5 A C D इमीए ; 6 B लोयम्मि । 7 B रोइयं । 8 B \*ययं । 9 B वयं । 10 B देवी । 11 B it is not to be found in this Ms. 12 B जावासाओ । 13 B सयं । 14-15 B विण । 16 B कुणरी । 17 B लोयंती । 18 B विक्खिरि । 19 B चओ । 20 B मेल्लिऊण । 21 B \*वसेणं । 22 B D वइ । 23 B ववहारं । 24 B वजेणं । 25 A पितरं । 26 A वपिणं । 27 B सजे । 28 A D \*नामं । 29 B तेण । 30 A ओ । 31 A तुजे । 32 B वयं । 33 B देवी । 34 B \*मंचे वि । 35 B तीरे । 36 B ववहारं । 37 A होति । D इति । 38 B \*सिणेण । 39 B सुइ । 40 B तीरे । 41 B \*लोयं । 42 A D ववहारं । 43 B विक्खिरि । 44 B कुणरी ।

इतीवापुनरुक्तं वा नमविचर्येयं एतत् लोपमि । होति पुन विच पुन पुन वा पुनिकु वा हो ॥ १६  
 देवीए सुतो मणिषो मणजं लेमि निम्नकं महसं । वमंतरे वि लेपं हुक्काण न कयमी होमि ॥ १७  
 तेवापि हु सा मणिया मज वि तुह अरि मोजयं कम्मे । कम्मे अहिदिसि दिक्खं नापं वरणं च निषाणं ॥ १८  
 मह कामिज्ज सवे वज्जेउं जिणमयस्स माहणं । गतुं सुरलोए सो मुंजइ उत्तमे मोए ॥ १९  
 सवेहिं पि निवेहिं गुणहु-देवीण नेहकलिणहिं । सुहल्लगमि पणं पाणिमाहणं विणिम्मविणं ॥ २००  
 इय-मय-देसाईयं विणं सवेहिं तत्त देवीए । एवं तं सजावं पुणजगया पुटिका जावी ॥ २०१  
 एवमसहावं वत्तु मत्ति इह सवयं विषाविहिं । सत्तु वि वेव इव मित्तं वववने दिह ॥ २०२  
 सत्तु वि होइ मित्तो मित्तो वि हु संसुसज्जिहो वेव । तम्हा सेव-यमोए दोसु वि न निवर्त्तिवेव ॥ २०३  
 माहवनिवेव पम्मा सम्मानेज्जं सववस्वइणी । संवेसिषा कमेणं निप-निपणवरोसु सवे वि ॥ २०४  
 देवी वि गुणहुज्जुवा निसवत्तुहं उत्तमं पि मुंजंती । दिक्खं जिणवरमणिं दिवएणं वज्जे निव ॥ २०५  
 मुंजंताणं मोए देवी-गुणहुण परिणइवसेणं । जावा दो वरपुत्ता गुणवद-गुणायरा नाप ॥ २०६  
 सवं पि तेहि नावं जं किं वि पि पयए इहं लोए । अहवा रायसुवाणं एवं विच मंळणं होइ ॥ २०७  
 विजाणाइविहीणो राया सव्वाणं वेव लोयाणं । होइ सया हसणीओ हुत्ता-उज्जुतं जयाणंतो ॥ २०८  
 राया समणो मंती दूओ तह वेव वम्मजहिगारी । निपसत्त्वेण विहीणा कवं पि कजं विजारीति ॥ २०९  
 मुक्खो राया लुडो मित्तो दुडा व महिलिया लोए । सोवेण वि काळेणं मूळस्स विजासया होति ॥ २१०  
 जायं पाणिग्गहणं बहुविहककाहिं तापं कुमराणं । पम्मे व मई निउणा अकहियपुत्ता विसंजावा ॥ २११  
 उवएस-निसग्गाणं होइ निसगं च उत्तमं ताव । नइसग्गियाणं जम्हा न हु जावइ अज्झा दुडी ॥ २१२  
 मह अज्झया कयाई गुणहुरायस्स तिज्जवाहीए । पाणा अत्ति पण्डा पवणेणं दीवी(वि)यसिह ॥ २१३  
 तस्स कए करणीए लोएणं सुहु दुक्खियमणेणं । काज्जं सोगीनासं गुणवद-गुणायराणं वि ॥ २१४  
 सोइणदिग्गमि जाए गुणवंदो अविओ निवपयम्मि । जुवैज्जे अहिसित्तो गुणायरो विउल्लगुणकलियो ॥ २१५  
 दो वि ॥ २१६ तणया मणिया देवीए निहियत्तहिययाए । मेल्हई पुत्तं । तुम्मे पव्वं सिद्धिहो वेव ॥ २१६  
 तेहिं वि मणिया देवी खयम्मि मा खिवसु खारवं माए ॥ पिय-दुक्खियाणं वम्मे हिमयविज्झाओ तुवं वेव ॥ २१७  
 देवीए तम्हो मणिं वीसाओ को वि नत्ति जीवाणं । मोत्तुणं हुक्काणहियं सिद्धिपणं सासय पुत्त ॥ २१८  
 विणं जस विज्झाव जीवो इह कज्ज-कारणवत्तेण । सो वेव होइ सत्तु अहवा मारेणं सोम्मेओ ॥ २१९  
 वसवारविचारणं गिहम्मि ॥ ज्ञातीणं सोयैरहियाणं । वापारेसु रसायं न व वरवाओ न पयवा ॥ २२०  
 तम्हा नियमेण मय पव्वा वेव पुत्तं । कायहा । एवं मणिय पुक्का पव्वं पिण्डय देवी ॥ २२१  
 पम्मा-जणपयहाणं मातंजणयेत्तेणं सयमाहं । न हु ॥ विज्जयहिययाणं इह होइ निवारओ को हि ॥ २२२  
 कज्जणं वपवराणं मणिज्जं ॥ सत्तु व माहकम्माई । उपाप्पिणं कमेणं केवत्तमाहं व देवीए ॥ २२३  
 पविज्जिणं सेउंसि माज्जं भाउवं च अहवोवं । मणिज्जं कम्मसेसं मोक्खं वि ॥ २२४ पाणिं ॥ २२५ ॥ २२५

1 B एव ; 2 B वेव ; 3 B लोपमि ; 4 B पुनो ; 5 C पुन ; 6 B विच ; 7 A D कयमी ;  
 8 A D कोवि ; 9 C कया ; 10 B कयव ; 11 B मणियमणिं ; 12 B हु ; 13 B पव्वं ; 14 C  
 वेव ; 15 B वत्तु ; C वत्तु ; 16 B विजारीति ; 17 B वेव ; 18 B विजारीति ; C जयाणंतो ; 19 C  
 वत्तु ; 20 B मुक्खो ; C मुक्खो ; 21 B कोए ; 22 B लोए ; 23 B पुत्तं ; 24 B वेव ;  
 25-26 B विण ; C वेव ; 27 B वेव ; 28 B पुक्का ; 29 B पुत्तं ; 30-31 B वेव वेव ;  
 32 B माहो ; 33 B विज्झाव ; 34 B विज्झाव ; 35 B विहं ; 36 B वेव ; 37 B पुत्तं ;  
 38 B वेव ; 39-40 B वेव ; 41 A वेव ; 42 B मणिज्जं ; 43-47 B मणिज्जं मणिज्जं

देवीएँ कइँ कणं सोजमं ओ करेइ वंचमिबं । सरोसिं वि सुहायं सो वि हुं कहुं मायनं होइ ॥ १२५ ॥  
इति श्रीमहेश्वरान्तर्यामिरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये देव्याख्यामन्त्रं  
नवमं समाप्तम् ॥

### १०. भविस्सयत्तकहा ।

लोयणतहयावच्छयं विसंतं देविसंतियं ग्रमियं । दीवतैरसोकखलुयं भविस्सदत्तस्स बोच्चमि ॥ १ ॥  
मुणिवइ इव बहुविज्जओ सायर इव दोमिपोवपरिकलिओ । जंबुदीवो रम्मो दीव-समुदाणं मन्त्तगमो ॥ २ ॥  
तस्सं यं दाहिअरहे' मच्चिमखंडम्मि तित्थपुजम्मि । धम्मम्मि य पइदियइं सुहरसकल्लि विंसाळम्मि ॥ ३ ॥  
सग्गो' ब सुरसवेओ सुगओ इव अजसत्तपन्नवओ । बंधो ब नहालीणो चकं पिब बहुपयावासो ॥ ४ ॥  
उवदि ब विविहरयओ दिवससमूहो ब मरियसमाणो । इत्ति ब पउरपमओ' कुरुदेसो अत्ति रमणीओ ॥ ५ ॥  
इंसो' ब सुप्पयारं नयरं नामेण गवळरं तत्थ । सरओ' ब सुद्धकंठं' दिणयरविषं व बहुउदयं ॥ ६ ॥  
कामो ब सवाधंमो इंदो इव सुरगणेहिं कयसोहो । कउरववंसप्पभवो भूपालो नाम तज्जाहो' ॥ ७ ॥  
हुडा-उडुइसमावं पुइइ' कोहइवज्जियमणेणं । पाल्लेणं सययं' नियनामं तेण सच्चवियं ॥ ८ ॥  
ओ त्रिब पालइ पुइइ' सो चेव य एत्थ होइ भूपालो । जो पुण अन्नायरओ सो चरहो बहव लुंठओ ॥ ९ ॥  
तत्थेव य वरनयरे वणवइनामेण वाणिओ तइया । सज्जाण वि लोयाणं' विहवेणं' उत्तमो आसि ॥ १० ॥  
भूपालस्स वि पूओ' विहवेणं सो दढं' तहिं' जाओ' । सज्जजाणं' उवरिं सेट्ठिपयं पावँए तह य ॥ ११ ॥  
विहवेणं मरुयसं विहवेणं' सयणपरियणार्इयं । विहवेणं सुहभावो विहवेणं वसणपरिहाणी ॥ १२ ॥  
मुणिओ मुणिओ' धीरो जाइ-कुलाहिं भूसिया अहियं । वणवइणो घरदारो पइदियइं सेवया जंति ॥ १३ ॥  
तम्हा बइ तह जुअइ विहवस्सुप्पायणं इहं लोए । विहवरहियाण जेणं सज्जो वि परम्महो होइ ॥ १४ ॥  
कमलसिरी सिरितुल्ल तस्स य सेट्ठिस्सं बल्लहा मज्जा । अणुदियइं पइमत्ता अणुकूला सज्जकज्जेसु ॥ १५ ॥  
सा चेव इवइ मज्जा पइइइं जा करेइ अणुदियइं' । इयरा बंडसहावा घरिणीरूवेण वइरिणिया ॥ १६ ॥  
परिणीकुसलसेणं सोइं पावेइ' इह जणे पुरिसो' । अइकुसलो वि हु जेणं पुरिसो किं इंडियं' लेइ' ॥ १७ ॥  
विसवमुइं सेवती कमलसिरी बइ कमेण संजाया । गम्भवई' सुइसुविणौ वइमाणी हिययभाणंदं ॥ १८ ॥  
कुलया कंतसरूपा विहवज्जुया बल्लहा य नियपइणो । गम्भविट्ठणीं नारी अकयत्तं मुणइ अप्पाणं ॥ १९ ॥  
बइ जइ बहुइ गम्भो तह तह तीए वि वट्ठए अंगं । अइवा उदरपवट्ठी' जणणीए कुणइ वट्ठ(इ)त्तं ॥ २० ॥  
दोइलए पडिपुण्णे कालेणं' तीएँ दारओ' जाओ । नयण-मणार्णदयरो जणणीए तह य लोयाणं ॥ २१ ॥  
वाल्लचरियाईं इहुं अज्जाण वि होइ नेहसंबंधो । जणणीएँ पुणो नेहं जणणि त्रिब जाणए तणए ॥ २२ ॥  
मिठ-भार्इहुं नेहो नासइ इत्थीण तेत्तिओ' नियमा । तणयाणं जम्मेणं वत्थूण सहावजो एत्थं ॥ २३ ॥  
मिठे वट्ठावणए दिठे दावम्मि विविहलोचार्णं । कालेण कयं नामं भविस्सदत्तो सि पियेहिं ॥ २४ ॥

1 B भावजो । \* B पञ्चमीकलसंखचकं देवी(व्या)ख्यामन्त्रं समाप्तं नवमम् । C महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीकलसंखचकं देव्याख्यामन्त्रं समाप्तं नवमम् । 2 C विषं । 3-5 B दाहियमरहे तस्स व । 6 B सग्गु । 7 B\* वडलो । 8 B बंधु । 9 B वरव । 10 A D \*कंठं । 11 B मत्ताहो । 12 B सुहवी । 13 B कयसं । 14 C पुइइ । 15 B वणिवाणं । 16 B विहवाणं, C विहवेण व । 17 B सुत्तओ । 18 B कहिं । 19 B वजो । 20 B वालो । 21 A C D \*जणेणं । 22 B वाणिं । 23 B विहवेण व । 24 A D कुणयो । 25 A वीरा । 26 C विसत्त । 27 C पइदियइं । 28 B' C पावँति । 29 B C उरिण । 30 C इत्तिओ । 31 C कोए । 32-33 B लभं बइइ पुइइ । 34 B \*विट्ठिया । 35 B \*वट्ठी । 36 B D \*वट्ठत्तं । 37 B वत्थूणं । 38 B वत्तलो । 39 B विणिज्जे ।

महर्षिषो व तो' सो' उमणीओ उज्जयाम पदमत्थं । अचिरममणीयाओ निजाओ तेन सभाओ ॥ २५  
 जिणवम्भस्स वि तत्तं विजायं तेण विमवपउणेयं । ओयस्स वि वरुहारे तेन वणो वरु विजाहो ॥ २६  
 मुहुं जणववहारं तत्तं चिय जो कोइ निरवेकसो । सो वज्जिजइ ओए वम्भस्स य इतिमं होइ ॥ २७  
 संजसंजुओ वि अई हीलावंतो जिणस्स मग्गं तु । मिच्छदिडिज्जाओ हीणवरो सो इहं नेवो ॥ २८  
 दोसेण दुग्गुणाय समाहिगुत्तस्स पुनिवरिदस्स । वणवणो कमलसिरी सहस विव अणिया जया ॥ २९  
 भणिया सा वणवण्णा या पुरयो असु मज्ज नयणाणं । अचिरं चिय वसु नियमितगेहमि किं वसुया ॥ ३०  
 कमलसिरीए वणियं नाह ! य जंपेसु एरिसं वयणं । निककारणरोसणवं" विमाण वि जेमं इसवीयं" ॥ ३१  
 गहिज्जण तथो कंठे निस्सारइ निययोगहराओ । एसगिणी कुंती" कमलसिरी सो दहं कुचिओ ॥ ३२  
 नायं ताओ अणाए स्हो नियमेण एस मह अज्ज । एयारिसं अणेणं कइया वि न विडियं" जेण ॥ ३३  
 तत्थेव य वरनयरे पिउंगेहे सा गया सुविच्छाया । दहुं च तइं इति पिउलोओ दुक्खिओ जाओ ॥ ३४  
 रुयमारिणं संठविउं" पुच्छंति य" कारणं च आगमणे । सा वि हु साइइ तेसिं सभं पिय भणुओ वरियं ॥ ३५  
 एत्थंतरम्मि पत्तो भविस्सदत्तो वि णायवुत्ततो । कमलसिरीए भणिओ पुत्त ! न जुत्तं कयं तुमए ॥ ३६  
 तुह पिउणा पुत्त ! अहं केण वि दोसेण अइ वि निच्छा । तह वि हु तुह तंगेहं मोलूण न जुअए कह वि ॥ ३७  
 जंपइ भविस्सदत्तो न हु जुत्तं अंवि ! एरिसं वयणं । जणणीविरहे वन्हा जणओ सलु पित्तिओ" होइ ॥ ३८  
 तत्थेव य अज्जंतो वाणिजं चैव कुणइ सो कुमरो । सवकअसुं वि" कुसलो सभाण वि तोससंजणओ ॥ ३९  
 तत्थेव य वरदत्तो तस्स य भरिणी मणोरमी नाम । ताण व नायसरूवा पूया वररूवसंपक्का ॥ ४०  
 सा परिणीया पच्छा वणवण्णा भग्गिज्जण वरदत्तं । तीसे जाओ पुत्तो नामेणं वंधुदत्तो सि ॥ ४१  
 कालेणं संपत्तो" तारुत्तं जाव रम्मयं सुहु । ताव वयसेहिं इमो भणिओ काज्जण एगंते ॥ ४२  
 जो तरुणत्ते" दहं विडवेइ न नियवलेणं केणावि । सो विडवे सोयई" कजेसु विस्तरमाणेसु ॥ ४३  
 पुववए दिवसम्मि अइहिं मासेहिं एत्थ ओएण । तं किं पि हु कायवं जेणत्ते" सोक्खवं" होइ ॥ ४४  
 पुवजियदवाहं जो मुंजइ महिलिय इ वरमज्जे । सो पुरिसनामधारी" कह न वि लजेइ लोयम्मि ॥ ४५  
 विडवेज्जणं दहं जो न वि वियरेइ सयणमार्यसु । पुरिसायाओ य फुटं सो निवसई महिलिया गेहे ॥ ४६  
 तन्हा सुवज्जभूमि गंतुणं अज्जिमो महादहं । जेण जणाणं मज्जे पुरिससे पाविमो ठीहं ॥ ४७  
 जंपइ य वंधुदत्तो जुत्तं तुम्हेहिं जंपियं एयं । एरिसयं पुवं चिय मज्ज वि हियं हियं चैव ॥ ४८  
 गंतुण पिउसयासे पमणइ एवं च वंधुदत्तो वि" । ताय ! अहं वणामो सुवज्जरीवम्मि दविणत्थं ॥ ४९  
 वणवण्णा वि य" भणियं जुअइ वणियाण एरिसं काउं । किं तु तुमं एगो चिय अहं चक्खइहं पुत्तं ॥ ५०  
 देसंतरं च गरुयं सावार्यं तह य अलहिउत्तरवं । दविणं च" अत्थि तुम्हं हुंजतं जं न विडेइ" ॥ ५१  
 तह वि न मेल्हइ अहि अइगाई" कह वि वंधुदत्तो वि । ताहे सोउण्णाओ पिउणा मायाए" किंजेणं ॥ ५२  
 पोसावियं च वयरे सुवज्जदीवं" च" जो वयइ के वि । तस्साहं वडेमो" सभेसु वि कज्जयाएसु ॥ ५३

1-2 B जाओ । 3 B "जणीयाओ" । 4 A D "पदमे" । 5 B मोहुं । 6 A "संजसं" । 7 A होइ ।  
 8 C "सिरीय" वि । 9 B "जेइ" । 10 B "जणवणं" । 11 B होइ । 12 B इसवीयं । 13 A D "वंती" ।  
 14 B "वेडियं" । 15 A "विज्जे" । 16 B "संजियं" । 17 C हु । 18 B "मिज्जे" । 19 C "वणवणं" ।  
 20 C it is not found in this Ms. 21 B C "मज्जेसा" । 22 C "सो वरो" । 23 B "जावरे" । 24 C  
 "विमवपण" । 25 A C "जेइ" । \* In B following quarter is found—वणवणिहीनो जया जीवो ।  
 26 B "जेमं" वि । 27 B "सोक्खविइ" । 28 B "जाओ" । 29 B "च विडवे" । 30 B C "विज्जेण" ।  
 31 B "वि" । 32 C हु । 33 B "चैव" । 34 C "वि" । 35 A C D "विइइ" । 36 C "वणवणं" । 37 B  
 "जावह" । 38 C "दीवम्मि" । 39 C it is not found in this Ms. 40 B "जोवो" ।









सो उच्यते संतो दृष्टं तं वृथापि कथं । निबन्धनार्थं मन्त्रं सप्तशतं कथितं चेत् ॥ १००  
 दोष्टं विदुः भक्तो ह्यविवक्षितो य एरितो जातो । जहं पुत्रपदार्थेन अमृतं होतुं संवदो ॥ १  
 दम्भतरुमि जगद् सहसा बह्वेतेदेवता तस्य । तुम्हाय होतुं पुत्रं । संवदो मन्त्रं वचनेन ॥ २  
 मन्त्रं पुत्रं विच्छिन्ना दो वि जगत् तस्य वच्छन्ति । ताव य पत्तो जसुरो नामेन असन्निवेशो वि ॥ ३  
 विच्छिन्नो सो वि जगत् दीप्तं वसुधायां मिहृणयं एव । तां वल्लेभि समुद्रे महिष्यं नियमहस्येहि ॥ ४  
 ताव य जगत् जगत् महिष्यं सोऽसुरो पञ्चमणो । जायद् ओहिष्येण मह मिषो एतं पुच्छितो ॥ ५  
 पञ्चमिस्सदसो मणिषो जसुरेण मेहकलियेन । वरविष ! तुमं दिष्टो पिरकातो इह ॥ ६  
 जगत्तद्विच्छेते कथिद् जसुरेण तस्य कुमरस्य । जाया मण्यि तुष्टी मिलिपं पितं य जगत् ॥ ७  
 दोष्टं वि ताव जगत् सुहृदिभूयै पणिगहणं य । जसुरेण समपुत्रं निम्नविषं जह य जगत् ॥ ८  
 मणिषो य तुमं राया एव पुत्रे तद् य सयलदीवन्मि । रयण-सुवन्नायं सवं विषं तुह कयं एयं ॥ ९  
 इव जगत्तद्विच्छेते नियतार्थं सामिज्ज सो पत्तो ।

ते वि दु दोष्टि वि पञ्चमिस्सदसो तस्य भुञ्जति ॥

११०

जह जगत् कथिद् मणिस्सदसेन पुच्छिता मन्त्रा । नियतार्थं जगत्तद्विच्छेते जह विषं य दुहं कलियौ ॥ ११  
 मन्त्रं य दीवतिलयं एयं राया जसोहरो एयं । जगत्तद्विच्छेते जह जगत् जगत् वि दु नागसेन वि ॥ १२  
 जगत् वि जासि ठोयो बहुविहोलेण संजुजो मुहो । विज्ञाप-नागकलियो देवसमूहो य इह नाह ॥ १३  
 केवावि दु सहस विष सजो वि दु रायसंजुजो लेयो । रयणायरमि स्तितो जहमेव य मुक्किया एक्का ॥ १४  
 मह जगत्तद्विच्छेते निय-नियतं य कारिषं पुच्छिं । पेच्छन्तीए इमाहं मय वि कालो इहं गमिषो ॥ १५  
 तपविहं भुञ्जता मिसनसुहं दो वि तस्य नयरमि । जगत्तद्विच्छेते पडिपद्धा मयं वि कालं न यार्पति ॥ १६  
 कमलसिरी वि ससोवा मुहयजगत्तद्विच्छेते नागकलियाए । कथिद् कयंती दुक्खं नियतणयमिषोइया पणया ॥ १७  
 जगत्तद्विच्छेते तीए जगत्तद्विच्छेते सा समणिवा मुवयवेहि । गिह्वावर् पंचमियं वच्छिती तीह फलभावं ॥ १८  
 कथिदाहं ताहं तीए संवच्छ-भास-पक्ख-दिपहाहं । होही जेसु इयाए मणिस्सदसेन मेलायो ॥ १९  
 तपयमसत्यद्विषया कमलसिरी मुहयाए पामूले । जिणसाहुप्यणरया जगत्तद्विच्छेते विच्छिन्ती ॥ २०  
 जासा रक्खह जीयं सुहु वि दुहियाण एयं संसारे । होह निरासाण जगत्तद्विच्छेते मरणं पि ॥ २१  
 जगत्तद्विच्छेते मणिषो मणिस्सदसो वि नियतकंताए । सामिय ! कहेसु मज्झं अप्पणयं ठाणमाइयं ॥ २२  
 कथिषं य तेन सवं जं जहविषं य दीवपणं । सरिज्ज नियतजगत्तद्विच्छेते पञ्चा सो दुम्भणो जायो ॥ २३  
 मणिषो य तीए सामिय ! कीस तुमं वृत्ति दुम्भणो जायो । तुह विमणसं दहुं मणं दुहं दारुणं होहं ॥ २४  
 जगत्तद्विच्छेते नजह हियए इहेण इहसंतीयं । सोक्खं जह वा दुक्खं संकतं वयणकयाए ॥ २५  
 पणया मणिस्सदसो पायो हं निहुरो पिण ! सुहु । तहवच्छेते वि जगत्तद्विच्छेते व जेव गंतुं ॥ २६  
 महिष्यं सारग्यं वचामो ताव जलहितीरमि । तस्य ठिमाणं होही को वि दु जगत्तद्विच्छेते सत्तो ॥ २७  
 पणया सा वि दु सामिय ! जं तुह विचस्स किं पि पडिहाहं । तं कीहं जगत्तद्विच्छेते जं वि जगत्तद्विच्छेते ॥ २८  
 जह पणमिज्ज चले दो वि दु जगत्तद्विच्छेते मणिषं । संचारिषि कमेणं जं जं विचस्स पडिहाहं ॥ २२९

- 1 B दृष्टं यः । 2 A D सापठः । 3 B यः । 4-6 B वृथापि कथं चेत् । 7 B पुत्रं ।  
 8 B मणिषो । 9 A जे । 10 A D जह । 11 B कथं । 12 C वि दु । 13 B यः । 14 B पुत्रं ।  
 15 C कथिषं । 16 B कथिषं । 17 B इया, C कया । 18 B कथं । 19 A कथं । 20 A जह ।  
 21 B विचस्स । 22 B जहं । 23 A जह । 24 A जह । 25 B विचस्स । 26 B जह । 27 B जगत् ।  
 28 B जह । 29 B पुत्रं । 30 B जगत् । 31 C कथिषं । 32 C कथिषं । 33 B कथिषं ।

मणिरत्नं तीरदेसे काव्यमविकाराहं जगत् सुहृताय । ताव य प्रतो सत्यो रवेन्दुदत्तो तर्हि जेव ॥ ११०  
 उत्तरिज्जं दुरिषा मण्डता पेच्छिज्जं तं मिदुत्तं । मंतुं सुहु सुहृत्ता कर्तुं ते मंतुदत्तः ॥ १११  
 को वि हु उत्तरिज्जं जगत् य जगत् तं पयसं तु । पेच्छद् भविस्सदत्तं ताव य वद्विज्जो जातो ॥ ११२  
 दद्वं मंतुदत्तं भविस्सदत्तो वि उड्डितं सहसा । मात्तिमद् जेवें मिज्जिं मंतुदत्तो जगत्तो ॥ ११३  
 अह मणह मंतुदत्तो जातो हं सिद्धिं सयमज्जोम्भो । तुज्ज मणवत्तं य पयं मणिरत्नं जेव ॥ ११४  
 दद्वत्तं लोकाय पयाणी तं मण इहं सुकको । मण सां मिय जावं मणिरत्नं सुहु सुहो लब्धी ॥ ११५  
 तुज्जज्जमणिरत्नं मणं वि हु लब्धिकरणं होह । पुत्रकलियाव नियम जगत्तो पयं य मिसुजावं ॥ ११६  
 पयमण मणिरत्नदत्तो सत्तं वि हु तुज्ज संतियं पयं । तुज्ज कयं वि हु मणं मा पित्तु किं वि पुत्तिहं ॥ ११७  
 इय जंपिज्जं सत्ते ज्जोवेत्तं सोहसा वद्विज्जं । तद् पुत्तिजा व वत्तं मण-मागं संतियं वत्तं ॥ ११८  
 मणियो य मंतुदत्तो एयं सत्तं तहेव मात्तज्जं । नियमं वद्वेत्तुं निज्ज मण्यमो जेव नियमपं ॥ ११९  
 अणुमज्जिय तज्जयं चित्तं दियएय मंतुदत्तो वि । सत्तं वि जगत्तसं कद् मणं होसए पयं ॥ १२०  
 अहवा मण पुत्तेहि एयं नियमेण माणियमणेण । इयरह को मेळावो सयं एय मण्डपं ॥ १२१  
 तो वंचिज्जं एयं सत्तं गहिज्जं वणिमो सिग्गं । पच्छा मरिही एसो सुकको वि हु पय रीपमि ॥ १२२  
 इय चित्तिज्जं मणियं पेसद् मात्तज्जं तर्हि ताव । जेव इमं परिरत्नं सत्तं वि हु पयलोकायो ॥ १२३  
 देसं पि अहं पि तर्हि जत्त इमं कीरए य तव दत्तं । एत्थेव तुमं मण्डं मा सत्तं तत्त संचरि ॥ १२४  
 काज्जं इमं टाप अहमेव य सयलं जेव परियरिओ । वेत्तुं तुमं वणिमो गहिज्जं मळावत्तं पत्तं ॥ १२५  
 मोत्तुं भविस्सदत्तं ठवियं नियमवद्वेत्तुं सत्तं वि । सत्तेउ कम्मपरे चालवद् वद्वेत्तुं सत्ते ॥ १२६  
 चित्तं भविस्सदत्तो अज्ज वि न हु एह सो मणं माया । तम्ही लहेमि वत्तं उड्डिता भासणा जेव ॥ १२७  
 गंतुं तीरदेसे दद्वं सुज्जं तवं सत्तं । चित्तं मणेण दुद्विओ नूणमहं वणिमो जेव ॥ १२८  
 पेच्छद् पावत्तं तहा विज्जो वयं य सुहु रमणीयं । जायरं पुण एयं मीसंभो कीरए कत्त ॥ १२९  
 अहवा वंचयलोवो एरिसवो जेव होह नियमेण । न हु वंचिज्जं को वि हु पुत्र-वियं पहासिणी जेव ॥ १३०  
 दुक्खं न दद्वतयं क्त मिय सत्तं मणं दियए । मण विज्जो जेवं दुक्खं सा मरिही जीवं ॥ १३१  
 ता किं बहुएय इहं वचामो तत्त जेव नवरमि । चंदप्पहमवणज्जो उभयदियं पाविमो जेव ॥ १३२  
 गंतुं तज्जो नयरं पविसिय गेहमि तत्त नियममि । दद्वं क्तविद्वं अदियवरं दुद्विज्जो जातो ॥ १३३  
 नीसरिज्जं तत्तो पत्तो चंदप्पहत्तं मवणमि । अदिवंरिज्जं देवे जातो दुद्विज्जो किं वि ॥ १३४  
 भविसपुरुवा वि तर्हि हीरत्तं नाविज्जं अप्पावं । चित्तं दियएय इमं पेच्छद् एयत्तं चरिं तु ॥ १३५  
 दविणं चिय अहं मिण्डी महत्तयं एस पाविमो दुद्वो । जीवंतीए मणं पुण सीलं न वि चंदए नृप ॥ १३६  
 अह मण क्तेण सत्तं मेळावो नरिण एत्तं जम्भमि । ता भुज्जानि न सयं आहारं जावजीवं वि ॥ १३७  
 उवयस्स बहुपयारं तीए विणएय मंतुदत्तो वि । सा पुण निप्पिहदियका मणं वि न वीहए तत्त ॥ १३८  
 दुद्विज्जं तेण ताहे पत्तिहं जेव कात्तमात्तं । ताव य तीए पहावा देवीए एरिं सत्तं ॥ १३९

1 B अहः 2 A D 'हु' 3 C मण्डः 4 B यः 5 A वद्विज्जोः 6 B सुहुः 7 B  
 'मणियोः' 8 B जेवद्वेत्तुः 9 B C 'मण्ड' 10 B मण्डः C मण्डः 11 A D 'मण' 12 A D  
 'मण्ड' 13 B मण्डः 14 B 'मण्ड' 15-16 B C वंचिज्जः 17 B मण्डः  
 18 C मण्डः 19 C मण्डः 20 B C मण्डः 21 C 'मण्ड' 22 B 'मण्ड' C 'मण्ड' 23 B  
 'मण्ड' 24 B 'मण्ड' \* B जीवंतीए मणं य जीवंतीए पुण इमं सीलं 13 C जीवंतीए मणं य जीवंतीए  
 य हु जीवंतीए 25 C जीवंतीए 26 B 'मण्ड' 27 B 'मण्ड'

११ B १२ B १३ B १४ B १५ B १६ B १७ B १८ B १९ B २० B २१ B २२ B २३ B २४ B २५ B २६ B २७ B २८ B २९ B ३० B ३१ B ३२ B ३३ B ३४ B ३५ B ३६ B ३७ B ३८ B ३९ B ४० B ४१ B ४२ B ४३ B ४४ B ४५ B ४६ B ४७ B ४८ B ४९ B ५० B ५१ B ५२ B ५३ B ५४ B ५५ B ५६ B ५७ B ५८ B ५९ B ६० B ६१ B ६२ B ६३ B ६४ B ६५ B ६६ B ६७ B ६८ B ६९ B ७० B ७१ B ७२ B ७३ B ७४ B ७५ B ७६ B ७७ B ७८ B ७९ B ८० B ८१ B ८२ B ८३ B ८४ B ८५ B ८६ B ८७ B ८८ B ८९ B ९० B ९१ B ९२ B ९३ B ९४ B ९५ B ९६ B ९७ B ९८ B ९९ B १०० B

यो जपयत्तुल्यो हुक्मो वस्येव होह कथयति । यो वा सोढं हुक्मो जपयत्तु वसि वि वि वि वि ॥ १८८  
 यो पुन हुक्मो वस्येव पुनो ठोयाम हुक्मिचित्तम् । सो तापं हुक्मो एव हुक्मं च अविस्मृतं ॥ ८९  
 यजमानिहोय अग्निं किं सावय । वसिष्णुं बहुयम् । कथेन पुढं होही मह वयम् स्यमिसवयम् ॥ १९०  
 वयम् कजविह्वं वम्मविह्वं च वापुसं जम् । निरव्यं च कलतं तिष्ठि वि लोए च अम्यति ॥ १९१  
 वोळीये तम्मि दिने अविस्मदत्तम् पाविण निरं । त्वं दिव्यमार्गं जपसाहिबमामिन्देयं ॥ १९२  
 बहुयमेहि समेयं ठविय विमणम्मि कमलसिरितणयं । संपत्तो सहस मिय सो जपको इतिवपुसम् ॥ १९३  
 कमलसिरीचरदारे दहण विमणयं च अवयसिं । नायं च सुवयाए अविस्मदत्तस्त जागमयं ॥ १९४  
 कहियं कमलसिरीए तीए सयमेव तस्य सवयियं । पठिपुजेण य नायं अविस्मदत्तेण नियमवरं ॥ १९५  
 पुच्छिय अविस्मदत्तं सो जपको जाइ वियवठाणम्मि । सो वि हु उड्डेजणं पणमहु नियजमणिपयकमलं ॥ १९६  
 सबं पि हु ठविजणं पुत्तं तं रयणमाइयं सो उ । अच्चाउ मिय अच्छइ वारेउं जणमिमाइयं ॥ १९७  
 कहियं कमलसिरीए पुत्तय । तुह भाउणा इहाणीयं । पत्तं कच्चावणं कयं वि दीवम्मि जहरम्मं ॥ १९८  
 ण्हाणु-वट्ठपरहिया सवेपिदंढा य मोणवयकलिया । मोवांसणा वि कच्चाकेण वि कथेण सा पुत्त ॥ १९९  
 होही पाणिगाइणं तीए किर पंचमम्मि दिपहम्मि । सोऊण कच्चावरियं अविस्मदत्तो वि परितुडो ॥ २००  
 जाए पमायसमए यहिऊणं इयण-वत्थमाइयं । दिड्डो मूपाळनिवो तेण य गंतूण विमणयं ॥ १  
 दिज्जासवेण मयियं सामिय । तुह पाळणं मुपेऊण । तुह पाय-आवसेवं काउं मूपाळो पछो ई ॥ २  
 मूपाळेण वि मणिओ अच्छसु तुह संतियं इयं नयरं । पच्चं चिय मह रत्तं तुह सरिसा वत्थ निवसंति ॥ ३  
 निवगेहे संपत्तो मणिओ जणणीए पुत्त ! किं करियो ? । तत्थं वि विवाहकथे इयकमर गंतुदत्तो ति ॥ ४  
 चित्तइ अविस्मदत्तो अच्चाउं मज्झ जायमं सो उ । कंठा महुदियमणा पयं बीमं पि हु कयाइ ॥ ५  
 तज्जाणियानिमित्तं तम्हा पेसेमि जणमियं तस्य । इय चित्तिऊण तेणं संकेयं करिया जणणी ॥ ६  
 माइ । मह सा कच्ची वच्चावमणं कहेसु वं तीए । इयं च नायमुइं बीयो इत्यम्मि देव्याहु ॥ ७  
 तत्थ गया कमलसिरी मविसइ जा निम्मलेण वेसेणं । खव य जपवत्था वि हु सवं खाउ चित्तिवं दियइ ॥ ८  
 चिरकालमुक्कवि वि हु पण्णा पुत्तेण तह वि सच्छया । कमलसिरी इह दीसइ वा पुन किं करणं इय ॥ ९  
 कमलसिरी संपत्ता मणिमुक्कवत्थं अंतियं जाव । ताव य जाणियवत्ता वा तीए कुणइ वसिषी ॥ १०  
 मणिया य मज्झ पुत्तो तुह मज्झ इत्थ जायवो विमया । एत्ता च नाममुत्ता साविज्जाणं च तुह पुणु ॥ ११  
 संखवेऊण तयं गंतूणं कहइ नियवपुत्तस । सो वि हु पुनरवि हुक्मो गंतूणं सयमेहम्मि ॥ १२  
 मणिओ च तेष कच्च सयमि । योपुं मणिउं मज्झत्यो । मणवपुत्तेण सवं मणि विमयो कां वयमे ॥ १३  
 मज्जेण वि विमं वज्जवत्तुत्ता च तस्य माणीया । तेमि कहेइ वत्तं मणिसादयो वि वयवत्तं ॥ १४  
 इहु मणिसादयं मणिमयीओ वं गंतुदत्तो वि । जणयत्ता कच्चवुळे तां पि वं कच्चार कच्ची ॥ १५  
 जपचीहिं तयो कहियं सामिय । निवलेण सवयं इयं । वं हुक्मं मरिऊहियं कचं वि मणिसादयेण ॥ १६  
 वरवत्था वि यं सिग्गं पुत्त-कलत्तासंजुणो तया । हुदो गुतीदारए पणवत्थेही वि कुलियेण ॥ १७

१ G वसिष्ठम् । २ C विस (म) वि । ३ B वं । ४ C तीए वि । ५ C वत्त । ६ B वयम् ।  
 ७ B C वत्त । ८ B C वत्त । ९ A वत्त । १० A वं । ११-१२ A D वत्त । १३ B वत्त ।  
 C वत्त । १४ B वत्त । १५-१६ B वत्त । १७ B वत्त । १८ C वत्त । १९ D वत्त । २० B C  
 वत्त । २१ B वत्त । २२ B वत्त । २३ B वत्त । २४ B वत्त । २५ B वत्त । २६ B वत्त ।  
 २७ B C वत्त । २८-२९ B वत्त । ३०-३१ B वत्त । ३२ B वत्त । ३३ B वत्त ।



अन्नो वि हु धरविहवो भविस्सदत्तस्स संतिओ जाओ । एयं संसनिहाणं संजावं बंधुदत्तस्स ॥ २१८  
 अज्जविहत्तं पि' वणं' अप्पणयं होइ पुत्तकलियाणं । अप्पणयं पि परायं संजावइ पावकलियाणं ॥ २१९  
 सिंगारेउं अहियं भविस्सदत्तस्स भारियं राया । अंतेउरि' नियावई नियमहिल्लपत्थिओ' सहसा ॥ २२०  
 इहण तयं लोयो' हरिसेण पूरितो संतो । न हु एरिसयं रूवं दिट्ठं अम्हेहिं कहया वि ॥ २२१  
 तुहेणं नरवइणा समयं रज्जाएणं अदेण । दुहिया सुतारनामा दिन्ना य भविस्सदत्तस्स ॥ २२२  
 मणियं कमलसिरीए पुत्त ! न उचियं चं एरिसं तुज्ज । पिउ-माइ-भाउयाणं परिणयणं बंधनगायाणं ॥ २२३  
 विन्नविउं नरवाइं छोडेउं' बंधणाओ नियपियरं । ठविऊण हत्थिखंवे नियगेहे नेइ सो पणओ ॥ २२४  
 दाऊण सायमेयं नियमाइसमाणयं च मेल्हेउं' । देसस्स अंतंभाए ठवेइ सो बंधुदत्तं पि ॥ २२५  
 वित्ते विवाहकजे ठविउं सीद्दासणम्मि नरवइणा । विहियो रज्जिसेओ भविस्सदत्तस्स मुइएणं ॥ २२६  
 सुद्धु विभूईए तओ पूयं विरएइ जिणवरिदाणं । सहियो कमलसिरीए संघस्स य कुणइ बहुमाणं ॥ २२७  
 दोहिं वि पियाहिं सहियो' भुंजइ मोए सुरो व सो जाव । पढमाए ताव गन्नो संजाओ सव्वतोसकरो ॥ २२८  
 दोहलए संजाए किसियाइं बहइ सा वि अंगाइ । कहइ निषंवे' य कए भविस्सदत्तस्स दोहलयं' ॥ २२९  
 नियजम्मणभूमिए चंदप्पहसामियं च पूएउं । वियरामि जहिच्छाए एसो मह दोहलो' दुसहो ॥ २३०  
 सोऊण इमं दुहियो भविस्सदत्तो वि अच्छए जाव । ताव य दिव्विमाणं गयणाओ भत्ति अवयरियं ॥ २३१  
 उत्तरिऊणं तत्तो निम्मलपुरिसो पयंपए एयं । गुरवो तुम्हे अम्हं आएसह जं मए कजं ॥ २३२  
 कहियं च तस्स सबं भविस्सदत्तेण दोहलसरूवं' । तेण वि मणियं एयं केत्तियमेत्तं' इमं कजं ? ॥ २३३

दोहिं' वि अज्जाहिं' समं तत्थ विमाणम्मि कमलसिरित्तणयं ।

ठविऊण पुरामिमुहो' मणवेगो चलिओ सहसा ॥

चलंताणं ताणं चलंतं सव्वमेव पडिद्दाइ । अहवा अप्पेण समं सबो वि हु मज्जए अजं ॥ २३४  
 पत्तं कमेण गंतुं दीवत्तिलयम्मि' तं वरविमाणं । उत्तरिया सबे वि हु चंदप्पहमवर्णमज्जम्मि ॥ २३५  
 ण्हाउणं पउमसरे गहिऊणं पंचवन्नकुसुमाइं । न्हविय-विलित्तं देवं पच्छा मत्तीए पूयंति' ॥ २३६  
 काऊण बलिविहाणं पच्चवियारेहिं फलपयारेहिं । चित्ते सुद्धिसमेया देवे वंदंति सबे वि ॥ २३७  
 मणमिय भविस्सदत्तो उवविट्ठो महियलम्मि भावेण । चंदप्पहसामिद्धियं गुणजायं किं पि पयडेइ ॥ २३८  
 नियकितीए समाणा तुम्हं छाया वि जेण देहस्स । तेणं चिय सामि ! तुमं चंदप्पहनामओ जाओ ॥ २३९

सरियो वि जेण सामिय ! तिमिरं नासेसि हिययनिहियं पि ।

होसि सरिच्छो सामिय ! तेण तुमं कह गु चंदेण ? ॥

खरयो' मयपडिकलियो दोसासंगेण संजुओ' पायं । एवं पि तुज्ज तुल्लो कह चंदो होउं वरदेवं ? ॥ २४०  
 नासेसि जइ महावस ! देहस्स पहाए बाहिरं तिमिरं । चंदप्पह ! तह नाससु हिययद्धियं पि हु तयं मज्ज ॥ २४१  
 अह उड्डिऊण तत्तो तं नयरं परियडंति सबे वि । आपंद-विसायजुया अन्नोन्नं कहियनयरगुणा ॥ २४२  
 ठाणे ठाणे लग्गई तेषि दिडी वि दीहंदास इ । अहवा गुणवंतेसु वंका सुपंति को दोसो ? ॥ २४३

1-2 C वणिज्ज । 3 A D अंतेउरे । 4 B C भाणावइ । 5 A D 'पत्थिओ' । 6 B छोओ । 7 B 'वाह' । 8 B तु । 9 B छोडेउं । 10 B मेल्हेइ । 11 A अंति' । 12 B सहियं, C समयं । 13 B छोह-कए । 14 B निषंवेण । 15 B छोहकं । 16 B छोहलो । 17 B छोहक' । 18 B 'सव्व' । 19 B 'सि' । 20 B छोह । 21 B अज्जाहि । 22 B 'दिमुहो' । 23 B दीवत्तिलयम्मि । 24 B 'कुण' । 25 B वरदेवं । 26 A B वर' ; C वर' । 27 B चंदो ; C चंदो' । 28 D चंदुलो । 29-30 B वरदेवं-वस' ; C छोह वरदेवं । 31 B वरदेवं । 32 C छोह' ।



अमुद्वयं पि अउअं भावइ हिययम्मि तस्स मिहुपस्स । अहवा रमणीयत्ते एसो चिय होइ सम्भाओ ॥ २४६  
 प्ररिममिउयं नवरं पुणरवि पत्ता विणस्स भवणम्मि । पेच्छंति साहुजुवठं उवविहं एयदेसम्मि ॥ २४७  
 अहिर्वडिउय सवे उवविहो महियलम्मि अईसुइया । ते वि हु पियवणणेणं धम्मसीसं ववच्छंति ॥ २४८  
 तत्थ जयपंदनायं केवलनाणेण संजुयं साहुं । पुच्छइ भविस्सदत्तो विज्झाहरभागं पणओ ॥ २४९  
 अइ मणइ जयाणंदो कंफिलं अत्थिं पुरवरं एत्थं । तत्थ य राया मंदो भासी सुयणाण माणंदो ॥ २५०  
 उवरोहिओ वि तस्स वि नामेण वासवो तर्हि आसि । तस्स य मणवल्लहिया नामेण सुकेसिया तम्भा ॥ २५१  
 तीए य होअि पुत्ता सुवक्क-दुवक्कनामयीं तइयी । दुहिया वि य संतिमई अग्गीमित्तो य तीए पई ॥ २५२  
 सो पेसिअइ सययं नरवइगेहेसु णंदनादेण । पाहुइजयणाणयणं अविणासी एस नाउयं ॥ २५३  
 अह अज्झया कयई सिंघलदीवम्मि पाहुइं दाउं । अज्जे वि हु बहुरयणे सो विणो पेसिओ तेण ॥ २५४  
 नेउयं तस्स सवं सिंघलवइणो तर्ही समप्पेइ । तह सवं पि हु अक्खइ जं जं नंदेण आइइ ॥ २५५  
 दिअं सिंघलवइणा बहुदवं तस्स पाहुइनिमित्तं । अउपहे चिय तेणं तं इविणं विलसियं सवं ॥ २५६  
 नाउय चिरायंतं अवसेरिं कुणइ तस्स नरनाहो । पुणरवि संठवइ मणं वृत्तएसो सि काउयं ॥ २५७  
 मंती सुगुत्तमंतो जोइससत्थस्सं गहियपरमत्थो । वायम्मि सुवक्केणं पराजिओ छेयमज्जम्मि ॥ २५८  
 सो जोयइ छिदाइ वासवल्लोयाण निअकालं पि । अहवा विवायकुविओ मरणं पि हु देइ कालेण ॥ २५९  
 सुक्कच्छायविवाया धम्मविवाओ य तिअि सवे वि । दोअि अहम्मा पढमा सोहणओ तत्थ अंतिलो ॥ २६०  
 दोणहं चिय अत्तोअं सुक्कच्छाओ इहं विणिदिओ । होइ सहायविवाओ दुण्हं अहिणेसं जुत्ताणं ॥ २६१  
 अत्तोअं धम्मीणं उवसमजुत्ताण पक्खरहियाणं । सत्थविचारो सत्थो सो अज्झइ धम्मवाओ ति ॥ २६२  
 नाउयं चारंजणा नरवइणो जई कर्हेति अहिययरं । पच्छा कुविओ राया अग्गीमित्तस्स उवरिमि ॥ २६३  
 अज्झदियहम्मि पत्तो निद्धणं चंगो तिवेइंभत्तारो । नरवइवंचणकजे देइ इमं उअरं दीणो ॥ २६४  
 पहियं सिंघलवइणा तुम्ह कए उत्तमं च बहुदवं । अउपहे चोरोहिं गहियं अम्हाण पासाओ ॥ २६५  
 एत्थियकालं समिय ! अहं पि गोत्तीए पल्लितं धरिओ । दंडकए दुडेहिं छलेअ अहं निमाओ एम्हि ॥ २६६  
 राया वि णायतत्तो अहिययरं तस्स उवरि आउओ । गोत्तीहरम्मि रोरे अत्ति सभजं धरावेइ ॥ २६७  
 दोनयणो वंचिअइ जणेण कुसलेण नत्थि संदेहो । नरवइ पुण सहसक्खी कह तीरइ वंचितं मणइ ॥ २६८  
 वासवपमुहा सवे दइणं अग्गिमित्तवित्तं । निय-नियचारेण मया गंजण-मरणाण अइसीया ॥ २६९  
 महिया सुकेसिणीए तम्भयमुक्काए देसविरइ ति । तीए वलेणं जणणी रविपइवामो सुरो जाओ ॥ २७०  
 सो चमिउयं तत्तो उववत्तो तुज्झ चरिणिगम्भम्मि । मरिउय सुवक्को वि हु उववत्तो सुरवरो ताव ॥ २७१  
 पच्छा चविउय तम्भो मणवेगो निअंधारओ एस । जईसरणवसेणं जणणीनेहेण इह पत्तो ॥ २७२  
 दुवक्को वि हु मरिउं संसारे समडिउय अइचहुयं । एण्हि अमरगिरिवरे उववत्तो असगरो चोरो ॥ २७३

1 B उवविहो । 2 B साहुजुवठे । 3 B कलिं । 4 A D जो । 5 B ववच्छंति । 6-7 B C व  
 ववच्छंति । 8 B सुहुयि । 9-11 B वाय पुरवरं अत्थि । 12 B ववरोहिओ । C उवरोहिओ । 13 B  
 व; C it is not to be found in this Ms. 14 B व । 15-17 B अइ दुवक्कनामयो [?] ।  
 18 A D एत्थं । 19 B नेउयो व । 20 B वं । 21 B सिंघल । 22 B वाइयो व । 23 B वं ।  
 24 B सिंघल । 25 B वं; C वं । 26 A D चिरायंतं । 27 B अवसेरिं । 28 B ववच्छंति ।  
 29 B सुगुत्तमंतो; C ववत्तमंतो । 30 B C दुण्हं । 31 A अहिणे । 32 A साहुजुवठे । 33 B  
 वाइ । 34 B कलिं । 35 C वं । 36 C वं । 37 B ववच्छंति । 38 A निमाओ । 39 B  
 सिंघल । 40 C ववच्छंति । 41 C वं । 42 B वं । 43 A वाइयो; D वाइयो । 44 B वं ।  
 45 B ववच्छंति । 46 B वं ।

जम्भीमिश्र-सिद्धिं ममिजम् बहुवतिरियजोमीतु । जयं तावसमिजम् वम्भ मरिजम् कालेन ॥ २७७  
जायो य आमिमतो जम्भीमिस्तस्य एस सो जीमो । तस्सं चरिणी वं तिवेई मरिजम् जम्भामहिमि ति ॥ ७९  
यमुपायं पंच गई तिरियामं चेव होति चत्तारि । नात्य-देवान् तद्वा दो चेव होति इह (हं) मेवा ॥ ७९  
यमुपो मणुपो तिरियो मणुपो वि य एत्थ देव नेरइयो । मणुपो य तद्वा सिद्धो एवं मणुपायं पंचसिद्धिः ॥ ७९  
तिरियो तिरियो तिरियो मणुपो देवो य होइ तद्वा तिरियो । तिरियो नेरइयो तद् एवं तिरियाम चत्तारि ॥ ७९  
नारय-देव दो वि हु चमिजम् जंति तिरिय-मणुपसु । हो विचै ताव गईयो तम्हा इह सत्थममियामो ॥ ७९  
वइयविवा य नित्यसिद्धिं विद्युंति कम्मबलहिया । तम्हा कीरउ सइसा कम्मसस विजासणं चेव ॥ २८०  
जय सकम्मो जीमो ताव दुइ एत्थ चेव संसारे । कम्मकवयमि मुक्के सोक्कं विव केवळं तस्य ॥ ८१  
इय वज्जम् एवं लुण्ठीगईतुं चयसुं पडिबं । सइं मि जयो मोतुं एमो विव वइय जीमो ॥ ८२  
सोठपं इयं सत्थे संसारसमारं बहुपयारं । विणकरपम्भपुरायं कुणंति हियममि अहिययरं ॥ ८३  
पुपरमि वंदिद्य देवे मुणिवरवसइ य कम्मवइकुसले । जाइहिजम् मिमणे हत्थियनयरं मया सत्थे ॥ ८४  
वइय सत्थे वि जयो मक्खिसदत्तसस सुहु माइयं । सुरमाइया नि जेवं जाणं इयसस कुणंति ॥ ८५  
परमयेणं राक्का एसो विद्य एत्थं पुइइमज्जमि । अत्ते पुण नरवइयो नृपं इयसस कम्मयरा ॥ ८६  
एवं चिबं निक्कमेवं वम्मसस पुराइयसस माइयं । तम्हा सो विव कीरउ कि इह मणिण बहुएणं ॥ ८७  
सम्भाविजम् पडिओ नित्ययरे सो वि तेषं मणवेमो ।

नियमारिवाहिं सइयो सो नि तहिं वच्छइ सुइयो ॥

८८

अहं भज्जा कवई जाय समममि सुहु सुइयमि । जायो सुप्पइयामो पुत्तो मज्जायं पठमाय ॥ ८९  
सोठम पुत्तवम्भं एरि विव ताव जयव-माईयं । मज्जाय य परिओसो हियसु न माइयो चेव ॥ २९०  
अम्मेण नि पुत्ताणं लोभो हियममि वइइ परिओसं । अइया उइयायो विद्य कुणइ एकी पठवपडिओइ ॥ ९१  
वज्जावणममिं कइ वइइं लेयाव पहरिसो अहियं । अइया विन्दुर्यवससो सत्थो वि हु होइ अहिययो ॥ ९२  
एवं गई केवं अइरम्भं तद् य मंकाइयं । इइय मयं वं मुणीणं कि पुण इइइं सत्थामं ॥ ९३  
वइयवइमिउसियं मंवायेणं य एत्थ लेयमि । जसस न हीरइ हियं सो पमुपो वइव पुण देवो ॥ ९४  
अत्ते वं वृष-पुत्त जाया कालेण तसस नरवइयो । राया वि वत्ते जायी एवं मि वं परियमं तसस ॥ ९५  
अहं भज्जा कवई मक्खिसदत्तसस विसवमुत्तसस । उज्जावपालयणं कइयं इयं य सइस ति ॥ ९६  
उज्जाणे उज्जाणे उज्जाणे देव । तुम्हात्तयमि । मुणिकसईं मुणिकसईं मुणिवसईं आमका दोवि ॥ ९७  
एवंउमे मवसंमि मवसंमि पिच्छिज्ज तत्थ मय । तुह कइयं तुह कइयं तुह कइयं कुणसु वं जोमं ॥ ९८  
अडिओ मक्खिसदत्तो दाऊनं अरिओसियं तसस । परियरिओ लोएहिं कएहिं चेव मत्तीए ॥ ९९  
संत्तुणं तहिं पत्तो तत्थ-वाकरवडियमि उज्जमि । उवविइं नयपसुइं निम्मीं साहुण सो सुवत्तं ॥ ३००

1 B 'मिमेई' ; 2 B 'मिमेई' ; C 'मिमेई' ; 3 A 'मिमेई' ; C 'मिमेई' ; 4 B 'मिमेई' ; 5 B 'मिमेई' ;  
6 B 'मिमेई' ; 7 B C 'मणुपो' ; 8 B C 'तिरियो' ; 9 A C 'मिमेई' ; 10 C 'मिमेई' ; 11 A D 'मिमेई' ;  
12 B 'मिमेई' ; 13 B 'मिमेई' ; 14 B 'मिमेई' ; 15 C 'मिमेई' ; 16 B 'मिमेई' ; 17 B 'मिमेई' ; 18 B 'मिमेई' ;  
19 A D 'मिमेई' ; B 'मिमेई' ; 20 B 'मिमेई' ; 21 B 'मिमेई' ; 22 B 'मिमेई' ; 23 C 'मिमेई' ; 24 B 'मिमेई' ;  
25 C 'मिमेई' ; 26 C 'मिमेई' ; 27 A D 'मिमेई' ; 28 A D 'मिमेई' ; 29 A D 'मिमेई' ; 30 C 'मिमेई' ;  
31 B 'मिमेई' ; 32 B C 'मिमेई' ; 33 B 'मिमेई' ; 34 C 'मिमेई' ; 35 C 'मिमेई' ; 36 C 'मिमेई' ;  
37 B 'मिमेई' ; 38 B 'मिमेई' ; 39 C 'मिमेई' ; 40 C 'मिमेई' ; 41 C 'मिमेई' ; 42 B 'मिमेई' ; 43 B 'मिमेई' ;  
44 C 'मिमेई' ; 45 B 'मिमेई' ; 46 B 'मिमेई' ; 47 B 'मिमेई' ; 48 B 'मिमेई' ; 49 B 'मिमेई' ; 50 B 'मिमेई' ;  
जोमं ; 51 A 'मिमेई' ;

होय नि कर्णं सक्तो नमिऊयं प्रायत्तं सो ष । उवरिहो भूतिं तद्विषो वपलोऽप्येव ॥ १०१  
 नह सो नमिस्तद्वो नहसयनगेष संभुयं साधु । नातेन निमलमुदि पुनह एव न निमलम् ॥ १०२  
 नवयं । सो नि हु नह पक्कलं चेव मयए संतं । सेतं न वसंतं निव हं वनमिवावयो विं ॥ १०३  
 कालाविविहिनं वं तं नूनं नरिणं दत्तं लोयमि । इदिपयहवाक्यं सत्तं नि हु वनमिवावयो ॥ १०४  
 बाया नि नरिण निमल पक्कलपयहसिधो कोहं । चेवत्तं पुन हहं नूयानं वक्कं कति ॥ १०५  
 उववासाववायं कळं न वनिगयसत्तं चेव । विक्कल नि वनिगयं निमलपयह वेव निमिह ॥ १०६  
 देवार्णं करणपयं समाहिकरणं न वत्तपयहं न । उववत्तं-निहउववत्तं वनिगयह वाक्यीह ॥ १०७  
 परलोहो नमका एयं निवमेव नरिण परलोहो ॥ तन्हा दावार्णं सत्तं नि निरत्तं चेव ॥ १०८  
 वरिपते नि हु नह किं सो मुत्तो ष नहव इयते ॥ वि । पक्कलो नि व पळो इयो पुन पुनह कट्टु ॥ १०९  
 किं वा मुक्कल कळं संभो पट्ट कम्मणी एत्तं ॥ कम्मविहो ॥ न कळं वक्कल लोयतिं ठणं ॥ ११०  
 इय नाउयं एयं सोक्केणं वट्ट देहंकरं । उरीभूयस्स वयो पुनरात्मनं इहं नरिण ॥ १११

सोऊय इयं सामिय । सुहु नि विउत्ताय हिययनच्छमि ।

वायह कळु नाहितं किं पुन पुनार्णं पुरित्तं ॥

तन्हा कहेलु सामिय । एयविकयं न वं इहं किं पि । नम्वारित्तं जेवं चित्तं कम्मो निरं होह ॥ ११२  
 नह नणह मुनिवरिहो एयं लोयाइयं मयं ॥ पावं । पक्कलपयहिकळं कळ विउत्तं मयं हरउ ॥ ११३  
 पक्कलेणं दिट्ठो नत्थो सत्तो नि नरिण नह सत्तं ॥ ता मियत्तण्ठिवसत्तिं ग्हाणार्णं सत्तादेह ॥ ११४  
 करणीविसयत्तेणं नह मायो नरिण एत्त मावेयं ॥ वत्तंवाइवक्कलीं क्वाइया नि स नरिण ॥ ११५  
 नह देसविहिवानं होह नम्वो इहं पक्कलं । लोयाइवक्काहो ता नातो निक्कले सत्तो ॥ ११६  
 कालेव वि नंतरिया सत्ते दीसंति एत्त लोयमि । गहणार्णं सत्ते भागमिया सामिया पयका ॥ ११७  
 वे वि सत्तावंतरिया वे वि हु निक्कंति ॥ नरिण संदेहो । मय-मिसर्णया [ यो ] वयणा इय कळं सत्तं ॥ ११८  
 बाया नि इहं निक्कल मुहियो इहं एवमाह नम्वो वि । पुवं नि जामयेव वपादित्तं उ सम्भायो ॥ ११९  
 आगमियं ॥ नि न कम्मं निक्कल निममेव एत्त संसारे । दीसंति मया जेवं नूनं-मिसावाक्येण ॥ १२०  
 सुहं नहिरिं चेयत्तं चेव मयए बाया । तवमेव तवकळं मयेवं सुहं सत्ते वि ॥ १२१  
 मुक्को न ताव जीवो होह नमुत्तो नि कम्मसंभो । आयात्ते ॥ सुहं न ॥ तन्हा दावार्णं सत्तं ॥ १२२  
 मुक्केरंउफउत्तं न उववत्तंवावयो न जीवाणं । मुक्कलसिद्धिं गमयं नि हु होह-को रोसो ॥ १२३  
 पक्कल नमिस्तद्वो नमो नम्वान निक्कलो एत्तं । नह पुनवक्कलियं संभं मयं । परिकट्टु ॥ १२४  
 नह वंयं मुनिपत्ते लोयायं कोहणार्णं सुपवासं ॥ नंहुविरेव नमो वरिपुं नरिण ॥ १२५  
 तत्त वयंक्कलपयो लया लोयाय वनिगपरिणोयो ॥ मंती वि वत्तलोयो तत्त न नत्ता नं सिद्धिं ॥ १२६

1 A D भूतिः । 2 B जीवः । 3 B वपलेव । 4 B वत्तं । 5 B वि । 6 B सत्तं । 7-8 B वनमिवावयो । C वेवमिवावयो । 9 A एत्तं । 10 A नरिण । 11 A को ष । 12 B उववासाववायं । 13 C देवार्णं । 14 O कर्णं । 15 A D उववत्तं । 16 B वत्तलोयो । 17 A नम्वो । 18 B कम्मणी । 19 B इयं । 20 C विहो । 21 O पुनह । 22 A D कोहं । 23 A D वनिगयं । 24 O कळं । 25 B सत्तं । \* From this onwards, some eight stanzas are not found in B as the page 194 is missing. 26 A सत्तं । 27 C सत्ते । 28 C सत्तं । 29 O वत्तलोयो । 30 O को ष । 31 A वत्ति । 32 C सत्तं । † From this onwards the stanzas are to be found in B. 33 C सत्तं । 34 D सत्तं । 35 B सत्तं । 36 B सत्तं । 37 B उववासाववायं । 38 B न । 39 B इयं । 40 B कोहणार्णं । 41 O पुनह । 42 B वत्तलोयो । 43 C न ।

तीसे य आसि घ्या नामेण तत्थ कित्तिसेण ति । तीसे मत्ता यं कढो विहवत्तमज्जिओ सुहओ ॥ ३२८  
 तत्थेयं घुरे इओ वणदत्तो नाम सुहु विक्खाओ । मज्जा य नंदिमहा वणमित्तो दमओ ताणं ॥ ३२९  
 तत्थेयं नंदिदत्तो सेड्डी लोयाणसम्मओ निबं । तस्स य मज्जा महा पुत्तो पुण नंदिमित्तो ति ॥ ३३०  
 वणमित्त-नंदिमित्ता दोव्वि वि कीडंति तत्थ जेहेण । वणमित्तो वणवम्मे ठविओ खलु नंदिमित्तेण ॥ ३३१  
 तत्थेयं गुत्तदेसे समाहिगुत्तेण मुणिवरेणावि । पत्ते पाउसकाले जोगमगहनं कम्मं इति ॥ ३३२  
 गिम्हे सहंति तावं सिसिरे सीयं च साहओ जुत्तं । पाउसकालम्मि पुणो गुत्ते चियं ठंति नियमेण ॥ ३३३  
 सुहु मङ्गुरत्तेणं लज्जा देहम्मि इति विवयंति । आउक्काइयजीवा आगमओ परिसं नेयं ॥ ३३४  
 नीरस्स पसंगेयं पुड्डीकावो सचेयओ सुहु । अज्जे यं हरियमाईं भायर-सुहुमां यं को गणह ॥ ३३५  
 कह वज्ज उउमत्तो वाहिस्सेसम्मि संठिओ सो उ ॥ तम्हा पाउसकाले साहुणं गुत्तयं ठायं ॥ ३३६  
 रिउपदे वि हु काले अइवाईं वासयम्मि महियाए । गुत्तम्मि ठंति मुणिणो पाणीणं रक्खणट्ठाए ॥ ३३७  
 वज्जओ वि तण्णुकिलेसो संजमरहियस्स पावसंजणओ । ओओ वि संजमज्जुओ मुत्तीए साहओ सो उ ॥ ३३८  
 तम्हा जुज्जइ काउं संजमकज्जेसु उज्जमो सययं । संजमज्जुत्तो असढो कायकिलेसं पि सेवेज्जा ॥ ३३९  
 तत्थेयं सन्निवेसे बालतवट्ठो य कोसिओ आसि । निंदइ समाहिगुत्तं अत्ताणं मत्तए बहुयं ॥ ३४०  
 विचे पाउसकाले समाहिगुत्तस्स साहुणो तस्स । अइसुहु कया प्र्या मत्तीए वज्जसेणेण ॥ ३४१  
 दहणं तयं पूयं कोसियनामो वि वज्जसेणस्स । कुविओ मरिज्जण तओ जाओ सो असणिवेयंसुरो ॥ ३४२  
 पूयपभावेण तहा मरिज्जणं वज्जसेणमंती वि । दीवतिलयम्मि नयरे उववत्तो नरवई परमो ॥ ३४३  
 वणदत्तमाइएहिं पूयं सक्कारयं च काउणं । साहुस्स तस्स तइया समजियं कम्ममइसुहयं ॥ ३४४  
 साहुं समाहिगुत्तं पड्डिलाहेज्जण तत्थ वणमित्तो । वणइ कम्मं मुइओ जम्मंतरभोयसंजणयं ॥ ३४५  
 वणमज्जा वि हु तइया पासित्ता मल्लियं तयं साहुं । इसइ कोइ दुगुंछं कारणयं असुहकम्मस्स ॥ ३४६  
 नूनं कया दुगुंछा अण्णेसु वि सुहु दुक्खसंजणया । किं पुण जइमाईसुं निबं पि हु वम्मनिरएसु ॥ ३४७  
 हील्लिजंता मुणिणो हीलं जम्मंतरेसु बहुएसु । देति फलं जंतूणं तम्हा मा हीलणं कुणसु ॥ ३४८  
 वसणेणं अभिभूओ दूरे देसंतरम्मि संपत्तो । अइदुसहो सो य कढो खेतूणं सयणमाईयं ॥ ३४९  
 जणणिं जम्मणभूमिं सयणाईयं च दूरओ चयइ । वसणासत्तो पुरिसो माणवओ नत्थि संदेहो ॥ ३५०  
 कम्मवसा मल्लिये संजाए इति माणिणो पुरिसा । जइ वि न चयंति जीयं नियदेसं तह वि मेळंति ॥ ३५१  
 वसणे विहवामावे मालिजे तह य वाहिसंजोए । माणुजयपुरिसाणं परदेसो सुंदरो होइ ॥ ३५२  
 गुणगणजुत्तो वि जणो पावइ वसणाइयं तयं किं पि । निंदिजइ जेण इहं परलोए दारुणं दुक्खं ॥ ३५३  
 कम्मं सुहु विरुद्धं तं किं पि हुं कुणइ नार्णकलिजो वि । पावइ जेण दुहाइ दोसु वि लेएसु गरुयाइ ॥ ३५४  
 एयं पि मा सुणिज्जसु गरुयाण न होइ निंदियं कम्मं । सक्को वि अहिहैरओ मगगं कं पाविओ जेण ॥ ३५५  
 पंचमसिरकण्णयं सुक्कयवाहं च दिट्ठिमित्ते वि । रंमा-गोरीण तहा वंजेण वि पावियं चेव ॥ ३५६

- 1 B मज्जा; G D मज्जं च । 2 B वत्त । 3 C it is not to be found in this Ms.  
 4 C को । 5 B इत्येव । 6 A D वणदत्तो । 7 B च संगेयं । 8 C वि । 9 B भाइ को । 10 B  
 "सुहुमाइ" । 11 B it is not found in this Ms. 12 B ते । 13 A अइवाइ । 14 A D मुक्को ।  
 15 B वि । 16 B च । 17 C तत्थ । 18 A "नामा" । 19 B "वेय" । 20 C जुत्तं । 21 A D "सुहयो";  
 C "सुहयो" । \* This stanza is not found in C. 22 A D माणि । 23 A "वेह" । 24 B निहंति ।  
 25 A वज्जो । 26 B वत्ते । 27-29 B वि हु ति । 30 B "माव" । 31 B D मज्जु; C विहव ।  
 32 G "माइ" । 33 C "इह" । 34 A D वेय; B वइ च ।

नारसिराहएहि केवहीमाइसंभवेहे । तव-नाणसुद्धिएहि वि कि न कयं विममज्जेहि ॥ ३५०  
 इह गक्याण वि जावइ मालिनं पुवकम्मदोसेण । तम्हा मा मणइ तुमं गक्याण न जावए सोसो ॥ ३५१  
 पिल्ला तेण विमुक्का अइदुहिहा तत्थ कित्तिसेणा वि । समयं करइ मेत्तिं यइदियइ नंदिमहाए ॥ ३५२  
 कज्जण पंचमिवयं उववणं जा कोइ अइगस्यं । वत्तीए नंदिमहा कज्जाया चित्तए साव ॥ ३५३  
 धजा खु इमा रामा जीसे सबं पि इच्छियं मिलइ । मह पुण पावार्हे मुहा जम्मं इह निम्मियं विहिता ॥ ३५४  
 इह चित्तिज्जण जंपइ सा पुरवो तीए एरिसं वयणं । तव-दाणाइविहिणा कह होइमो इले ! अहं ॥ ३५५  
 जइ वि न पुजइ दाणं तइ वि उवासेमि पंचमी ताव । जम्मंतरे वि जेणं एरिसया न वि कहं होव्वा ॥ ३५६  
 गहिज्जण गुरुसयासे काज्जण पंचमिं च भावेणं । मरिज्जण दीवतिलइ मवदत्तपरम्मि पुजेहि ॥ ३५७  
 कुच्छीए उववज्जा नामेणं नागसेणपरिणीए । यविसणुरुवा कक्का तुइ परिणी जा इमा एहिं ॥ ३५८  
 भुंजंतो विसयसुहं जा अच्छइ दीवतिलयवाहो वि । तो उव(य)हिम्मि सलेओ पमिसत्तो मसणिवेवेणं ॥ ३५९  
 तुहा रुहो यं तही देवा वि हु रोस-तोसफलज्जणया । कालेण होति नियमा मोवगकम्मोहिं पडिवाही ॥ ३६०  
 मरिज्जण नंदिमहा पुजेहिं विमाणिएसु उववज्जा । अकुरइदो जाओ मरिज्जणं नंदिमित्तो वि ॥ ३६१  
 धणदत्तो वि हु तत्तो तुज्जे पिया एस धणवई जाओ । धणमज्जीं वि हु एसा कमलसिरी तुज्ज वणणि ति ॥ ३६२  
 धणमित्तो मरिज्जणं पंचमिवयजणियधम्मनिवहेण । एयाण तुमं पुत्तो भविस्सवत्तो ति संजाओ ॥ ३६३  
 पमणइ भविस्सदत्तो को अत्तो एरिसं जहावत्तं । वज्जेउं इह सककइ मोक्षुणं नाणिणो तुम्मे ॥ ३६४  
 जइ इहं न वि होजी नाणपईवा तुमेहिं सारिच्छा । ता मोहपउरलोए म्माइपयासणं कह पु ॥ ३६५  
 एयं सोज्जण महं सामिय ! जाओ मणम्मि निवेओ । इच्छामि वयं गहिउं तुम्हाणं पर्यसल्लमि ॥ ३६६  
 अह गंतूणं नयरे हक्कारेज्जण सवल्लेयं च । जेईसुयं अहिसिचइ नियरजे परमजुद्धीए ॥ ३६७  
 दाज्जण तओ दाणं काज्जणं जिणवराण महिमं ॥ ३६८ । गंतूण मुणिसयासे दिक्खं भावेण सो लेइ ॥ ३६९  
 कमलसिरीपमुहेहिं गहिया दिक्खा महाणुमावेहिं । केहि पि देसविरई अत्तेहिं वि दंत्तणं चेव ॥ ३७०  
 काज्जण तववरणं उववज्जो सत्तमम्मि कप्पम्मि । हेमंगयनामवरो भविस्सदत्तो य सुरवरो ॥ ३७१  
 तत्थेव य कमलसिरी संजाओ सुरवरो पहाचूलो । भविसणुरुवा वि तहा संजारीं रयणचूलो ति ॥ ३७२  
 दोणइ वि पडाण मज्जे सुहु सुगंधाण तह य मउयाण । पढमं चिय उववज्जइ देवो पुज्जाणुभावेणं ॥ ३७३  
 अंतमुहुत्तेण तओ वीसई वरिसो निइविगमम्मि । उइइ उम्मुट्टेउं नयण-मणाणंदणो सहसा ॥ ३७४  
 चउसु वि दिसासु पेच्छइ सो सबं सुई तत्थं रमणीयं । पच्छ मणेण चित्तइ को एसो गुणमओ देसो ॥ ३७५  
 एवं चित्तेमाणो ओहीनाणेण पेच्छइ सबं । नयणेणं पिव पयडं कम्मंतरंसचियं चरियं ॥ ३७६  
 खीरोदयभरियाए सुवज्जवावीए रयणखचियाए । किंकरदंसियमगो मज्जणयं कुणइ पविसेउं ॥ ३७७  
 उत्तरिज्जणं पच्छा चेइयववणम्मि पणमित्तं देवे । वावइ पोत्थयरवणं सीहासपेसिओ विहिणा ॥ ३७८  
 तत्थ य अच्छइ लिहियं अणेण अत्थेण संजुयं पढमं । वम्मेण इमं लप्पइ तन्ही वम्मे मां कुणइ ॥ ३७९

1 A नेह । 2 B मिति । 3 C निहइ । 4 B न । 5 B वि । 6 A पंच । 7 B संजाओ । 8 C भविस्सवत्तकहा । 9 B इहि । 10-12 A व जहा रुहा । 13 B पुत्ति । 14 A D पमिसत्तो । 15 B मज्जा । 16 B मज्जा । 17 A नाणिणो । 18 B पुम्मे । 19 B इमा । 20 A C D तुम्मे । 21 A C D वणणि । 22 B ति । 23-24 B महिमाम्मे । 25 C it is not found in this Ma. 26 C संजाओ । 27 B पुम्मे । 28 A पडिवाही, B वीसई । 29 A मज्जा । 30 A सुहु । 31 A ओहीनाणेण । 32 B वज्जवावी । 33 B वज्जवावी । 34 C विहाए । 35 A D वेत्ति । 36 H मज्जा । 37 B C विहाए । 38 B वज्जवावी । 39 A मज्जा । 40 A मज्जा ।



सुखेकं पवित्रं उद्योगवर्तिं ब्रह्म तमीय । सो पञ्चसुख-मये निम्नोद्योगवर्तिः ॥ २८६  
 निवस्य तत्र पवित्रं सद्योऽपि बहिर्गमनमनो । मन्त्रतो हियस्य जन्मार्थं पुत्रसंभवं ॥ २८७  
 निमिदं च तत्राहं कथा-उद्धरणार्थं बहुवारम् । येन च मेव सुखो नवसं मेदिहं सुख ॥ २८८  
 कर्हिं उर्हिं नोर्हिं सदिं कथं किर होह वेणुमार्हिं । नञ्च यमहिमेन देवस्य सुखेन कलिमार्थ ॥ २८९  
 ब्रह्मो वि यमो कालो वर्यतो नेव नञ्च सुखेहिं । सुहिसां पडिया वि दु उन्माससमानिया होह ॥ २९०  
 किं यमिन्म बहुना ? सुखं विव मेति सुखस काठं । मोरुं बायसकरं सम्मदिहिं च पाय ॥ २९१  
 अभिजोर्हिडियां तदिं जं हुक्कं होह देवमार्हिं । तं नरपाजो अहियं हियस्य मुपेति नार्थमुपा ॥ २९२  
 सद्यं' ति दु उहिसां विहं वस्यं च एतं संसारे । सम्मदिहिं बीनो वसुसखं विपारेह ॥ २९३  
 विहयेनं न वि नञ्च ससयेनं नेव दीपजो जेव । सम्मदिहिं पावं मुपिजमं कम्मपरिणामं ॥ २९४  
 तत्तं डिजो सो सुक्कं सुखेकं च दीहकाठं वि । दीपयसिहं च पण्डा सहस ति अदंसको होह ॥ २९५  
 सद्यमकम्मणि डिम ते सिद्धि वि सुखस गुणसमेया । मन्त्रोर्हिं मिलिय विव काठं गमयंति सुहकलिया ॥ २९६  
 नील-निसर्गं नञ्चो सुविदेहं च' मेरुसुखेनं । लवणोर्हिं हिजघरेणं सोलसविजयहिं संभुत्तं ॥ २९७  
 तत्तं च विवयं कंते मेषावहनामं सुविक्खावं । गाम-मयोर्हिं कलियं घण-घन्नसमाठलं सद्यं ॥ २९८  
 नञ्च च त्रौयकलियं मेषावपुरं च' तत्तं सुपसिद्धं । बहुद्वययाकिन्नं सुविमुद्धं सहसत्तं च ॥ २९९

सरको इव सुद्धेरिसो पडियट्ठणं व वार्हिपरिपरिजो ।

अवलो व' बहाणसुखो चंदणसुखो व नागसुखो ॥

४००

तत्तं च' तत्था' आसी चकी गंधसेणयो' नाय । चत्तीससहस्सेहिं रायाणं सेविजो निव ॥ १  
 चौरसरयणादिपार्थं नपनिहिनाहो तदेव सुवर्णं । चउसहिसहस्साणं उद्धउर्हिं ग्रामकोडीणं ॥ २  
 चक्कं उच्छंकागणि' सणिदं' धम्म-सग्य-चहुइ य । सेण-पुरोदिय-गहवह-इत्थी-यैय-तुरिय-रयणां ॥ ३  
 नेसये पेहुयए' पिण्ड तह सहरयव महपउमे' । काठे च महाकाठे माणवगनिदी य' संखे' य ॥ ४  
 मय-तुरय-रहाण तहा चउरासी तस्स होति' लक्खाइ । चारसजोयणमाणं कडयं पिहु तस्स घणसनिहं ॥ ५  
 सोलस य सहस्साइ आणं कुंति तस्स जक्खाणं । सद्यकडयाजो अहियं सामत्तं मुस्सए' तस्स ॥ ६  
 मवारीनामाए तस्स य वरिणीए कालपरिणए' । चविजण पहाचूळे पुत्तो च वसुंचरो जाओ ॥ ७  
 तस्स वि' जोर्हिंसमए सुमई चायेण चारिया जाया । मुंजेताणं' सोए तेसिं कालेण' सुहाय ॥ ८  
 हेमंगवसुरनाहो चविजणं पुत्रसेससंभुत्तो । सिरिवद्धयो' ति नामं उववज्जो पुत्रभावेणं ॥ ९  
 काठंतरेण पण्ड [ ५ ] रयचूळो सुरो ति चायेण । वेदीवद्धयनामो' तेसिं चिय जावजो पुत्तो ॥ १०

- 1 B-G 'चवत्ति' ; 2 B it is not found in this Ms. 3 B C 'आजा' ; 4 B 'उर्हि' ;  
 5 D 'निसर्ग' ; 6 B C 'अहिमेन' ; 7 C 'अहिमे' ; 8 B C 'आज' ; 9 A 'मुप' ; 10 B 'सुख' ;  
 11 A 'अहिमेन' ; C 'अहिमेन' ; 12 A D 'सिद्धि' ; 13 B 'सिद्धय' ; 14-15 B 'सिद्धय' ; 16 A C D  
 'सिद्धि' ; 17 B 'च' ; 18 B 'अहिमे' ; 19 B C 'पुत्र' ; 20 C 'आज' ; 21 B 'च' ; 22 B C 'सुहाय' ;  
 23 A B is not found in this Ms. 24 A 'आज' ; 25 C 'सिद्धय' ; 26 B 'अहिमे' ; 27 B  
 'सुख' ; 28 A C it is not found in this Ms. 29 B 'सुहाय' ; 30 B 'आज' ; 31 A D  
 'सिद्धि' ; 32 A 'आज' ; 33 B 'च' ; 34 B 'सुख' ; 35 B 'सुख' ; 36 B 'अहिमे' ; C 'अहिमे' ;  
 37 A D 'सुहाय' ; 38 A D 'अहिमे' ; 39 B 'च' ; 40 B 'सुहाय' ; 41 C 'सुहाय' ; 42 B  
 'आज' ; 43 B 'अहिमे' ; 44 A D 'आज' वीचिय' ;



दोहिं वि' व' बद्धमानां तोसं वहुंति लोपहियवामं । पावाय काम-अत्या इयसमं वयं-ओक्ता वां ॥ ४११  
 ओक्तां चककहरो विसयसुहं उत्तमं जहिञ्चाए । हियएणं निरहितासो तक्खणमिषेय संजाओ ॥ ४१२  
 केवामि क्खारेणं होइ व भुक्खा तहेव मरणंता । तह उत्तमममुपाणं विसयासंसा निवत्तेह ॥ ४१३  
 हाउण महादार्पं रज्जमि वसुंधरं च ठविउणं । तण्णिव भोत्तण सिारिं गिण्हइ दिक्खं महासयो ॥ ४१४  
 संतं पि महापुरिसा मेलहंति तणं व धम्ममुदीए । तुञ्जाण वसंते" वि हुं पडिंयो होइ अहियवसे ॥ ४१५  
 सुंजंति ताव विसए पञ्चा मेलहंति" सब्हा कत्ती । इयेर पुण पावरया दोण्हं वि लोयाण पुहंति ॥ ४१६  
 उत्तमसोक्खेपसत्ता जे व वि मेलहंति" विसयसोक्खाइ । तां वि इइ सुहियाणं सहल विय दोग्गई" होइ ॥ ४१७  
 "विसए य अण्णसोक्खे भासत्ता नेय धम्मकज्जेसु । वहुंति महामुक्खा विहल विय दोग्गई" ताण ॥ ४१८  
 दिक्खं ग्रए वि तम्मिउ लम्मासं जाव रयणमारियं । सबं ठाइ तह विय पुबुजियधम्मतेण ॥ ४१९  
 मण्हइ ताण पडुत्तं" जाण परोक्खे वि कज्जसंसिदी । दादी" पावियलजा बहुयाण विवखए जेण ॥ ४२०  
 अइ अक्खया कयाई सरए सरई इ बहुलांघमि । अहियं उम्मायकरे वहुंते" सब्बाणीणं ॥ ४२१  
 वायायणे विसाले सुमईए समाणयं समासीणो । कुणइ वसुंधराराया सब्बदिसालोयणं गयणे" ॥ ४२२  
 धवलियभासा-कासा बहुविहवणराइसोहियपएसा । निम्मलजलठाणाइ नरवइचित्तं विणोयंति ॥ ४२३  
 मणइ वसुंधराराया बुद्धिवियासो जणम्मि जेणेह । चित्तविणोयणकज्जे सत्थैवियारं तयं करिमो ॥ ४२४

को किर गयमयजणओ ? को वा सोईहिं गरहिओ अहियं ? ।

को असिहत्थो कुसलो ? को दिवसो घूसरो मणइ ? ॥

२५

एगालावयजाई एसो पण्होत्तरो पिए । तत्तो । विहसियं जंपइ सुमई" पिययम । नायं मए सरओ ॥ २६  
 नरवइणा वि र्थं मणियं भिन्नं पण्होत्तरं इमं तुमए । एयं अन्नं मणिमो वत्थैसमरयं" थै जाईए ॥ २७  
 को आगासे" गच्छइ ? किं इहं चक्कवायमिहुणस्स ? । को दुक्खाणं दाया मिहुणाणं" ? मणं पिए । तत्तो" ॥ २८  
 अइ सुमई मणइ इमं एयं पिय ! जाणियं मए विरहो । मणइ वसुंधराराया बिंदुबुययं इमं सुणसु ॥ २९  
 चिन्तंती ओहिदिणं नजइ लिहियाहिं" कुड्डलेहाहिं" । गयंइया खलु नारी दूराओ आगएहिं पि ॥ ४३०  
 पमणइ सुमई" हिट्ठा चिंतंती बिंदुओ मए नाओ । संपइ पमणसु सामिय ! अङ्गाई निमित्तस्स" ॥ ३१  
 दिहं च अंतरिक्खं भोमं अंगं च सरयवज्जणयं । लक्खणपसत्थैरूवं मणइ निवो अइ एयाणि" ॥ ३२  
 एत्थंतरम्मि पेच्छइ आयासे सुदुरम्मयं अण्णं । सेयं गइंदसरित्तं नरनाहो उम्मुहो" सुइओ ॥ ३३  
 तक्खणमेत्तेणं तओ पेच्छंतस्सेव तस्स नरवइणो । वायनिवायवसेणं खंडविहंडीकओ मेहो ॥ ३४  
 वड्ढं तयं" राया निविओ सुहु काममोएसु । पमणई नियधैरिणी" सो एवं कंते ! चलं सयलं ॥ ३५  
 अयिरे विहवाईए जे" थिरसुद्धिं करंति गयनाणी । ते मायणिहयतोयं पिबंति तिसिया जहिञ्चाए ॥ ४३६

1 B हुणि । 2 C it is not found in this Ms. 3 B it is not found in this Ms. 4 A व बहुमाना; B C पवहुमाना । 5 B ओज । 6 A D ओक्ता । 7 A D च । 8 B हियएण । 9 A वामं । 10 B C जसंतेह । 11 B C it is not found in these Mss. 12 B जोए । 13 B मिहंति । 14 A वत्ता । 15 B हुणइ । 16 B सुक्ख" । 17 B मिहंति । 18 B ताव । 19 B हुणइ । \* In B this quarter is thus found—जे विव विसवसत्ता; and in C as under—जे वि व विसवालोयणे । 20 B हुणइ । 21 A D बिहुं । 22 C दाविव । 23 B C सरय । 24 C वहुंते । 25 C जइया । 26 C वत्थ" । 27 B विवसिय । 28 B सुइई । 29 C हु । 30 C वत्थ" । 31 C समणं । 32 B व । 33 B आयासे । 34 C हुणणीणं । 35-36-37 B को वि जाति कजे ? 38-39 C केसहिं कुड्डलिहियाहिं । 40 B गइ" । 41 B कुड्डई । 42 C वण्णसु" । 43 C वज्जइ । 44 A वज्जहो । 45 B विणेण । 46 C वड्ढं । 47 C व । 48 B वज्जइ । 49 B विव । 50 C वीरिणि । 51 A व । 52 B वज्जइ ।

सहं पि ज्ञेयं एवं सरस्वत्समापन्नं सरुवेण । तेषां सयाणां कत्व वि पडिबं नैय कुञ्ति ॥ ४३७  
 इडे दुद्धिय-विणडे दुक्खं नियमेण होइ लोयाण । तम्हा काऊण इमं इडं दूरेण वणेहं ॥ ४३८  
 चेयणमचेयणं वा सहं पि असारयं अणिबं च । मण-तणुदुहसंजणयं तम्मि निबंघं<sup>१</sup> तज्जो सुवसु ॥ ४३९  
 देहम्मि वि पडिबंघो कुणइ दुहाई<sup>२</sup> न एत्थ संदेहो । तम्हा तं कायबं देहविमोक्खो हवइ जेण ॥ ४४०  
 देहामावे जाए पडिबंघो नैय सब्भावेसु । छिन्नम्मि इहं किरोहे<sup>३</sup> कलहाभावो सब्बीण ॥ ४४१  
 तम्हा गेष्ढामि अहं पड्ढं सड्ढुक्खनिहलमि । निंदामि च गरिहामि य इयरह बंधो<sup>४</sup> ममं<sup>५</sup> होजा ॥ ४४२  
 अन्नदियहम्मि राया अत्थाणे संठिओ जर्ष मणइ । मज्ज खमेज्जसु दुकरं तवगहणे संठिओ अहं<sup>६</sup> ॥ ४४३  
 अहिसिचिऊण खे पुत्तं सिरिवद्धणं जणसमक्खं । जुवरजे य कणिडं पड्ढं गिणहए राया ॥ ४४४  
 छट्ठ-ट्ठम-दंसम-दुवालसेहिं मांस-दमासखमणेहिं<sup>७</sup> । सोसंतो<sup>८</sup> नियदेहं नाण-ज्झाणाई<sup>९</sup> सिकखेइ ॥ ४४५  
 बच्छा ज्ञाणवसेणं खविऊणं कम्मसंचयं<sup>१०</sup> सहं । पावइ सो तं ठाणं जत्थ न दुक्खाई नज्जति ॥ ४४६  
 सिरिवद्धणो वि रत्तं पालइ तह लोहवज्जिओ सोमो । जह लोयाण मणेसुं सो चेव य ठाइ अणुदियहं ॥ ४४७  
 सिरिवद्धणं नमेउं<sup>११</sup> विन्नवई नंदिवद्धणो एयं<sup>१२</sup> । देव ! ममिजइ पुहई दीसइ दट्ठयं तत्थ ॥ ४४८  
 एगट्ठाणठियाणं गउरवभावो न होइ नियमेण । अइपरिचयाओ सत्थे सुहु अवजा जओ मणिया ॥ ४४९  
 अइवल्लहं पि पुरिसं चुलीए<sup>१३</sup> रक्खवालं सययं । नियमजा वि हु मज्जइ इत्थीओ<sup>१४</sup> वावि<sup>१५</sup> हीणवरं<sup>१६</sup> ॥ ४५०  
 मासाऽऽयारविसेसो नज्जइ देसेसु विविहलोयाणं । उक्कंठा य पियाणं तम्हा देसंतरं जुत्तं<sup>१७</sup> ॥ ४५१  
 कागा कापुरिसा वि थं<sup>१८</sup> इत्थीओ तह य गामकुक्कडया । एगट्ठाणे वि ठिया मरणं पावेति अइवहुदी ॥ ४५२  
 पुहई पका वि जाणइ एसो मह सामिठ ति पक्कखं । खग्गाई परिणीया महिला इव इयरहा लोओ<sup>१९</sup> ॥ ४५३  
 सिरिवद्धणो वि जंपइ आलिगिय नंदिवद्धणं तुडो । किं भाउय ! बहुएणं ? तुह वयणं चेव कायबं ॥ ४५४  
 लुहुभाउयस्स हिययं जइ ण वि रंजेइ मायरो<sup>२०</sup> जेडो । ता तस्स जेडुभावो<sup>२१</sup> विहलो चिय होइ नियमेण ॥ ४५५  
 अन्नदियहम्मि तेहिं सहं काऊण पउणयं कडयं । दावाविया थं मेरी पयाणसंसइयीं सहसा ॥ ४५६  
 चउरंगुबलसमेया गइदखंधम्मि संठिया दो वि । उब्भियसियायवत्ता पंचमहासदनिग्घोसा ॥ ४५७  
 जेष्ठाणं पणमंता दिता दाणाई चारणाईणं । पूयंता देवगणे नयराओ निग्गया दो वि ॥ ४५८  
 गामे थं नयरदरे<sup>२२</sup> गिहवयणो रायसज्जिहे तह य । पेच्छंतो<sup>२३</sup> नरनाहो अप्पाणं मज्जए गख्यं ॥ ४५९  
 नरवइणा अणुदियहं जणवर्यैरिदीए होइ जइयबं । खीणम्मि जओ लोए खिजइ राया वि नियमेण ॥ ४६०  
 नह-क्ख-तलायाई<sup>२४</sup> देउलरम्माई पडय-वणाइं । पेच्छंतीं पइदियहं दो वि हु वियरंति<sup>२५</sup> महिवेइ<sup>२६</sup> ॥ ४६१  
 वणमिव धरियअसोयं सीय-मणोहरयं धरियवैरवयणं । वयणमयंकंससोहं सोहणं जणं सेवियं परमं ॥ ४६२  
 परमगुणाण निहाणं निहाणलाहे<sup>२७</sup> वि ठोइपरिदीणं । हीणे वि धम्मकहयं हयसडकसायपसरं च ॥ ४६३  
 केवलनाणसमेयं गुणिससहं रयणसेहरं नाम । पेच्छंति<sup>२८</sup> दो वि भुइया उवविट्ठं पायवतलम्मि ॥ ४६४

1. B बजिजा । 2. B बजिज च । 3. B बंधं । 4. B दुहाई । 5-6 A अए कररे; C अ करकडे । 7 C सखं । 8 C इमं । 9 C अजणेहिं । 10 A सोसेलो; D सोसिलो । 11 A अजवाणई; B अजवाणई । 12 B अजवाण । 13 A D वि मज्जि । 14 B पुं । 15 B पुं । 16 A इत्थी वर; C इत्थीओ । 17 A वि । 18 A जवरं; B जवरं; C जवरं । 19 B वणे । 20 A अ । 21 B अहुव; C अहुव । 22 A C जालो । 23 B जालरं । 24 B जालरिडे । 25 A ति । 26 C अंजुलिया । 27 B C it is not found in these Mss. 28 B जवसवारे; C जवसवारे । 29 B पिच्छंतो; C पिच्छंता । 30 B अ । 31 B अजवाणई । 32 B पिच्छंता । 33 C विहरंति । 34 B ओई । 35 B C अह [य] । 36 B अ । 37 B अजवाण । 38-39 B सोहं जण । 40 A D अजालो । 41 A D अजालो । 42 B अजालो ।

अस्मि वंदिता तं समं सुदु लोचपरिकलिमा । सुदम्भि महीवीरं उवविद्धा दो विं सपुराणो ॥ ४५५ ॥  
 तेन वि कहिओ धम्मो हिंसाविषयसुखयो परमो । छिन्नार्ह संसर्गार्ह लोचानं बोधनदण ॥ ४५६ ॥  
 सिरिवद्धणो वि पुच्छइ मयं । लोचस्स केत्तिवं माणं । ॥ ४५७ ॥  
 कह भैया । कह व छिई । केसिओ चैव विसओ सि । ॥ ४५८ ॥  
 अह जंमइ मुणिवसहो बहुओ लोचस्स एत्थं मित्यारो । लेसेणं अक्खिअइ किं पि त्रि तुम्हाणं वविसओ ॥ ४५९ ॥  
 चोइसरकुवमाणो ओहेणं उद्ध-अइयलोओं सि । उद्धं तिरियं च अहं भैया वि हु तस्स तिसेव ॥ ४६० ॥  
 वाइसाहठानकलिओ कहिहत्ययसंजुओ जहाँ पुरिसो । संडाणं वणियमिणं सव्वस्स वि चैव लोचस्स ॥ ४६१ ॥  
 उद्धम्भि होति देवा तिरियं देवा च तिरिय-मणुषा च । देवा नेरुअ वि हु होविं अहे एस विसओ सि ॥ ४६२ ॥  
 उद्धम्भि सत्तं रज्जु सत्तेव य तह य अहयलोयम्भि । अटारस य सयाइ जोयणमाणेण तिरियं च ॥ ४६३ ॥  
 तिरियं च रज्जुमाणं दो दीवा अद्धयं च मणुलोओ । सव्वे वि तत्थ नेया दीव-समुदा असंखेज्जा ॥ ४६४ ॥  
 अन्नं च तेहिं पुट्टं नियचरियं पुव्वजम्मपडिवद्धं । तेण वि कहियं सव्वं जं जहवित्तं च सविसेसं ॥ ४६५ ॥  
 सोऊण निययचरियं जाईसरणं च ताण संजायं । पच्छा मणम्मि जाओ संवेओ सुदु विसएसु ॥ ४६६ ॥  
 मणियं च तेहिं सामिय ! तुम्ह समीवम्भि गिण्हियो दिक्खं । जम्मंतरे वि जेणं दुक्खाण न भायणं होमो ॥ ४६७ ॥  
 पच्छा होदी दिक्खा दोण्हं वि तुम्हाण तह य मोक्खो वि । तम्हा गमेसुं कालं कज्जं परिणामओ जेणं ॥ ४६८ ॥  
 नमिऊण तयं दो वि हु नियनयरं पाविआ सह बलेणं । जिणवरसंघाईणं पूयं वियरंति मावेणं ॥ ४६९ ॥  
 अन्नदियहम्मि पत्तो सो चैव य मुणिवरो तहिं ठाणे । राईणं अन्नाण य उवयाररओ महाभागो ॥ ४७० ॥  
 नरवइपमुहो लोओ सुणिऊणं मुणिवरं तहिं पत्तं । गंतूण भत्तिकलिओ विणएणं वंदए तुट्ठो ॥ ४७१ ॥  
 सिरिवद्धणेण मणियं मयं । पुत्ताइ अम्ह दिवहाइ । दिज्जउ संघई दिक्खीं सुदु पसाएण अम्हाणं ॥ ४७२ ॥  
 सम्मं विणएण तओ दिक्खं धेतूणं पायसुलम्मि । सिक्खंति सिक्खणीयं तवं च कुवति बहुभेयं ॥ ४७३ ॥  
 एवं कुणमाणानं खीणे सव्वम्मि चाइकम्मम्मि । लोया-उल्लेयपयासं उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ ४७४ ॥  
 पच्छा मोत्तूणं इहं देहं कालेण सव्वमलमुक्का । सिरिवद्धणमाईयीं मोक्खपयं पाविआ बहवे ॥ ४७५ ॥  
 कहिय भविस्साईयं भविस्सदत्तस्स मणियंमक्खाणं । लेसेण मए एयं पंचमिफलसंजुयं दसमं ॥ ४७६ ॥  
 इय सोऊणं एयं माहणं पंचमीए पयइं तु । कुणउ तयं भवियजणो संसयरहिण चित्तेण ॥ ४७७ ॥  
 अह सणियाणं एयं तवचरणं पंचमीए संवद्धं । संसारपववृणयं काऊणं जुज्जए कह पु । ॥ ४७८ ॥  
 एवं पि हु अजुत्तं जं मणियं सुदु दुट्ठं-सडेहिं । जम्हा पवित्तिहेउं निरिट्ठं एवमाईयं ॥ ४७९ ॥  
 पढमं सणियाणाओ वयाओ जेणेत्य होइ लोयाणं । सव्वपविस्ती धम्मे पाएणं तेण न हु दोसो ॥ ४८० ॥  
 सणियाणं पि हु सेयं तवचरणं भावसुद्धिसंजणयं । पारंपरेण मणियं सुद्धतमिमस्स वि सुयम्मि ॥ ४८१ ॥  
 सुद्धतणेण लोओ सणियाणं ताव चैव पडिवजे ।  
 सत्थाइववृणेहिं को वि हु तत्तं पि पच्छाओ (?) ॥ ४९२ ॥

1 B रम्भो । 2 A B छिछेइ । 3 B C केसि सो । 4 B इय । 5 B सुइस । 6-7 B 'लोगरिम ;  
 C 'लोयं सि । 8 A D महा ; C तहाँ । 9 B हुंति । 10 A D तस्स । 11 B पुट्टा । 12 A D कम्मसा ;  
 B कम्मसा । 13 B पुण्ड । 14 C गमेइ । 15 A कम्म । 16 C विरवैति । 17 B भावेण । 18 C रज्जुणं ।  
 19 B मुणिवरो । 20 A D दिवसाई ; B दीहाई । 21 B दिक्खा । 22 B संपह । 23 B गहिऊण । 24 B  
 साहुवववृडे । 25 A D सिरिवद्धणं । 26 B पुत्तुण । 27 B इय । 28 B सिरिवद्धणमाई । 29 B कहियं ।  
 30 B सोऊण च । 31 C तहाँ । 32 B अजुत्तं । 33 C 'हु' । 34 C 'यो' । 35 A 'कोसा' । 36 C it is not  
 found in this Ms. 37 C मुणिवरो । 38 A 'सविसे' । 39 A 'पुण्डेहि' । B 'वृणेहि' । 40 C 'को' ।

अस्तेषु वि कस्तेषु पाएणं सुद्धजो<sup>१</sup> इहं लोओ । अइगहणम्मि विचित्ते किं पुणं वम्मत्त कज्जम्मि ? ॥ ४९३  
 इय नाउत्तं एयं अवमच्चियं दुच्चियद्वयणाहं । कयक्का खलु एसा पंचमिया सुद्धमावेणं ॥ ९४  
 अच्चं पि हु तवचरणं जं जह मणियं च एत्थ समयम्मि । तं तह कावचं चिय सुद्धमगं एच्छमावेणं ॥ ९५  
 दोषक्खुओयकरो दोसासंगेण वज्जिओ अमओ । सिसिअणउच्छाओ अउच्चंदो व अक्खत्थो<sup>२</sup> ॥ ९६  
 सीसेण तस्स कहिया दस वि<sup>३</sup> कहाणा इमे उ पंचमिए । सूरि महे सर एणं मवियाणं बोहणइए ॥ ९७  
 सद्दगयं अत्थगयं जं किं पि<sup>४</sup> वि दूसणं मए रहयं । तं सच्चं विउसेहिं खमिअच्चं सोहिअच्चं च ॥ ९८  
 विरयंतेणं<sup>५</sup> एयं जं<sup>६</sup> कम्मं अजियं मए सुद्धयं । तेण जणो मल्लहिओ सच्चो वि महेसरो होउ ॥ ९९  
 मिलियाणं च इसाण वि एत्थं कहाणाण होइ विजेयं । गाहाणं माणेणं दोणिं सहस्साइं गयगं ॥ ५००

इति श्रीमहेश्वरसूरिविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये भविष्यदसाक्यानकं  
 दशमं समाप्तम् । समाप्तोऽयं दशाक्यानकसंबद्धः  
 पञ्चमीमाहात्म्यनामा ग्रन्थः ॥

\*

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचितं पञ्चमीमाहात्म्यं समाप्तम् । विक्रमादित्यसंवत्सरात् १००९

वर्षलिखितताडपत्रीयपुस्तकात् जेसलमेरुमहादुर्यो संवत् १६५१ वर्षे आषाढशुक्ल

३ सोमवारे पुण्यनक्षत्रे तपागच्छाधिराजमहाराज श्री श्री ५ श्री श्री

आनंदविमलसूरीश्वरपंडित श्री श्री ५ विजयविमलगणि-

शिष्यशिरोमणिपंडितश्री आनंदविजयगणेशिष्यबुद्धि-

विमलेन लिखितमिदं पुस्तकम् । भद्रं भूयात् ।

श्रीसंघस्य कल्याणमस्तु । श्रीरस्तु ॥ ७ ॥

\* \*

1 A D सुद्धजो । 2 B अवमच्चिय । 3 C सुद्ध<sup>०</sup> । 4 B इच्छमावेण । 5 C अक्खत्थो । 6 B च ।  
 7 B चि । 8 B विरयंतेण च । 9 A चं । 10 B इय । 11 B हुत्ति । \* B it is not to be found in  
 this Ms; C the last page is defaced but from the last line which is somewhat  
 legible it can be made out that it contained this; D इति महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीमाहात्म्य-  
 नाकं भविष्यदसाक्यानकं समाप्तम् ॥ अंशानां १००० इति पञ्चमीकथा समाप्तेति भद्रं लेखकमाचक्षते । ॥ शुभं भवतु ॥

# ग्रन्थगतसुभाषितानां पादसूची

## विषयानुक्रमेण वर्णानुक्रमेण च

N. B. The first figure denotes the number of the Canto and the second, the number of the Stanza.



अक्षरं		ज्योतिष	
कुक्कुटमयो वि द्रु पत्तो	१/५५	संगो व अक्षरं हि	१/१२
अनुपकार		रुपा	
उपचारपरप वि द्रु	७/२९	तिर्यगे हि द्रुत्ये हि	१/२७
अशुद्धि		दान	
आहाराशुद्धी	७/८	कर्मकरिणि विरं	१/२७
आशा		वं गेहं सो विहयो	१/२८
असा रण्यह जीवं	१०/१२१	विपस्त वि पद्विपदं	१/२९
उपकार		दारिद्र्य	
उपचारेण विहयो	१/२१	एकवसिर्भो सिनेहो	१/३२
जो उपचारसमन्वो	१०/१८८	द्रुककं दकिर्	७/६
निपउपचाररणं	२/५६	गान-कका-मिचानं	१/२६
पुन-ककसाईणं	२/१३	मियो सचयो भूपा	१/१९
यकान्तवोच		पुर्गति	
गवधुवईण बईणं	१/८६	पोसेवस्तान्मानं	७/७
कन्या		पुष्पकम	
उपपन्नाद् सोमो	१/८८	द्रुककं दकिर्	७/६
एकवसिर्भो सिनेहो	१/३२	पुष्पकरवस्तुनि (मानिनाम्)	
वा वरि मा संयूया	१/२०	अवसन्मानकमं	१/२९
द्रुककं दकिर्	७/६	पुर्माण	
कर्मन्		दोहलोणं कलिभो	१/२८१
कर्म च पुण्यरहं	२/३०	द्रव्य	
जीवं च द्रव्य जीवो	२/२९	केन उवाच पुनो	७/२१
कला		वरमन्नाद्रिप दुरं	७/१७
वर्ज महं गेवं	१०/२९३	जो वससापमिहो	७/१९
काम		बहुपाजो बोधवजो	७/१५
अशुद्धिर्वा संगेय	७/७	स विव मरुह कच्छी	९/१६
केली हासुमीसो	५/६६	समजाय-वजो मज्जो	७/१६
सुदीर्घ अक्षयं तिसिचाम	५/१०		
सा येव द्रव्य सुहवा	५/८		
शुभ			
हत्वी वा दुरिलो वा	९/२६	धर्म	
सो विव अक्षर रावा	६/७७	अह अह वक्षसिहाजी	३/११५
सुहवा		जो धर्म उवाच	२/७७
जेन कर्हि विकसिज्जह	६/७५	वसन्तके वक्षसो	३/२०
निर्दोषो वक्षसो	३/७६	जो विव माया वज्जो	३/७६

धर्माचार्य		पुस्तक	
हरकोट विष सुहो	२,१००	अनघिहं वि धर्म	१०,२१२
नरक		सं मणि वं व विष्णु	८,८५
एकपक्षीं सिनेदो	१,७२	मणवित्तं वि कर्म	५,१५
नारी		वससाधु विषाण वि	६,१०
		विहो विनवरामो	७,११०
अविचारक कर्म	७,१०२		
हरिप्रसं वेव दुहं	१,२२२	पुत्र	
गुहां वि कलां	७,१८	हरकोट विष सुहो	२,१००
अणभो कुमारभावे	१,१०९	पूया वि गुणसमेवा	२,८८
अष्टा सुन्दे नेतं	१,२४७		
पंथिं वरुचं	७,२२	पुत्री	
पितृ-प्राप्तं नेहो	१०,२३	पूया वि गुणसमेवा	२,८८
अष्टावक्रियाणं	२,१२०		
महिकणाहिविसहिभो	१,३१२	पुत्र	
मायाहविकसिपुं	३,१०	अष्टा या महिकाभो	१,७१
मारेतं मरु सचं	८,८०	वंधू सवयो मितो	१,२७२
कला-कुक-आह-वनाकला	३,२६	मायाहविकसिपुं	३,१०
कला वि नरिष हियपु	५,७२		
कर्म अर्मं नेहं	३,२८	प्रकीर्ण	
कल्पसरा व महिका	७,१०३	अष्टपत्ता वि कोट	५,१३
विसमाभो महिकाभो	५,७०	अष्टपत्तं वरिसाणं	७,८२
समं विष पुच्छं	५,७३	अस्थि विरसं तीले	३,७१
		अवका वाका नीवा	९,६५
विश्व		अलिपमि वि सज्जमि	१,३५१
विश्वोहिं पुषोहिं	१,२९	अह सुंदरीपुं अमिं	१,२५७
		इक्षरभूपसकवा	१,२८३
निमित्त		अष्टेय अष्टेय जभो	१,३३६
		उबवासो व अकम्मो	१,१९
वेका अंका संता	३,२६	एकसहायं वरुं	९,१०२
पुरिसस्स दाहिणं	६,९८	किरीपुं मच्छरेण व	३,१३
कंदु दाहिणमवणं	६,९०	को वि हु दुवसमिपिभो	१,२५५
		अलिभो वि अहा सुहो	१,८
नियम		गणवहा रंकाभो	२,५३
सम्मसेव समाणा	७,१०१	गुणिजो गुणिजो नीरा	१०,१३
		रोहिमिरिधं रोहं	८,९०
निमित्त		नेवणमवेयं वा	६,१०
विष्णुवरहिषाण जणे	८,८८	अष्टं वि हु कर्म	७,९६
पाण्डित्य		जेण सईभो गुणिजो	५,३२
पुं विष पंथिं	१,७३७	ओ नातं सणाहं	२,९
		दाजगाहमपसंसा	५,१८
पिय		दीसह अस्स वहावो	७,१००
अणभो सहु उवयोया	६,२२	दोनवयो वंमिह	१०,२६८
मावा-विह-गुणं	८,४८	नरवहो गुणिसहा	१,७२७
पूज्यता		एकिकिउम वरुं	३,१७९
विश्वेय ओ व सुह	२,२५	पुण्यवपु विषाणिम	१,७७७



बाळकुवण्याई	४,२७	मिहकवळा बाळ	३,५७३
बाळचे बाळगे	३,२३३	अह भिचं न मिहकं	४,१२१
बाळानं लवणानं	१,२४४		
बंभाईपई मकुमाईपई	१,२४४	अह	
महिकाण बंभान	१,२४२	इको मि मजो करिजो	१,५१
महिका वो साजा मि व	२,२०	बहुता मिहक समजो	१,५२
कुणको रावा कुजो	१,११०	समजो पोसासंगी	१,५३
रह-कुलकका भवा	१,४४०		
राईनं सय्माणं	४,१२	महापुरुष	
रावा समजो मंती	१,१०९	महवानं करिबाई	२,५१४
कुहुईय मि किरियाए	१,११		
बघणं कजविहणं	१०,१९१	मापु	
बसजे मिहवाभावे	१०,३५२	अह करणो मणह तवं	८,७७
सगुणो मि हु अहवहुनं	४,११	कचिचं चिच होह हुनं	८,७२
सवं चिय लोणानं	१,२०८	सुहु मिमिवाण जमो	८,७०
सरको मि कुठिककवो	९,५०		
सव्या मि हु परहत्थी	४,२३	मान	
सामिं मिचं न गुवं	४,२३	सरिसाण मि बंभणवं	२,१६
समबसयण जेहो	८,५०	अहए रचिजो विवे	१,१२२
		अह न मि गहेह हुकनं	२,५०
		लो वेव हचह वेव	२,१०५
प्रजय		मभिन्	
पुणवसिभों सिनेहो	१,७२	अह मंतीन व होंतो	५,२४
किंजुलो मि हु पणजो	१,२०	मकुलरिलो रावाणे	८,७७
जाईए मिवाण मि	१,४३१	मयेवं कुडीए	५,२८
छलमलमविचारो	१,२३२		
धूरमलमलमकजं	२,१०१	मुनि	
मिळिमिमो न जेहो	१,७३	तेजावि तवं गहिचं	९,७९
जेहो बंभणमूकं	१,७५		
मणहचिहण समवं	४,२९	मूक	
मिहुणानं किर कोए	१,२९१	अप्याणस्त परस्त व	१,१६५
वरि मा जाओ जेहो	१,२८	यमराज	
प्रत्यक्षनरक		गठमलं जमनं	१,२४९
हुककतं वाकिई	४,९	युषतीमिवाणि	
प्रजय्या		हुवं गजो हूं	१,९४
आवरिएण समाने	२,१२१		
जंपंति विहकुणिजो	१,५०१	राजनीति	
सचयपमोए रामो	२,१२२	उपचारेणं मारह	८,५५
प्रार्थना		कण्ठहारमिहीनं	८,२१
अहवा कुलमकुलं	१,४३३	तम्या मिमोहपई	८,१९
कुमुला		राज्याहानि	
सिक्कोहिं हुक्कोहिं	१,२४	सामी रहु जमजो	६,११४
मर्त		रूपमर्चला	
वरि इकिजो मि हु मज	१,२९	वाका मजका मार्गिका	१९,४०१

कोक		अवसग	
मिहोर्क वि हु कोनो	१;३५५	पोकरह अब भीनो	१;५३
बर्षमेव		अवाधि	
मसं न बरमेओ	१;४३२	हुक्कसं वाकिहं	४;६
विदेशगमन		शाकुन	
मायुत्रयान वनवक्रियान	२;३३	अनो कुटी पंगू	५;१०
विफलवस्तुनि ( आसन्नसुत्पूजाम् )		गुटे पडियुबंगे	५;११
रक्खाई बंडुबनो	१;११२	शात्रु	
विभव		अह न वि गहेह दुपसं	३;५०
अं अं कुमंति ताओ	३;११३	सो येव हवह बंधू	२;१०५
विहवेनं गदवसं	१०;१२	शील	
वियोग		असहायान वि कह नि	१०;११५
पुक्कसिर्जो सिमेहो	१;०२	सपक्षी	
विरलवस्तुनि		वरि गम्मनि विछीना	१;४०
अत्थं पंथिअं	१;३९०	सम्बन्धहि	
विरलवस्तुनि ( चिंतातुराणाम् )		विहवेनं न वि मज्जह	१०;३५४
मिरा बुक्का कुटी	१;१०८	संयोग ( मिथुनानां )	
वैद्यक		मिथुनानं संजोगो	१;४०६
अहोरो वरनं विव	६;३९	स्पृश्यतास्पृश्यता	
वैषम्य		सरित्ते वि हु मयुवसे	२;१०
पुक्कसिर्जो सिमेहो	१;०२	स्वामिन्	
		इहकोप विव बुहओ	२;१०७

## अभ्युपनिषद्वाक्यानि वर्णानुक्रमसारिणी सूची ।

N. B. Figures in black indicate the numbers of the Cantos  
and the remaining figures, those of the stanzas.

अग्नीमित्र १०; २५२, २६३, २६९, २७७  
अक्षुधईव १०; ३६८  
अक्षुधकण्य २; १२३; ४; १२४; १०; ८९  
अक्षुध ३; ८८  
अरिपुर १०; ३२६  
अवज्ज ३; २, ७०, ७९  
असमिधेय १०; १०३, ३४२, ३६३  
अहिष्ठ २; ४४, ५७  
अहिष्ठा १०; ३५५  
  
इंदवर १; १६०  
इंदवस्म २; २, १९, २३, २७, ९९  
इंदुमहया १; ३७, ३३३; २; १९, २१, २५, ३७,  
३८, ३९, ४५, ५८  
  
उज्जेली ७; ३५  
  
कंचन १; ४०९, ४२४  
कंची २; ६५, ८२, ८३  
कंचिष्ठ १०; २५०  
कठ १०; ३२८, ३४९, ३६०  
कमल ३; ९२  
कमलसिद्धि १०; १५, १८, २९, ३१, ३२, ३६, ९२,  
११७, १२०, १७४, १७८, १९३, १९४, १९५,  
१९८, २०८, २०९, २१०, २२३, २२७, २३४,  
३६९, ३७६, ३७८  
कमका १; ३१; ५; १, ५, २०, २१, ३४, ४२, ४४,  
४५, ४६, ५२, ५३, ५६, ६०, ६१, ६३, ६८,  
६९, ७३, ७४, ७५, ७६, ७८, ९९, १०४,  
१०६, १०७, १०८, १११, ११६, ११३, ११५,  
११९, १२२, १२४, १२५; ६; १  
  
कामंक्षी २; ७२  
कामिणी ३; ४  
किसिचक्षण ५; ५५, ५९, ६३, ६९, ७१, ९५, ९७,  
१०५, ११०, ११२, ११३, ११४  
किसिसेना १०; ३९८, ३५९  
कुमनवर १; १५६  
कुमनवद १; ६०, ६५, २०७, २१५, २२६, २२८, २३१,  
२३४, २६०  
नामपदं ११

कुसुमपुर ८; ३७  
केवही १०; ३५७  
कोसक ८; ३७, ५०, ९६, १०२, १०४, ११०, ११६,  
११७  
कोसिज १०; ३४०, ३४२  
कोसिय (वि० ना०) ३; १९१  
  
क्षेत्तदेवया १०; १०२  
क्षेम २; ५०  
  
गीधनपुर १०; ३९९  
गंधर्वसेन १०; ४०१  
गंधारी १०; ४०७  
गन्धोसरी ७; ५४  
गवडर ४; ९०; १०; ६, १६३, १६६  
गिरिनकर ५; ५५, ६०, ७१, ९४  
गुणपद १; १५४; २; १०६, ११४, ११५  
गुणह २; ७९, १००, १०५, १०६, ११३  
गुणसाका (वि० ना०) १; १६५, २५८  
गुणवह १; ३८३  
गुणसेन १; ३८३, ३८९, ४१४, ४२५, ४२६, ४२८,  
४२९, ४३४  
गुणागुराज १; ३१.  
गुणागुराव ६; १, ५९, ७१, ७८, ७९, ८२, ९९, १०४,  
१०६, १११, १२१, १२३, १२४; ७; १  
गुणावर २; १०६, ११४, ११५  
  
कंद २; २०, २२, ३४, ५९, ९९  
कंदवर २; १८  
कंदकला १; १५३, १७७, १८०, १८३, १९५  
कंदगुण ४; ७८  
कंदगुह १; २५९, ३०३, ३६१, ४४१, ४४८, ४८९,  
५००; १०; ७८, ७९, ८४, ८९, १२९, १५९;  
१५४, १८१, २३०, २३६, २३९, २४०, २४३  
कंदवह ४; ९०  
कंद २; ३८  
कंद (०६) २; ९१  
कंद १; ३८३

अथर्ववेद १; ३१, ३२०, ३०४, ३१०, ३१४, ३१५,  
४२१, ४२४, ४२८, ४२५, ४२६, ४२८, ४२९,  
४४९, ४४४, ४४७, ४४२, ४४२, ४४७, ४४८, ४४८,  
५०३, ५०४

अथा ३; ३९, ४३, ४९, ६३, ६९, ७२, ७३, ७६, ७७,  
९५, ९८, ९९, १०३, १०४, १०७

अथागंध १०; २४९, २५०

अथर्ववेद १; ४८५, ४९८

अथर्ववेद ८; ३, १७

अथर्ववेद १०; ८८, ११२

अथर्ववेद ५; ५६, ५७, ५९, ६०, ६१

अथर्ववेद ७; ३८, ४१, ४४

अथर्ववेद १०; २५०, २५३, २५५

अथर्ववेद ९; ३

अथर्ववेद २; ९, १७, ३२

अथर्ववेद १०; २६४, २७४, २७५

अथर्ववेद, अथर्ववेद, अथर्ववेद १; २७६, २७७, २७९, २८०,  
२९३, २९८, ३०४, ३१७, ३१८, ३१९, ३२०,  
३५७, ४६३

अथर्ववेद ४; ११८

अथर्ववेद १; ३३.

अथर्ववेद १०; ११२, २३६, ३४३, ३६४, ३६६

अथर्ववेद १०; २५२, २७३

अथर्ववेद ८; ३९, ७४, ८३, ९५, १०३, १०६

अथर्ववेद १; १९६

अथर्ववेद १; ३१; ९; १, ४७, ५७, ५९, ६१, ६४, ६९, ७०,  
७६, ७९, ८४, ८५, ९४, ९५, ९७, १००, १०१,  
१०५, १०६, ११६, ११७, ११८, १२१, १२५

अथर्ववेद ३; ५१

अथर्ववेद ४; २९, ४०, ५५, ५६, ८५, ११७

अथर्ववेद १०; ३३९, ३४४, ३६९

अथर्ववेद १०; ३६९

अथर्ववेद १०; ३२९, ३३१, ३४५, ३७०

अथर्ववेद १०; १०, १३, २९, ३०, ४१, ५०, ९२, १०२,  
२०८, २१३, २१४, २१७, ३६९

अथर्ववेद ८; ३८

अथर्ववेद ७; ४, १५, ३५, ३७, ८५

अथर्ववेद (अथर्ववेद) १; १५५

अथर्ववेद १; ३१; ८; १, ३८, ३९, ४०, ४९, ५०, ५१,  
५४, ५९, ६३, ६९, ७१, ७४, ७७, ७९, ८४,

८७, ८९, ९१, ९३, ९७, ९८, १०१, १०४,  
१०५, ११३, ११७, १२५; ९; १

अथर्ववेद १; ३१, २; १, ७२, ७३, ७४, ७५, ८२, ८४,  
९२, ९६, ९७, १०३, ११२, ११९, १२४, १२५;  
३; १; ५; ११९

अथर्ववेद १; ४३८

अथर्ववेद २; १२४

अथर्ववेद १०; ३३०

अथर्ववेद १०; ३२९, ३६०, ३६८

अथर्ववेद १०; ३३०, ३३१, ३६८

अथर्ववेद १०; ३३०, ४४८, ४५४

अथर्ववेद ५; ३

अथर्ववेद १०; ११२, ३६५

अथर्ववेद ७; ३, २४, ३४, ४०

अथर्ववेद १; ५९

अथर्ववेद ९; १९, २६, ३७, ५६, ५८, ६४

अथर्ववेद १; २, ३४०, ३४३, ३६४, ३८२, ४६३,  
४७४, ४९५, ४९६; ३; ७२, ६५, ८२, ८९,  
९१, १२५; ४; ९१, १०१, १११, ११२, १२४,  
१२५; ५; ४५, ९६, १००, १०४, १०५, १२३;  
७; ७२, ७३, ९७, १०९; ८; ३३, ३४, ३६,  
९४, १००, १०१, १२५; ९; २०, ३१, ३२,  
९२, १२५; १०; ११८, ३६०, ३६३, ३६४,  
३७०, ४८७, ४८८, ४९४, ४९७

अथर्ववेद (अथर्ववेद) १; १, १०; २; ५३, ५५, ५७, ६४,  
९१, १२५; ५; ९१, ९६, १२१, १२४, १२५

अथर्ववेद (अथर्ववेद) १; ६

अथर्ववेद १०; ३२७

अथर्ववेद १०; ३७८, ४०७

अथर्ववेद १; २२७, २६१, २७९, २८०, २९८, ३३०,  
३३६, ३२५, ३३१, ३३५, ३३९, ३४७, ३४८,  
३५०, ३५३, ३६१, ३७१, ३७३, ४४८, ४५१

अथर्ववेद १; १५४

अथर्ववेद १; ५५

अथर्ववेद २; १५, २२, २३, ३०, ३१, ४१, ४५, ५७,  
६३, ६४, ६९, ८१, ९०

अथर्ववेद १; ४४४, ४४६

अथर्ववेद १; ५८, १०८

अथर्ववेद ९; १८

अथर्ववेद १०; ४१, ४६, ४९, ५२, ५४, ५५, ५८, ६५,  
१३०, १३१, १३३, १३९, १४०, १४३, १४४,

१६२, १६८, १६९, १७८, २०४, २१५, २१८, २२५

अदा १; ३१; ३; १, ३८, ४३, ४४, ४६, ४८, ४९, ५२, ५३, ५९, ६३, ६९, ७२, ७६, ७९, ८०, ८५, ९०, १०१, १०२, १०३, १०७, १२५; ४; १; १०; ३३०

अरह १; ५५; ६; ५९, ६६, ७२, १०९

अरहवास १; ३४

अकवण्ड ५; ३, ३६, ३७, १२४

अवदत्त १०; ११२, ३६४

अविस्तवत्त १; ३१; १०; १, २४, ३६, ३८, ५४, ५८, ६५, ६६, ८८, ८९, ९०, ९२, ९३, १०६, १११, ११९, १२२, १२६, १३२, १३३, १३४, १३७, १४६, १४७, १४८, १८२, १८७, १९२, १९४, १९५, १९६, २००, २०४, २१४, २१५, २१६, २१८, २२०, २२२, २२६, २२९, २३१, २३३, २३९, २४२, २८५, २९६, ३९९, ३०२, ३२५, ३४०, ३४१, ३४७, ४८६

अविरसक्या १०; ९१, १५५, १७३, २१०, ३६५, ३७८

मीम (वि० मा०) १; १६०, १६१, १७२

भूपाक १०; ७, ११, २०१, २०३, २१४

भुजवेग १०; २३४, २७२, २८८

भुजवत्त १; ४४७

भुजवत्त ८; ९९

भुजोरमा १०; ४०

भुजणावधीव १०; ६३

भुजल ८; ३९, ४०, ४९, ५२, ५९, १०४, १०५, ११३, ११७

भुजसम्म २; २७, ३१, ३२, ६३, ७८, ९०, ९९

भुजसर १; २, ५०४; १०; ४९७, ४९९

भुजिलह ३; ६०, ७४; १०; १८१, १८३, १९२, २७५

भुजव ९; ४४, १०४

भुजिव ७; ११८; ९; ५६

भुजिकसिरी ६; ७०, ८३, १०८, ११६

भुज ५; ७, १५, १७, १९

भुजवत्त ५; ११, १५, १९, २२, ३३, ३४, ३६, ३७, ४२, ४३, ४४, ५३, ७३, ७४, ७७, ७९, ८४, १०३, १०५, १०६, १०८, ११५, १२२, १२३

भुजवत्त १०; ३७८, ४१०

भुजवत्त १०; ४६४

भुजवत्त १०; २७०

भुज १; १६३; ३; ९, १४, २१, ३६, ३९, ३५, ३६, ८६

भुजवत्त ७; ४१

भुजवत्त ९; ५६, ६७, ८५

भुजवत्त ९; १५, १६

भुजवत्त ५; २

भुजवत्त ९; ४५

भुजवत्त १०; ३२७, ३४१, ३४२, ३४३

भुजवत्त १०; ४०, ४१

भुजवत्त १०; ४०७, ४१४, ४२२, ४२४

भुजवत्त २; २, ९०, ९९

भुजवत्त ७; ४४

भुजवत्त १०; २५१, २५२, २६९

भुजवत्त ५; ८७

भुजवत्त ३; ८

भुजवत्त ७; ११

भुजवत्त १; ३१; ७; १, ४४, ४५, ४८, ५४, ५८, ६०, ७६, ८५, ८८, ८९, ९६, ९७, १०४, १०५, १०९, ११०, ११३, ११४, ११९, १२४, १२५, १२६; ८; १

भुजवत्त १०; ३०२

भुजवत्त ५; ४

भुजवत्त २; ६८

भुजवत्त १; २११, २६५, २६६, २७५, २७९, २८८, २९५, २९६, ३४५, ३४८, ३५०, ३५२, ३६६; ४; १, ५, १०, ११, १३, २४, २९, ३०, ३२, ४०, ४३, ४५, ४८, ५०, ५३, ५८, ७६, ७९, ८०, ८२, ८४, ८६, ८९, ९७, १०२, १०४, १११, ११४, ११८, ११९, १२२, १२३, १२४, १२५; ५; १; ६; १०३, ११७; ८; २९

भुजवत्त ६; ६, १५, १८, २८, ४४, ४७

भुजवत्त ६; ३

भुजवत्त ७; ४४

भुजवत्त ९; ४, १७, १८; १०; २५२

भुजवत्त १०; ३५५

भुजवत्त १०; ४९६

भुजवत्त ८; ३२३

भुजवत्त १०; २९, ३३२, ३४०, ३४५

भुजवत्त ८; ४, १३, १५, १६, २२, २४, २६, २७, २८, २९

भुजवत्त ७; ४४, ४९, ६२, ७८, ८७, १०४, १०७, ११०, ११२, ११८

भुजवत्त १; ३३; १०; २५४

सिंहकवच १०; २५५, २५६, २६५

सिंहकटा १०; ३२०

सिंहनगर ७; ३८

सिंहनद २; १०९, ११५

सिंहिया ८; २९

सिंहिवज्र १०; ४०९, ४४४, ४४७, ४४८, ४५४,  
४६७, ४८२, ४८५

सीकवई १; ४०३

सीका १; ४०३

सीह (विशेषनाम) १; १५५, १५८, १६१, १६५,  
१७१, १७२, १७७

सुंदर ३; ९२, ९५

सुंदरी १; ६०, ६२, ६३, ६५, ६६, १००, १०९,  
११०, १२३, १४६, १५३, १५४, १९८,  
२००, २०२, २०३, २१०, २११, २१४, २१५,  
२२०, २२५, २२८, २२९, २३४, २३८, २४१,  
२५४, २५९, २६१

सुकेसिना १०; २५३, २७०

सुगुलमंग १०; २५८

सुलता १०; २२२

सुलव १०; २८९

सुलई १०; ४०८, ४२२, ४२६, ४२९, ४३१

सुलस ६; ६५, ७०, ७३, ७६, ७९, ८९, ९०, ९१,  
९७, १०७

सुलक १०; २५२, २५८, २७१

सुलवा ४; ६, ६५, २८, २९, ४६, ६२, ६३, ६४,  
६८, ६९, ८५, ८७, १०७, १०९, ११२, ११८,  
११९, १२३; १०; ११७, १२०, १७६, १९४

सुर १; ४०३

सुरसेन १; ४३८; २; ११६; ३; ५

सोपारण ५; ११, ३०

सोहम १; २५९

सुमंगल १०; ३७७, ४०९



## सम्प्रदायिकशब्दाणां वर्णानुक्रमसारिणी सूची

N. B. Figures in black indicate the numbers of the cantos  
and the remaining figures, those of the stanzas.

आह्वाह १०, ५२  
 आंग (रजस्त) ६, ११४  
 आंगलितय ८, ६४  
 आधमाह ९, १२  
 आम्बिलीया १, १८३  
 अकर्मियमास १, १८  
 अहंग १०, ४३१  
 अमुलट्टि १, २५,  
 अवेह ३, ८४  
 अप्पलिय ९, ७८  
 अममलान १, ९२; ७, १०८  
 अभिमाह ६, १११  
 अमय ८, १८  
 अमय १, १०५  
 अमित ३, ५०  
 अयगलथण ६, २९  
 अवसेरि १०, २५७  
 अवर्ग ८, २५  
 अववारिय ३, ६५  
 अवसत १०, ३०३  
 अवसदभाव १, ७, ११  
 असुरकुमर ७, ६७  
 अहिजेस १०, २६१  
  
 आहर्णिगिद ६, ५३  
 आया १०, ३०५  
 आरिसम ३, ९०  
 आस १, १०५  
 आसण ३, १२०, १२२  
 आसा १०, १२१  
  
 इत्थी ८, ८०-८२  
  
 उखडमिहूय १०, ३०७  
 उखण १, २, २०-३३  
 उखल्लाका १, ३९२  
 उखल १, १९५  
 उखल्ल ९, ११२  
 उखल्लो ९, ३६  
 उखल्ले १, ९२

उखवार १, २६९; ३, ९८; ६, ३१;  
 ८, ४८, ५५-५६; १०, १८८  
 उखवास १०, ३०६  
 उखसम ८, ३२  
 उखसम १, ३२९, ३३०  
 उखवूहण १, २५  
  
 ऊणिमा ७, २७  
  
 एगमविष ३, १२४  
 एगलावयजाह १०, ४२६  
  
 ओसह १, १०१  
  
 कंकणय ३, ९०  
 कम्म ९, २७, ३० (अंतराहण) ६,  
 ५८ (वाह) ९, १२३ (ओहण)  
 ९, ९८ (भोगहलिय) ६, १००  
 कम्ममास १, १७. Also see  
 कंसियमास  
 कंसियमास १, १८ Also see  
 कम्ममास  
 कल्लि ९, ५८  
 कल्लिक १, २९०  
 कल्लिका ८, १२२  
 कला १, २४४  
 कल १, ११९  
 ✓ करकर १, ११८  
 करवदिवा ८, २  
 काम ४, ७, ५, १०, ३५, ३६, ३७  
 काक १, २  
 कुलकम्म १, २८; ३, १  
 कुलमम २, १०, २१, ४१, ९०; २, १  
 केवलीसुगवाय ५, १२३  
 कोहु १, ४०२; ५, ५१; ८, ९७  
  
 लल १०, २४२  
 ✓ लल्ल १, १०३  
 ✓ लल्ल १०, २४५  
 लोहु १, ३०४

लोण १, ४४  
 लोह ९, ७६  
  
 मइ १०, २७६, २८०  
 महुलिय १, १३६  
 मलम १, ६४  
 मललालुभनाय १, ३८  
 महण १, २  
 महणविहाण (जेह्वाय पंचमीय) १, १६  
 महणविहाण (लहुईय पंचमीय) १,  
 १३, १६  
 मामकुल्लय १०, ४५२  
 मामेहय १, ४०१  
 मावी ३, ८८  
 मिहियम्म १, १००  
 गुण ९, ९६  
 गुपीहर १०, २१७  
 गोपी १०, २६६  
  
 घग्गर १, ३२७  
 घर १, १६८, १६९, १७०  
 घरवास ९, १२०  
 ✓ गल्ल ९, ७७; १०, १०४  
 गल्लि १०, २६६  
 हुलिय १, ६४.  
  
 खल्लयय १, ९  
 खण ६, ९७  
 खर १०, ९  
 खिचह १०, ७८  
 खुवियगल्ल १, १३९  
 खुकेरि १०, ४१६  
 खुली १०, ४५०  
 खुल्लु १, ११८  
 खेह ३, १११; ८, ३२  
 खेहमवर ६, ११५  
 खेईहर ६, १०७  
 खेव १०, ३०५  
 खोसकल ७, ६६

कुलमत्प १०; ३३६

कुलप ७; ६६

✓ कुल १; १९०, २५१

✓ कुल १; २८६; ९; ४१

कुल १०; २१७

कुली १; ४२.

कुली १०; २२४

✓ कुली ४; ५४

कुलका १; ३१२

कुलिक १; १३९

कुलराया १; २४२

कुलधम्म १; २३०, २३३, ३७६,

४६०, ४७४, ४८३; ६; ९६;

९; ९३; १०; २६

कुलमभ ९; ५४

कुलमय ९; ९९

कुलवरधम्म १०; २८३

कुलवरपूया १०; ४७९

कुलसत्प १०; २५८

कुलपाणहीवा ८; ६२, ७३, ७९, ९५,

कुल १; १७४

कुल १; ४९९; ३; १२१; ६; ११०;

८; ११६; ९; ३५

कुलि १०; १८७

✓ कुल १; १५१

कुलि ८; ५४

कुलक २; १४

कुलगेह २; ४३

✓ कुल ८; २१

कुल ३; १९, २०

कुल ३; २६

✓ कुल १; ११४

कुलमि ८; ६३

कुलम १०; ४८८, ४९०, ४९१, ४९२

कुलम १; ५०.

कुलम १; ११७

कुलमि १०; ३०३, ३२४

कुलम (अपली) १; २८

„ (कर-अपली) १; २८

कुलम (अपली) ८; १

„ (अपली) ८; १

कुल १; ९४

कुलम ७; ४४

कुलम ७; २

✓ कुल ६; ६२; ७; ११५

✓ कुल ७; ८९

कुल ८; १२४

कुल १; ९६

कुलमि १०; ३२०

कुली १; २४९

कुल १; ४२२

कुल ४; २१; १०; ४३, ४६

कुली १०; ४२०

कुलमि १०; ३०८

कुल १; ३१.

कुलगाहा १; २९.

कुल १; १४५

कुल १०; ३०६

कुलम ४; १४

कुलम ८; ११३

कुली ६; ११२; ८; ६४

कुल १; ६४

कुल (अपली) १; १३०, १३२

कुलममममम १०; ३७९, ३८५

कुलमि १; २०८; १०; २७०, ३७६

कुलम १; ३८०, ३८१

कुलम ३; ३७; १०; २१

कुल २; ४५, ४७, ८५, ८९; ३;

१०६; ११५, ११९; ६; ९५; ९;

५५; १०; ४६६

कुलम (अपली) १; १३८

कुल ४; ४२

कुल ७; ६

कुलमि १; ३६

कुल १; १

कुलमि १; ९४

कुलमि १०; २०७, २११

कुलमि १०; ३१२

कुलम ८; ८८

✓ कुलम ९, ८४

✓ कुल १०; ५१

कुल १; ९४

कुलममम १०; २६७

कुलमि १; २९५

कुलमि १०; ४३१

कुलम ९; ११२

कुलम १; १०५

कुलम १०; ४०४

कुल २; १०१, १०३; ३; ४१; ९; ९०

कुलम १; १६

कुलम १०; ४०४

कुलम ३; ११६, ११७, ११८

कुलम १०; ३०८, ३५२

कुलम ७; १४

कुलमि ५; ११९

कुलम २; १२१, १२२; ६; १२२;

१०; १२०

कुलम १; १४२

कुल १; १९५

कुलममममम १; ३, ५

कुलमि १; ३८

कुलम १; १९६; ३; ९१; ७; १०९;

८; ११०

कुलम ६; ९२

कुलममम ४; १; ५; १.

कुलममम १; २८

✓ कुलम ७; १९

कुलमम १; ३३३

कुल ८; ८५, ८६

कुल ६; ६

कुलम १; २

„ (कुलम) ७; १२२

✓ कुलम ४; ७२

कुलम ५; ५१

कुल १; २

✓ कुल १; २१९; २; ४९, ७; ११५

✓ कुलम १; १०३

✓ कुल ३; २२, ५०

कुलमि ८; ४५

कुलम ५; २८

कुलमममम १; २८; ५; १, १२५

कुलमममम ६; १

बलकौष ६, १११  
बलिबद्ध १०, १५९  
बिदुस्सुब १०, ४२९  
बुद्धिवा ३, १०८  
बोरी १, २८६  
✓बोह ६, ९९  
बोहंत ४, ७४

भगवत् १०, ३५५  
भजा १०, १६  
भहार ४, ८०  
भकाविय १, ३७१  
भक्षिमा ९, ४०  
भाडज १०, १३९, १४३  
भावणा ३, ११९  
भुक्ता १, ९४

भम १, ५१  
भंगुल ७, ३२, ८, ५८  
भंड १, ७८  
भण्डय ७, २९  
भय ( भट्ट ) १, ५०  
भयण १, १६३  
भरण १, १७२-१७४  
भस्तिपट्टम ६, २१  
भस्तिवट्ट ९, ५३  
भहिका ७, १०३; ९, ८२  
भाह्मिहिया १, ३५८  
भायविहय १०, ४३६  
भावा ८, ४२-४८  
भावासाठम ४, १९  
भाकवम १, ७८  
भित ३, ५०; ९, १०३  
भित्त ५, १८  
भित्तविहय १०, ३१५  
भुक्त १०, ३०९  
✓भेह १, २९४  
✓भेह ५, ७, ७, ७९; ९, ५५  
भेहिहय ४, ६२  
भेहोह १०, २२५

भोक्ककेला १०, ७३  
भोक्क १, २५  
रज ८, १८-२१  
रहुवाविय २, २४  
रणरणभो १, २६०  
रत्तबरधारम १, १३९  
रवणतिग १, १०९  
रायनीह ७, ८२  
✓रह १, ११७  
लुण्ठी ६, ५९  
कदि ८, ३२  
कलिमा ६, ८५  
काहवगुण ९, ८४  
कोयविल्लार १०, ४६९-४७२  
कोवावाज १, ९१

वण्ण १, २५  
वत्थसमत्थ १०, ४२७  
वाडलि १, १०३  
वाणमंतरिया ८, १०६  
वाहिविमोक्क १, २८, ३, १, १२५;  
४, १  
विजाठाण २, ४-५  
विणवेठं ७, १०७  
वित्त ४, ८  
वित्तविठं ८, १०३, १०८  
विणवेठं ७, ९०  
विरह १०, ४२९  
विवाय १०, २६०  
विहय १, २८; ३, ११३; ६, १, ६२,  
६४; १०, १२  
विहाण १, २  
वीचराण ६, १२४  
वेवाक ८, १६  
लंब ६, १०७; १०, २२७  
वर्षसा १, २३, २७  
वृथा १, २५७; १०, ४७९  
संत १०, ३०३

सकवकत्थ १, ३  
सकवियं १०, १९५  
सत्तु ९, १०३  
सत्थाम १, ११७  
समम १, १०५  
सम्मत्त ६, १०५  
सम्महिदी १०, ९३, ९४  
सरम १०, ४२६  
सकवट्टसिद्धि १, ३६९  
सकविरह १, २०८; ६, १०५  
ससविसाण १०, ३०४  
सामाहय ३, ११७  
सावत्त ८, ५३, ५७  
सावयवम्म ६, १०३  
साहम्मिम ८, ९३  
साहम्मिय ३, ७०, ७३, ७५, १११  
सीयक ९, ४  
सीकावरिय १, २५७, २५८  
सुं ४, ३५  
सुंभुमार १, २९१  
सुचरी ७, २९  
सुमिण १, ११५, ११६, ३, ११,  
१५; ७, ८५  
सुरंगा ७, ५२, ८०  
सेणा १, २२२, २२४, ४४७, ४६८  
सेयंवरि १, ३२३  
सेलेसि ९, १२४  
सोक्क ( वीरंवरम्म ) १, २९  
,, ( मणुव-सुरा-सुराण ) १, २९  
सोहगा १, २८  
सोहगावार १, ३३  
हंठिय १०, १७  
हकारेठं ८, २५  
हकारिकण ८, २६  
हरिपंदरी १, ३५८  
हलिम १, ३९  
हलिम ५, २८  
हिंठ ४, ८२; ६, ८०  
होतय ७, ९४



## वीर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

काल नं० १८०.३ अष्टम  
लेखक श्री निरविजय  
शीर्षक ज्ञान पञ्चमी कथा  
वर्ष १९२० ६